

VE
TOPLUMSAL
SORUMLULUK
ŞUÛRU

İSLÂMCI AYDINLAR
ve
TOPLUMSAL SORUMLULUK
ŞUÛRU

Ahmet RIDVAN

MARİFET YAYINLARI

Yerebatan Cad. Çatalçeşme Sk. Defne Han No: 27 Kat: 4
Cağaloğlu - İSTANBUL
Tel: (0.212) 526 22 70 - 513 92 25 Fax: (0.212) 513 92 25

Marifet Yayınları: 97
Fikir Kitapları: 6

ISBN 975-359-054-7

Dizgi: Girişim Fotodizgi
Baskı: Oğul Matbaası
İstanbul - 1995

İÇİNDEKİLER

Girizgâh.....	7
---------------	---

METOD PUTPERESTLİĞİ

Eski Aydın - Yeni Aydın.....	17
İslâmcı Elitin Sorumluluğu	22
Metod Putperestliği.....	26
Gündem ve Yöntem Üzerine	30
Kavramlarda Kaybolmak.....	34
Düşüncenin Toplumsal Boyutu Üzerine	38
İran, Devrim ve İslâm Demokrasisi	43
Beziüzzaman ve Cemaatlere Dair	47
Ortadoğu'nun İhtiyacı Olan	51
Dirilen Ruhlardaki Tavrı Yüksekliği.....	55
Ciddi Bir Vakar İhtiyacı -TV'lerde İslâmî Tartışmalar Üzerine-	59

İSLÂMCI AYDINLAR ve SİYASALLAŞMA

20 Yılın Ardından Demokratik İslâmî Politika Denemesi	67
Ortadoğu'da Değişen Dengeler ve RP Önündeki Handikaplar	76
Radikal Tavrılar ve Refah'ın Büyüme İstidadı	82
Demokratik İslâmî Mücadelenin Büyük Dönüşümü	86
Demokratik İslâmî Hareket ve Seçimler	94
Demokratik İslâmın Parlamento Dönemi	101
Giderek Daralan Bir Tabanın Kaderi.....	105
Darbeler, Yaşayan İslâm ve Müslüman Bireye Dair	110
Dinî Örgütlenme Karşısında	117
Cumhurbaşkanlığı Barikatındaki Yarıлма	121
Türk, Kürt ve Bazı Alt-Kültürler Üzerine.....	127
Üniter Devlet-Kürtçe Yayın	132
Demokrasilerin Sonuna Doğru	140
İngiltere, Türkiye ve Bediüzzaman	147
İslâmî Gündem Üzerine	152

Laik Söylemin İçine Düştüğü Çaresizlik	156
"Hutuvât-ı Sitte"den NATO ve Rus Kiskacında	
Yaşanan Bir Kaosa	165
Hasan Mezarcı, İttihatçılar ve İngiliz İstihbaratı	165
İkinci Mütareke Berzahı	170
Pandora'nın Kutusu: İzmir Suikasti	174
Merkezin Mesafe Alma İhtiyacı (DYP ve ANAP)	180
Yeni Dönem ve Yeni Belediyeler	184
1945 Rejimi, Ana Muhalefet Partilerine Yüklelen	
Fonksiyon ve Refah Partisi	188

İKİ BERZAH ARASINDA

20. Yüzyılda İslâm Tavrı	197
Biraz Gerilerden Çok Karmaşık Bir Liderlik Durumu	205
Biraz Gerilerden Gerçek Devrim ve Leninist	
Pratikteki Çöküş Doğru	213
İki İmparatorluğun Kaderi: Gorbacov'dan İttihat ve Terakki'ye	221
Prestroyka, Yaşayan İslâm ve Fonksiyonsuzlaşan	
Sosyal Demokrasiler	229
Balkanların Müslüman Varlığı	235
İran Devrimi Yol Ayrımında	239
Emrivakilerin Kısgacında	
Özal'ın ve Yeşil Kuşak Projelerinin Sonuna Doğru	245
Çekiç Güç, PKK ve Kuzey Irak Üzerine Notlar:	
1. Bir Bölgesel Şok Denemesi ya da Sistemin Zayıf Karnı	253
2. Çekiç Güç'ün Örtük Fonksiyonları	257
3. İl İdarelerindeki Parçalanmış Yapı	257
4. İstihbarat Hizmetlerindeki Dağınıklık	265
İkinci Cumhuriyet Politikalarının Arka Planı	270
Jirinovski, Zıtların İttifakı ve Tarihin Yeniden Tekerrürü	274
Ortodoks İttifakı: Sun'î Bir Tehdit Denemesi	282
Demokratikleşme, Siyasal Katılım ve Dini Cemaatler	289

GİRİZGÂH

E u kitap ve yazılar, İran devrimi sonrasında uygulamaya konulan "*Yeşil Kuşak*" politikalarının hâlâ revaçta olduğunun sanıldığı; Türkiye'de ne yönetimin, ne laik batıcıların ve ne de islâmci aydınların bu konjonktürel dönüşümün henüz farkına varmadığı bulanık bir dönemin fotoğrafları olarak ortaya çıkıyor.

Bu bakımdan yazılarda pergelin sivri ucu, bu bulanık dönemde sabit kalırken; diğer ucu Ortadoğu ve Türkiye'yi bir beşik gibi sallayan İran islâm devrimine, Sovyet prestroykasına ve onun siyasal hayatımızda doğurduğu depresyonlara uzanıyor. Bu "ara kesit" yani 1989-1991 dönemecinde Türkiye, aynen İkinci Dünya Savaşı yıllarında olduğu gibi, alışıktır olmadığının derin bir boşluğun içine yuvarlanmıştı. Daha doğrusu Türkiye idaresi, aydınları ve siyasal kadroları da dahil olmak üzere, bir beşik gibi sallanıyordu. Bu süreçte Körfez Savaşının yakıcı alevi Anadolu'ya kadar uzanırken; Kuzey Irak'a ve Güneydoğu'ya uygulanan "*sürekli şok*" denemesi son yetmiş yılın oluşturduğu statükoların irdelenmeye başlaması, her nedense aynı döneme rastlıyordu. Sanki Türkiye'de birşeyler yerinden oynuyor, toplum yeni istinadlarını arayıp bulmanın ve yeniden inşa etmenin gayretlerini sergiliyordu.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında, içinde yer aldığımız bir "blok"un dışında mı kalacaktır yani?

Böyle bir ortamda batıcı laik kesimlerin, prestroyka sonrasında sosyal demokratların ve marksistlerin bocalama-

ları, derin tarihi zafiyetler içine sürüklenmeleri kadar tabii birşey olamazdı. Onun içindir ki, islâmî zeminler dışında tam bir kaos hakimdi o günün Türkiye'sinde.

Artık islâm karşıtı çevreler adına ortak bir değer kalmadığı gibi, her türlü örgütlü kesimler de, sanki savaş sonralarının büyük bozgununu yaşıyordu. Geleceğe yönelik her hangi bir ümit taşıyorlardı. Aynı zamanda, toplumsal sorumluluklarından da tamamen uzaklaşmış durumdaydılar. "*Toplumculuk*" artık taşınması zor bir yük gibi, omuzlarında iğreti duruyordu. Bu kesimler "*feminizm*"in karanlık batağında ruhlarına bir sükûn ararken, aynı zamanda vücûdî hazların peşinde kendilerini unutmayı tercih ediyorlardı. Aslında feminizm ve kadın hakları bu aydınların önüne atılmış bir tuzaktan başka ne idi ki? Onlar aynen İkinci Meşrutiyet ve Mütareke yıllarının devreden çıkmış, dışlanmış, ideallerini yitirmiş aydınlarını hatırlatıyorlardı. Fakat içine yuvarlandıkları fonksiyonsuzluğun, temeline de bir türlü inemiyorlardı.

Şimdi birileri, bu tarih yorgunu bezgin çevreleri, "*atatürkçülük*" ve "*laiklik*" ortak cephesi adı altında, uluslararası sistemin ateşli askerleri haline dönüştürmek gayretinde!..

*

* *

Acaba bu kaos ortamında islâmcı kesimlerin durumu neyi gösteriyordu?

Türkiye'nin ve Ortadoğu islâm coğrafyasının, İkinci Dünya Savaşından beri ilk defa yüzyüze geldiği bu berzahta, özellikle "*islâmcı aydınlar*" neler söylüyor ve geleceği nasıl görüyorlardı? 1980'lerden itibaren, ekonominin liberalizasyonu politikalarını öne çıkaran merkez partilerle beraber hareket etmek şeklindeki tercihleri, hâlâ devam mı edecekti, veya etmeli miydi? Yoksa bir kısım aydınlarda görüldüğü şekliyle, İran devriminin, çok partili siyasal mücadeleyi reddeden ekseninde mi ilerleyeceklerdi?

Ya da derin bir sükûnet içerisinde gelişmesini sürdüren tasavvufî cemaat hareketleri, halk katmanlarında oluşturduğu tabanlar genişledikçe, kendilerini izah güçlükleri ile karşılaşmazlar mıydı. Çok partili demokratik sistem içinde, alınan mesafeler de ortada iken, politizasyon sürecinin dışında kalmak daha ne kadar mümkün olabilirdi?

*

* *

İran-İrak savaşının bir ateşkeşle sona erdiği ve "Yeşil Kuşak" politikalarına olan ihtiyacın ortadan kalktığı bu dönemlerde, islâmcı aydın kesimler, *merkez politikalarla hareket edenler* ve *radikal tavırları öne çıkaranlar* olarak, iki ayrı kutup teşkil etmekteydiler. Özal'ın temsil ettiği liberalizm ve muhafazakârlık rüzgârları, hâlâ en güçlü zamanlarını yaşamaktaydı. Bu yıllar Pakistan'da, Rus işgalinin hüküm sürdüğü Afganistan'da (mücahitler aracılığıyla), Türkiye'de ve bütün Ortadoğu ülkelerinde, islâmî temaların öne çıkarıldığı, İran devriminin yayılmacı karakterinin bu yoldan enterne edilmek istendiği yıllardı. Dolayısıyla "yeşil kuşak" doktrini ile, hem Sovyetler Birliği'ne ve hem de İran'a karşı sünî bir islâm duvarı örülmüş durumdaydı.

Fakat işte İran-İrak savaşı nihayet son bulmuştu (1988). Yani, 1979'dan itibaren yürürlüğe konulan politikalar artık ihtiyaç kalmamıştı. Kalmamıştı ki, uluslararası konjonktürdeki değişiklik islâmcı lider *Ziyâül Hak'* ortadan kaldırdığı gibi, Türkiye'de liberal-muhafazakâr değerlerin ve politikaların sözcüsü Turgut Özal'ı da, 1989 mahallî seçimlerinde acı bir mağlûbiyetle yüzyüze bırakmıştı. Rahmetlinin cumhurbaşkanı olması bile, bu sonucu değiştirmeye kâfi gelmeyecekti. O dönem politikalarında öne çıkan bütün ekipler, devre dışı kalacaktı çünkü!

Bu ortamda her nedense islâm, bazılarınca hâlâ radikal bir söylemle sunulmak ve ifade edilmekte ısrar ediliyordu. Halbuki radikal söylemi besleyen dış şartlar ortadan kalktığı, merkezî iktidarın muhafazakâr yaklaşımları iyice tavsadı-

ğî halde, bunda ısrar etmek!.. Mantiğı sağlam bile olsa, reel karşılığı ortadan kalkmış bir söylemi biteviye tekrar etmek!.. Toplumun, merkezî iktidarın tezlerinden kuşku duyduğu ve akacak bâkir kanallar aradığı, yeni bir zeminde bulunduğu-muzu idrak etmemek!..

Bunu nasıl izah etmek gerekiyor acaba? Dinleyicisi etrafından çekilmiş bir hatibin, hâlâ tiradını sürdürmek istemesi gibi garip bir çıkmazı yaşıyorduk. Halbuki bütün kamuoyunu kucaklayan ve toplumsal sorumlulukları öne çıkaran bağımsız islâmî politikalara tarihî bir fırsat doğuyordu. Bunu bazıları niçin farketmiyorlardı acaba?

İşte bu şartlardan yola çıkılarak, 1989 başlarından itibaren kaleme alınmaya başlayan bu yazılarda⁽¹⁾, demokratik-islâmî bir boyut özellikle öne çıkarıldı. Çünkü herşey sallantıdaydı ve yeni bir dönemin içine giriyorduk. Ülkenin batıcı kadroları kendilerini boşlukta hissettiği gibi, marksist ve sosyal demokrat ekipler de prestroyka politikalarının erken esmeye başlayan rüzgârında şaşkındılar. Bu arada hem radikal tezlerin, hem de liberal-muhafazakâr ortak cephe politikalarının cazibesi beklenen sona yaklaşıyordu. Ülkemizde, özellikle aşırı enflasyonist politikalardan yılınlaşan toplum-da, islâmlaşma grafiğı de tahminlerin ötesinde yükselişler kaydetmişti.

Bu ortamda islâmcı kesimlerin; genel kamuoyuna ulaşacak şekilde fakat bir "*himaye eli gibi*" her kalbi saracak ve ihata edecek yeni bir söyleme olan ihtiyacı, herzamankinden daha ziyade idi. Yani yeni konjonktür, Türkiye'nin önüne böylesine tarihî bir fırsat sağlıyordu.

(1) Bu kitaptaki yazıların çoğı, 1989-1991 yılları arasında değişik yayın organlarında çıkmıştı. Daha sonra, 1994 şartlarında yayınlanan bazı yazılar da buraya alındı. 1989 dan itibaren oluşan ve bir bakıma hâlen devam da eden bir sürece açıklık getirmeleri ve öne sürülen tezleri değişik açılardan vurgulamaları bakımından, bunda fayda da mülâhaza edildi. Yazıların baş kısımlarında behemehal aktüel bir giriş (şimdi artık eskimiş de sayılsalar), bilâhare de şahsî mülâhazalar yer alıyor.

Halbuki bu dönemin aydınları; bu yeni konjonktürün, bu boşalmış olanın farkına varamıyor gibiydi. Gayrı siyasal bir üslûp ile islâmî, felsefî veya ideolojik bazı kavramları, toplumsal şartlarından ve hele "*reelinsan*"dan bağımsızlaştırarak; açıklamak, mukayeseler yapmak ve cerhetmek gayretleri ile meşguldüler. Çoklarında aşırı bir hırçınlık da eksik değildi. Bu kavramları niçin şöyle veya böyle anlamıyorlardı ki?

Bu tür zihnî egzersizlerinde çoğu zaman başarılı da oluyorlar, fakat soyut bir düzlemde genişleyen, üreyen düşünce; nedense realitede bir mesafe alış fikrine ve seviyesine yükselemiyordu. İslâm nazarî bir söylem olarak kalpleri ve zihinleri doyuruyor, demokratik şartlar içinde, sahibi olduğu imkânları kullanmaya yeterince tevessül edemiyordu. İslâmcı aydınları, içlerinden tutan birşey vardı sanki:

Demokratik siyasal ortamda, sistemin araç ve imkânlarından faydalanmak, onları kullanmak olur muydu? Olursa da, bu nasıl karşılanırdı? Yıllardan beri yazıp söyledikleri, henüz hafızalarda tazeliğini büsbütün muhafaza ederken!.. İslâm ve demokrasi ilişkisi "hakimiyet" in kaynağı meselesi daha neler, neler!..

Bu yaklaşımların, realite ile bağları kopmuş bu mantıkların düşünemedikleri bir husus vardı: Dinini seçmek noktasında insanı muhtar kılan Cenabı Allah, ondan yöneticisini veya yöneticilerini belirleme hakkını niçin esirgesindi? O, bu mekanizmalar içinde kendine lââyık iktidarlar ortaya çıkarıyordu. Ya da Cenabı Allah o topluma, bu vesile ile, lââyık olduğu yönetimleri veya yöneticileri müyesser kılıyordu. Yani her hâlükârda "sünnetullah" tecelli edip durmuyor muydu? Öyleyse bize düşen, toplumun aslî hilkatine rücû etmesi hususunda ona yardımcı olmak, yol göstermek ve ona ilişkin bir sorumluluk talebinde bulunma değil midir? Ayrıca bunun alternatifi nedir ki? Hiyerarşik örgütsel yapılar mı, ortaçağ yönetimleri mi, kapalı sivil-asker sultalar mı?

Şu hususu burada açıklıkla ifade etmek gerekiyor:

İslâm bize iyi bir idarenin ve iktidarın, ne tür vasıflar taşımak lâzım geldiğini devamlı söylüyor, fakat iktidarın nasıl oluşturulması gerektiğini ise husûsen açık bırakıyor. Bu alanı bazıları tarihî gelenekle, bazıları da ikinci dünya savaşı öncesi yıllardan miras ideolojik iktidar anlayışlarını islâmileştirerek, doldurmaya özendiler. İslâm dünyasında, bağımsızlık mücadelelerinin yaygın olduğu zamanlarda, bütün anti emperyalist faaliyetlerin örgütlenme biçimleri, sömürge durumunda islâm ülkelerinin anti demokratik şartlarının tabii bir sonucu idi. Ve ayrıca marksizmden, nazizmden izler taşıdığı gibi, ortamın demokratik olmayışı dolayısıyla de, halk kitleleriyle serbest ilişkilere girilemiyor, halkı devreye sokamıyor, hatta halka yeterince güven dahi duymuyordu.

Bunları anlamak kabil olsa da, iktidara ulaşmanın bu yolunu, genel ve tek doğru haline dönüştürmek mümkün olamazdı. Daha doğrusu iktidara ulaşmanın, devlet kurmanın ve bir toplumun kendi nefsindeki yetkilerini devredeceği organları belirlemenin, bütün insanlık tarihi boyunca geçerliliğini koruyacak sabit bir yöntemi mevcut değildi. Bunun yolu insanın, toplumların, bilimin ve sosyo-kültürel seviyelerin tarih içinde kaydedeceği gelişmelere göre, devamlı değişip duracaktı. Asıl olan iktidarların oluşum biçimi değil, bilâkis bu iktidarların dayandığı itikadî temeller, insana ve topluma karşı beslediği derin saygı ve ona adaletle muâmele edip etmediğiydi.

Tarihte dört halifenin göreve getirilmiş biçimleri, az çok birbirinden farklı değil midir? Bu fark onların meşruiyetine hâlel getirmediği gibi, Hazreti Ebu Bekir'in hilâfetine olan itirazın, katılım için yeterli fırsatın tanınmamasından kaynaklandığını bu arada unutmamak icabedir. Ayrıca Ortaçağda Selçuklu'da, Abbasilerde Osmanlılarda ve ayrıca Ermenilerde iktidarın oluşum şekli ve "*irade*" yoluyla devri, bu idareleri islâm dışı bir sapma ile nitelememize yetmezdi ki! Ortaçağın hâkim yönetim kültürü bunu âmirdi. Uçsuz

bucaksız imparatorluk topraklarında, sürekli savaşların hâkim olduğu bir ortamda ve toplumların müşterek hareket kabiliyetlerinin de bulunmadığı bu devirlerde, "*saltanat*" idarelerinin pratik bir geçerliliği vardı. Bu yönetimler, bu bakımdan oluşum biçimleri açısından ziyade, yaptıkları uygulamalarla değerlendirilebilirler. İnsana ve topluma "*eş-ref-i mahlûkat*" muamelesi yapıp yapmadıkları, adaletle davranıp davranmadıkları, şûrâya önem verip vermedikleri gibi. Yoksa bazılarının yaptığı gibi, başı sonu gelmez tarih yargılamalarının, kendi zaaflarını tarihle izaha kalkışmaların bir anlamı bulunurdu.

Bu nedenle bizim yaklaşımımız tarihteki islâmî yönetimlere islâm dışı bir sapma ve ne de çok anlamsız şekilde anti demokratik bir uygulama olarak yargılamaz ve bundan özellikle kaçınır.

*

* *

Yukarıda işaret edegeldiğimiz konjonktürel boşluk, ülkemizdeki islâmcı aydınlar nezdinde, azçok böylesi tartışmalarla dolu olarak geçti. Ne var ki bu tartışmalar, artık çok gerilerde kalmışa benzemiyor mu? Çünkü topluma sirayet fikrine bir yol bulan, toplumsal katmanlarda mesafe alabilen ve "fulû" da olsa, azçok uygulamaya dönük program tasavvurları gerçekleştirebilen demokratik islâmî gelişme, bütün bu mantıkları çözdüğü gibi, kendisi hakkında hazır destekler oluşturmakta da gecikmedi.

Şimdi islâm, ülkemizin gündeminde en ağırlıklı konu olarak yerini almış durumda. Seveninden ziyade sevmeyenleri; sosyolojik bir vâkıa olarak müslüman toplumu, dinî cemaatleri ve islâmî hareketi bir labaratuvar malzemesi gibi tanımak, tanımak ve öğrenmek yolunda, hummalı bir gayret sarfediyor. Bu onlar adına ne kadar güzel bir fırsat. Çoklarında bu samimi ilgiyi görmemek kabil değil.

Fakat bazıları da var ki, islâmî kesimlerdeki bir tutar-sızlığı tesbit ve teşhir gayretiyle, gece avcısı gibi sürekli nöbet tutuyorlar. Moralları bozuk, islâmın dünyada ve ülke-mizde aldığı mesafeden derin bir acı duyduklarından kuşku yok. Fakat asıl acınacak olan taraf, bu kişilerin kendileri ve yakın yıllarda temsilcisi oldukları düşünce ve yaklaşımları hakkında, ciddi bir mesâî sarfetmemeleridir. Fikir adamlarının hayatlarında bazı dönüm noktaları olabilir, insanın düşüncelerinde değişiklikler yaşaması kadar, tabîî birşey ola-maz. Biz bu değişiklik sürecini, rûhun tereddütlerini, geç-mişe yönelik harbî bir özeleştiriyi hâlâ niçin okuma imkânına sahip değiliz? İnsanın kendi hayatına, geçmişine ve iç dünyasına eğilip bir bakması bu kadar zor mudur?

Bu yapılmadığı için, özellikle çok dar bir kadro, süreklili bir önyargıdan hareketle ve sürekli bir eleştiri ile islâma ve islâmî kesimlere eğiliyorlar, yani hep kendilerinden kaçıyorlar ve sistemin kendisini restore ameliyesinde ona yardımcı olmaya çalışarak âdetata tatmine eriyorlar. Bu örneklerle gerçekten acımamak ve üzelmemek kabil değil.

Ne var ki islâmcı aydınların, içine girdiğimiz bu yeni dönemde kendilerine büyük görevler düştüğünün bilinci içinde, tam bir sorumlulukla yüzyüze bulunduklarını hatırlamaları gerekiyor. Ebedî hakikatlere karşılık, bilginin ve siyasal doğruların çok çabuk değiştiği, eskidiği ve sürekli şekilde kendini yeniden üretmek zorunda kaldığı günümüzde, islâmcı aydınların sorumluluğu bir kat daha artmıyor mu dersiniz?

Ahmet RIDVAN

Ankara, Ocak 1995

METOD PUTPERESTLIĞI

ESKİ AYDIN - YENİ AYDIN

Eski aydın klâsik bir bilgiye ve sanatçı bir perspektife sahipti. Genellikle iki yabancı dili okuyup yazma imkânı, onları dinî literatüre sahip kıldığı kadar, farklı kültürlerle ve bilhassa şark esâtirine eriştiriyordu. Fakat tarihin hercümerci; sürekli savaş ortamları, kargaşa, ihtilâl ve hanedan değişiklikleri onları biraz da geleneğin yani "*hakanî hukuk*"un tesiriyle, yönetimlerle içiçe olmaya, bütünleşmeye zorluyordu. Fiilî otoritenin yanında olmak, bu iktidarın nimetinden ziyâde emniyetine sığınmak onlar için zarûrî görülüyordu. Bu zarûretler içinde eski aydın ister istemez fiilî iktidara ulaşmak, ondan pay almak isteyecekti. İktidara yakınlık ve uzaklık onun ruh haline derinden tesir eder; ya hakimiyetin kayıtsız şartsız hazzını duyar, ya da fiilî otoriteden uzaklık, ona bir nevî şark felsefesi diyebileceğimiz *hikmet* in kapılarını aralardı. Hatırlanmalıdır ki, bu hikmet baştan düşünülüp taşınılmış ve tercih edilmiş bir felsefe değil, ümit ve iktidarın tükendiği bir anda *insanın hiçliği* üzerine kurulu *mîrî malı* bir hassasiyet girdabı idi.

İnsanı bu bezgin ve anonim felsefeden ancak ya yeni bir *mansıb* uzaklaştırabilir, ya da daha emin bir barınak olarak bu aydın tasavvufa sığınabilirdi. Bu girdap içinde ister azillerden arta kalmış, ister tasavvufa sığınmış olsun; bu tipoloji kendi içinden gelen bir hamle ihtiyacı ile ortaya çıkmaz, bilâkis yeni bir himaye eli kendisine uzanıncaya kadar, zaten zarûrî olan uzletini kendisi tercih etmiş görünürdü. Bu arada eserler verirdi: Kâh şiir, kâh münşeât, kâh te'lif za-

manlarında önemli bir boşluğu doldurmuş dinî veya ahlakî bir eserin kaçınıcı dereceden şerhi, ya da çok yerinde bir ter-cihle önemli bir eserin zeyli vs.

Bu söylediklerimizle eski aydını reddettiğimiz anlamı çıkarılmamalı: Çünkü o, kendi tarihinin yankısıydı. Burada dikkati çekmek istediğimiz, eski aydının fiilî otorite karşısında duyduğu yalnızlık, yani büyük zafiyettir. Bu zafiyet ancak alternatif fikirler değilse bile, yeni programlar üretmekle veya geniş bir halk desteğine istinat etmekle izale olabiliirdi. Ne var ki Osmanlı toplumunun *sınıfsız* yapısı aydını herhangi bir toplum kesitinin sözcülüğüne davet etmiyor, toplum da aydına böyle bir mecburiyeti empoze edemiyordu. Fiilî otoritenin murakabe dışılığı da âdeta bir nassa dönüşmüş gibiydi. İşte bu çıkmaz içinde *ilmiye*, *kalemiye* ve *seyfiye* kendi aralarında oluşturmaya çalıştıkları bir iç tesanütle, iktidardan pay sahibi olmayı hayatlarının amacı haline getiriyorlardı. Aydınların yani bu üç kuvvetin iktidarı, -padişahın iradesini aşmayacak biçimde- bürokratik bir egemenliğe dönüşüyordu. Fakat bu bürokratik egemenlik zirvelere ulaşsa bile, sultanın iradesi karşısında gene de çok zayıf kalıyordu. İstenildiği an bu kuvvetlerden biri devre dışı bırakılabilir, sahip oldukları kuvvet onları geleceklerinden emin kılmaya yetmezdi. Ne var ki sadrîâzam boyunlarının vurulmasında, bu kuvvetlerden birinin veya ikisinin emr-i vâkileri her halde unutulamaz.

Aydında gözlenen bürokratik temayüller, onun aydın oluşundan ziyade bizatihi insanın tabiatından, egosundan beslenir. Kişinin bu sıfatı iktisap etmesi, onun içindeki hükmetme arzusunu dizginleyeceği yerde tahrik etmeye, dürtmeye yarıyor çoğu zaman. Ve yönetici kademelerle içli-dışlı oluşu ona bu nimetin çok yakın olduğu hissini veriyor; uzansa yakalayacak, uğruna ömrünü harcadığı ikbâlin kapıları ansızın açılıverecektir. Fakat, nereye kadar? Sultan'ın iradesine tesir imkânı vardı, ama onu dışlamak mümkün müydü?

İşte bu sırada Tanzimat büyük bir işe yaradı. Yabancı ülkelerdeki örnekler hiç de fena değildi. Sultanın iradesine bir sınır konulabilirdi. Tebaanın haklarından ziyade, bürokratik eğilimleri daha baskın görünen memur-aydın'ın teminatlarıydı önemli olan. Bu hukukî teminatların adı *tanzimat* oldu, *anayasa* oldu, *meşrutiyet* veya *cumhuriyet* oldu. Bu durum, Türk tarihinde hiç bir devirde görülmediği biçimiyle iktidarın parçalanması hadisesiydi.

Halbuki bu fırsatla halkın menfaati ve iktidarların murakabesi fikri ön plana çıkarılabilirdi. Aydın bu murakabe fonksiyonunu kendi dışında bir sınıfa ve meselâ halka devretmek fikrine hiçbir zaman rıza göstermedi, bunun lüzümüne inanmadı. Onun arzusu sultan'ın iradesine başlangıçta kayıtlar koyarak ortak olmak, fırsatını bulduğu anda da bu iradeyi devralmaktı. Yakın dönem siyasî tarihimizdeki ihtilâl benzeri hegemonyacı yönetim denemelerinin başka türlü bir izahı olabilir mi?

Aydının halkla ilgilenmesi, onun içinde bulunduğu şartları anlatarak mevcut yönetimlere karşı bir yandaş bulma ihtiyacından kaynaklanıyordu. Yoksa halkın durumunu değiştirmek, onun ekonomik ve kültürel şartlarını yükseltmek için değil. Halka başvurmak; bunun tarzı, amacı ne olursa olsun *politika yapmak*, *politikaya soyunmak* ve *politika üretmek* demektir. Bu haliyle aydın artık karşımızda bir yarı-politikacı olarak kabul edilebilir. Fakat halk içinde herhangi bir sınıfa, kesite, meslek grubuna mensup olmayan, o sınıfın sözcülüğünü üstlenmeyen aydının halkla bağı nasıl sağlanacaktı? Bunun bir tek yolu kalıyordu; o da dinden başka birşey olamazdı. Yeni zamanlarda aydının dine karşı duyduğu soğukluk, halkla yegâne bağını koparmaya yetip de artıyordu. Dolayısıyla zaman zaman batıp çıkan "*halkçılık*" politikaları da aydının halk desteğine kavuşmasını sağlamıyor, ona yalnızlığını daha ziyade hissettiriyordu. Aydın, halktan, sunduğu ideolojilerin kabulünü istiyordu; fakat ideolojiler zihinleri değiştirirse de halkın mevcut şartlarında ne-

İSLÂMCI ELİTİN SORUMLULUĞU

Türkiye'de özellikle 1950'lerden itibaren başlayan sanayileşme politikaları sonucu, oldukça önemli sosyo-kültürel problemlerle karşılaştığımız bir gerçektir. Sanayileşmenin doğurduğu iki önemli sonuç var:

1. İş arama sürecine giren insanın, doğup büyüdüğü ata ocağını terketmek zorunda kalması, yani yaygınlığı ile orantılı ve büyük şehirlere yönelen "*iç göçler*",

2. İnsanın ve toplumun nazarında, tarıma dayalı sosyo-ekonomik yapılara has araç-gereçlerin anlamını yitirmesi ve gündelik hayatımıza yepyeni eşyaların girmesi.

Türk toplumu bu geçişi sanıldığından da derinlerde yaşıyor. İşin enteresan tarafı toplum, bu yapısal değişimi bir anda ve bütün kesitleriyle bir arada yaşamıyor. Büyük şehirler, ilçeler, elektrik ve kitle haberleşme araçlarının yaygınlaşması ile köy ve mezralara kadar bu değişim, zaman içinde ve toplumsal katmanlara göre kademe kademe idrak ediliyor.

Burada şunu unutmamak lâzım ki, içine girdiğimiz bu değişimi "*batıcılık*"tan ayrı mütâlea etmek gerekir. Zira bu durum çağa has bir olgudur ve alternatifi, müslüman fakat göçebelige veya tarıma dayalı eski sosyo-kültürel ve ekonomik yapılar değildir. Muhtevası ve yönetim tarzı islâmî olan eski yüzyıllar, aynı zamanda kendi devirlerinin sosyo-kültürel yapılarını özetlerler. Bu yapıların değişmesi veya değişme zarureti, dinden uzaklaşmak veya islâmî yönetim tarzla-

rının dışına düşmekten ayrı bir durumdur. Yani Osmanlı İmparatorluğu yıkılmasa ve islâmî yönetim biçimleri terkedilmese idi de, biz gene sanayileşmenin doğurduğu iç-göçlere maruz kalacak; soba yerine kalorifer, saban yerine traktör kullanmak durumunda kalacaktık.

Türkiye'nin ve çoğu islâm memleketlerinin içine düştüğü sıkıntının büyüklüğü, bu iki hususu, yani cebrî batılılaşma ile çağın ürettiği toplumsal ve ekonomik sorunları bir arada yaşamak mecburiyetinden kaynaklanıyor.

Bu iki durumun birbiriyle içiçe girmesi, hattâ yerine göre birarada idrak edilişi, bazı islâmî kesimleri ve özellikle müslüman entellektüelleri çıkmaza sokmaktadır. Bu yüzden ki bazıları, batılılaşmaya karşı çıkayım derken sanayileşmeye; eski değerleri savunayım derken de toplumsal iç göçlerin zarûî sonucu gecekondulaşmaya, şehirleşmeye, çağdaş teknolojinin ürettiği araçlara karşı vaziyet almaya kalkışabiliyorlar. Bunun en tipik iki örneği: "*ikinci yeni*" akımının islâmî kesimdeki uzantısı sayılabilecek bazı sanatçılarda çok sık görülen "*şehirleşme aleyhtarlığı ve yabancılaşıma temaları*" ile, "*islâmî gayretkeşlik*" adına, tarihte gerçekleştirilen emsalsiz bir medeniyete ve onun kâmil âsârı camilere bile muhalefet edebilen spekülâtif yaklaşımlardır.

Herhalde bu yanlış, gerçeklerden uzak ve ayağı yere basmayan yaklaşımların bir sonu gelmelidir.

Herşeyden önce adı-sanı ne olursa olsun, islâmî düşüncenin kendisini şâir ve sanatçı sultasından bir an evvel kurtarması gerekiyor. Bu ifadelerimizle ne şiire ve şâire, ne de sanatçıya karşı bir saygısızlık değil amacımız. Bir toplumun, bir düşüncenin güçlü ve öncü sanatçılara olan ihtiyacını da inkâr ediyor değiliz. Nitekim islâm düşüncesi kendisini anlatacak güçlü sanatçılardan yoksun sayılmaz bugün.

Fakat sanatçıların, sanatındaki güç ile düşüncelerinin isabetini daima birbirinden ayırabilmek gerekir. Onların ifade üstünlüğü, çoğu zaman bizi tatmin edebilir, fakat problemlerimizin teşhisi ve programa bağlanmasında onların öncelikleri daima kişisel olanı öne çıkarmaya dayanır.

Halbuki çağa ait ve bunların kendi toplumumuza yanlış biçimleri ile problemlerimizi, son derece sakın yaklaşımlarla bilimsel verilere ve araştırmalara dayandırmak, üreteceğimiz politikaları da ciddi testlerden geçirmek mecburiyetindeyiz.

Toplumsal sorumluluktan uzak, şahsî itibar ve cesaret gösterilerine dayalı yorumların politik bilinç ve yeterlilikle hiçbir alâkası yoktur. Bu anlamda çoğu fikra yazarları da, ne yazık ki bir şâir heyecanı ile sadece kendini ifade ediyor, kendisini gerçekleştiriyorlar.

Halbuki yapılması gereken ciddi toplum incelemeleri, araştırmaları, kendi ülke, insan ve toplumumuzun gerçeklerini kendimizin tesbitidir. Kendimizin üretmediği, keşfetmediği bir bilginin eleştirisine dayalı egzersizler dönemi artık gerilerde kalmalı, ikinci meşrûtiyet dönemlerinde olduğu gibi, ideologları şâirlerden oluşan bir fikrî seviye ve çıkmazdan kendimizi kurtarabilmeliyiz.

Bugün islâm düşüncesi, felsefî mânada batıcılık eleştirileri ile vakit geçiriyor. Başkalarının tayin ettiği gündem ne ise, hâlâ onu konuşuyor. Bu tür tepki biçimleri tamamen insiyakîdir ve refleks bir karakter arzetmektedir. Bu nitelikler topluma ait olduğu nisbette tabîî karşılanabilir, fakat "*islâmî elit*" biraz da kendi ürettiği bilgi ve verileri ortaya koymalı, onları konuşmalı değil midir?

Çünkü bir düşüncenin gücü, her zaman geliştirdiği ideolojik tavırlarla sergilenmez. Düşünce biraz da sözcülüğünü üstlendiği toplumun gerçekleri, ona yaklaşım biçimleri, onun tavır geliştirme tarz ve dinamikleri, aile, islâmî gelişmenin boyutları, ekonomik politikalar karşısında halkın tav-

rı, millî gelirdeki dağılım grafikleri vs. ile meşgul olur. Fikir biraz da yapılan bir araştırmanın, gerçekleştirilen bir incele-
menin, ya da ufak-tefek bir kamuoyu yoklamasının sonucu
ve tezahürü olarak ortaya çıkar.

Bu yapılmadığı içindir ki, batıdan-doğudan tercümeler-
le eski fıkıh kitaplarının, kelâm ve tasavvuf tartışmalarının
girdabında boğuluyoruz. Bunca bilgi muhakkak ki bizi,
tarihî, islâm tarihinin biraz da nisyâna terkettiği uzun ve acı
tartışmaları yeniden yaşamaya zorluyor.

Ama canlı, dinamik, tarih ve toplum önünde sınavdan
geçerek, sözcülüğünü ve sorumluluğunu üstlendiği kendi
toplumunun ve sonra öteki islâm toplumlarının problemleri
karşısında programlar, politikalar geliştirmekte kullanılmı-
yorsa, alternatif politikalar üretmeye yaramıyorsa biz bu
"bilgi"ye hangi fonksiyonları yükleyeceğiz?

(Aralık, 1990)

METOD PUTPERESTLİĞİ

Günümüz Türkiyesinde bugün islâmcı aydın bir sınıfın varlığından rahatlıkla sözedilebilir. Çünkü çıkan onlarca dergi, yayınlanan kitap ve gazeteler hemen hemen bu sınıfın omuzlarında yükseliyor. Artık Türkiye, yakın geçmişi 1947'lere kadar uzanan islâmî neşriyatın, bu devirlerle has acemiliklerini çok gerilerde bırakmış bulunuyor.

Tek parti iktidarının bu son yıllarının, ilkel matbaalarda basılan, neredeyse tek formalık ve bıçaklarla sayfaları açılan kötü saman kağıtlı yayınlarının hatırlanması bile güç. Şimdi, iyi hurufatlarla düzgün baskılı ve bir haylisi birinci hamur kağıtlarla islâmî muhtevalı dergilerin isimleri sayfalara sığmıyor. Ve asıl önemlisi, bu dergi ve gazetelerde yer alan yazılar, muhtevaları ve yazış biçimleri itibariyle de, eskilerle mukayese edilmeyecek bir seviye işareti veriyor. Uslûpları gelişmiş, anlatım kabiliyetleri yüksek bir yazış biçimi hemen kendini gösteriyor.

Fakat buna karşılık, o yılların makalelerindeki mantıkla zamanımızdaki yaklaşımlar arasında pek büyük bir farklılık da görüldüğü söylenemez. Şöyle ki geçmişin "*Serdengeçti*" leri, "*Büyük Doğu*" ları vs. nasıl mevcut iktidarlara ve onların uygulamalarını sürekli eleştirinin ötesine geçmezlerse, aynı terane bugün de aşağı yukarı aynen sürdürülüyor. Bir bakıma bu eleştiri yönteminin kınanacak bir tarafı da bulunmayabilir. Fakat gene bu yılların dergilerinde ortak olan bir taraf da, her türlü iyileştirmelerin, ıslahatların ve islâmî düzenlemelerin alttan alta devletten ve iktidarlardan beklen-

diği imajının sergilenmesidir. İslâmcı düşünce ve eleştirinin muhtevasında her şeyi devletten beklemek, sorumluluğu devlete ve iktidarlara devretmek gibi gizli bir temayül hep buluna gelmiştir. Bu eleştirilerdeki aşırılığın altında adı konmamış bir terkedilmişlik, ihmal edilmişlik ve "*yetimlik psikolojisi*" devamlı kendisini hissettirir durur.

Türkiye gibi bir ülkede ve merkezî karakteri belirgin bir yönetim altında, insanların ve toplumun bu tür duygular taşıması tabîî karşılanabilir. Tarihte kendine has ve halkı kendisine Allah'ın bir emaneti bilen uzun ömürlü yönetimlerin sağladığı bir güven atmosferinin içinden çıkıp gelen toplumda, arabesk yakınmalara dönüşen bu tavrın tarihî bir boyutu da mevcut sayılır. Bu yüzdendir ki bu tür tavırlarda alttan alta, yönetimler birkaç olumlu adım atıverse, bütün sorumluluklarını devretmeye hazır ve eski rehâvetine rücû edecek bir psikolojiyi yakalamamak mümkün değil. Hatta bu psikoloji bırakalım toplumu, "*islâmcı aydın*" dediğimiz sınıfta bile hâlâ mevcut görünüyor. Belki paradoks gibi görünecek ama, bunun örneklerine 12 eylülün sağladığı atmosfer içinde sık sık şahit olmadık mı?

Eleştirel bir şiddetle kendisini ortaya koyan *radikal islâmcı, devrimci tavırları* bunun dışında tutuyor da değiliz. Çoğu ülkelerde gözlediğimiz devrimci tavırların zaman içinde nasıl pörsüdüğünü, soluklaştığını ve mevcut sistemlerle nasıl daha kolay adaptasyonlara girebildiğini unutmamak gerekiyor. Çünkü bu tavırlarda, irdelenen sistemin gücü ve mantığı, farkına dahi varılamayarak aşılmaz bir "*heyûlâ*"ya dönüştürülüyor; bir an geliyor ki eleştiren mantık, eleştirdiği sistemin mekanizmalarını "*bilinç aktarımı*" yoluyla kader haline getiriyor ve bundan sonraki tepkiler de iradî karakterlerini kaybederek "*refleks tepkiler*" biçimini almaya başlıyor.

Ülke şartları içinde zaten topluma yaslanmayan, hatta toplumu kendisi için bir ayak bağı olarak da gören bu tavır-

lar nezdinde islâmcılık, neticede sadece zihnî bir konfor, bir eleştiri yöntemi ve bireysel bir felsefe olarak kalıyor.

Yirminci yüzyılın hakim mantığı ideolojilerin metodolojisi ile algılanmaya başlanan müslümanlık da bu haliyle, ister istemez üçüncü dünyanın kısa yoldan sonuç almayı hedefleyen "*tavanarası*" *devrimciliklerine* dönüşüyor. İşte bu yüzden ki, çevremizde saman alevi gibi yanıp sönen infiratçı tavırlardan geçilmez oluyor.

Türkiye bu tür "*grup-oluşumları*" ile çok sık karşılaşılıyor. Verdikleri heyecan ve ümitler de ne yazık ki, hep öyle mevsimlik hevesler olarak kalıyor.

Bu bakımdandır: Türkiye'deki islâmcı aydınlardan bazıları ihtilal yöntemlerinin cazibesine kendilerini fazlasıyla kaptırırlar. Çok söylenir: Allah'ın dini bir, peygamberin sünneti bir, ve dolayısıyla islâmın da kendisine has, özgün, tek bir mücadele yöntemi vardır. Elbette!.. Fakat neden öyleyse *İran Devrimi*'nin, *Ali İzzet Begoviç*'in, *Müslüman Kardeşler*'in, *Refah Partisi*'nin, *Afgan mücahitlerinin* ve *Abbas Medenî hareketinin* yöntemleri birbirlerinden farklı olabilmektedir? Kim söyleyebilir; hangisi Medine, hangisi Mekke döneminden yola çıkmaya başladı bu hareketlerin?

Farklı olacak!.. özde bir oldukları halde yöntemlerde fark her zaman bulunacak. Çünkü bundan tabîî bir şey olmaz.

Bizdeki islâmcı aydınların bir kısmının ihmal ettiği bir gerçek var ki, o da islâmın bir ülkedeki mevcut durumu, müslümanların seviyesi, o ülkedeki mevcut rejimin özellikleri ve her toplumun az çok birbirinden ayrılabilen tarihî hususiyetleri vs. Tabîî bunlar nazarı dikkate alınmazsa, ciddi bir durum değerlendirmesi yapılamazsa, realiteden kopuk, yani gerçeğe ilişkisi kurulmamış zihnî tavırlar ve yöntemler revaç bulmaya başlayacaktır. Zaten kendisine "aydın" denilen sınıf, hele orijin itibariyle biraz da sanat ve edebiyattan geliyorsa, eline aldığı her konuyu "*tecrîd*" etmeye ve reali-

teden kopararak onu soyut bir mesele haline getirmeye oldukça müsaittir.

Bu tür islâmci aydınlar ister istemez kendi ülkeleri dışında geliştirilen ve az çok başarıya ulaşan bazı hareketleri ülkemiz için de geçerli kılmaya, yani genellemeye oldukça hevesli görünürler. Unutulmamalı ki her hareket biraz da doğduğu ülkenin tarihî, sosyal ve siyasî şartlarının zarûri sonucu olarak ortaya çıkar. Bu hareketler örnek alınırken ilgili ülkelerin toplumsal şartları, kendine has dinamikleri ve mevcut siyasal yapılardan yansıyan veya onlara karşı geliştirilmiş taktik tavırlardan arındırılmaya muhtaçtır.

Bizde örneği hiç de az olmayan devrimci "elit" in, ya da devrimci romantizmin büyüüne kapılan bazı lokal çevrelerin gözden kaçırdığı husus işte buradadır. Onların yapması lâzım gelen kendi ülke ve toplumumuzun şartlarından yola çıkan, ayağı yere basan ve bu bakımdan az çok devamlılık karakteri arzedeabilecek yaklaşımlar geliştirmeleridir. Bu yapılmadığı için her mevsimin modası nasıl değişiyorsa, onların da devrimcilik anlayışları sürekli değişim gösteriyor. Bugün "cuma"lar gereksiz olurken, yarın siyasal mücadelenin geçersizliğini ilan ederler. Bununla da kalmayıp Yugoslav müslümanlarına gıpta duyup, Cezayir'deki *Abbas Medenî* hareketini göklere çıkarabilirler. Türkiye'ye gelince iş değişir: Demokratik islâmî mücadelenin sözcüsü Refah'a burun kıvrırırlar. Derler ki, asr-ı saadette parti ile mi sonuç alındı, islâmiyette parti mi vardı ve daha neler, neler!.. Ve sonuçta, bu tür çevrelerin geliştirdiği devrimci tavırlar bir birikim de oluşturmuyor. Son derece bireysel üç-beş kişilik bu gençlik ve aydın hareketleri, çevreden ve toplumdan kendisini soyutlayan kapalı atmosferler olarak, nice emekleri ve kapasiteleri heba edip duruyorlar.

Ama bir anlamda da bir yanlış vurgulaya vurgulaya, kendi şartlarımıza uygun, toplumla iç içe ve toplumsal sorumluluk şuuru yüksek tavırlara olan ihtiyacımızı da, bize daha derinden hissettirmiş oluyorlar.

GÜNDEM VE İSLÂMÎ YÖNTEM ÜZERİNE

Türkiye'de dinî duyarlığa sahip kamuoyu, sıcak yaz aylarına Cezayir seçimlerinin hasıl ettiği olumlu bir hava ile girdi. Nedense Türkiye'deki islâmî kesimler, kendi gündemlerinden ziyade dışarıda oluşan gelişmelere daha bir dikkatle eğiliyor; bu gelişmelere paralel olarak ya aşırı bir sevince, ya da gereğinden çok fazla yeis ve hüsrana kapılıyorlar. Tansiyonun islâm dünyasındaki gelişmelere bu derece bağlı oluşu, elbette alâka yoğunluğunu tezahür ettirmesi bakımından, olumlu bir durum olarak kabul edilebilir. Filistin konusunda, Afganistan cihadında İran ve Pakistan'daki gelişmeler ve nihayet Cezayir seçimleri karşısında tansiyonun yeni baştan yükselmesi hep bu alâkanın sonucu değil midir?

Bu ilgi yoğunluğu muhakkak ki sevindirici bulunmakla beraber, biraz üzerinde durulması da gerekiyor. Çok kesin hükümlere vardırmamak kaydıyla, bazı ihtimaller üzerinde durulabilir diye düşünüyoruz:

Bu ilginin ilk akla getirdiği, Türkiye'deki islâmî gelişmenin kendisini islâm dünyasındaki hareket, görüş ve akımların ziyadesiyle tesirinde hissetmesidir. "*Müslüman Kardeşler*" hareketi, *İran Devrimi*, *Afgan mücahitlerinin eylem biçimleri* ve daha önemlisi, islâm dünyasında üretilen fikrî eserler ve bunların ortaya koyduğu yorumların hasıl ettiği atmosfer Türkiye'de fevkalâde tesirli olmaktadır.

İkinci olarak, Türkiye'de müslümanlar kendileri ile ilgili meseleleri, islâm dünyasında meydana gelen bazı gelişmeleri vesile ederek, konuşmak, yazmak, tartışmak imkânını buluyorlar ve bu bakımdan islâm ülkelerindeki gelişmeleri, bilhassa olumlu gelişmeleri ziyadesiyle öne çıkarıyorlar.

Üçüncü bir ihtimal olarak da bizdeki islâmcı kamuoyu, bu ilgiyi bir mecburiyet tahtında geliştiriyor. Bazı muhafazakâr kesimler mevcut şartlardaki tıkanmışlıklarına bir alternatif olarak nasıl tarihe, tarihin haşmet ve emniyetine ilticâ ediyorlarsa; islâmî kesimler de sanki mevcut şartlarda gözle görülür bir mesafe alamamanın verdiği bir sıkıntı ile, kendi dışlarında ortaya çıkan olumlu gelişmeleri "*destansı takdimlere*" büründürüyor ve buradan ihtiyacını duydukları bir teselli ile emniyet duygusuna eriyorlar.

Buna benzer daha başka sebepler ileriye sürülebilir. Belki bunlara katılmak da mümkün görülmeyebilir. Ve denilebilir ki, bir müslüman vicdanı Hint'te, Yemen'de olsa da bütün müslümanları kardeş bilir. Onların dertleri ile dertlenir; sevinçleri ile sevinç duyar. Bu ilginin sebebi sadece budur.

Tabii böylesi bir mütâlea da doğrudur. Ancak burada şunu unutmamak gerekiyor:

Türkiye'de ciddi kitap ve dergi yayıncılığının dışında, islâmcı kesimlerin kamuoyu önüne çıplak olarak takdim edebildikleri, rahatça savunabildikleri iki önemli mesele ortaya çıkmıştır. Birincisi *islâmcı bir parti* örneğini ortaya koymaları, ikincisi de bilhassa 1980'den sonra bütün kamuoyunda ortak tasvip sağlayan "*başörtüsü*" mücadelesi!...

Bu iki hareketin dışında islâmcı kesimlerin ciddi ve müşterek bir gündem ortaya koydukları söylenemez. Bir takım gruplar vardır, cemaatler vardır, bunların yarı ekonomik, yarı dinî-kültürel organizasyonları vardır. Bazı cemaatlerin bir takım dergileri, gazeteleri vardır, son yıllarda gidecek çoğalan ve faydalı sonuçlar verdiği şimdiden gözlenen

eğitim kuruluşları vardır. Ama bunların hepsi normal hayat içinde ve hukukî imkânların kullanılmasıyla gerçekleşen faaliyet türleridir.

Şimdi bu tür faaliyetlerin Türkiye'de insana ve topluma nasıl bir sirayet kabiliyeti bulunduğunu gözleme dönemlerindeyiz. Nitekim bazı sonuçları da rahatlıkla gözleniyor. Fakat bu tür faaliyetlerin islâm dünyasındaki bazı gelişmeler gibi sivri, akan suları geriye çeviren bir karakteri elbette bulunmuyor. Bu özelliğinden dolayıdır ki, Türkiye'deki faaliyetler ve faaliyet biçimleri de dışarıda beklenen yankılarını gösteremiyor. Türkiye'deki gelişmeler sivri ve radikal değil, tabîî ve kelimenin gerçek anlamıyla bir "*istihâle*" biçiminde gelişiyor.

Fakat buna karşılık bu değişik orijinli, çok sesli, yaygın ve müşterek söylemini henüz üretememiş olan islâmî gelişme, bu haliyle ortak bir gündeme de kavuşmuş sayılamaz. Ortak bir gündemin bulunmayışı, bunun henüz sağlanamamış olması, çoklarının nezdinde alınan mesafeleri de belirsiz kılabilir. Bu belirsizlik içinde bazıları diyorlar ki; Türkiye'de müslümanlar sürekli şekilde sisteme adaptasyon sürecine girmiş durumdadır. Bazıları da diyorlar ki, son derece önemli gelişmeler var!.. İçin için herşey değişiyor, çok önemli gelişmeler!..

Bunların hangisi doğru veya hangisi gerçeği yansıtıyor?

Bu konuda ciddi araştırmaların, kamuoyu araştırmalarının yapılmasına ihtiyaç olduğu kanaatindeyiz.

Ama yeri gelmişken şu hususu da ifade etmek gerekecek:

Unutmayalım ki Türkiye Ortadoğu'nun yarı askerî, şeyhlik ve sultanlık yönetimlerinden oldukça farklı bir sistemle yönetiliyor. Türkiye ancak, 1950'den önceki tek parti yönetimleri ile bu ülkelere benzetilebilir. Ama bugün dere-

cesi ve dozajı ne olursa olsun, Türkiye çok partili bir sistemin içindedir.

Çok partili siyasal yapı içinde bizdeki mücadeleler; bazı islâm ülkelerinde olduğu gibi çok yüksek, gerilimli boyutlara ulaşmayabilir. Oralarda verilen mücadele biçimleri ister istemez, kendisini kamuoyu önünde açık bir takdime değil, bilâkis gizli ve darbeci bir yapıya oturtmak mecburiyetinde kalmaktadır. Bu tür mücadeleler sonuçta ya zafere, ya da çok acı kütle katliamlarına müncer olur. Yani mücadelenin karakterini tayin eden, ilgili ülkenin siyasal sistemi olmaktadır.

Şimdi soruyu yeniden ve biraz değiştirerek ortaya koyalım:

Türkiye'de islâmcı kesimlerin yöntemi, gündemi, bu durumda ne olacaktır? Suriye'de Müslüman Kardeşler'in Hafız Esat yönetimine karşı geliştirdikleri tavır mı, yoksa Ceza-yir'deki müslümanların demokratik-siyasal mücadele tarzı mı?

Bize öyle geliyor ki, Türkiye'nin şartları ile islâmî mücadelenin yöntemi arasında mutlak bir ilişki kurulmalıdır. Bu konuda ciddi irdelemeleri göze almayan, mevcut şartlarla yöntemi ilişkilendirmeyen her mantık, kendisini iradî olarak birşeylerden soyutlamak ihtiyacını duyuyor demektir.

KAVRAMLARDA KAYBOLMAK

Son yıllarda islâmcı kesimlerde moda: "İslâm ne demektir? Tevhidden ne anlıyorsunuz? Ya da şu konuyu bir açalım bakalım, neler düşündüğünüz ortaya çıksın?" gibi sorular çeşitli kişi ve kesimlere yöneltiyor. Ve hemen arkasından ekleniyor: "Anladın mı ne kadar farklı şeyler çıkıyor ortaya. Görüldüğü gibi müslümanların büyük düşünce problemleri var. Belli kavramlarda anlaşmamız, islâmın muradı ne ise onda karar kılmamız şart."

Düşünmezler ki, aynı odaya beş kişi koysanız ve iyice inceleyin, gözleyin deseniz ve sonra da bir başka mekânda onlara içine girdikleri odayı yazdırsanız!.. Ya da, gene aynı odayı beş ayrı filim yönetmeni kameraya alsın!.. Sonuçta beş ayrı oda, beş farklı bakış açısı çıkmaz mı? Çünkü herkes aynı şeye dahi bir ayrı perspektiften, idrak seviyesinden, yaştan, sosyo-kültürel çevrelerden bakar. Alelâde bir nesneye bakış bile aynı sonucu vermezken, son derece "soyut" kavramlar karşısında nasıl olur da benzer, birbiri ile çakışan ifadeler üretebiliriz ki?..

Bu hususlarda kişi kötü niyetli değilse, açıkça bir küfre gitmiyorsa ve böyle bir niyet de izhar etmiyorsa; onun bakış açısı ve yorumu kendince ciddi gerekçelere de dayanıyorsa, bu durum "*islâm adına bir zenginlik*" olarak kabul edilmelidir. Kaldı ki böylesi umûmî ittifaklar, ancak "*akaid*" kitaplarının formül ifadelerinde mümkündür. Devirler değiştikçe, idrakler yükseldikçe, hele iş biraz açmaya ve açıklamaya ya-

nı "şerh"e vardıkça, farklar da kendiliğinden ortaya çıkacaktır. Çünkü kişi o yorumu yaparken, işin içine, ister istemez biraz cemaat menfaati, harekete biçilen ve temelde hasbî olan politik seyir, konjektürel şartlar, tarih, kültür, müktesebat vs. de yavaş yavaş girecektir.

İşte bu farkları islâmı anlamamak ya da islâmdan sapmak gibi anlamaya ve anlatmaya hevesli bir mantık egemen Türkiye'de bu gün. Temelinde, ihtilaf üretmek ve kendisini sürekli "aykırı" düşürmek gibi bir tavır yatan bu yaklaşımlar, bugün yeni ve orijinal gibi gözükse de, onların tarihe doğru inen uzantıları her zaman olagelmıştır.

Eğer bu tavra bir isim bulmak gerekirse "*kavram şematizmi*" demek mümkündür. Onlara göre önce kavramlarda anlaşmak gerekir. Nasıl anlaşılacak? Açtıkça ihtilaf, yorumladıkça farklılık!.. Aranan da budur zaten. "Gördünüz mü anlamıyoruz!.." Müslümanlar önemli kavramlarda derinliğine bir ittifaka ermedikçe hiç bir şey yapılamaz. Bu olmadıkça islâmî cemaat doğmaz ve dolayısıyla hiç bir şey yapmak da mümkün değildir!..

Bu düşüncenin temelinde "*cedelci*"; uzlaşmak istemeyen bir mantığın yattığını kolayca hissedersiniz.

Bugün Türkiye'de örneklerine çok rastladığımız bu tür tavır ve tipler, islâm düşüncesini neredeyse kendi tekellerine almış görünüyorlar. Tarihteki "*kelâmcı*" akımın devamı kabul edebileceğimiz bu tipler ve geliştirdikleri yaklaşım biçimi, yirminci yüzyıla has mantık egzersizleri ile onları birer "*ideolog*" konumuna çıkarıyor. Yani onların kaleminde islâm adeta bir din gibi değil de, sadece mantığa dayalı ve önceden sistemleştirilebilen bir ideoloji görünümüne bürünüyor.

İkinci bir özelliği de bu tavrın, islâmı sadece ve sürekli olarak bir "*eleştiri metodu*"na indirgemek olmuştur. Gerçekten islâm bu gün bilgi üreten, araştıran, kendisine muhabet aldığı insan ve toplum sorunlarıyla ilgilenen, onun şart-

larını dikkate alan, çözümleyen bir tavır değildir. Türkiye'de müslümanlar bu gün bilgi üreten, ülke ve toplum adına program ve projeler geliştiren bir görüntü vermekte zorlanıyorlar. Zaten kendi dışımızda üretilen her türlü bilginin birinci elden aktarıcısı da değiliz. Yani bilgi ile ilk elde yüz yüze gelemiyor müslüman aydınlar. Biz ekonomiye, sosyolojiye, psikolojiye ilişkin her türlü gelişmeyi, beşinci elden takip durumunda kalıyoruz. Bundan daha önemlisi, kendi ülkemize ve toplumumuza ilişkin de her hangi bir gerçeği öne çıkarmış değiliz. Hangi ekonomik araştırma, hangi istatistiki tablolar ve hangi sosyal problem bizim elimizden sergilenmiş olup, patentli bize ait bulunsun!

Bu yapılmadığı için, bugün islâm düşüncesi sadece ve sadece hırçın bir *"eleştiri yöntemi"* olarak kendisini takdim ediyor. Ama ölçüleri sağlam, gerekçeleri tutarlı bir eleştiri metodu şüphesiz bu!..

Buna bir anlamda tepkici düşünce veya tavır olarak bakmak da mümkün.

İslâm, tarihe ait bazı aktarmalar dışında, başkalarının ürettiği bilgiye muhtaç. Bu bilginin eleştirisine kendini fazlasıyla kaptıran islâmci aydınlar, üzülererek ifade etmek gerekir ki, bu gün kendi önünü bizzat kendisi tıkamak gibi bir çıkmazı yaşıyor. Kavram irdelemekten, cemaatler arasında ihtilaf üretmekten, başkalarını suçlamak ve akıl vermekten, nerede ise insanı ve toplumu ve ona ait sorumluluğunu unutmuş gözüküyor. Örnekleri giderek çoğalan ve biraz da pirim yapan bu entellektüalist tavırları müslüman toplum uzaktan, anlamsız seyrediyor.

İslâm düşüncesinin özellikle Türkiye'de, ciddi bir *"gerçekçilik terbiyesine"* ve halka yönelik *"sorumluluk şu-uruna"* ermesine olan ihtiyacı, bu gün her zamankinden daha ziyadedir. Dini adeta biraz *"felsefeye"* ve biraz da *"ideolojiye"* indirgeyen bu jakoben, entellektüalist tavırlarla bir yere varılamayacağı anlaşılmaktadır. Unutuyorlar ki ülke-

mizde bu gün hakları aranacak, problemleri çözülecek geniş bir islâm toplumu mevcut. Bu insanlara sunulacak her türlü sosyal, iktisadî ve politik çözümler, hiç şüphe yok ki toplumun bütününe şâmil bir şansa sahiptir. Kaldı ki biz kendimizden olmayan insanın bile haklarının savunucusu, problemlerinin çözücüsü bir sorumluluğun altındayız. Fakat ne yazık ki bunun bilincinde değiliz. Üretilen bunca soyut yorumların sanıldığı kadar bir değeri mi var zannediyorlar? Bu soyut yorumların, ülkenin ve toplumun realitesiyle yüz yüze geldiği anda, hiç bir alternatif değer ifade etmediği ve hemen tuzla buz olacağı aşikâr değil midir?

Her şeyden önemlisi, bu kesimlerde her meseleyi olumsuzlaştırmaktan kaynaklanan garip bir çıkmaz yaşıyor. Ayrıca bu kesimlerde islâmcı mücadelenin ve toplumsal gelişmenin aldığı ve alacağı mesafe hakkında hiç bir fikir bulunmuyor, düşünce gelişmiyor. Onların düşüncesinin zaten ne zamanla, ne de mekânla bir bağlantısı mevcut. Zamansızlık ve mekânsızlık boyutu bu düşüncüyü tamamen soyut hale getirdiği gibi, dolayısıyla ondaki mesafe alış fikrini de öldürüyor. Bu özellikleri yüzünden, bu tavırlardan elbette toplumsal bir sorumluluk şuuru ve öncülüğü bekleyemezsiniz. Onların bunu istediği dahi şüpheli zaten. Sorumlu başkaları onlara göre: Kavramlarda birleşmeyenler, bu seviyeye yükselmeyen toplum ve bir de şikâyetini meslek edindikleri engeller!..

Kaldı ki bu düşünsel çıkmaz, Türk-islâm kültürünün büyük bir zaafı olarak sadece islâmcı kesimlerle de sınırlı değil. 1980 öncesinin "sol"unu tüketen, ihtilâflar içinde boğan ve âdeta aydınların bir zihin jimnastiğine dönüşen "*kavramsal tartışmalar*"ın akibetini hatırlamıyor musunuz?

(Mayıs, 1991)

DÜŞÜNCENİN TOPLUMSAL BOYUTU ÜZERİNE

Türkiye'de islâmcı düşüncenin teorisyenliğine ve öncülüğüne soyunanlarla halkın muhafazakâr-geleneksel temâyülleri arasındaki iki aç ı fark ı her zaman kendisini hissettirir. Bu aç ı fark ını 1969'lardan günümüze *siyasî* yapılaşmadaki iniş çıkışlarda olduğu kadar, islâm düşüncesi-nin sözcülüğünü üstlenen kalemlerde, bu düşüncenin sanki "*kişi dış ı*" ve "*toplum dış ı*" bir boyuta taş ınması durumla-rında da gözleme imkânına sahibiz.

1960'lardan sonra, yeni anayasanın verdiğı imkânlar ölçüsünde, Türkiye'de her düşünce toplumla ilişki kurmanın, reel insan ı keşfetmenin ve kendilerine toplumsal bir boyut kazandırmanın imkân ını, el yordamıyla da olsa keşfetmeye başlamıştı.

Bu hususta marksist düşüncenin çeşitli ülkelerde de-nenmiş, başarıya ulaşmış veya ulaşmamış bir takım hazır model kalıpları bulunuyordu. Marksizm bidâyette tarihte ör-neklerine şahit olduğumuz bir nevi felsefe akımı iken, Le-nin'in getirdiğı bir yorumla zenginleşmiş, hareket kabiliyeti kazanmış ve bünyesinde zaten var olan bir dinamizme ere-rek politik bir modele dönüşmüştü. İşte Türkiyeli marksist-ler, daha önceleri deneye geldikleri ve hiç de başarılı bir so-nuca ulaşamadıkları yer-alt ı örgütleri döneminden, 1960 anayasası ile doğrudan kitlelere muhatap olmak aşamasına ulaşmışlardı.

Bunları marksizmden yola çıkarak bir şeyler üretmek amacıyla söylemiyoruz. Sadece bir düşüncenin topluma açılan bir tarafının bulunması, yani siyasî bir boyuta da ermesi gereğini hatırlatmak için üzerinde duruyoruz.

Türkiye'de islâm düşüncesi son 15-20 yıldır islâmçı aydınların elinde toplumsal boyut fikrini neredeyse unutmuşa benziyor. Her ne kadar Türkiye 1980 öncesi MSP gibi bir deneme yaşamış olsa da, islâmçı aydın kesimlerin önünde her hangi bir toplum problemi, topluma yaklaşım tarzı ve taban oluşturma düşüncesi gözlenmiyor. MSP tarafından yürütülen siyasî faaliyet topluma yönelik bir deneme niteliği ortaya koysa bile; bizim üzerinde durduğumuz biçimiyle, kitleye açılma problemi islâmçı aydının daima gündemi dışında tutulagelmıştır.

Bu durum henüz islâmçı düşüncenin kendi aydınları nezdinde siyasî bir boyut kazanmadığı, en azından bu kesim aydınların böylesi bir perspektife henüz yükselemedikleri anlamına geliyor.

Bizim eski geleneğimizde sürekli "*kaht-ı ricâl*" den söz edilir ve "*seçkin-insan*" devamlı yüceltilirdi. Elbette yönetimlerin dar kadrolar arasında dönüp dolaşan mekanizması içinde halk devre dışı mütâlâa edilecekti. Yani her hangi bir islâmî yönetimin oluşmasında toplumun bir katkısı bulunmuyordu. Ona yüklenen fonksiyon sadece "*ittibâ*" etmekle sınırlı idi. Toplumun bu tür bir sadakati de elbette karşılıksız kalmayacaktı. Nitekim bu tür yönetimler halkı ellerine teslim edilmiş bir emanet gibi görür, onu korur, kollar ve adaletle davranmaya çalışırdı.

Çalışırdı fakat, sonuçta halkın ve yönetimlerin karşılıklı ilişkisi biçimi, uzun yıllar içinde bir geleneğe dönüşerek, zamanımıza kadar da taşınıp gelirdi.

Türkiye'de halk, derecesi ne olursa olsun demokratik dönemlerde, kendisini daha fonksiyonel kılabilmek amacıyla her türlü denemeye girişmiş sayılır. Buna karşılık demok-

ratik dönemlere geçişle birlikte, toplumda gözlediğimiz, yeni davranışlar geliştirme kabiliyetini, ne yazık ki aydınlarımızda, özellikle İslâmcı aydınlarda hiç mi hiç göremiyoruz. Bu düşüncenin öncülüğüne soyunan kesimler kendilerindeki bu zaafı idrâke yanaşmadıkları gibi, halkın kendini riske atmayan kayıtsızlığından şikâyetle, tolum karalamalarından da sadist bir zevk duyar oldular. Tabî ki burada yatan asıl sebep, kendine has bir "*halkçılık*" karakteri kazanamayan islâmcı aydının kendini ibrâ gayretidir.

Son yıllarda yayınlanan kitaplarda ve müstakil denemelerde gözlediğimiz bir husus dikkatimizi çekiyor. İslâm düşüncesi sanat ve edebiyat aşkına insanı reel kimliğinden soyarak iyice mücerretleştirdi. Onu mekân ve zaman dışı bir "ide"ye dönüştürdü. Bu insan her hangi bir coğrafyada, her hangi bir zaman diliminde ve toplumsal şartlarda yaşayan birisi değil artık! Herkesin önünde "*Zeyd ve Amr*" gibi soyut tipler var. Ve bütün konuşma, Karagöz'ün kartondan tasvirlerine benzeyen bu "*kavram insan*" üzerinde cereyan ediyor.

Bu insan, klâsik edebiyatların işlene işlene haddeden geçmiş örneklerini hatırlatıyor bize. Ayet ve hadislere uyduğunca yüceltilen, herhangi bir hatasıyla masalların cadısına dönüştürülen birisi bu. Siz de elinizin altındaki oyuncak bebeklere istediğiniz hareketleri yaptırabilirsiniz. Onların size hiçbir itirazları olmaz ki!

Bunun böyle olması, aslında islâm düşüncesinin "*insansızlaştırılması*"ndan başka birşey değil. Bu haliyle düşünce sürekli kendini üreten, kendi şarkısını söyleyen/dinleyen bir niteliğe bürünüyor. Ya da düşünmek için düşünmek, üretmek için üretmek gibi yeni bir alan bu.

Sadece soyut bir düzlemde konuşan bir düşünce, belki kendi içinde son derece tutarlı olabilir. Geliştirdiği zihnî eksersiz yöntemleriyle, belki mücerrette kalan bir dünya da kurabilir. Ama bu tür fikir sistemleri realitenin kaba hakikatine çarptıkları anda, sadece kendi iflâslarına şahit olurlar ya da

durmadan, örneklerine bol bol tesadüf ettiğimiz ümitsiz, bezgin, ya da tam tersi nihilist, anarşist veya *islâm devrimci* tipler üretirler.

İslâmcı düşünce bugün insana ve topluma pratik bir yaklaşım geliştirememenin sıkıntısı içinde, âdeta bir tür felsefe akımına indirgendi. Hem de herkesin reddetmekte bir-biriyle yarışır görüldüğü bir felsefe akımına.

İnsanı ve toplumu horlamayan, onun toplumsal ve ekonomik konumunu yükseltmeye kendisini aday bilen, ona yaklaşacak yeni politikalar üreten ve bundan vicdanî bir sorumluluk duyan yeni bir tavradır ihtiyacımız.

Toplumsallaşma amaç ve istidadını unutan her düşüncenin kaderi, ister istemez kendisini toplum-dışı'lığa itmek değil midir? Zaten islâm düşüncesinin Tanzimat'tan beri, çözüm geliştiremediği asıl problemlerinden biridir bu. Bu düşüncenin, müslümanlığının seviyesi ne olursa olsun genel insana yönelik yeni bir yaklaşım-mesaj biçimi geliştirmesi, topluma açılmayı esas alan bir siyasî boyut kazanması gerekmektedir.

Toplumsal, ekonomik, kültürel ve siyasî şartların değişimi ile birlikte, bu düşünce de yeni tavırlar, yeni politikalar üretebilmelidir. Üretme ve yenileşme kabiliyetini yitirmek, islâmın kendisiyle izah olunacak değildir elbette. Bu nakise islâmcı aydının şahsına râcî bir sorumluluk olarak ortada durmaktadır.

Sürekli kendine revâ görülen haksızlıkların tekrarı içinde islâmcı aydın, neredeyse yeni bir melodram edebiyatı üretmeye aday görünüyor.

Bu çerçevede ceza kanunundaki 163 üncü maddenin kalkması elbette fikir hürriyeti bakımından önemli bir gelişme sayılmalıdır. Fakat 163'ün kalkması, toplum katmanlarında yeni tabanlar oluşturma amacını unutmuş bir düşünce için, hangi faydayı sağlayacaktır. Düşünmeye değmez mi?

Bu hususta bir söz mü işittiniz, bir yazı mı okudunuz? Her hangi bir kitapta, bir pasaja mı rastladınız? Ya da yeni örgütlenme modellerine imkân mı sağlayacak 163 ün kalkması?

Sanki 163 üncü madde kalkınca, islâmıcı düşüncenin önündeki bütün engeller kendiliğinden siliniverecekmiş gibi bir hava yayılıyor ortalığa. Böyle havalara kapılmak, Türkiye'nin gerçeklerinden uzak kalmak anlamına gelir. Bu bakımdan, bize öyle görünüyor ki ilgili maddenin kaldırılması daha ziyade ferdî şovlara imkân verecek, kitle bu tiplerin cesaret gösterileri ile tatmin edilmiş olacak, fakat sonuçta, asıl problemin çözümsüz şekilde ortada kaldığı her halde fark edilecektir.

Tekrar etmek gerekirse Türkiye'de islâmıcı düşüncenin önündeki en büyük engel, temsilcilerindeki toplumsal sorumluluk şuurunun henüz yeterince olgunlaşmamış olmasıdır.

(Ocak, 1989)

İRAN, DEVRİM VE İSLÂM DEMOKRASİSİ

Subat 1989'da İran'da devrimin onuncu yılı büyük gösterilerle kutlandı. Fakat başkent Tahran'da yapılan toplantı ve gösteriler ne kadar büyük olursa olsun, devrimin ilk yıllarındaki spontane aşk ve heyecanın azaldığı, buna karşılık düzenli, forma sokulmuş yürüyüşlerin, sloganların hakim duruma geçtiği gözlemlendi.

Bunun altında yatan sebep, 1988 yazında Irak'la İran arasında ateşkesin sağlanması ve arkasından da, inkılâbın hedefleri ile İran'ın gerçekleri arasındaki tezaadın kamuoyunda farkedilmeye başlamasıdır. Zaten ateşkes anlaşması, takdimi nasıl yapılırsa yapılsın, savaşı sürdürmenin artık imkânsızlığı üzerine dayandırılan yeni bir politikanın başlangıcını işaret etmiyor muydu?

Artık bundan sonra, uluslararası niteliklere sahip bir islâm devriminden ziyade, ulusal-islâmî İran politikasından söz edilebilirdi. Nitekim ateşkesden sonra İran yöneticileri, Suûdî Arabistan dahil çeşitli Körfez ülkeleri, Batı Avrupa ve Sovyetlerle ilişkilerini yeni baştan ve diplomatik prensipleri gözardı etmeyerek sağlamlaştırmanın yollarını aramaya başladı. 1988 ateşkesinden önce İran yöneticileri, bu tür ilişkilere fazlaca önem vermez ve devrimin ruhuna aykırı bulurlardı. Bunlara ilâve olarak, Lübnan'da oluşturulan Hizbullah örgütü ile ilişkilerin, Suriye yanlısı "*Emel*" lehine kısmen de olsa gevşetilmesi, İran'ın uluslararası plânda üstlendiği rolden yavaş yavaş sıyrılmak arzusu ile izah olunabilir. Burada, Afganistan konusunda İran'ın yeni bir atak denemesi

ise sadece bir istisnadır. İşgal yıllarında bu kozun kullanılmasıyla özellikle sarfı nazar kılınması, batı karşısında İran'ın Sovyet kozunu kaybetmek istememesinden ileri geliyordu. Bugün böyle bir tehlike ortadan kalkmıştır.

Ateşkes anlaşmasının İran'ı, kendi sınırları ile çevrili ulusal-islâmî politikalara zorladığı, önümüzdeki zamanlarda daha iyi anlaşılacak gibi görünüyor.

Ateşkesin birinci sonucu, devrimin uluslararası niteliğinden sıyrılarak millî hudutlar içine çekilmesi ise; ikinci sonucu da "*devrimi yeni baştan değerlendirmeye*" ve ona "*yeni bir yorum getirme*" dönemini başlatmış olmasıdır. Bu ise zarûri olarak, yeni iktidar odaklarının oluşması anlamına gelecektir.

Her ne kadar bugün İran'da Humeyni'nin dinî ve siyasî otoritesi tartışma götürmezse de, 80 yaşını aşmış imamın boşluğunu doldurmak isteyen, onun dinî ve siyasî tercihleri üzerinde tesirler bırakabilen bir takım odaklar teşekkül etmeye başlamış sayılır. Bunların en başında da, "batılı" bazı çevrelerle bir takım ilişkiler geliştiren *Rafsanjani* gelmektedir. Bu pragmatik yaklaşım, ateşkes konusunda Humeyni üzerinde en büyük tesiri icra edebilmiştir. Zaman zaman cumhurbaşkanı *Hamaney*, zaman zaman da *Humeyni'nin oğlu Ahmet*'le anlaşarak; Başbakan *Musavî*, Hizbullah örgütünün kurucusu *Ali Ekber Muhteşemî* ve İran'ın yedekteki lideri *Muntazarî* önünde büyük bir set teşkil edebilmektedir. Bu kargaşa ve çekişmeler içinde, Başbakan *Musavî*'nin bir kaç defa istifaya kalkıştığı hatırlanmalıdır.

İşte bugün İran'da, gizli-açık değişik kesimlerin ülkenin geleceği, devrimin niteliği üzerine farklı görüşleri yavaş yavaş su yüzüne çıkmaya başlıyor. Hele islâm devriminin onuncu yılı kutlama törenleri, bu görüşlerin su yüzüne çıkması için büyük fırsat teşkil ediyor.

Bunların arasında *Ayetullah Muntazarî*'nin, on yıllık devrim boyunca yapılan hataları dile getiren açıklamaları ise en dikkati çeken oldu. *Ebrâr* gazetesinin sorularına verdiği cevapta Muntazarî şunları söylüyor:

* *Devrimlerin başarısız kalması ilahî ve tarihî bir yasa değil. Başarı devrimin yöneticilerine bağlıdır. Bizim devrimimizin amacı islâmî ilkelerin uygulanması ve ezilmişlerin haklarının korunması idi. Bu hedef izlense, halk inanç ve güvenini sürdürseydi, devrim yolunda gidecek ve gün geçtikçe yeşerecekti. Ne yazık ki iş yapmak ve devrimin değerini korumak yerine slogan attık. Halka değer vermek ve halkı devrim konusunda söz sahibi kılmak yerine, halkın zelli ve aktif güçlerini hayal kırıklığına uğrattık. Bu yüzden şimdi öyle bir noktaya geldik ki, iktidarda kalabilmek için ilk sloganlarımızın ve değerlerimizin karşısında durmak zorunda kalıyoruz."*

Burada devrimin âkîbeti adına acı duyan sorumlu bir vicdan göze çarpıyor. *Rafsanjani*'nin pragmatizmi ile gerçeklere parmak basan bir vukufun farkı ortadadır.

Yalnız ateşkes anlaşması olmasaydı, İran cephelerdeki başarısını sürdürebilseydi, bu değerlendirmeler ortaya çıkar mıydı? Elbette hayır.

*

* *

Ancak İran'ın vardığı sonuç ne iltir, ne de son!..

Yeryüzünde devrimci karakterli radikal hareketler, çoğu zaman meseleyi sadece bir "*ideoloji*" ve onu uygulayacak "*iktidar*" sorunu olarak sınırlamayı tercih etmek hatasına düşüyorlar. *İdeoloji* artı *iktidar formülü*, ister istemez bu ekipleri darbeci mantıklara ve totaliter yönetim biçimlerine zorluyor. Bu tarz yönetimler tarihin bir realitesi olmakla beraber, yirminci yüzyılın Lenin, Hitler ve Mussolini modellerinin de, Ortadoğulu aydınlar üzerinde fazlasıyla tesirler bıraktığı ortadadır. İran'daki *Hümeyni* hareketi, her ne kadar *Nasır*'la başlayan hükümet darbelerine benzemiyorsa da, sonuçta seçkin bir aydın/ulemâ hareketine dönüştüğü de inkâr olunamaz. Niteliği itibariyle tek partici uygulamaları hatırlatan, halkı sadece teşyî ve tasdik unsuru konumuna indirgeyen, iç kamuoyuna, her türlü eleştiriye düşman ülkele-

rin gizli bir tezgahı olarak takdim eden yönetimler, ister istemez benzer bir noktada buluşacaklar demektir. Libya'da, son zamanlara kadar Cezayir'de, Suriye, Irak vs. ülkelerdeki durum budur. Ve bu yönetimlerin sonuçta, halkı devre dışı bırakmak, onu sadece bir tasdik ve teşyî unsuru olarak kullanmak bakımından bir Kuveyt'ten ve Fas'tan farkı kalmayabiliyor.

Muntazarî'nin on yıllık devrim uygulamasının sonunda söylemek istediği hususlar bunlar mıdır, bilmiyoruz. Ama eminiz ki, tamamen bunların dışında da değildir.

Düşüncesi bir tarafa; "*halk adına fakat halka rağmen*" kılıflı politikaların bugün için geçerliliğinin bulunmadığı daha iyi anlaşıyor. Veya bazı hareketler toplumu, belli bir dönemden sonra devre dışı bırakabiliyor. *Muntazarî'nin* dediği gibi öyle bir noktaya geliniyor ki, iktidarda kalabilmek için, ortaya konan ilk prensiplerin ve değerlerin karşısına, ilk önce devrimin sözcüleri dikiliyor. Bu ise devrimin bittiği ve iktidarın "asıl amaç" haline geldiği bir anın zarûri sonucudur.

Bu bakımdan, İkinci Dünya Savaşından sonra Ortadoğu'da geliştirilen çeşitli denemeler onu gösteriyor ki, devrimci hareketler başlangıçta nasıl bir örgütlenme modeli ortaya koyuyorsa, iktidarlara döneminde onu daha katı bir biçime dönüştürüyorlar. Bunun sebebi, bu tür hareketlerin ilk elde kendi içlerinde açık bir politika geliştirememesi, katı bir hiyerarşi üzerine oturması ve anti-demokratik niteliklerinin ağır basmasıdır. Bu yapıdır ki, bu hareketlerin toplumcu karakterlerini ve demokratik niteliğini zedelediği gibi, gene bu hareketlerin dayandığı küteller tarafından eleştirilmesi ve denetlenmesi ihtiyacını da ortadan kaldırıyor.

Bize öyle geliyor ki İran, başlangıçta kendi özgür iradesiyle yapması gereken tercihi, mecburi bir ateşkes anlaşmasının ardından, en olumsuz şartlarda gerçekleştirmek durumunda kalacak görünüyor.

(Mart 1989)

BEDİÜZZAMAN'A VE CEMÂATLERE DÂİR

Kültür ve medeniyetlerin asıl mihverinin din olduğu, insanlığın kültür ve uygarlık verimlerinin dâimâ dinî duygu ve aşktan beslendiği bugün daha iyi anlaşıyor. Yirminci yüzyıl başlarından itibaren içine yuvarlandığımız sarhoşluğun herhalde sonu gelmek üzere. Zira, aydınımızı ve toplumumuzu dinin sıcak ve içten rüzgarı yeni baştan yokluyor. Yüzyılın insanı ferdîleştiren ve o nisbette de yalnızlaştıran anlayış ve telâkkîlerinden, insanın süratli bir uzaklaşmasına ve bu yoldaki arayışlarına şahit olmaya başlıyoruz. Başlıyoruz ki Türk esnafı, işçisi ve memuru bugün rûhündeki boşluklara bir destek, kalbindeki açlığa bir şifâ olmak üzere yeni baştan dine iltica ediyor.

Elbette bu durum farkedilmeyecek bir gelişme değil!.. Aşırılıktan ve hırçın davranışlardan oldum olasıya hoşlanmayan Türk toplumundaki bu yeni istihâleyi malûm çevreler her ne kadar gizli örgütlerle, Almanya'daki hocalarla izah etmeye kalkışırса kalkışsınlar, sonuçta arzu ettikleri müşahhas suç kalıplarına dökmekte başarılı olamayacaklar. Yasaların koyduğu ve çerçevesini çizdiği biçimde, eylemli ve örgütlü suç iddialarının hepsi muhakkak ki boşa çıkacak. Bundan kimsenin şüphesi bulunmamaktadır.

Din ve vicdan hürriyeti gibi, fikir hak ve hürriyetleri gibi insanlığın temel haklarını bu topluma çok gören bazı vicdansız ve aşağılık tavırlar, her zaman görülecektir. Çünkü onların bu tavrı irsiyetlerinin tezâhürüdür. Onların iki nesil öncesindeki uzantıları da, bu memlekette "Allah" demeyi

suç kavramı içinde mütâleâ etmemişler miydi? Ama bu katı ve insanlık dışı uygulamalardan ne elde ettiler de, bugün aynı terânelerden söz ediyorlar? Bu memleketi 40-50 yıl önce-sinin karanlığına tekrar taşımak mümkün müdür? Tarih ve toplum bir nesne midir ki, onun konumunu arzu ettikleri biçimde değiştirebilsinler?

Bugün *Bediüzzaman*'ın ruhuna okutulan bir mevlidi bahane ederek memleketi tekrar o eski sarhoş kusmuklarında boğmak isteyenler; unutmazınlar ki arzularına ulaşamayacaklar, müslümanlar üzerine yöneltmeye çalıştıkları tehdide bizzat kendileri maruz kalacaklar. Hatırlamalılar ki:

Bu memlekette 27 Mayıs'ın en büyük gerekçesi, türkçe ezâna dönüşü gerçekleştirmektir. Ne oldu sonu?

12 Mart bu memlekette sol bir darbe hazırlığı idi. Bizzat altında kendileri kalmadılar mı? Aynı şekilde, Menemen hadisesine benzettikleri Konya mitingini bahane eden 12 Eylül'ün âkıbeti, din derslerini anayasaya koyarak mecbûrî hale getirmek olmadı mı? Bunları ne çabuk unuttuyorlar?

Hesaplarında daima yanılan bu takımlar, gene de yanılacaklar. Bundan hiç bir şüphemiz bulunmasın. Bugün baş örtüsüne karşı amansız bir savaş açanlar, en masum dinî tezahürleri dahi hazmedemeyen nasipsizler, yarın bunların hukûkî, anayasal bir hakka dönüştüğünü görürlerse şaşmayalım. Çünkü bu memleketin başına gelen her yönetim, halkın umûmî arzu ve isteklerini gözönünde bulundurmak, bunları tatmin etmekten başka bir çare bulamayacaktır. Çünkü Allah'ın hesabı onların oyun ve planlarını altüst etmeye kâfi gelecektir. Çünkü bir toplum veya kavim kendisini değiştirme, düzeltme iradesine râm olursa, elbette onun karşısında her aksi çare aciz kalacak, geliştirilen her yöntem iflâs edecektir. Çok şükür Rabbimize ki, onlara, kendi hayatlarında, kendi batıllarını ve temelsizliklerini idrâk ettirecek!...

Buna karşılık son mevlid olayı ile, son derece önemli gelişmelere sahne olmaktadır. *Bediüzzaman*'ın haleflerinin uğradığı insanlık dışı baskılara karşı, yurdumuzda mevcut

hemen hemen bütün cemaatlerden yüksek bir tepki sergilendi. Her kesimden avukatlar söz birliği ederek "*Yeni Asya*" yöneticilerinin savunmasını üstlendi. Çeşitli parti ve kuruluşlar gazeteyi ziyaret ederek durumu anlattılar. "*Sevinçler paylaşıldıkça çoğalır, acılar ise paylaşıldıkça azalır*" hükmü, bir kere daha gerçekleşmiş oldu. Müslümanlar birbirine yeni baştan destek oldu. Ve bunu dost düşman herkese gösterdiler.

Bu olumlu gelişmeden yola çıkarak demek isteriz ki:

İnsanlar nasıl kavim kavim, millet millet ve aileler olarak yaratılmışlarsa, cemaatler olarak öbekleşmeleri ve kendi aralarında tesanütler sergilemeleri de bir haktır. İnsanların bir bilginin, bir siyasî önderin veya fikrî bir oluşumun içinde bulunması kadar tabii birşey olamaz. Bazıları bu durumların bir "*tefrika*" üretim merkezine dönüştüğü kanaatiyle karşısına çıkmakta ve "*cemaatçi*" yapılaşmaların düşmanı kesilebilmekte. Bu tür kanaatleri besleyecek doneler eksik değildir muhakkak ki. Fakat insanları bu tür organizasyonlardan, birarada yaşayışlardan alıkoymaya kalkışmak da o nisbette abes ve aykırı bir yaklaşımdır. Bu temenni edilebilir, fakat eşyanın ve yaratılışın tabiatına aykırı bir temenni olduğu unutulmamak kaydıyla.

Gene unutulmamalı ki, müslümanlar arasındaki telâkki farklılıkları ne akide ve ne de fıkıhla ilgilidir. Gizlenen ve üzerinde durulmayan asıl farklılık siyasî tavırlarda toplanmaktadır. Bu farkları üreten sebep ise, cemaatlerin genişlemesi ile artan müesseseler olmaktadır. Bunun üzerinde ayrıca durulmak gerekebilir. Asıl sebep göz ardı edilerek, dinî grupların birbirini hırpalamalarının da bir anlamı her halde bulunamaz. Burada kasdımız, sebebi ve gündemi kaybetmek tehlikesidir.

Müslümanlara düşen, cemaat varlıklarını tarihî, toplumsal ve dinî bir "*hak*" olarak görmektir. Bunu kabul etmek ve içine ve içimize sindirmektir. Kendi dışındaki her oluşumu fazla gören yaklaşımlar, her ne tür dinî gerekçeler

üretirse üretsınler, eksiklik ve fazlalığı kendi bünyelerinde ve bireysel psikolojilerinde aramalldırılar. Mevlânâ'nın *Fihimâfih*'te dediğı gibi: "*Karşındaki kişilerde gördüğün her yanlışlık senden yansıyan bir akistir.*"

Bu bakımdan ülkemizdeki müslümanlık, sergilenen bazı farklılıklara rağmen, farklı islâmî kesimlerin ortak bileşke iradesi olmak durumundadır.

İdrak sahibi aydınlara ve öncülere düşen, bu sürece bir ivme kazandırmaktır.

(Aralık, 1990)

ORTADOĞU'NUN İHTİYACI OLAN

Tek insan ve kalabalıklar kargaşadan, kavgadan daima rahatsız olur ve nedense kurulu bir düzenin rahatlığına daima teslim olmaya meyyaldır. İnsan, hergün işine aynı yoldan gider, gündelik eşyasını hep aynı yerden alır, yemeğinin üzerine sigarasını, hafta sonu banyosunu tam bir mekanizme dönüştürerek tekrar eder durur. Bu anlamda kitlelerin daha büyük alışkanlıkları vardır. İnsanın emniyet ve haz ihtiyacı mıdır nedir, onu farkına varmadan bu alışkanlıkların girdabında ezer ve tüketir. Ve âdeta insan ve toplum nesneleşir.

Arap-İsrail çatışması olmasa Ortadoğu ülkelerinin sanki bir problemi yokmuşcasına, asırların rehâvetinden uyana-cakları yok. Hele bu çatışma Irak-İran savaşı gibi veya şu anda Irak'ın Kuveyt'i işgali gibi bir iç çatışmaya döndüğü anda, Ortadoğu'da insanın uykuları kaçıyor, toplumların tedirginliği ayyuka çıkıyor.

Statükonun devamına âdeta teslim olmuş bu ülkelerin ve toplumların uyanışı herhalde böyle çalkalana çalkalana, başını taştan taş vura vura gerçekleştirecek. Gerginlik içinde yaşamaya, tehlike ile burun buruna yaşamaya Ortadoğu insanının ihtiyacı var.

Irak'ın Kuveyt'i ilhakına da böyle bakmak gerekiyor. Burada önemli olan Saddam'ın şahsı, Irak'taki rejimin acımasızlığı, Kuveyt'in mazlumluğu vs. değil. Tabii ki olaya bu açıdan bakmak da mümkün. Devam ederek, aynı olaya Tür-

kiye açısından, ABD açısından ve daha önemlisi olayın tarafları arasında bir fark görmeyerek zihnimizde yaşattığımız "islâm" açısından da bakabiliriz. Nitekim bu tür yorumlar ve görüşler de ileri sürülmüyor değil.

*

* *

Ancak Saddam'ın Kuveyt'e müdahalesi bizi, biraz gündelik vukuatın ötesinde düşünmeye de sevketmelidir:

İlk düşünülmesi gereken, gerçekten Kuveyt gibi bir ülkenin müstakil olarak mevcudiyetine ihtiyaç var mıdır? Aynı şekilde Körfez'de ve Ortadoğu'nun değişik noktalarında, bunca minyatür ülkenin varlık gerekçesi nedir ki? Bunlar farklı milletlere, farklı dillere mi dayanıyorlar? Ayrı bir ülke ve millet olmalarının hangi hikmeti ve gerekçesi vardır? Bunlar sınırların, verdikleri hangi mücadele ile çizmişlerdir?

Birinci dünya savaşından sonra her petrol kuyusunun etrafına bir çember çizerek, sömürge ülke statüleri oluşturan İngiltere, bu ülkelere öyle bir zaaf yükledi ki, onlar varlıklarını kendi toplumlarına değil bilakis bir dış teminata borçlu hale geldiler. Bunların para kaynakları ve mal varlıkları çok dar bir aşirete ipotek ediliyor, artan kaynaklar yabancı bankaları besliyor. Bu ülkelerin askerleri kendi toplumlarından oluşmaz. Yönetimler kendi toplumlarına da güvenmedikleri için, saraylarını ve nasıl bir işse ülkelerini yabancı askerlerle korurlar. Bu yetmediği takdirde ABD ve İngiltere gibi ülkelere askerî üsler tahsis ederler ve sonuçta müstakil bir ülkenin değil de, sömürgeye dönüşmüş bir coğrafyanın müstemleke valisi derekesine inerler.

Bu açıdan bakınca Kuveyt örneğinde olduğu gibi, Ortadoğu'nun uzun dönem içinde bu sunî yapılanmayı daha fazla muhafaza etmesinin bir lüzumu olamaz. Bize öyle gelir ki, iki Yemen biri fazla olduğu gibi, Suudi Arabistan ve Ürdün'den birisi de fazladır. Buradaki fark; farklı toplumlar, farklı yönetim biçimleri değil, bilâkis iki sülâlenin, yani iki aşiretin farkıdır. Körfez bölgesi için de aynı şeyleri düşün-

mek mümkün. Ortadoğu'nun geleceği, bu sunî yapılanmayı aşabilme iradesine bağlı görünüyor.

Irak, Kuveyt'i işgalinde, "burası" diyor, "*daha önce, yani Osmanlılar zamanında Basra eyaletinin sınırları içinde idi*". Suriye de Lübnan için gene Osmanlı eyalet sınırını esas alarak bir genişleme arzusu izhar ediyor. Bu tür bütünlüşme arzuları Ortadoğu'nun dinamiklerine ve tarihin şartlarına uygun bir gelişmedir.

Bu ülkelerin liderleri kim olursa olsun, yönetim biçimleri ne olursa olsun, bu yöndeki gelişmelerden tedirgin olmamak gerekir.

Ortadoğu tarih içinde ya doğuda *Sasanîlerin*, ya kuzeyde Bizans'ın, daha sonra *Emevi* ve *Abbasilerin*, bilâhère *Selçuklu İmparatorluğunun* ve *Osmanlıların* kontrolünde olarak daima bir bütünlüğün içinde yaşamıştır. Yekpâre bir bütünlük!.. Çünkü aynı millet, aynı dil ve daha sonraları aynı din içinde ve bir imparatorluk yapılanmasında istikrara kavuşabilen bir dünyanın, bugünkü parçalanmışlığını haklı gösterecek hiç bir sosyal ve tarihî şart mevcut değildir.

Zaten emperyalizm, gerek sömürge şartlarının devamı ve gerekse İsrail karşısında bir güç oluşmaması için bu haritayı bilerek ihdas etti. Bu yamalı bohça yapı, bize Selçuklu sonrasının Anadolu beyliklerinin durumunu hatırlatıyor. Hepsi müstakil birer beylik ve hepsi liderlik peşinde. Kendilerine olmadık büyük misyonları da yüklemiyor değiller. Unutmayalım, böylesi şartlarda hak ve adalete dayalı hiçbir birleşme gerçekleşemez. Yönetim ve iktidar daima biraz nefis ve kendini hakim kılmak gibi bir mantığa oturur. Böylesi durumlarda ikna ve hak bilirlilik değil; biraz da tarihin şartları konuşur ki, bu da "*bir mekîn'in kuvve-i azmi*" ne ihtiyaç hissettirir. Bu dün Turğul Bey veya Osman Bey olur, bugün Humeynî veya Saddam, farketmez. Ve burada önemli olan, ilâhî iradenin araç unsurunun kim olup olmayacağıdır.

Saddam'ın günah defteri firavunların seviyesine varmıştır, bu açık. Biz olaya bu açıdan bakarken, uluslararası

emperyalizm İsrail karşısında ciddi bir gücün oluşmasına fırsat vermemek biçiminde yaklaşıyor. Dikkat edersek Humeyni ile savaşında Saddam etrafında oluşan uluslararası ittifak, bugün tamamen aleyhine dönmüş bulunuyor. Dün Humeyni ve İran'ın islâmileşmesine karşı bütünleşenler, bugün Saddam'ın o büyük hizmetini ne çabuk unutuverdiler? Hatta bu derece bir geriye dönüş!... Saddam İran'dan toprak alsa buna karşı mı çıkılacaktı? Elbette hayır. Burada karşı çıkılan aslında Irak'ın Kuveyt'i işgali değil. Bilakis İsrail ve İsrail'in güvenliği merkezli bir strateji yürürlüktedir. Dünya petrolünün yüzde 25'ini kontrol edecek bir kuvvet oluşmamalı, böyle bir silahlanmaya fırsat verilmemeli, Ortadoğuda İsrail'i dengeleyecek bir başka güç ortaya çıkmamalı. Mesele işte budur.

Bu işgal olayı bize bunları düşündürüyor. Bir de Ortadoğu'nun çok sayıdaki devleti ve yönetimi sırtında taşıyamayacağını!... Mısır, Firavunlardan beri daima bir devletin merkezi olagelmiş bir noktada bulunuyor. Irak Abbasîlerin merkezi Bağdat, Suriye Emevîlerin merkezi Şam üzerinde oturuyor. Ve üçü de Osmanlı'nın en önemli üç eyaletini ülkelerinin sınırı olarak kullanıyor. Irak eyalet sınırlarının içinde yer alan Kuveyt üzerinde Suriye de gene aynı şekilde Lübnan üzerinde hak iddia ediyor. Kuzey Afrika için fazla birşey söylemeye ihtiyaç var mıdır bilmiyorum. Ama Ortadoğu'nun iki merkezi daima bulunacaktır. Bunlardan biri Anadolu merkezli *Türkiye*, diğeri de *İran*.

Ortadoğunun istikrarı tarihin şartlarına dönüşle mümkün. Bu açıdan Ortadoğu'da bütünleşmeye veya genişlemeye yönelik her teşebbüs olumlu bir gelişme olarak kabul edilebilir.

(Ağustos, 1990)

DİRİLEN RUHLARDAKİ TAVIR YÜKSEKLİĞİ

Mantık, Allah'ın insana bahşettiği en büyük lûtuflardan biridir. Beşin üçten fazla, falanın filândan büyük, onun şundan daha güzel olduğunu, çoğu zaman hemen hiç düşünmeden ifade ederiz. Gündelik hayatta kendimizi hemen hiç zorlamadan böyle mukayeseler yapar, hayatın pratiği içinde hatalarımızı azaltır gideriz. Bu nevi sağlıklı mukayese imkânları akıl ve zekâmızın gelişmesi ile ilerler ve kültürümüzün derinliği ile daha bir anlam ve seviye kazanır.

Tabii, bu nevi mukayeseler hayatın pratiği içinde çocukluktan itibaren insanda kendiliğinden gelişir. Fakat bir de, bir düşüncenin, bir inancın mantığı vardır. Bu mantık "düşünce"nin içinde meknuzdur ve hemen ilk anda herkes tarafından algılanamaz. Daha doğrusu insan nüfuz ettikçe, ona hakim oldukça düşüncenin sistematiğine erer. Bundan önce insanın bir fikre mensubiyeti ya basit bir *tarafdarlık*, ya sathî bir iman, ya da çoğu örneklerinde görüldüğü şekliyle toplumsal bir katılımdan ibaret kalır. Bugün islâm düşüncesi gerçekten, güçlü bir "*sistematiğe*" kavuşmuş gibi görünüyor. Bu kesimin aydınları yıllar var ki, kendi dışlarında oluşmuş her türlü düşünce karşısında *edilgen konumlarından sıyrılmış*; onu *irdeleyen*, zaaflarını ve çıkmazlarını ilk nazarda sergileyebilen bir *seviyeye* ermiştir. Bu mantık salâbetine müslümanların, islâmî aydınların cidden ihtiyacı vardı. Eskiden gayri islâmî, daha değişik bir ifade ile islâmî alâkası bulunmayan şartlarda üretilmiş felsefe ve ideolojiler

karşısında biraz sinik, ürkek, içinden tasvip etmese de dışa yönelik tepkiler geliştiremeyen müslümanlar, bugün her türlü düşünce akımı karşısında fütursuzdurlar. Kaygıları azalmış, moralleri yüksek, inançları noktasında komplekslerinden arınmış sağlıklı tavırlar sergileyebiliyorlar.

Gerçekten islâm düşüncesi geliştirdiği sağlıklı eleştiri yöntemleriyle, çeşitli felsefeler ve sosyo-kültürel takdimlere karşı bugün iyi bir sınav veriyor. Bu sınavı başarı ile verdiğini kendi gözleri ile gören ve idrak eden bu kesimin aydınları, geleceğe yönelik emin beklentiler içinde. Tarihin ve toplumun nabzını yakalamanın verdiği bir imkânla, zamanın kendi lehlerine işlediğini farkediyorlar.

Bu durum bize ta Abbasiler zamanında eski Yunan ve Roma klasiklerinin tercüme edildiği devirleri, o zamanki müslüman âlimlerin konumlarını hatırlatıyor. Yeryüzünün bu iki eski kültür ve felsefesinin bu zamanlarda islâm dünyasına kazandırıldığı malûmdur. Fakat gerçekten güçlü, son derece sistemli bu felsefî birikim, ilk anda müslümanlar arasında büyük bir kaos da yaratmıştı. Bundan önce ve bu sıralarda islâm, sistematik bir düşünce olmaktan ziyade, samimi ve derûnî bir iman hareketi idi. Müslüman insan inancı hakkında en ufak bir şüphe taşımayarak; neyin yasak, neyin meşrû olduğuna bakıyor, herhangi bir konuda öğrendiği bir âyet ve hadis neyi âmirse onu yapmakla iktifa ediyordu. Bu tavır saf ve samimi bir teslimiyetin izharından başka bir şey değildi.

Fakat işte bu samimi atmosfer, kısa tarihi içinde ilk defa farklı bir mantıkla karşılaşılıyordu: Bir tarafta *saf imanlar* öbür tarafta akıl ve mantığın kurduğu *sistemli felsefeler*. Soran, itiraz eden, delil isteyen, herşeyi akıl ve mantıkla tartan bir yaklaşım karşısında saf ve samimi imanlar gerçekten ilk anda zorlandılar. Kuşkuyla düşen bilginler az olmadı bu devirde.

Ancak bir zaman sonradır ki müslüman bilginler imanî kabullerini yüksek bir mantık örgüsü ile beslemek yolunu

denediler. Ve buradan, "kelâm" dediğimiz ilim doğdu. Kelâm, ebedî hakikatların başka felsefeler ve itirazlar karşısında sistemli bir savunma ve izah denemesiydi. Sonuçta aynı asır içinde islâm düşüncesi kendi şartları dışında üretilmiş her türlü felsefeyi ve ilmi gelişmeyi ihata etti. Yani islâm bir iman ve siyasal genişleme hareketi olmanın ötesinde, aynı zamanda başka fikir ve kültürleri de kuşatmayı başarak onları fethettiğini gösterdi. Bu fetih müslümanlar için ülkelerin fethinden daha büyük bir zaferdi.

Bundan sonra bütün kültürlerin kaynakları, insanlığın yüzyıllar içinde ürettiği bilgi verimleri müslümanların emanetine geçti. Asrı saâdetde sahabiye yazı ve okuma öğreten kölelerin şartlarından, insanlık tarihinin geliştirdiği bütün bilimsel verilerin ve düşünce birikimlerinin hakimi ve sahibi olduğu şartlara yükselindi. Bu zamanlarda kendisinin dışında oluşmuş her türlü düşünceye kapısını açmaktan çekinmeyen, onları kendi şartlarında ihata eden, eleştiren fakat yerine göre bir bilgi olarak kullanan ve arşivleyen yüksek morali; biz ne yazık ki Tanzimat yıllarında sergileyemeyerek, dışımızdan bir rüzgâr gibi esen her türlü fikrî ve siyasî saldırı karşısında köşeye sıkıştık ve sonunda teslim olduk.

Burada şu sonuç ortaya çıkıyor:

Kendi kabuğuna çekilen, farklı fikir ve kültürlerle karşı kendi etrafında demir perdeler ören, insanı ve toplumu zaman zaman bile olsa böyle karşılaşmalardan koruyan yaklaşımların; sonuçta bizzat kendi ufuklarını kararttığı, kendi kendisini tekrara düştüğü gerçeğidir. Biraz da insan ve toplum, zıtları ile kendisini test etmeğe, bu vesile ile zaafalarını anlamaya ya da üstünlüğünü yeni baştan idrake ihtiyaç duyuyor. Bu bakımdan Osmanlı'nın ondokuzuncu yüzyılda açık bir karşılaşma sonunda batılı kültür ve yaşayışlar karşısında iflâsı ile, Sovyet sisteminin aşırı kapalı ve korumacı yapısının bir anda çözümlenmesi aynı anlama gelmiyor mu?

Memnuniyetle ifade etmek gerekir ki Türkiye'deki müslümanlık hareketi, bütün karşıtları ile bugün eşit olma-

yan şartlarla yüzyüzedir ve onlar karşısında daha hakim bir tavır sergilemektedir. Bugün müslüman aydınların sahip oldukları yüksek morale, belki onyedinci yüzyıldan beri ilk defa vâsıl oluyoruz. Ne Tanzimat aydınının, ne Abdülhamit ve ikinci Meşrutiyet devri müslümanlarının, müslümanlığın geleceğine itimatları bugünkü kadar yüksekti. Bu zamanların aydını aşırı bir *inkiraz psikolojisi* altında, yeis ve hüsrân içinde yüzyüyordu. Belki onların şartları daha güçlü, çözölen bir imparatorluğun enkazı altında ve pozitivizmin durmak bilmeyen saldırıları karşısında onlar gerçekten şaşkıındı. Onların gözünde gelecek karanlık, Allah'ın dini müsteavlilerin ayakları altında idi. Bunu gözleri ile gören ve fazla birşey yapamayan nice aydınlar, bu moral bozukluğu içinde itikatlarının sarsıldığını ve içinde yaşadığı şartları, sonuçta imanları haline getirdiklerini çok geç farkettiler. Ondokuz ve yirminci yüzyıl Türk aydınının bu büyük trajedisi gerçekten yürek parçalayıcıdır.

Ne var ki bugün islâmci aydın gerçekten bir güce erişmiş bulunuyor. Bu sayılardan ve nisbetlerden oluşın bir güç değıl, bilâkis karşısındaki her türlü fikir ve politika karşısında kendisinin bağımsızlığını bilmenin ve izah edebilmenin verdiği bir emniyet halidir. Kendisinin oluşturmadığı, sahibi de olmadığı her türlü zeminde *kendisini izah edebilen*, farklı fikrî yapıları geliştirdiğı sağlıklı eleştirel yaklaşımlarla *cerh edebilen* bir mantığın bu moral yüksekliğine gerçekten ihtiyacı vardı.

(1991)

CİDDİ BİR VAKAR İHTİYACI -TV'LERDEKİ İSLÂMÎ TARTIŞMALAR ÜZERİNE-

Son yıllarda gözlediğimiz aktüel-siyasî gelişmelerin bir sonucu olarak, islâmî söylemin geniş kalabalıklara doğru, giderek yayılan ve açılan bir boyut kazandığı gözleniyor. Bu arada bazan olumlu, fakat çoğu zaman da son derece itici ve olumsuz biçimlere bürünen islâmî yaklaşımların, televizyon ekranları aracılığıyla bütün topluma taşındığına şahit oluyoruz. Özellikle 1994 mahalli seçimleri öncesinde başlatılan TV yayınları sonucunda, Türk toplumunun, hemen her gün çeşitli vesilelerle bir islâmî tutumu, yanlış veya doğru bir uygulamayı konuşur hale geldiği de hepimizin malûmudur.

Biraz daha gerilere gidecek olursak, 1994 yılbaşından bu tarafa sürüp gelen bir uygulamanın, yani televizyon ekranları aracılığıyla toplumun gözünün önünde cereyan eden islâmî tartışmaların, ciddi biçimde ele alınarak yeni baştan irdelenmesine, sanıyoruz ki artık ihtiyaç bulunmaktadır. Televizyon ekranlarında, islâmî sıfatlarıyla temayüz etmiş bir çevre de islâma muâriz, bazen atatürkçülükleri öne çıkan, bazen de sistemin laik-liberal boyutunu üstlenen malum bir çevrenin karşılıklı kapişması, mantığına oturan bu programlar, toplumda meydana getirdiği tesirler itibariyle farklı farklı algılamalara yol açmaktan geri kalmıyor.

*

* *

Özellikle islâmci nitelikleri temâyüz eden aydın çevreler, tartışmalı haber programlar konusunda ikiye bölünmüş gözüküyor. Bunlardan bir kısmı var ki, onlar bu tür tartışmalardan büyük bir rahatsızlık duyuyorlar. Onlara göre, bu yeni tartışma programlarında islâm, arzu ettiğimiz seviyede bir temsile ve sunuşa mazhar olamamaktadır. İlk elde buraların biraz gazeteci, biraz radikal temayülleri öne çıkan, biraz da bu toplantıları bir pazar olarak gören garip bir sınıfın elinde kalmasından dolayı aşırı biçimde şikâyet ediyorlar. Bu çevreler diyorlar ki; islâmî kesimlerden seçilen bu kişiler, her ne kadar kendi anlayışları tahtında ve seviyesinde konuşmalar yapmakla beraber; toplumun bütün kesimleri, islâm ile ilgili somut yaklaşımları ilk defa bunlar aracılığıyla işitiyor ve dolayısıyla islâm hakkında bu kişilerin bakış açılarıyla orantılı intibalara ulaşabiliyor. Böylesi bir temsil ve sunuş ile, islâm hakkında olumlu kanaatlere ulaşmak mümkün değildir.

Gene islâmî çevrelerden bazıları da, bu tür programların son derece faydalı olduğunu, islâmın, toplumun gündemi haline ancak bu tür yollarla gelebileceğini ileri sürüyorlar ve hemen arkasından da şu görüşleri ekliyorlar:

Dikkat edilirse. Refah Partisi seçimlerde ne kadar yoğun bir çalışma sergilemiş olsa dahi, renkli-renksiz basın bu partiyi bahane ederek, benzer programlara yayınlarında fazlasıyla yer ayırmasının alınan sonuçta büyük bir payı oldu. Nitekim lâik Atatürkçü çevrelerin din aleyhtarı tavırlarındaki yoğunlukla beraber, aşırı Refah düşmanlığı olduğu gibi geri tepti. Seçim sonrasında sergiledikleri politikaların doğrudan Refah Partisine yaradığını kendileri de idrak ve ifade ettiler. Dolayısıyla, son heykel tartışmasında da gözlediğimiz şekilde, bizi gereği kadar tatmin etmese de, bu yayınlar halk tabakalarında olumlu sonuçlar üretmekten geri kalmıyor vs.

Evet, görüşler işte böyle.

Siz bu hususta neler düşünüyorsunuz, şu anda bilmiyoruz. Fakat bu sonuçtan ister memnun olalım, ister olmayay-

İmmi hemen her islâmî çevrede olduğu gibi, değişik toplum kesimlerinde bu konuların ileri geri tartışıldığından kuşku yok.

Şahsen biz, şimdiye kadar, bu alanda yapılan tartışma programlarının çoğundan bir haz duyduğumuzu, ihtiyacını duyduğumuz bir tatmine ulaştığımızı ifade edemeyeceğiz. Halbuki buralarda konuşanlardan bazıları yakın arkadaşlarımız olduğu halde dahi, içimizi açan, gönlümüze bir ferahlık veren bir sunuşa, bir temsile şahit olabildiğimizi pek söyleyemeyeceğiz.

Bu sıkıntıyı çoğu kişilerin kalplerinde bir eza olarak hissettiklerinden de eminiz.

Sanıyorum sıkıntı şuradan kaynaklanıyor:

Tasavvufi olsun, veya yerine göre radikal bir söylemi ya da tutumu temsil ediyor olsun, bu kişiler geneli itibarıyla şimdiye kadar kapalı bir dünyadan, şifâhî bir ilişki ortamından çıkıp geliyorlar. İslâmın tarikat, cemaat veya sınırlı bir grup olarak bazı radikal çevreler içinde geliştirdiği ilişki biçimi ve bunun mesaj aktarmada geliştirdiği uslûp, kabul etmek gerekiyor ki özel bir söylemdi. Anlatacaklarımızı kabul eden veya kabule hazır bazı insanlara yönelik bir ifade geliştirmiştik biz. Yazış tarzımız böyleydi, toplantılardaki şifâhî uslûbumuz böyleydi. Yani kamuoyunun bütününe esas alan bir yaklaşımımız bulunmuyordu. Böyle bir egzersizin içinden çıkıp gelmiyordu çoğumuz.

Televizyon ekranlarına beklenmedik bir anda çıkarılıveren bu kişiler, daha önceleri, tirajı son derece düşük gazetelerde, konumunu azçok kestirebildikleri bir okuyucu için yazıyor, onun beklentilerine cevap vermek ön yargısından kendilerini kurtaramıyorlardı. Benzer şartları yaşayan ve kapalı muhitler teşkil eden bazı konferans ve seminerlerde konuşuyorlar ve sonuçta, geliştirdikleri ifade ne bir testten geçiyor, ne de ciddî alternatifleriyle yüz yüze gelme imkânı bulabiliyordu. Yani bu insanlar, biraz da, karanlıkta ılık çalar gibiydiler. Her yaklaşımları kabul gören, her söyledikleri

tasdik edilen, kendilerinden emin öncüler konumundaydılar bizler için.

Küçüklüğü ve mensuplarının darlığı itibarıyla, birer kapalı cemaat hüviyeti arzeden muhitlerden çıkıp gelen bu insanları, şimdi medya bütün toplumun önüne taşımakla meşgul. Müslüman kimliğine haiz bu insanlar, şimdi durmaksızın konuşuyorlar!.. Önlerine ne çıkarsa, kendilerine her ne konuda olursa olsun, sorulan her soruya cevap yetiştirmekle meşguller. Onlar durmadan konuşuyorlar. Kendilerini kaptırmışlar, unutmuşlar ve hatta çok büyük bir fırsat yakaladıkları inancı içinde, toplumsal bir hizmet gerçekleştiriyorlar. Konuşan insanlar, her neredeyse yaptığı konuşma ile, nasıl bir tesir hasıl ettiğini test etme ve karşı bir izleme ihtiyacından da müstağni görünüyorlar. Bir toplumu, bir politikayı nazarı itibare almadan, bir programın alacağı mesafeleri düşünmeden sadece ve sadece kendi nefisleri adına konuşuyorlar. Sanki içinde taşıdığı korkuları belirli olaylar karşısında tesir ederek, ondan kurtulmak ihtiyacında olan çocuklar gibi, nasıl bir iş becerdiklerinin hayretini üretmek istiyorlar.

Yapılagelen programlarda sergilenen tavırlar bize göre, uzun vadede son derece zararlı sonuçlar üretecektir. Ortaya konan seviyesiz yaklaşımların, Türkiye'de ulaştığımız islâmî birikimle uzaktan yakından bir ilgisi de bulunmuyor. Bunu onlara nasıl intikal ettirebiliriz bilmiyorum.

Bir televizyon programına insanın çıkmama hakkı da vardır. Asgariden buraya kimler katılıyor diye sorma hakkı vardır. Aynı şekilde âlimin zalimle, cahille tartışması kadar bir abes de düşünemiyoruz. Bazan da görüyoruz ki, mücessem ahlâk nümûnesi bazı kişiler, kamuoyunun tanıdığı en ahlâksız, uğursuz ve âdi kişilerle tartışma programlarına çıkıyorlar. Onlara birşeyler anlatmak gayretine kapılıyorlar. Ne kadar saçma bir şey bu!.. Kendilerini, bu vesile ile topluma birşeyler anlatma imkânı doğuruyor diye ikna ediyorlar. Ne kadar yazık!..

Bu tür programlarda aklımızdan hiç çıkarmamamız gereken husus, *bizden beklenen bir vakar ve üstlendiğimiz mananın izzetini daima ayakta tutmak ihtiyacıdır*. Adî, kendini bilmez, münkir ve münafık, kişilikleri erozyona uğramış insanlara, ya da onların üzerinden veya onlar vesilesi ile topluma birşeyler aktarmamız mümkün değildir. Vakarını koruyamayan, koruma imkânı bulunmayan kişilerin sözlerinden bir tesir doğmaz. Bunu niçin unutuyorsunuz?

Ayrıca eşit bir temsil ile, konuşulacak alanların uzmanı ciddî kişiliklerle, bu konuların ele alınması gerekmez mi? Bu temsil şartını bizim insanımız niçin aramıyor? Kabul etmiyorlarsa, televizyona çıkılmayıverir efendim!.. Sizi buna kim mecbur edebilir? Ayrıca bu konuların illâ televizyonlarda tartışılması şartı da yok. Eğer sizin için çok önemli ise, bu konularda kendiniz bazı açık oturumlar düzenleyebilirsiniz, platformlar oluşturabilirsiniz.

Aksi halde, bu tür toplantılarda kendilerini çok sevdiğimiz bazı dostlarımız romalı gladyatörler seviyesine indirgeniyorlar ki, izlediğimiz maçın sonunda bütün taraflar kan revan içinde görünüyorlar. Bu bir zafer mi, hezimet mi nedir, bizce tam bir meçhul bu!..

Onun için diyoruz ki, amacı sadece cedelleşme olan, bir gerçeğe ulaşmanın murad edilmediği ve lâıykıyla bir temsile de imkân verilmeyen bu tür programlar; uzun vadede, ulaştığımız islâmî birikimin erozyonuna ve yanlış algılanmasına yol açmaktan başka neye yarar?

Birşeyleri ispatlamak gayretinden ziyade, kendini sorumlu bilen yüksek vicdanların vakar ve haysiyetine olan ihtiyacımızın, daha fazla olduğu anlaşılmıyor mu?

20 YILIN ARDINDAN DEMOKRATİK İSLÂMÎ POLİTİKA DENEMESİ

Türk siyasî hayatındaki dengeler, 26 Mart 1989 tarihinde yapılan seçimlerle tamamen altüst oldu. Artık önümüzde yeni şartlar ve yeni dengeler mevcuttur. Bilindiği gibi Türk siyasetinde mahallî seçimlerin iktidar değiştirmek, yeni iktidarlar üretmek gibi bir fonksiyonu bulunmuyor. Bulunmuyor ama ilk defa bu seçimlerdir ki, mevcut iktidarı âdeta yerle bir etmiş, onun beş yıldır uygulayageldiği her türlü sosyal ve ekonomik politikaları iflâsla başbaşa bırakmıştır.

Türkiye'de çoğu dinî ve millî kesimlerin her nedense kendisinden çok şeyler beklediği Turgut Özal iktidarının uğradığı hüsrân, aynı zamanda bu çevrelerin de hüsrânı sayılmalıdır. Ve şimdi ortalıkta kol gezen büyük bir sukûtu hayaldir. Fakat ne yazık ki insanların çoğu -ki burada kasdettiklerimiz daha ziyade *islâmcı aydınlar* ve *bir kısım dinî gruplardır*- kendilerinin vücut verdikleri bir iktidarın iflâs etmiş politikalarından bir parça da kendilerini sorumlu hissetmezler.

İşte ortada, insanı ve toplumu âdeta nesne konumuna indirgeyen bir uygulamanın fecî sonu!.. Gerçekleştirildiği sanılan transformasyonun altında tuzla buz olan bir mantığın acıklı kıvranışı!...

Türkiye bu acı tecrübeyi yaşamamalı ve bir kısım islâmcı aydınlar bu vebâle ortak olmamalıydı.

*

* *

Görüldüğü kadarıyla bu acı tecrübe bir yandan SHP'ye yararırken, öbür yandan da DYP ile Refah Partisi tarafından değerlendirildi. Mevcut durumun SHP ile DYP'nin işine nasıl yaradığını izaha gerek yoktur sanırız. Ama Türkiye gibi bir ülkede, mahallî seçimlerin genellikle küçük partilerin aleyhine bir netice verdiği bilinen bir husûsken, nasıl oldu da Refah Partisi bu genellemeyi tersine çevirebildi? İstanbul dahil, çoğu Orta Anadolu illerinde, Güney ve Doğu Anadolu'daki bazı vilâyetlerde adı geçen partinin sağladığı oy artışı ortadadır. Bir defa geçtiğimiz genel seçime göre Türkiye'de yedi milyon civarında bir seçmen artışı kaydedilmiştir ki, bu seçmenlerin çoğu, ilk defa oy kullanacak gençlerden müteşekkildi ve 1980 öncesinin *Millî Selâmet Partisi* uygulamalarından da bîhaberdi. İşte bu iki yeni ve olumsuz şarta rağmen Refah Partisi oylarını yüzde on'a çok yakın bir noktaya yükseltmeyi başarmış bulunuyor. Eğer geçtiğimiz seçimler mahallî seçim değil de, bir genel seçim olsa imiş, Refah'ın aldığı sonuç şimdikinden çok daha fazla olacaktı demek-
tir.

Meselâ Ankara Büyükşehir belediye başkan adayı Mehmet Altınsoy'un aldığı oy, ANAP'ın ilçe belediye başkanlarına verilen oyların toplamından çok çok yüksek bulunmaktadır. Burada bir miktar Refah ve MÇP oyunun bulunduğu açıktır. Buna benzer çoğu Anadolu il ve ilçelerinde, seçimin ANAP'la SHP arasında bir eksene oturması da, muhtemelen Refah oylarını menfî şekilde etkilemiştir. Çünkü 1980 ihtilâlinden sonra ürkütülen *islâmci kamuoyu*, 1969'dan beri yavaş yavaş oluşan geleneğinden âdeta kuşku-ya kapılmış ve, Turgut Özal isminde ve Anavatan Partisinde kendisine emin bir sığınak vehmetmiştir. Yani bunca tecrübenin ve verimli sonucun arkasından, kitle partileriyle paralelliği esas kabul eden bazı grup ve cemaatlerle aynı çizgide bütünleşmiştir.

Şimdi sadece eski MSP'liler değil, toplumun bütün diri kesimleri "*ashab-ı kehf*" uykusundan uyanmanın mahmur-

luğunda!.. Toplum sağlığı adına bunu iyi bir gelişme olarak değerlendirmek gerekiyor. Çünkü Türk toplumu, 1946'dan beri az veya çok idrak ettiği demokratik bir tecrübenin içinden geliyor. Bunu inkâr etmek mümkün müdür? Hele 1960 anayasasından sonra ülkenin problemlerini ve ideolojik meselelerini mümkün olabilen açıklıkta konuşmaya, yazmaya alışan ve bu alandaki haklarını her geçen gün geliştiren bir ülkenin insanını, daha ne kadar uyutmak kabil olabilirdi? Çoklarıncı önemsenmese de Türkiye, bu şartları ile bir Suûdi Arabistan'dan, bir Libya'dan ve bir Mısır'dan çok farklıdır. Yani Türkiye *"tek partici"*, *"kralcı"* veya *"sürekli askerî yönetim"* altında yaşayan bir ülke değildir. Şartların böyle oluşudur ki Türkiye'deki islâmî mücadele, öteki ülkelerdeki *"yer altı faaliyeti"* niteliklerinden uzaklaştırmakta ve mevcut hukukun imkânlarıyla orantılı açık-siyasî bir parti hüviyetine zorlamaktadır. Bazıları bu durumu, Türkiye'deki islâmî mücadelenin en büyük handikapı olarak da görebiliyorlar. Ne var ki biz o kanaatte değiliz.

Hareketin bu tarzına karşı çıkanların en büyük husûsiyeti, meseleyi sadece bir *"elite"* ve *"dar kadrolara"* indirgemeleridir. Gayrı şuûrî olarak, kapalı dikta rejimlerinin -tabîî ki bunlardan müslüman ülkelerde bol miktarda mevcuttur- şartlarında düşününen zihinler, ister istemez böylesi mantıklar üretecekler demektir. Çünkü o tür rejimlerin alternatifi, ancak ve ancak, kendilerinin mukabili tavan arası ihtilâlciliklerdir. Ve masum zavallı müslüman halkın, gıyabında cereyan eden bu işlerden hiç mi hiç haberi bulunmayacaktır. Siyasî iktidarın oluşumunda halka ihtiyaç duymayan bu tarz mantıklar, ne yazık ki her mağlubiyetin sonunda halka olan itimadını biraz daha kaybediyor, ona saygıyı ihmal ediyor; onu gönlü alınacak, eğitilecek, uyarılacak, yerine göre sağduyusuna teslim olunacak Allah'ın bir emaneti olarak görmekten uzaklaşıyorlar. Sonunda kütle horlamaları, adam yerine koymamalar ve *"tek adamcılık"* yüceltmeleri birbirini takip ediyor.

Tabîî ki insanla uğraşmak zor birşey. Hele hele genel insana kamuoyu aracılığıyla seslenmek, ikna ederek onun şartlarını yükseltmek tarzındaki politikalar bizim geleneğimize oldukça yabancıdır. Seslenme alanı câmi olan, halka halinde sohbetlerden beslenen ve halka halka öbeklenen, mensuplarının her birini yakından tanıyan bir gelenek; şimdi kamuoyu aracılığıyla gördüğü ve görmediği bir bütüne hitap etmek durumunda. Bu ise hem açık, demokratik bir örgütlenmeyi gerekli kılıyor, hem de açık bir mücadeleyi. Bunun yolu ise bazılarınca ne kadar yadırganırsa yadırgansın *dernektir, sendikadır* ve asıl önemlisi *siyasî partidir*.

Demokratik sistemin hem imkânı, hem zarûreti olan bu durumu iyi idrak etmek gerekmektedir. Türkiye'de bazı cemaatlerin geleneksel kurumlaşmalarını muhafaza etmelerinin faydası ortada olmakla beraber, bunun dışında kalan bazı demokratik hak ve hürriyetlerin getirdiği imkânların gündemde tutulması da yadırganmamalıdır ve anlayışla karşılanmalıdır.

İşte geçmişte "*Millî Nizam*"ın, "*Millî Selâmet*" in ve şimdi de "*Refah*"ın gövdesi bu şartların üzerine oturuyor. Onun bir takım eksiklikleri, yanlışları yok mudur, elbette var. Ama unutmayalım ki bu çizgi, Türkiye'deki bütün müslümanlar adına gerçekleştirilen bir tecrübedir. Bu tecrübe üzerinde mensupları kadar, hareketin dışında kalanların da hakları vardır. Bu bakımdan üzerinde konuşulmalı, tartışılmalı, geliştirdiği metod ve yöntemler ciddi biçimde irdelenmeli ve test edilmelidir. Çünkü tarihimizde ilk defa böyle bir denemenin şahidi oluyoruz. Zira bizim geçmiş asırlarımız içinde din kurumu devletle içiçe ve onunla neredeyse özdeş bir konum sergilediği için, devlet din adına toplumu kontrol altında tuttuğu için; şimdi dinin toplumsal kesitler vasıtasıyla bir "*karşı murakabe*" fonksiyonunu üstlenmesi, idarî hiyerarşide olduğu kadar dindar kesimlerde de büyük idrak güçlükleri doğuruyor. Dine bu iki zaman kesitinde yüklenen fonksiyon farkına, hem yönetimin mekanizmasını ve hem de

bizzat dindarın kendisini inandırmakla karşı karşıya bulunuyor. Henüz Türkiye bu önemli handikapı atlatmış değil. Bunun için ülkemizde demokratik hakların hem daha kullanılır hale gelmesi, hem de müslümanın kendisine yüklenen bu yeni fonksiyonu iyi idrak etmesi gerekiyor.

*

* *

RP Genel Başkanı Necmettin Erbakan, düzenlediği bir basın toplantısında, mahallî seçimlerdeki hedeflerinin "*yüzde 13-15 arasında bir oy*" olduğunu açıklamıştı. Bu hedef parti adına makul bir tahmin olarak değerlendirildi. Bundan önceki yıllarda yapılan tahminlere göre de, bir hayli ayağı yere basan bir değerlendirme idi bu. Seçim sonucunda elde edilen yüzde 9,8 lik nisbet, ilerisi için büyük bir moral sağladı; hem parti mensupları için, hem de parti dışında kalan sağ-muhafazakâr çevreler için. Hele bu oranın, içlerinde *Konya* ve *Sivas* gibi önemli şehirlerin de bulunduğu beş ilde meyvesini vermesi daha bir anlamlı oldu. Düzenli bir çalışma ile, iyi ve ayağı yere basan politikalar ve programlar üretilmesi ile, önümüzdeki bir genel seçimde yüzde 15 oranının yakalanabileceğine dâir, şimdiden bîtaraf çevrelerde bile kanaatler oluşmaya başladı.

Bunlar bir tarafa; bizim burada işaret etmek istediğimiz önemli bir husus bulunuyor: Eskinin *MSP*'si ve yeni dönemin Refah Partisine ilişkin eleştiri ve değerlendirme noksanlığı!..

Fakat bu zaten sadece Refah için değil, bizim bütün yaptığımız faaliyetler için ihtiyacını duyduğumuz bir noksanımızdır. Tarihte müslümanlığın "*devlet*" dışında ortaya koyduğu örgütlenme biçimleri genellikle "*kapalı*" bir nitelik taşıdığı için böyle bir tarafımızın geliştiği söylenemez.

İşaret ettiğimiz gibi siyasî partiler açık bir faaliyet yürütür. Yaptığı her iş, açıkladığı her görüş kamuoyunun gözleri önünde cereyan eder. Hareketin bu tarzıdır ki, parti hak-

kında hemen herkesin bir kanâati hasıl olur. Muhalif çevrelerin bu husustaki fikirleri zaten bellidir. Önemli olan bu faaliyete âşina olan çevrelerin, islâmcı aydın kesimlerin ve akli seçim sahibi politik nosyon sahiplerinin, bu konuda ne düşündüklerinin bilinmesi ve bunların kamuoyuna yansımasıdır.

Ne yazık ki *islâmcı aydınlar* bu konuda fazla birşey söylemiyor, yazmıyorlar; sanki yazmaktan içtinâb ediyorlar. Meselâ 1980'den sonra Türkiye'nin toplumsal, ekonomik ve kültürel şartlarında, politik yapısında büyük değişimler gözlemlendi. Bu değişim çerçevesinde islâmcı hareketin de, özü itibarıyla değil, fakat politik nitelikleri bakımından gözden geçirilmesi iktiza ederdi. Belki bunlar gerçekleştirildi. Şahsen bundan bizim haberimiz bulunmuyor. Belki bu yeni taktik kararların sonucudur elde edilen müsbet netice. Fakat bu hususta ne gazetelerimizde, ne dergilerimizde ele avuca alınır ciddi bir analiz okumadık, partinin bir değerlendirmesine şahit olmadık. Ama buna karşılık arkadaş sohbetleri arasında, cemaat muhitlerinde bazısı gerçekten faydalı, bazısı da ipe sapa gelmez görüşlere muhatap oluyoruz. "*Kol kırılır yen içinde*" mantığı fevkalâde isabetli bir tavır olmakla beraber, bir düşünce kendi problemlerini kamuoyu önünde konuşmak seviyesine ve olgunluğuna da mutlaka erişmelidir. Bu hem eleştiri sahipleri, hem de muhatapları için bir komplekse dönüşmekten çıkmalıdır. Çünkü kamuoyuna maledilmeyen bir görüş ve eleştiri, amacı ne olursa olsun "*gıybet*" derekesine düşmekten kurtulamaz.

Şimdi önümüzde böylesi önemli problemler varken, islâmcı aydınlar *tarih değerlendirmeleri, fıkıh ve akâid tartışmaları*, ya da *tabiat yorumlamaları* içinde, mensubu olduğumuz toplumun problemlerinden giderek uzaklaşıyor ve ayaklarını yerden kesiyorlar. Hatta neredeyse bir Afganistan, bir Filistin konusu bile kendi şartlarımızla göğüs göğüse gelmemek için, bir kaçışa dönüşebiliyor. Bir fikrin, düşünce akımının bu derece *kendi dışındaki alanlara* çakılıp kalması, hiç de sağlıklı bir gelişme sayılamaz.

Bu bakımdan Refah hareketi *soyut kavram irdelemele-*
rine göre, insanla meşgul olan, topluma eğilen ve topluma
 seslenen tavrı ile daha gerçekçi bir çizgiyi temsil etmektedir.
 Bu denemeye herkesin ilgi göstermesi, onu incelemesi ve
 yeni politikalar üreterek tekliflerde bulunması gerekmez mi?

Bizim bu konularda söylemek istediğimiz bazı husus-
 lar bulunmakla beraber. bunlar ayrı bir yazı konusudur. Fa-
 kat ilk elde siyasî partinin yapısı itibariyle, kendi içinde
 "*demokratik bir gelenek*" teşekkül ettirmesine olan ihtiyacı
 burada hatırlatmak istiyoruz. İlk kuruluş yıllarının ihtiyatı ve
 daha sonraki zamanların anlamsız hercümerci bize göre çok
 gerilerde kalmış olmalıdır. Şimdi yirmi yıla varan uzun bir
 tecrübenin ışığında, bazı meseleleri daha açık konuşmanın
 imkânı vardır.

Bizi bu noktada birşeyler söylemeye iten sebep hiç
 kimsenin kuşkusunu bulunmamalıdır ki, Refah'ın mahallî se-
 çimlerde elde ettiği önemli sonuçtur. *Urfa'da Halil İbrahim*
Çelik'in Sivas'ta Temel Karamollaoğlu'nun, Konya'da
Doç. Dr. Halil Ürün'ün, Kahramanmaraş'ta Ali Sezal'in
 ve *Van'da Fethullah Erbaş'ın* başarısı, parti politikası ve
 gayretli çalışmaları kadar, bu adayların kişiliklerinden besle-
 nen büyük bir güvene dayanmaktadır. Buradaki güven, par-
 tinin adaya karşı taşıdığı güven değildir, bilâkis muhitin ada-
 ya karşı beslediği derin bir itimat ve başarılı hizmet vereceği
 beklentisidir. İyi aday sadece Refah partisi için değil, diğer
 partiler için de netice almanın en kestirme yolu olarak görü-
 nüyor.

Siyasî partiler vasıtasıyla verilen mücadele ister iste-
 mez "*demokratik*" bir nitelik taşıyacağı için, aday tesbitleri-
 nin; adayı yakından tanıyan muhite, yani *il ve ilçe örgütle-*
rine bırakılması gereği kendiliğinden ortaya çıkar. Nitekim
 bunu son seçimde en iyi değerlendiren parti Doğru Yol ol-
 muştur. Siyasî muhitlerde Doğru Yol'un elde ettiği neticenin
 büyüklüğünde, adayları tesbit tarzının önemli derecede rol
 oynadığı ifade edilmektedir.

Böyle bir yöntem parti örgütlerini devamlı canlı tutacak, il ve ilçeleri kendi nefislerinde daha da fonksiyonel hissettirecektir. Ön seçimlerde adaylar arasındaki yarış, ilk elde bizi rahatsız eder görünse de; ilgili muhitlerde parti aktüalitesinin canlanması, mahallî niteliği bulunan adayların öne çıkması, il ve ilçe örgütlerinin bu konuda aktivite kazanması bakımından parti, bütünüyle canlı bir organizmaya dönüşecektir. Tabii ki bu yöntem parti merkez karar organlarının inisiyatifine bir halel de getirmeyecektir.

Seçimlerden önce bölgeyi yakından tanıyan bir arkadaşın bize ifade ettiği adaylarla seçime girilse, Refah'ın hemen hemen bütün illeri kazanması ihtimali ile karşı karşıya kalabilecekmışiz. Nitekim seçimlerden en aşağı üç hafta önce bir Diyarbakır'ın, Mardin'in, Adıyaman'ın ve Bingöl'ün adaylar dolayısıyla kaybedileceği ifade edildi. Muhakkak ki kaybeden adaylar da iyi ve değerli kimselerdir, bundan eminiz. Fakat seçim sadece iyi adayla kaim değil ki. Hem *adayın iyi olması* gerekiyor, hem de *seçilme şartlarını taşıması* icab ediyor. Bilhassa genel seçimlerde bölgeye müfettiş gibi dışarıdan giden adayların sağlayacağı taban ve elde edeceği netice ne olabilir? Düşünme ve tercih yetkisinin bütünüyle genel merkeze devri, parti örgütlerini canlılıktan uzaklaştırdığı gibi, ilgili muhitlerde parti aktüalite ve atmosferinin kısa zamanda sönükleşmesine de yol açmaktadır.

Partide ön seçim mekanizmasının işletilmesi bu bakımdan islâmî mücadelenin ülke çapında daha da gelişip serpilmesini sağlayacaktır. Bize göre önseçim mekanizmasının işletilmesine şiddetle ihtiyaç bulunmaktadır.

Yirmi yıllık geçmişe sahip bir siyasî mücadelenin, Refah dışındaki çevrelerde, "*hareketin doğal sınırlarına dayandığı*" gibi bir kanaat doğurmaması gerekiyor. Refah'ın ilk elde yüzde 15'lik bir sonuç alması, ülkenin realitesini de değiştirecektir. Bu realite zaten mevcut olmakla beraber, bazı çevreler bunu ancak oya dönüşmesi halinde idrake meyyal görünüyorlar.

Bu çevreleri iki grupta mütâlea etmek gerekir: Birincisi *islâmcı aydınlar* ikincisi de Refah'a entegre edilememiş bazı *dinî grup ve cemaatlar*. Ayrıca buna, Refah dışında siyasî tercihleri bulunan ferd ferd geniş dindar kesimler de eklenmelidir.

Bir hareketin büyüme istidadı taşıması, kamuoyunda böyle bir beklenti hasıl etmesi ona karşı olan tavırları derinden etkileyecektir. Böyle bir gelişme yani büyüme imajı, siyaseten bîtaraf kişilerin katılımını hızlandıracak gibi, ileride, sağ-liberal partileri destekleyen dinî kesitleri de asgari-den partiye karşı tarafsızlaştıracaktır. Gelişen bir hareketin karşısında durmanın izahı imkânsız olduğu kadar, bunun vicdanlarda meydana getireceği baskı da giderek büyüyecektir.

Bu noktada yapılacak iş Refah hareketinin ayrı bir ideoloji veya mevcutlara ilâve yeni bir cemaat teşekkül ettirmek savaş ve gayreti olarak algılamamasıdır ve buna imkân da verilmemelidir.

Bu bakımdan Refah hareketi, Türkiye'deki islâmî taban ve tavırların "*bileşke iradesi*" biçiminde bir ekseni yakalayabilmelidir.

(Nisan, 1989)

ORTA DOĞU'DA
DEĞİŞEN DENGELER
RP ve ÖNÜNDEKİ HANDİKAPLAR

Türkiye'de 1987'den itibaren, hükümete yüklenen "*ılımlı müslümanlık politikaları*" gerilerde kalmaya başladı. Yavaş yavaş ortaya çıkan bu destek çekme hareketi, İran-İrak ateşkesi ile de kendini iyice açığa vuruyor. Zaten adı geçen ateşksten sonra İran devrimi, sessiz şekilde "*ulusal sınırlara*" çekilmeyi tercih etti. Bu durum, devrimin çevre ülkeler üzerindeki tesir kabiliyetini yitirdiğinin de âdeta kabulü anlamına gelmelidir.

Bunların Türkiye ile ne ilgisi var denilebilir. ilgisi şu ki, Türkiye'de uygulanan bazı politikalar, uluslararası sistemin yansımalarından başka birşey değil. Ateşksten sonra ABD'nin İran'a tavrı yeniden gözden geçirilmiş, İran'ın tesir kabiliyetini yitirdiğine karar verilmiş ve çevre ülkeler İran'a karşı daha ziyade tahrike tabi tutulmaya başlamıştır. İşte Türkiye'de şahidi olduğumuz bazı gelişmeler, Ortadoğu'daki yeni şartların bir sonucu olarak ortaya çıkıyor.

Düşünmek gerekmez mi ki Turgut Özal, İran'a olan ihracatın büyük çapta bir düşme göstereceğini bile bile, bu ülke ile olan ilişkileri zora koyuyor. Türkiye, İran elçisinin geri çekilmesini istiyor. Bu elçi kaç yıldır aynı temaları kaç defadır dile getirdiği halde, resmi zevat rahatsızlık duymamıştı. Şimdi ne olmuştu da benzer davranışlar ikili ilişkileri bir çıkmaza sokabiliyor. Sebep, izah ettiğimiz gelişmelerde!..

Özal'ın ayakta kalabilmek için, muhafazakârlığa soğuk bakmaya başladığını unutmayalım.

Özet olarak şöyle diyebiliriz: Türkiye'nin tavrı İran'a karşı niçin değişmişse, ANAP'ın muhafazakâr niteliklerinden sıyrılma ve merkeze çekilme gayreti de aynı sebeplere dayanmaktadır.

*

* *

Durum böyle olunca, Refah Partisinin seçimlerde önemli bir sonuç elde etmesi de zaten istenmeyecek demektir. Basın kuruluşları, kamuoyu araştırma şirketleri zaten Refah'ı yok sayıyorlardı. Amaçları da seçmen teveccühünün önüne, elden geldiğince büyük bir set çekmekti.

Bu bakımdan mahallî seçimlerde Refah Partisinin elde ettiği sonucu önemsemek ve bu sonucun iyi tahlili ve izahı gerekiyor. Çünkü elde edilen sonuç, sistemle ve uluslararası irade ile gerçek anlamda farklılaşan, yeni bir irade ve tercih anlamına geliyordu.

Bu hususta Refah Partisi Genel Başkanı sayın *Erbakan* neler söylüyor, gelişmeye nasıl bakıyor, bunu bilmeye ihtiyaç var. İkinci olarak, Refah hareketinin dışında kalan islâmcı aydın kesimlerin görüşlerinin bilinmesi gerekiyor. Üçüncü olarak da, partiye bigâne veya muhalif düşen çevrelerin ve siyaset yorumcularının değerlendirmeleri ele alınmalı, buradan da sıhhatli bazı sonuçlara varılmalıdır.

Fakat ne yazık ki sağda ve solda bazı siyaset yorumcuları gazete ve dergilerde seçim sonuçları hakkında görüşlerini yansıttıkları halde, islâmcı aydınlardan en ufak bir ses ve görüş sâdır olmuyor. Sanki bu olay Türkiye'de değil de, Orta Afrika'daki bir ülkede cereyan ediyor. İslâmcı aydınlar Refah hareketlerine bir İdi Amin ve Bokassa kadar dahi ilgi göstermediler, göstermiyorlar. Bu son derece sakat bir mantık ve büyük bir perspektif çarpıklığından başka bir şey değil bize göre. Yoksa Refahlı olmak veya olmamak değil mesele. Bir insanın kaldı ki, Refahlı olmak mecburiyeti yoktur ve olmamalıdır da. Ama ortadaki alâkasızlığın da bir izahı yok mudur dersiniz?

Refah'ın 26 Mart 1989 Atağı

Seçimler sonrasında Sayın Erbakan yaptığı bir basın toplantısında, partisinin Elazığ ve Muş'ta seçimi kıl payı kaybettiğini söyledi. Az farkla kaybedilen bazı iller daha var. Buralarda da netice alınsa imiş, rahatlıkla on civarında il belediye başkanlığının kazanılacağı kesin gözüküyor. Bu iller Erbakan'a göre *Erzurum, Ağrı, Bitlis, Siirt, Bingöl, Mardin, Diyarbakır ve Adıyaman* bulunuyor. Bunlara İstanbul *Beyoğlu*'nu da eklemek gerekiyor. Çünkü bu büyük ilçede Refah ikinci büyük parti konumuna yükselmeyi başardı.

Erbakan basın toplantısında, partisinin elde ettiği sonucu yıllara göre mukayese ediyor ve şöyle diyordu: "25 Mart 1984 mahallî seçimlerinde alınan oy yüzde 4,4; 29 Kasım 1987 genel seçimlerinde yüzde 7.2; yani üç buçuk yıl içinde yüzde 64; 26 Mart 1989 mahallî seçimlerinde ise yüzde 9,83. Beş yıllık artış ise yüzde 123. Bu rakamlarda RP'nin Türkiye sathında nasıl geliştiği açıkça görölmektedir."

Bir başka önemli gerçek de Refah'ın altmış ilde oylarını önemli oranda artırmış olması. Bu artışlar Zonguldak, Muş, Erzurum, Siyas ve Giresun illerinde yüzde yüz. Buna karşılık Ankara, Burdur, Çankırı, Çorum, Erzincan, Eskişehir, İstanbul, Kars, Konya, Uşak ve Yozgat gibi illerde de yüzde 50'nin oldukça üzerinde. Sayın Erbakan'ın basın toplantısından edindiğimiz bilgiye göre, Refah 1984 mahallî seçimlerinde hangi il, ilçe ve beldelerde seçimi kazanmışsa, 1989 seçimlerinde aynı bölgelerde tekrar kazanmış. Bu şu anlama geliyor: *Refah hareketi girdiği bir yerden kolay kolay çıkacağı benzemiyor*. Onun uygulamaları şehir ve kasabalarda kalıcı bir niteliğe bürünüyor. Bu durum bize de son derece önemli geldi ve burada altını çizmek istiyoruz.

Refah'ın Gelişme İstîdâdı

Hoca'nın basın toplantısında da vurguladığı gibi, Refah Partisi Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da kendisine önemli bir yer edinmiş benziyor. Bu durum parti adına muhakkak ki sevinilecek bir husus. Fakat ne yapıp yapıp, partinin Türkiye üzerinde genel bir dengeye yaslanma ihtiyacı gözden uzak tutulamaz. Zira ileride bu durum parti ve islâmî hareket için büyük bir zaaf olarak kullanılabilir ve hareket büyük bir töhmetin altına sokulabilir. Partinin Doğu ve Güney doğuda iyi bir netice alması, biraz da bölgenin sosyolojik yapısından kaynaklansa da, ileri sürdüğümüz endişe ciddiyetinden birşey kaybetmez. Bu bakımdan parti bu bölgelerde, genel seçimler sırasında islâmî duyarlılığı çok sağlam adayları esas almalı, oyumu artıracağım diye, zaman zaman yapıldığı gibi renksiz kokusuz aşiret sözcülerine itibar edilmemelidir.

Bize göre diğer bölgelerde de, Refah'ın doğudaki başarıları sonucu elde etmemesi için hiç bir sebep görülüyor.

Seçim neticeleri gözden geçirildiğinde Refah oyları başta Konya olmak üzere Orta Anadolu'da; Yozgat, Çorum, Amasya, Çankırı'da; Sivas, Erzurum hattını takiben Ağrı ve Kars'ta; kuzey'de Rize ve Trabzon gibi birkaç ilde ve Adapazarı, İzmit ve İstanbul hattında önemli gelişmeler göstermektedir. Özellikle ifade ediyoruz Konya, Sivas ve Maraş'ta olduğu gibi iyi adaylar, halkı toparlama kabiliyetine sahip adaylar bulunursa, genel seçimlerde bu illerde Refah'ın Doğu ve Güney Doğu'yu andırır bir başarı kazanmasına muhakkak gözüyle bakılabilir. Parti bu neticeyi tahsile mecbur gözüküyor.

İki sebepten mecbur: Birincisi, Refah'ın sadece *belli bir bölgeye mahkûm parti görüntüsü ve imajı vermemesi için*.

İkincisi de, gene Refah'ın "*hareketin doğal sınırlarına dayandığı*" gibi, son derece menfi kanaatler hasıl etmemesi için. Bu bakımdan önümüzdeki genel seçimlerde partinin, bu büyük atılımı mutlaka gerçekleştirmesi beklenir.

Sayın Erbakan verdiği mülâkatta, devamlı diğer partilerle eşit şartlarda mücadele etmediklerini, televizyonu eşit oranda kullanmadıklarını vurguluyor: "Çünkü biz inanıyoruz ki, eşit şartlarda yapılacak olan bir seçimde en büyük parti RP olacaktır. Bunda şaşılacak hiçbir durum yoktur." diyor.

Kitle Partisine Doğru

Doğrudur bu görüşler. Gerçekten Refah'ın diğer partilerle eşit imkânları kullanmadığı bir gerçek. Fakat acaba Refah'ın aldığı sonuç, sadece bu tür imkânsızlıklarla mı izah edilmelidir? Sanmıyoruz. Çünkü ilk elde *Refah*, *altmış yıllık bir uygulamayı, sosyal ve zihnî yapılanmayı zorluyor*. O, bir anlamda, *ideolojik bir partidir*. Bu tür partilerin gelişmesi, eşit imkânları kullansalar da belli bir zaman alır ve büyüme, diğerlerindeki gibi bir ivmeye hemencecik ulaşamaz.

Bir başka açıdan, Refah'ın daha sağlam tabanlar ve zeminler meydana getirmesi, bize göre, artık "*ön seçim*" mekanizmasını çalıştırmasına bağlı görünüyor. Ön seçim partiyeye daha bir sağlamlık ve demokratik nitelik kazandıracak gibi, toplumsal katılımı hızlandırıcı bir rol de oynayacaktır. Bizzat partinin içinde, sınırları zorlamayan, parti tüzük ve ilkeleri çerçevesinde kalan yeni bir *hizmet yarışı* anlayışına- ihtiyaç duyulmaktadır.

Ayrıca Refah, sayın Erbakan'ın da arzu ve ifade ettiği gibi, *parti dışında var olan grup ve cemaatlerin katılımına imkân verecek bir tavır ve politika sergilemeye başlamalıdır*. Parti yetkili organları kadar, en uzak il ve ilçelerdeki *parti mensuplarının* da, *diğer gruplara karşı büyük bir tolerans* geliştirmeleri gerekiyor. Bunu cemâatler yapamayabilir. Fakat parti mensupları bu noktada, büyük bir tolerans duygusuna ve *sabır ekzersizine* girmelidirler. Bunun da ötesinde, *parti dışındaki dinî grup ve cemaatlerin de partide temsil imkânına yavaş yavaş zemin hazırlanmalıdır*. Bu tür fedakârlık ve yüksek anlayış örnekleri, sorumluluğu kim du-yarsa onun omuzuna bir yük olarak iner.

*

* *

Yazımızın başında Özal iktidarının, İran-Irak savaşının "ateşkes"le noktalanmasından sonra, "*ılımlı islâm*" politikalarını yavaş yavaş terkettiğine işaret etmiştik. Bunun dışarıya yansıyan boyutu, İran'la ilişkileri soğuklaştırmakta; içeriye yansıyan tarafı da Refah aleyhtarlığını su yüzüne çıkarmakta toplanıyordu. İşte 26 Mart 1989 seçimleri böyle bir atmosfer içinde geçti. Afganistan'ın Ruslar tarafından işgali ile İran devrimi arkasından ortaya atılan "*ılımlı islâm*" ve "*Yeşil Kuşak*" politikalarının artık hem ABD, hem de Türkiye tarafından terkedildiğini kavramayan radikallere ve konjonktüre kendilerini ziyadesiyle teslim etmiş islâmcı aydınlara geçmiş olsun demekten başka akla birşey gelmiyor.

Herhalde uyanmaları için birkaç yıl daha gerekiyor.

(Mayıs, 1989)

SİSTEMİN VAROLUŞLARINA DOĞRU: RADİKAL TAVIRLAR VE REFAH'IN BÜYÜME İSTİDÂDI

Türkiye'nin rahat "ajite" edilebilen bir ülke olduğu kanaatine, giderek bir daha inanmaya başlıyoruz. Ne acıdır ki güvensizlik ve bu güvensizliği besleyecek gizli-açık tezgâhlar, Anadolu halkının vicdanında tahminlerin ötesinde gedikler açmaktadır.

Geçirdiğimiz otuz yıllık macera, bizi bir kere daha ve daha derinden düşünmek mecburiyetinde bırakıyor. Ve şimdi herkes kendi kendisine soruyor. "Nereye gidiyoruz?" Bu tür olaylar, sade vatandaşın zihninde "*hazır kalıp*" çağrışımlar uyandırmakta da gecikmiyor. Geçirilen üç darbe, birbiri arkasından devam eden baskı dönemleri hemen herkesin hatırında.

İsterseniz burada, kısaca bir durum değerlendirmesi yapalım.

İster kabul edilsin, ister edilmesin Türkiye bugün git-tikçe "*savaş ekonomisi*"nin içine yuvarlanıyor. Ortadoğu ülkelerine ihracatı gittikçe azalan, bu pazarlardan neredeyse çekildiği için, iç pazarlarda tarım ürünlerinin yarı yarıya fiyat kaybettiği bir ülkede, savaşın yarattığı sıkıntı devamlı zamlarla telâfi edilmeye çalışılıyorsa; Körfez gerginliğinin hasıl ettiği külfetler giderek artıyorsa; bunun adı "*savaş ekonomisi*" değil de nedir?

Ülke Körfez Savaşının faturasını daha yeni yeni hissetmeye başlıyor. Sıkıntı daha artacak, enflasyon daha da yükselecek. Vatandaş buna nasıl dayansın ve nasıl dayanabilir? Unutmayalım ki savaş ekonomileri eninde sonunda her ülkede mevcut iktidarın başını yer. Nitekim yirminci yüzyıl tarihi, bu akıbetten kendisini kurtaran kaç iktidar kaydediyor?

ANAP iktidarı belki, -o da ihtimal olarak- bu akıbetten bir erken seçimle kurtulabilir. Türkiye'de ANAP'ın iktidardan gitmesi ise, ister istemez Amerikan politikalarına elsiz-ayaksız teslim olmuş yaklaşımların az veya çok değişmesi zaruretinin doğuracaktır. İster SHP iktidarı olsun, ister Doğru Yol iktidarı olsun, isterse koalisyonlar dönemine girilsin!.. Amerikan stratejisi bölgede sonuç almadan, Türkiye'de bu tür boşluklar oluşması kesinlikle istenmez ve istenmeyecektir. Savaş ekonomisinin eninde sonunda götüreceği iktidarın yerine karşı politikalar ikamesine, yani bölgeye daha gerçekçi bakma ihtimali bulunan yaklaşımlara kesinlikle şans tanınmayacaktır.

İşte bunun içindir ki Türkiye, iktidarın seçimle el değiştiremeyeceği, probleme bunun dışında çözüm arayışlarına itilmek istidadında gözüküyor. Belki aşırı bir yorum olacaktır; iktidarın devreden çıkarılabileceği, fakat Köşk'ün muhafaza edileceği zeminlere doğru itilmeye çalışılacağız. Burada kullanılmaya hazırlanan iki faktör devrededir. Birisi her an *sun*'i, fakat aynı zamanda *sıcak bir çatışma ihtimali*, ikincisi de "*İslâmî terör*" tekerlemeleri!.. Daha şimdiden, adı sanı duyulmadık paravan örgütler ihdas edilmeye başlanıyor. Kamuoyu bu yönde tahriklere hazırlanıyor.

*

* *

Bu tür iddialara malzeme üretmek her zaman mümkündür ve oldukça da kolaydır. Çünkü islâmcı kesimler arasında genel müşterek politikalar ve stratejiler taammüm etmiş değil. Henüz bahara girerken tabiatın yeşermesi gibi, yeni yeni uç vermiş binlerce nebat, nasıl, asıl şekil ve hüviyetini daha

kazanmamışsa, bugün çoğu hasbî, kendi tecrübesini bizatihi kendisi oluşturmak aşkına kapılmış yüzlerce telâkkî, meşrep, yol-yordam göze çarpıyor. Bu bir açıdan bakılınca, gerçekten büyük bir canlılık ve dinamizm örneği. Ama ülke geneli ve tarihi nazarı dikkate alınınca, bizatihi kendisi ayrıntıdan öteye varmayan oluşumların, müşterek ırmaklara yönelmesi lüzumu artık idrak edilmelidir. Siyasî mücadeleyi dışlayan, hatta onu gereksiz ve hatalı bulduğunu sanki bir faziletmiş gibi sakıza çeviren bir takım ekstrem islâmci grup ve oluşumların bu tavrı, kendileri bizzat kendilerine ne ad koyar ve ne tür gerekçeler icad ederlerse etsinler, siyasî mücadelenin dışında ayrı bir yol ihdas ettikleri anlamına gelmez. Amaç sistemin murakabesi, kamuoyuna doğrudan seslenerek büyüme ve gelişme, yani legal platformlarda mücadele ise, içinde bulunduğumuz yüzyılın mantığı ve aracı ancak budur.

Bu gerçeği, Türkiye'deki bir takım islâmî grup ve yeni oluşumların artık idrakî gerekir. Bunu idrak edememek, bugün için gerçekten bir mantık çarpıklığını tedâî ettiriyor. Buna bir takım islâmî izahlar getirmek insan zihnini abes ekzersizlere zorlamaktan öteye de geçmemektedir. Bunları şunun için söylüyoruz ki, ülkemizde islâmci mücadele kendisine isnad edilmek istenen illegalite suçlamalarından mutlaka arınmak mecburiyetindedir. Bunu kendi karşısındaki batıcı şer güçler istediği için değil, bilâkis demokratik platformların asıl gündemini islâmın alma şansı bulunduğu için tercih etmeliyiz. Artık anlaşılmalıdır ki, serbest seçime dayalı demokratik sistem, enikonu müslümanların önünü tıkayan değil, açan bir mekanizmaya doğru gidiyor. Bu gerçek, sistemin asıl sahipleri tarafından anlaşıldığı içindir ki, Türkiye anti-demokratik yönetimlere doğru hızla itilmek isteniyor. Aynı tezgâhlar sade Türkiye için değil, *Mısır* ve *Pakistan* gibi ülkelerde de sahneye konmaya başladı. Pakistan'daki darbenin altında yatan sebep bu olduğu gibi, Mısır'da parlamentonun kapatılmasının sebebi de budur.

Burada, genel kongresini (1990) geçtiğimiz haftalarda idrak eden *Refah Partisi* için de söylemek istediğimiz bir-iki husus bulunmaktadır.

Refah Partisi bize göre, geleceğinin ancak ve artcak demokratik sistemin varlığına bağlı olduğunu unutmamalıdır. Siyasî bir mücadele ancak bu tür bir ortamda gerçekleşebilir. İkincisi, demokratik mekanizmalar işlediği sürece Refah Partisi'nin istikbali parlak gözüküyor. Bir genel seçimde Refah'ın oy nisbetinin yüzde 15'i bulacağını ilk defa burada biz iddia ettik ve bunu geçtiğimiz mahallî seçimlerin öncesinde ifade ettik. Refah varlığını ve istikrarını muhafaza edebilir-se, islâmî kesimlerle birlikte kendi dışındaki çevrelere fikir olarak değil, davranış ve tutum olarak güven hasıl edebilir-se, kendi dışında yüzde 15 civarındaki "*ehli tarik*" oyun da sahibi olmaya hak ve istidat kazanacaktır. Daha kuşatıcı, istişareye daha önem veren ve saydamlaşan politikalar; kendisine karşı 1978'lerden beri bigâne tavırlar sergileyen *islâmcı aydın entellektüel* kesimlerin yüzünün de kendisine çevrilmesini temin edecektir.

Genç entellektüel grupların infiratçılığı kadar, "*ehli tarik*" zümrelerin ihtiyatlılığı da anlayışla ve sabırla karşılanmalı, parti onlara rağmen, onların üzerinde bir şemsiye görevi yüklendiği bilincinden bir an bile uzaklaşmamalı. Ve özellikle sistemden beklediği eşitlikçi demokratik tavra, bi-zatihi kendi teşkilât ve bünyesinde işlerlik kazandırdığı inancını da pekiştirmelidir.

(1990)

DEMOKRATİK İSLÂMÎ MÜCADELENİN BÜYÜK DÖNÜŞÜMÜ

Daha bundan iki sene öncesine kadar, ülkemizde islâmcı aydınların siyasî mücadeleye, hemen hemen hiç bir itimadı bulunmuyordu. Aydınlar siyasî tavırlara örneğin Refah Partisi'nin temsil ettiği *demokratik islâmî harekete* karşı büyük bir duyarsızlık içinde bulunuyorlardı. Denenmiş, 12 eylül şartlarında gemisini karaya oturtmuş ve belki zihnî kapasite itibarıyla, 1960'ların şartlarında donup kalmış bir yaklaşımın, Türkiye için ne ifade edeceğini ciddi biçimde sorgulamaya tâbi tutuluyorlardı.

Demokratik Tavırların Reddi

Onların nazarında birbirine sımsıkı sarılmış, en küçük ayrıntılara kadar şekillenmiş ve mensuplarınca hatmedilmiş bir ideoloji gibi algılanıyordu islâmcı hareket. Aynen İkinci Dünya Savaşı öncesi dönemlerin Avrupa'da demokrasiye itimadını yitirmiş aydınları gibi, Türkiye'deki islâmcı aydınlar da kamuoyuna açık ve siyasal katılıma dayalı perspektifleri yadırgıyor, hatta şiddetle karşı çıkıyorlardı. Bu aydınların nazarında Refah Partisi üzerinde bile durulmaya değmez, basit, halkı oyalamaya dayanan ve hatta halkın ve islâmcı kesimlerin ümitlerini sömürmeyi amaçlayan garip bir deneme idi. Nasıl oluyor da bazı okumuş yazmış kişiler bile, sonu meçhul boş oyalamaların peşinde enerjilerini ve umutlarını tarumar ettirebiliyorlardı? Onlarsa, bütün gençliklerini

bu yolda verilmiş mücadelelerin tarihini incelemeye, onların başarı sebeplerini tesbite hasretmişler; sonuçta siyasal katılıma dayalı, demokratik yollarla kamuoyu ve tasvip oluşturmayı amaçlayan bir yolun yanlışlığına karar vermişlerdi. Refah hareketinin öncülüğünde verilecek bir mücadele, bu mantığın nezdinde en büyük engeli teşkil etmeliydi. Onun için, nasıl olursa olsun Refah'ın önü kesilmeli, onun etrafında oluşacak olumlu atmosfer bertaraf edilmeliydi.

İşte daha iki yıl öncesinde bu türden görüşler ileri süren, bazı islâmî muhitlerde bu fikirlerini dile getiren çoğu aydınlar, bugün Refah'ın alacağı büyük sonucun rüzgârından son derece memnun gözüküyorlar. Şimdi onlar her mecliste Maraş'ta, Sivas'ta, İstanbul'da Refah'ın kaç milletvekili çıkarabileceğini soruyor, karşısındakinin yaptığı tahminlerden yüksek bir moral buluyorlar. Hiç şüphesiz bu memnuniyetleri derin, hem de son derece samimidir.

Aydının Gerekçesi Zayıf

Burada önemli bir noktaya temas etmek istiyoruz:

Bu aydınların dün Refah'a karşı muhalefetleri, veya bugün aynı harekete dönük büyük beklentiler içine girmeleri son derece anlamlıdır. Burada yatan faktör hangi sağlam gerekçelere oturtulursa oturtulsun, bize göre aydının kişiliği ile ilgilidir. Ve daha ziyade fikrî değil, psikolojik nitelikler taşımaktadır..

12 Eylül darbesinin yarattığı atmosfer içinde siyasî mücadeleye itimadını yitiren aydın, temelde kendisini, uğrılan mağlûbiyetin sorumlusu hissetmek istememişti. Onlara göre suçlu olan, gide gide darbenin kendisi değil, bilakis demokratik islâmî mücadelede ısrardı. Güç karşısında yılginlaşanlar, kendilerini geçmişte verilen bir mücadelenin mensubu ve taraftarı olarak algılatmak istemiyorlar, hatta bilinçli bir şekilde kendilerini ilgili mücadeleden soyutlama gayretine giriyorlardı. Ve giderek ANAP'ın yarattığı bulanık at-

mosfer, eski sıfatlarından soyutlanmak isteyenler için emin bir sığınak oluşturuvermişti.

Gerekçe Oluşturmaya Başlanıyor

Derken arkasından büyük İran devrimi!..

İşte büyük liderler, başarıya ulaşacak mücadele biçimi!.. Nereden çıkmıştı siyasî mücadele; parti, demokrasi bunlar da neydi? Tarihte hangi başarı siyasî parti ile gerçekleştirilmişti vs. biçimindeki sorular da çoğu zaman, böyle bir harekete ihtiyaçtan ziyade Refah aleyhtarlığının sağlam gerekçeleri olarak kullanılmaya başlanmıştı. Fakat İmam Humeyni'nin vefatından sonra ve özellikle Irak'la yapılan tarihî anlaşmanın arkasından İran inkilâbı büyük bir duraksama ile karşılaşmış, islâmci aydınlar da prestij arzedecekleri yeni önderler, yeni hareketler beklemeye başlamışlardı. Bu arada imdada Cezayir devrimi yetişti. Hep aynı yüceltmeler, kendi dışlarında gerçekleştirilen her hareketi öne çıkarmalar devam edip gidiyordu. Bunları ne İran, ne de Cezayir hareketini küçümsemek için zikrediyor değiliz. Kesinlikle yanlış anlaşılmalı.

Davulun Sesi

Bizim gözlediğimiz. Türkiye'deki islâmci aydınların örneğini daima dışarıdan almak gibi bir hastalıkla malûl bulunduğudur. Tabîî ki bunu genelliyor değiliz. Onlara göre başarılı bir hareket ya tarihtedir, ya da mutlak Türkiye'nin dışında teşekkül eder!.. Türkiye orijinli bir islâmci hareket imkânsız olur onlar için!..

Bu, şu anlama gelir:

Davulun sesi uzaktan hoş gelir. Aydınlar uzaktan gözledikleri, kendileri için bir risk de ifade etmeyecek bir hareketin "gazelhanı" olmaya lâyık görüyorlar kendilerini. Sa-

nıldığı kadarıyla onlar için ne metod, ne yöntem, ne de hareketin diğer nitelikleri önemli! Yeter ki hareket gelişen bir görüntü versin. Bayraklaştırılacak bir kaç söz, slogan, örnek gösterilecek bir kaç başarılı jest kâfi. Böyle olmasa aynı islâmcı aydınlar, yöntemleri itibariyle birbirinden tamamen farklı İran ve Cezayir hareketlerine, aynı gıpta ile bakarlar mıydı?

Şimdi buradan hareketle, Cezayir örneğinde olduğu gibi demokratik islâmcı mücadeleyi tercih eden, Refah'a yönelmeye başlayan rağbetin sebebi üzerinde durmaya çalışalım:

Refah'ın çizgisinde, ilkelerinde iki yıl öncesine göre değişen nedir ki? Hemen akla, geçen ay içinde gerçekleşen "*ittifak hareketi*" getirilmek istenecektir. Hayır, bu ittifak gerçekleşmese dahi *demokratik islâmî mücadele* etrafındaki bu halkalanmalar olacak, islâmcı aydınlar Refah hareketinden gene de beklenti içine gireceklerdi. Çünkü Refah Partisi'nin yüzde onluk barajı aşacağı, hemen her islâmî çevrede muhkem bir kaziyeye oluşturmaya başlamıştı.

Refah Gündeme Geliyor

O zaman denilebilir ki, islâmcı aydınlar başarılı bir gelişme kaydeden, büyüme istidadı taşıyan ve iyi sonuç alınacağından emin olunabilen her hareketi desteklemeye hazırdırlar. Yani aydınlar nezdinde metodun kendisinden ziyade, ilgili hareketin oluşturduğu güç nazarı dikkate alınmaktadır. 1989 mahallî seçimlerinden sonra, özellikle İstanbul Bayrampaşa, Nevşehir ve Muş seçimlerinde alınan sonuçlar, kademe kademe, ülkemiz aydınlarının Refah'a olan ilgilerini motive etmeye başlamıştır denilebilir. Bu ilgi, seçimlerden sonra biraz daha artabilir. Ki onu biz daha şimdiden yanlış buluruz -hele bir koalisyon ihtimali-, bütün islâmcı aydınlar nezdinde Refah'ın prestijini daha da yükseltebilir.

Bizim burada yapmak istediğimiz ne partinin islâmci aydınlara karşı mesafeli davranmasını, onlardan uzak durmasını sağlamak, ne de aydınlara olan ihtiyacın yokluğunu vurgulamaya çalışmaktır. Böyle bir sonuç son derece sakıncalı olur. İslâmci mücadelenin ihtiyacını duyacağı teorik seviyeyi ister istemez bu aydınlar oluşturacaktır. Şu da bir gerçek ki, ülkemizde yetişen islâmci aydınlar, birikimleri itibarıyla ciddi bir zemin oluşturmuş bulunuyorlar. Geçen yıllar içinde kütleler nezdinde değilse bile yüksek okullarda, sanat ve edebiyat muhitlerinde, panel ve açık oturumlarda belli bir seviyenin üzerinde kalan çevrelerdeki ciddi dönüşümü aydınlar sağladı. Kesinlikle, baştan beri belki çıkmazlarına işaret ettiğimiz bu sınıf, islâmî siyasal mücadelenin dışında tutulmamalı, asgariden böyle bir tavrın varlığı hususunda kuşkuya düşürülmemelidir. İslâmci aydınların oluşturduğu birikimden nasıl istifade edileceği, partinin gündeminden hiç bir zaman çıkarılmamalıdır.

Bu noktada parti kadrolarının düşebileceği en büyük hata, aydınları, aynen bir seçmen gibi mütâlea etmek ve onlardan siyasal mensubiyet istemektir. Bu çok büyük bir yanlış olur ve aydınları onursuzlaştırır. *Onların bu mücadeleye olan desteği daima dışardan ve daima üçüncü bir şahıs gibi, bîtarafılığı elden bırakmamaya çalışan bir mürâkbeci konumunda tecelli etmelidir. Zaten asıl katkı bu olduğu gibi, inandırıcı tavır da bunu gerektirir.*

Refah ve Aydınlar

Bu arada islâmci aydınlar, -ki biz bu niteleme ile okuyan değil "yazan" bir sınıfı kastediyoruz-, Refah'a ilişkin görüşlerini mâbeynci edalara indirgememelidirler. Bu bir kısım aydınlar için geçerli! Diğer bir kısım da sızlanıp duran, teklifler oluşturmak yerine dedikodu seviyesinin üstüne yükselemeyen yaklaşımlardan kendilerini mutlaka kurtarabilme-

lidir. Aydınlar yakışan *açık olmak, kamuoyu önünde konuşmak ve yazmaktır*. Bu ise, kişinin kendisini riske etmesidir. Yazıya dönüşen her fikir ve teklif kişiyi sorumluluk altına sokar. Zaten sorumluluğu göze almayan, kamuoyu önünde kendisini riske etmeyen fikir ve tavırlara itibar olunamaz. Kapalı kapılar arkasındaki en ciddi eleştiriler bile, dedikodu seviyesinin ötesinde bir değer ifade etmemelidir. Kendini örten bir eleştiri, çok rahat şekilde kendisini inkâr da edebilir. Bu tavrıdan, daima biraz mabeyncilik kokusu duyulur.

Burada aydından istenen nedir öyleyse?

Aydın fikir üreten, teklif geliştirilen, bir harekete içinden ve dışından bakabilen, konjoktürü iyi takib eden, sezgileri ve mantığı sağlam, ehli vukuf bir zümre demektir. Temelde ortak değerleri paylaşmakla beraber, farklı düşünebilen ve oluşturduğu görüşleri kamuoyu önünde hiç bir komplekse kapılmadan deklare edebilen kişidir. O ilkel aşiret tepkileri ile değil, mantık ve muhakemesi ile, bir şeyi red veya kabul eder. Önyargılarını örtmesini, pragmatik tavırlara bîgâne kalmasını bilir. O islâmcı mücadele adına, kamuoyunun vicdanı gibi hareket eder, asgariden böyle bir edâ ile konuşur. Hata yapabilir, fakat bunu inanarak yapar. Yaptığı hatayı, fikirlerindeki değişikliği de aynı şekilde kamuoyu önünde itiraf etmekten çekinmez. Onun bu tavrıdır ki, itibarının da kaynağını teşkil eder.

İşte bu aydının ilgi ve alâkasına Refah'ın ihtiyacı büyüktür.

Bu aydın Refah'ı yok saymaz. Çünkü onun yok saymasıyla, Refah yok olmayacaktır. O, özü itibariyle doğrudan bir siyasal mücedeleğe taraftır. Bu mücadeleye halkın itimat ve güvenini tazeler durur. Ama goygoyculuk yapmaz, çünkü buna ihtiyaç duymaz. O aydın, peşine milyonları takmış bir siyasal hareketi, özellikle bir takım şahıslara indirgeyerek küçümsemez. O daima genel ilkelerden doğabilecek muhtemel sapmaların rasatçısıdır. Onun bu konumudur ki, onu da-

ima sözü dinlenir, yazdığına itibar olunur bir mevkide tutar. O kendine böyle bir fonksiyon yüklemese bile, *islâmî kamuoyu*, onu her zaman ciddi bir "*murakabe*" konumuna oturtur.

İslâmcı aydın bir siyasal mücadelenin sadece genel ilkeleri ile de yetinmez. Ülkenin toplumsal ve ekonomik verilerini bilmekle yükümlüdür. Ülkenin ve toplumun içinde yaşadığı realiteden yola çıkar. Mevcut şartlar içinde nasıl bir dönüşüm sağlanabilir? Bunun yollarını arar, bulur ve ciddi tekliflere dönüştürür. Çoğu zaman yapılageldiği gibi soyut muğâlataların çıkmazında kaybolmaz. O bilir ki gerçekçi politikaların sağlam ölçüleri ebedî hakikatlerde meknûzdur. Fakat bunun yolu, toplumsal şartlarda büyük dönüşümler sağlayabilecek tutarlı "*programlarla*" mümkündür.

Tasavvuf, Kelâm, İdeoloji

Ama islâmcı düşünce biraz *tasavvufun*, biraz *kelâm* geleneğinin ve özellikle de yirminci yüzyılın *ideolojik* yaklaşımlarının tesiri ile, kendisini hemen her konuda realiteden soyutlamaya, her şeyi soyut bir düzleme çekerek tartışmaya da mahkûm görünüyor. Bu yaklaşım onu realite içinde mesafe almak yerine, zihnî planda tatminler peşinde koşmaya sevk ediyor.

Halbuki siyasal mücadele bir âlimin yaptığı eğitimin ve büyük mürebbilerin tebliğinin yanında, daha farklı bir yaklaşımı gerekli kılar.

Siyasal yaklaşımlar yukarıdaki tavırları reddetmez, Fakat onlarla da iktifa etmez. Siyasî mücadele temelde, biraz da sevk ve idare sanatıdır. İrşad etmenin yanı sıra nasıl dönüşüm sağlanabilir, bunun plan ve programlarını ihdas etme becerisidir. Bir âlim, bir mürebbi, insan ruhunu açar, onun ruhunu arındırır, fetheder. Onlar bizim, kendi zaafılarımızı kendilerinde seyretme imkanı bulduğumuz büyük aynalar-

du. Ama bu tavır gene de ayrı!.. Biz onlardan besleneceğiz, hareketimiz muhakkak ki onların teveccühüne muhtaç. Fakat kesinlikle siyasî temele oturan bir mücadele, bu çizginin dışında yeni bir eksendir. Hiç şüphe yok ki onlar büyük manevî önderler!.. Bugün politik platformlarda toplumdan sorumluluk talep eden ve buna soyunan kişiler, kesinlikle toplumların sevk ve idaresi hususunda ruhlarında büyük bir istîdat duymalıdırlar. Onlar konumları itibarıyla dünün ordu komutanları gibi, sultanları gibi netice almanın sanatını yapacaklardır. İslâm toplumu adına isabetli kararlar vermek, irâde izhâr etmek kolay bir şey olmasa gerektir. O zaman *politika*, tebliğ ve eğitim fonksiyonlarını da ihmal etmeyecek, mevcut imkanları kullanma ve bunlarla netice alma sanatı olarak karşımıza çıkar.

İslâmcı aydınlar böyle bir konum karşısında ne basit *şerhçiliklerle*, ne de ucuz *redciliklerle* vakit geçirmek yerine, islâm toplumunun vicdanı olarak, yüksek bir sorumluluk şuuru ile hareket ederler.

(Ekim, 1991)

SİSTEMİN VAROŞLARINA DOĞRU DEMOKRATİK İSLÂMÎ HAREKET VE SEÇİMLER

Türkiye'de siyasî dengelerin ve yapının ne kadar oynak, hareketli ve çeşitli alanlara yönlendirilmeye ne kadar müsait olduğunu ortaya koyacak yeni şartlara doğru hızla ilerliyoruz. 1980 sonrasının âdeta dondurulmaya ve herkesin kafasına yerleştirilmeye çalışılan "*tek adamcı*" demokrasi içinde "*tek partici*" uygulamaların sonlarına geldik sayılır. Öyle görülüyor ki Türkiye'de herşey, şimdi kendi şartlarına ve imkânlarına yeni baştan rücû edecek. Yani dışarıya angaje iktidarların ve uygulamaların aküsü boşalmak üzere!.. Hele önümüzdeki sonbaharın ortalarına doğru zaman biraz daha ilerlesin, toplumun ve aydınların önü biraz daha açılsın, ufuk biraz daha berraklaşsın!..

Bize göre sonbaharda Türkiye büyük bir ihtimalle bir genel seçimi yaşayacak, asgariden bir genel seçim atmosferi bir sığma gibi bütün toplumu ve siyasal kadroları yeni baştan sarmaya başlayacak.

Bunda ne var denilebilir; ya da bir genel seçimin müslümanları niçin bu kadar ilgilendirdiği sorulabilir:

Böylesi bir ilgiyi fuzûlî bulanlar, müslümanların rejimin mekanizmalarına tâbî süreçlerin dışında kalması gerektiğini ileri sürenler, dâimâ bulunagelmıştır. Hatta *siyasal bir mücadeleyle islâmın tabiatı ile telif etmekte güçlük çekenler*, buna açıktan açığa karşı çıkanlar; islâmî gençler ve özellikle aydınlar arasında az değil. Bu düşüncelere katılmamakla

beraber, bu yolda fikir beyan edenlerin samimiyetlerinden en ufak bir kuşくumuzun bulunmadığını da belirtelim.

1973 Şartlarına Doğru

Fakat Türkiye çoklarının farkına varmadığı şekilde, yeni baştan, 1973'ün şartlarına doğru hızlı bir şekilde mesafe alıyor: "*Merkez-sağ*" partinin veya partilerin tek başına iktidar olma imkânının kalmadığı, "*sosyal-demokrat*" ların da 1973'teki eski şansının iyice ortadan kalktığı bir döneme doğru ilerliyoruz.

Anavatan Partisi'nin başına *Mesut Yılmaz*'ın getirilmesi hadisesi, bu partiyi iktidara getirmenin bir hazırlığı olmaktan ziyade, "*Doğru Yol Partisi*"ne, daha doğrusu *Süleyman Demirel*'e bir markaj anlamı taşımaktadır. Yani ANAP'ın uğrayacağı erozyon karşısında, "*merkez-sağın*" tek başına iktidar üretme şansının böylece önüne geçilmiştir sayılabilir. Ve bunun yanı sıra, 1973 şartlarından farklı olarak, "*merkez-sol*" veya sosyal demokrat partiler bütünlüğünü kaybetmiş durumdadırlar. Bugün SHP ve DSP gibi iki ana bloka bölünmüş bulunan sosyal demokrat akımın, önümüzdeki seçimleri takip edecek bir başka genel seçime kadar bütünlüklerini sağlamaları da kolay kolay beklenemez. Her ne kadar *Deniz Baykal* hareketi sosyal demokrat akıma yeni bir doping denemesi ise de, bundan umulan sonucun hasıl olmayacağını burada rahatlıkla ifade edelim. Bugün, *Bülent Ecevit* öncülüğündeki hareketin, sosyal demokrat tabanlarda aynen *Refah Partisi*'ni hatırlatacak şekilde, gizli bir genişlemeye, yeni yeni tabanlar oluşturmaya başladığını da yeri gelmişken ifade edelim.

İşte 1973'ü hatırlatan, fakat sosyal demokratlar arasındaki derin ihtilâtların yol açtığı bölünmeler dolayısıyla, 1973 şartlarından da bir hayli farklılaşan bu yeni dönemin, Refah partisi bakımından ifade ettiği anlamın iyi teşhis edilmesi gerekiyor.

Sistemin Asıl Zaafı Burası

Öyleyse siyasal tabanlar açısından son derece ciddi oynamalar dönemine yeni baştan giriyoruz demektir bu. Sistemin 1946'dan beri üzerine oturduğu "*ikili siyasî muvâzaa*" 45 yıldır ilk defa böylesi bir çatlamaya hazırlanıyor. Siyasal yapıdaki bu çatlama, rejimin en ciddi dayanaklarından birinin yerinden oynaması anlamına gelebilir. Toplum belki, üzerindeki muvâzaacı statünün kendi içinde taşıdığı çıkmazı bu tür vesilelerle yakalayabilecek. İkili siyasal yapının özelliği, "*üçüncü bir görüş*"ün, yani asıl toplumsal alternatifin gözlerden gizlenmesi; topluma, kendine has değer ve potansiyeli farkettermeme hokkabazlığıdır. İşte önümüzdeki dönemin bu paslı, fakat kağışmış yapısında toplum kendini, kendi gücünü ve imkânlarını idrak etme fırsatını belki yakalayabilecek.

Demek istediğimiz o ki, Türk siyasî hayatı önümüzdeki genel seçimlerin sonucunda, Selçuklu sonrasının "*tevâif-i mülûk*" dönemlerini yeniden idrak edeceğe benziyor. Benzetmek yanlış anlaşılmasın *merkez-sağ* ve *merkez-sola* ait siyasal tabanların iktidar çıkarma şansları, Selçuklu'nun yıkılışı gibi, yıkılış sonrasının perişanlığı gibi, kaybolmakla yüz yüze kalacak. Ve işte bu vasatta "*demokratik islâmî hareket*", kendisini toplum önünde daha bir farkedilir görececek, diğer parçalanmış bloklarla eşit seviyede bir güç olarak, toplum önünde yerini alma şansına kavuşacak.

Bütün bunları, Refah Partisi'nin gücünü, konjonktürel gelişmelere borçlu bir hareket olarak değerlendirmek için yapıyor ve izah ediyor değiliz. Bu parti zaten 20 yılı aşan bir zamandan beri ısrarlı, sabırlı bir mesâfinin sonunda lâıyk olduğu bir tasvibe mazhar olacak, bundan bir şüphemiz de bulunmuyor. Zaten onun sağladığı başarı grafiğini sadece kendi mensupları değil, ona oldukça mesâî ve bîgâne duranlar da giderek farketmeye başlamış sayılır. Hemen hemen bütün illerde, 12 eylül sonrasının ümidini yitirmiş, bezgin insan, grup ve cemaatleri yavaş yavaş kendi kimlik ve kişilikleri-

nin karşılığı olan bir çizgiye avdet sürecine girmiş bulunuyor. Hele Anavatan iktidarının sağladığı bazı ekonomik imkânların, kenarından köşesinden teğet geçen borükratik ümitlerin de sonu geldiğine göre; herkes kendisini içinde rahat hissedeceği bir "*bütünlükte*" yerini almak isteyecektir. Zira insanı ve bazı toplum kesimlerini, son on yılın tercihleri artık iyice sıkmaya başlamış, kendi vicdanları karşısında kendilerini sorumlu hissettirir hale gelmiştir. Neredeyse büyük bir "*kamu vicdanı*" olarak tezahür eden bu rahatsızlık, önümüzdeki dönemde Refah'ın hanesine olumlu bir puan olarak kaydedilecek ümidindeyiz. Hem Refah'ın uzun soluklu mücadelesi ve hem de toplum vicdanındaki bu ciddi oynamalar, bu partiyi çoklarının tahmininin ötesinde bir gelişme seyrine sokmuş olacak.

Bizim üzerinde durmak istediğimiz husus, bu anlamlı gelişmenin, siyasal tabanlardaki ciddi oynamalar sonucu daha da büyük bir tezahüre ereceğidir. Her zaman büyük partilerin, iktidara yakın partilerin lehine işleyen seçim kanunlarının bu büyüğe destek mantığı, kuvvetle muhtemeldir ki bu dönem işlemeyecek. Bu durum da, Refah'a çok ciddi ilâve imkanlar sağlayacak, aldığı oyları ile çok daha fazla temsilci çıkarma şansına sahip olacak.

Refah ve Seçim Kanunları

Bunlar tabî ki beş veya on ay sonrasının şartları için söylenebilen sözler. Önümüzdeki sonbaharın başlarında iktidar, iki grubu bulunan siyasî parti ile dirsek temasına geçerek, seçim kanununda büyük değişikliklere gidecek, gitmeye çalışacak. Fakat hemen ifade edelim ki, girişeceği her teşebbüs, alacağı her sonuç dahi, neticede kendi ayaklarına dola-nacak. Umdukları sonucu alamayacaklar. Zaten iktidarın seçim kanunlarında yaptığı her oynama, oyu azalan bir siyasî grubu nasıl iktidarda tutabiliriz, sorusuna bir cevap arayışı anlamına geliyordu. Bundan sonra hangi denemeye girerlerse girsinler, giriştikleri her oyun kendi aleyhlerine neticeler üretecek.

Bize göre burada *Refah Partisi*'ne düşen, muhtemel seçim kanunu tekliflerinde herhangi bir fikir ve görüş beyanında bulunmamasıdır. Mesela yüzde 10 barajını ister kaldırınsınlar, ister indirsınlar. İsterse parlamentodaki üye sayısını altı yüze çıkarsınlar, ya da 150, ne anlama geldiği belli olmayan "*Türkiye milletvekilliği*" kadroları ihdas etsinler, ister kaldırınsınlar. Bize göre bunların, bu türde ilişkilerin hiçbirisi *Refah Partisi*'nin alacağı sonuca, muhtemeldir ki tesir etmeyecek. Mevcut şartlar böyle devam ettiği takdirde *Refah Partisi* *ANAP*, *Doğru Yol*, *SHP* ve *DSP*, hemen hemen birbirine çok yakın yüzdelerle oy alacak, dolayısıyla bir seçim kanununun getireceği avantaj ve dezavantajlar bu dört siyasî parti için eşit tesirler üretecek. Bir başka açıdan *Refah*'ın seçim kanunları hakkındaki açıklaması, karşı siyasî partiler özellikle *ANAP*, *Doğru Yol* ve *SHP* açısından *Refah*'ın zaaflarının dışa vurması biçiminde algılanacak. Böyle bir intibaya yol açmak bize göre sakıncalıdır.

Burada *Refah*'a düşen, önümüzdeki genel seçimin sonunda, Türkiye'nin yeni baştan bir seçim sürecine gireceği gerçeğini hatırdan uzak tutmamasıdır. Türkiye'nin alışık olmadığı bir siyasî parçalanma, rejimin sahiplerini ciddî mânâda rahatsız edecek, siyasî iradenin yeniden bütünleşmesi için büyük arayışlara girilecektir. İşte bu ikinci dönemde yapılacak seçimler, *Refah*'ın asıl handikapını teşkil edecektir düşüncesindeyiz. Zira merkez-sağ veya merkez-solda muhakkak başlayacak bütünleşme ihtiyaç ve arayışları *Refah Partisi*'ne doğrudan tesir edebilir.

Taktik ve Stratejiler Savaşı

Refah gibi 20 yılı aşkın bir siyasî tecrübe ve birikimin, bu tür taktik ve strateji değerlendirmeleri yaptığından kuşku yoktur. Çünkü demokratik-islâmî mücadelenin temsilcisi bu ekibin başından, yakın dönemlere kadar büyük bâdireler geldi geçti. Bölünmeler, çözümler, üzerinden geçen ihtilaller vs. Elbette siyasî bir mücadele, hele *Refah* gibi partiler için,

temelde sağlam bir fikir ve tutarlı kadrolar demektir. Fakat bunun yanı sıra siyasî mücadeleler, biraz da taktik ve stratejiler savaşıdır. Belki Refah'ın geliştireceği taktik ve stratejiler ilk planda sistemin yapı ve fonksiyonlarında büyük dönüşümler sağlamayacaktır. Sağlaması da beklenmemelidir. Fakat evvel emirde islâmî tabanların beklentilerine cevap verecek, onları tatmine yönelik, tevhîd edici ciddi dönüşümleri de, muhakkak ki sağlamayı amaçlamalıdır. Buradaki kastımız kesinlikle "*eklektik*" bir büyüme anlamı taşımaz; kade-me kademe, sindire sindire bir gelişme ve açılmalıdır. Türkiye'deki siyasî, islâmî gelişmenin, tabanlardaki genişleme yüzdelerinin biraz daha ötesinde oranlara doğru yükselmesidir arzumuz. İşte şimdi bütün Türkiye, Refah'a, beklediği bu potansiyel katılımları sunmanın arifesinde. Bu fırsatın üzerinde iyi durulmalıdır.

Bu, Refah Partisi için, işin sadece bir yanı!..

Vasıflı Kadrolar İhtiyacı

Bir başka yanı ise, Refah'ın 1973'te çıkardığı kadrolara göre, daha vasıflı ekiplerle kendisini topluma sunması zaruretidir. İmanlarda bir kemâl, elbette ihmal edilmemeli!.. Fakat onun kadar önemli, özellikle siyasal mücadeleler için önemli olan "*vasıflı ekip ve kadrolar*"la kendini takviye ve takdim ihtiyacı!..

Bir de şunu ifade etmek gerekiyor:

Refah hareketi, önümüzdeki dönemde, *sanayileşme politikaları* ile mi kendisini kamuoyuna takdim edecek? Yoksa *sosyal politikaları, ekonomik ve sanayileşmeci yaklaşımlarla* eşit seviyeye çıkaracak mı? Partinin geliştireceği program ve politikaların ağırlığı, istikameti hangi tarafa kayacaksa, ekip ve kadrolardaki ağırlık da o tarafa kaydırılmalıdır. Bizim düşüncemize göre sosyal politikalara ağırlık vermek böylesi bir parti için daha anlamlı gelecektir. Bunun sebep ve gerekçeleri ayrı bir mevzûdur. Ve üzerinde çok ciddi hazırlıklar yapılmalıdır.

Refah'a Düşen Sorumluluk

İlk genel seçimde ciddi bir testten geçecek bu anlamdaki vasıflı kadrolar, arkasından gelecek erken bir genel seçimde; yani parçalanmış "merkez-sağ" ve "merkez-sol"un toparlanma, bütünleşme denemesine gireceği yeni bir seçimde bu oyunu bozma, birleşme denemelerini neticesiz bıraktırma gücüne sahip olacaktır. Türk toplumunun bu yoldan, alışılmış muvazaacı tercihleri güvenli, kamuoyunda az da olsa tanınan, tecrübe sahibi, bir iş içinde tecrübe edilmiş, siyasî şuuru yüksek kadrolar ve geliştirilmiş yeni programlarla boşa çıkartacağına inanıyoruz.

(Temmuz 1991)

SİSTEMİN VAROŞLARINA DOĞRU:

DEMOKRATİK İSLÂM'IN PARLAMENTO DÖNEMİ

20 Ekim genel seçimlerinden sonra (1991), henüz daha Refah Partisinin veya ittifak hareketinin aldığı sonuçlar üzerinde kapsamlı bir değerlendirme yapılmış sayılmaz. Seçim öncesinde bu hareketin alacağı sonucu oldukça küçültmeye çalışan çevreler, seçim sonrasındaki şaşkınlıklarından daha yeni kurtulmuşa benziyorlar. Asıl islâmî kesimlere gelince, onlar alınan sonucun memnuniyetiyle tatmin olmuş ve vazifesini yapmışlık duygusu içinde derin bir hazzı yaşıyorlar.

Fakat her ne olursa olsun, bir seçim bitmiş ve şimdi islâmcı hareketin parlamento dönemine girilmiştir. Bu dönem biz gereğinden ziyade önem veriyoruz. Çünkü bir kaç yıldan beri kaleme aldığımız yazılarda, islâmcı mücadelenin mutlaka demokratik niteliklere bürünmesini ve genç aydın kesimlerin anti demokratik, gizli örgütçülük hastalıklarından mutlaka sıyrılması gerektiğini vurguluyarak geliyoruz. Hatta seçim öncesine yakın yazılarımızda, seçim sonrası dönemlerde darbeci ve devrimci karakterli, halkı dışlayan ve halkı yanına almak ihtiyacını dahi hissetmeyen yaklaşımların eski cazibesini yitireceğini de sık sık hatırlatıyorduk. Evet gerçekten, islâmcı hareketin parlamento döneminde bu tür arzuların, yani üçüncü dünya devrimciliğini andıran havaların değer ve itibar kaybettiğini yakinen gözleme imkânı bulacağız.

cak, onlar böylece adları unutulmayan gerçek birer değere yükseleceklerdir. Bu anlamda onların hareketleri ve hareket-sizlikleri hep bizim adımıza, islâm toplumu adına fatura edilecektir. Onların hiçbir hareketi kendileri ile sınırlı kalmayacak, şahıslarını da aşarak islâm toplumunu ilzam edip duracaktır.

Bu değerli arkadaşlarımızı biz böyle görmek istiyoruz!..

Onlar eminiz ki, çok yüksek öncülükler sergileyecekler. Zaten bunu, bulundukları iller çapında yıllardır yapıyor olmalılar ki, bir seçim atmosferinde etraflarında böylesi yüksek hâleler oluşturdular.

Ve bunun sonucu olarak, şimdi parlamentodalar. Kendilerine, parlamentoya hoş geldiniz diyor, başarılar diliyoruz.

(Kasım 1991)

GİDEREK DARALAN BİR TABANIN KADERİ⁽¹⁾

Sosyal Demokrat Halkçı parti ekibinin seçim sonrasında içine girdiği zafer sarhoşluğu çok kısa sürdü. Mahalli seçimlerde aldığı netice ile birinci parti olan ve Türkiye'deki önemli belediyelerin hemen ekseriyetini alan sosyal demokratların, "olağanüstü kurultay" dolayısıyla içine sürüklendiği kaos cidden acıdır. Öyle ki SHP, her seçim öncesinde ve seçim sonrasında böylesi bir girdabın içine girmekten kendisini kurtaramamaktadır.

Nedir SHP'nin sancısı?

Bu soruya şöyle veya böyle, vaziyeti kurtarıcı bir cevap bulunabilir. Ekipler çatışması denilebilir, parti politikasındaki vuzuhsuluk denilebilir, ya da 12 Eylül sonrasında sosyal demokrat ekiplerin derinden derine duyduğu bir "iç eleştiri" keşmekeşi denilebilir. Fakat sorun her halde bunların ötesindedir ve bize göre daha derinlerde seyretmektedir.

(1) Sosyal Demokrat politikaların prestroyka sonrasında içine sürüklendiği çıkmaz hâlâ sürüyor. Sovyet uygulamasından ve marksizmden yansıyan anti-emperyalist ve "toplumsal karakterli" tavırlar, bugünün sosyal demokratları için sadece bir hatıradır artık. Türkiye'de bu bilinç çarpılmasını sol aydınlar ve marksist kesimler daha derinden yaşıyor. Neticede bu partiler ve sol aydın gruplar toplumsal sorumluluklarını da bıraktılar.

Bu ortamda onların gündemine, Birleşik Amerika ve Batı Avrupa kökenli *fe-minizm* ve *çevrecilik* politikaları âdeta yeni bir ideoloji olarak taşındı. SHP bu ortamda kadın politikalarını öne çıkardı. kadın bakanlığı tezlerine yaslandı. Böylece sosyal demokratlar yeni bir "*toplumsal çatışma*" ortamına sürüklenmiş oldular.

Karayalçın'ın genel başkanlığı ile de bu kesimler, Batı Avrupalı bir parti olmaktan çıkarak tamamen ABD eksenine oturdular. Neticede, kemalist ortak cepheye rücu ederek, 1960 sonrasında içine girdikleri "ortanın solun defterini böylece kapatmış oldular.

Sosyal Demokrat partiler aslında bu nevi problemlerle 12 Eylül 1980 ihtilâlinden önce de karşılaşmıyor değillerdi. Fakat partinin her zaman uzansa iktidar oluverecekmiş gibi bir beklenti içinde bulunması, sosyal demokratların kronik problemlerini dâima örttü, büyüme ve iktidar olma histerisi ana sorunların su yüzüne çıkmasını dâima önledi.

SHP'nin bize göre kronik problemi iktidar olamamaktan kaynaklanıyor. Kendilerini iktidara getirecek nisbette bir oy potansiyeli temin edememek, bu parti mensuplarını her zaman ya keskin tavırlara, ya da anti-demokratik ilişkilere sevketmektedir. Türkiye'de seçmen çoğunluğunun "sağ-muhafazakâr" bir yapı sergilemesidir ki, bu partinin seçmen tabanlarını iyice daraltmakta ve bu daraltılmış tabanlar da sosyal demokratları iktidara getirmeye yetmemektedir. Yapılan bütün seçimler "sağ-muhafazakâr-liberal" partilerin yüzde altmışın üzerinde oy aldığını gösteriyor. Geriye ise yüzde 40 civarında bir nisbet kalıyor. Bu nisbet ise sosyal demokratların kaderini tayin ediyor.

1950 den beri bu "*dar alan*"a hapsolmuş bulunan sosyal demokratlar; yaptıkları yorumlarla muhatap partileri suçlarken, farkına varmadan ilgili partilerin seçmen tabanlarına da şiddetli bir eleştiri üretmiş oldular. Bu noktada en çok kullandıkları sloganlar "*din ve lâiklik*" etrafında döndü doladı. Halbuki onların bu eleştirileri, sosyal tabakalarda din aleyhtarlığı biçiminde algılanıyordu. Zaten en menfi hatıraları besleyen eskinin Halk Partisi uygulaması ortada değil miydi? Ne yapmak istiyordu bunlar? Bir takım aşırı sol kalemelerin ve gençlik örgütlerinin yaptıklarına, bu kadroların *katı İnkılâbçı* tutumları da eklenince, demokratik ortamı tedarigin eden, halk kitlelerini ürküten eylemli bir tavır kendiliğinden ortaya çıkıyordu. Düşünmüyorlar ki bu tavır, Türkiye'deki gerilim ortamının başlıca sebebidir. Seçimdeki oy dönüşümünü kilitleyen, demokratik tercihlerin önünü tıkanan bu menfi tavidir. Sosyal Demokrat Halkçı Parti ise bu tıkanmadan en büyük zararı kendisi çekmekte, fakat bunun farkına da varamamaktadır.

Öyle görülüyor ki "*sivil-asker aydın*" kesimlerle "*ulevî*" ve "*bölücü*" unsurları kendisine asıl taban seçen bu zihniyetin akıbeti, kolay kolay da değişmeyeceğe benzemektedir.

Bilmiyorlar ki Türkiye, 1950 öncesinin şartlarının çok dışındadır. Demokratik kuralların işlemesi ile, halk unsuru giderek fonksiyonel bir konuma yükselmekte, onun yıllarca bastırılmış olan temel kültürü "din", seçmen tercihinin asıl motivasyonu tayin etmektedir. Ortadoğuda uzun asırlar boyunca etkili olmuş bir toplum ve kültürün insanı, kendisinin devre dışı kılınmasının hincını alırcasına, bugün çok tabii bir temayül içinde dine sarılmakta. Yani din, islâmiyet cumhuriyetin ilk yıllarının hilâfına bugün âdeta konum değiştirmiş bulunuyor. İslâmiyet insanı ve toplumu, çağdaş teknolojinin nimetleriyle içiçe yeni bir kimliğe yükseltiyor. Türk toplumunun bastırılmış kamuoyu yeniden su yüzüne çıkıyor. Ve giderek öyle görünüyor ki İslâmiyet, toplumsal kimliğimizin asıl göstergesi haline gelecek. Çünkü demokrasinin tanıdığı imkânları kullanmaya alışan insan ve toplum, temel kültürünün dinamikleri doğrultusunda hareket etmeyi bilinçli olarak tercih edecektir. Ve bunun önüne de geçmenin imkânı bulunmuyor. Haberleşmenin ve her türlü iletişimin muhatabı olan Türk vatandaşı, artık tek parti yıllarının akvaryumda balığı olmak zilletinden kurtulmak istiyor. Bu insan edilgen bir tip değil, kendisini fonksiyonel hisseden ve yaptırımcı taraflarını keşfeden bir insandır artık. Bu toplumsal gelişmenin sanıldığı kadarıyla önüne geçmek imkânı da bulunmuyor. Sosyal demokratlar bu toplumsal gelişmeden rahatsız olurlarsa, farkına varmadan kendilerini darbeci ekiplerin yediğinde bulurlar.

Ama bu toplumsal gelişmeye rağmen, Türk halkının gerçekten toplumcu sosyal demokrat uygulamalara ve tekliflere de ihtiyacı yok değildir. İşte sosyal demokratlara düşen, halka, onun değerlerini horlamayan, asgari olarak tarafsız davranan toplumcu politikalar üretmeleri ve teklif etmeleridir.

Ne yazık ki böyle yapılmıyor. Bilâkis bu gelişmeler, sağ-muhafazakâr partilerin lâiklikten ödün verişleri ile izaha çalışılıyor. Bunun yanlışlığı bilâkis dar bir mezhepçi tabana gereğinden fazla ödün vermek, artı bölücü unsurlara açabildiğince kadroları açmak oluyor. Bu tabanların parti üzerindeki aşırı nüfûzu ise ister istemez parti politikalarına tesir ediyor, onların şirret ve şamatacı tavırları Türk halkının asıl büyük ekseriyeti olan "*sünnî kitleleri*" daha da "sağ-muhafazakâr" partilerin kucağına itiyor. Her seçim öncesinde dinci örgütler, tarikatler, İran'la ilişkiler etrafında dönüp dolaşan ve gazetelerin manşetlerini işgal eden sipariş haberlerin üzerine atlayan sosyal demokratlar, daha işin başında oyuna gelmektedirler. Bu durumda onların gerçekten ihtiyacını duydukları seçmen midir, yoksa devrimci mantık ekzersizleri midir tahmin etmekte güçlük çekiyoruz.

Şimdi olağanüstü kurultay vesilesi ile Sosyal Demokrat Halkçı Parti kendi üzerindeki mezhepçi ve bölücü kam-buru silkeleyip atabilecek midir, atamayacak mıdır mesele budur.

Bir de mesele şudur ki, bu parti gerçekten din ve lâiklik anlayışını ciddi biçimde gözden geçirmeye muhtaç görünüyor. Türk seçmeni karşısında sosyal demokratların din konusunda ibrâ olunmaya hakikaten ihtiyaçları vardır. Bunu yapamayanların kaderi, bugün değilse bile yarın darbeci mantıklara zemin hazırlamaktan öteye geçemez. Din ve vicdan hürriyetini SHP, en aşağı 141-142 kadar samimiyetle ele almalı, buna türk halkını ve islâmci kesimleri inandırmelidir.

Arzu edilir ki, SHP, ufuktaki iktidarını, sağ-muhafazakâr seçmenlerdeki kronik bölünmelere muhtaç hissetmemelidir. Zaten bu yoldan temin edilecek bir iktidarın temelsizliği idrak edilmiş olmalıdır. Sağlam iktidarlar SHP'ye, ancak seçmen tabanını değiştirme iradesine göre nasip olabilecektir.

Böylesi bir bilinçli tercih, tek ayak üzerinde durmaya çalışan sistem içinde, SHP'nin iktidarı için de tek çıkar yol olarak gözüküyor.

Böyle bir durum değerlendirmesi yapılamayacak, parti politikalarını kendi toplum realitemizden bağımsız yürütecek olurlarsa, onları cidden acınası bir âkıbet beklemektedir.

Sovyetlerin yeni geliştirdiği prestroyka ile, uluslararası marksizmin yanı sıra sosyal demokrat partilerin temellerinde de ciddi oynamalar görüleceğinden kuşku duyulamaz. SHP, kendisine şunu sormalıdır: "Acaba toplumcu politikaların sonuna doğru mu gidiyoruz?" Evet, durum onu gösteriyor. Unutulmasın ki, sosyal demokrat tezlerin toplumcu karakterleri çözülüyor, çürütülüyor. Kendi toplumuna karşı mevcut sorumluluklarından soyunan bir sosyal demokrasi ne işe yarar, onun insanı kavrayan, saran bir tarafı mı kalır? O zaman kendisini, liberal merkez partilerden nasıl ayırtıracak?

Bu nokta hem marksistlerin, hem sosyal demokratların en zayıf karnı mesabesindedir. Şöyle ki, halktan, kendi insanından ve ona karşı olan tarihî vecibelerinden soyunan bir görüş; artık kendisine yeni değerler, yeni bakış açıları üretmek mecburiyetinde kalır. İşte burada demek istiyoruz ki, ülkemize ve halkımıza, tarihî kültürümüze ilişkin ciddi bir durum değerlendirmesi yapılarak, sosyal demokrat görüşlerle kendi realitemiz arasında sağlam bağlar oluşturulabilir.

Bu yapılamadığı takdirde de, marksist ve sosyal demokrat tezler *klasik din düşmalığı eksenine* ve çeşitli alt kültür gruplarının baskılarına kendisini daha ziyade teslim etmek durumunda kalır. Böyle bir temsil ve siyasal mücadele ise batıcı emperyalist tezlerin dümen suyuna kapılmaktan başka bir anlama gelmez.

(15 Haziran 1989)

DARBELER YAŞAYAN İSLÂM ve MÜSLÜMAN BİREYE DAİR

Son birkaç aydır basında, 12 Eylül 1980 askerî darbesi hakkında çok değişik değerlendirmeler yapılıyor: "İhtilâl niçin yapıldı, yapılmalı mıydı? Anarşiyi askerî yönetime başvurmadan halletmenin bir yolu yok muydu? Bu konuda darbeci kadrolar ne düşünüyorlardı ve ne umdular, ne buldular?" biçimindeki sorular, bütün gazeteleri baştan başa işgal ediyor.

Bu konuya gösterilen aşırı duyarlılığın sebebi, muhakkak ki 12 Eylül'ün yıl dönümüne doğru psikolojik bir kuşatmadır ve bu kuşatma başarılı da olmuş sayılır. Bir ihtilâl ki, daha onuncu yılını doldurmadan kamu vicdanında mahkûm edilmeye başlıyor. Daha dün denebilecek bir zamanda, askerî heyetin hazırlattığı anayasa yüzde 92 gibi yüksek bir oranla kabul edilir, Türk halkı tarafından alkışlanırken; bugün halkın öncüsü sayabileceğimiz siyasî kadroların hemen tamamı tarafından mahkûm hale gelebiliyor. İmkân ve şartlar müsait olduğu takdirde, hazırlanacak yeni-sivil bir anayasa taslağının halka sunulması halinde, bunun çok rahatlıkla kabul göreceğinin de işaretleri iyice belirmiş bulunuyor.

Şu ortaya çıkıyor ki, Türk halkı bugün çoklarının sandığının aksine son derece dinamik, gelişmeye, büyümeye istidatlı bir yapı arz ediyor. Son otuz sene içinde üç ihtilâle

maruz kalan ve gene son otuz sene içinde, kendisine armağan edilen üç "*hukûkî statü*"yü en kısa zamanda yıpratın, eskiten bu dinamik yapı, taşıdığı potansiyel değer itibariyle yeni baştan ve ciddi biçimde kendisine yaklaşılmamasını bekliyor. Halbuki kendisine sunulan anayasalar, bizzat kendi menfaatine yönelik bir lûtufta gibi, bir atıfta gibi takdim edildiği ve özellikle kendisine tasdik ettirildiği halde!..

Yeryüzünde bu kadar kısa süre içinde, bu kadar anayasa eskiten bir başka toplum bulmak oldukça zordur. Görülmüştür ki topluma biçilen her elbise, çok kısa zaman sonra ona dar gelmekte; onun hak arama ve kullanma, mevcut ekonomik ve sosyal statüsünü geliştirme, iş yaratma, millî gelirden hakkı olan payı talep etme gücü karşısında, "*hukukî statü*" zorlanmakta ve toplumsal, kültürel ve ekonomik gelişme karşısında "*anayasal kurumlar*" kendilerini boşlukta hissetmeye başlamaktadır. Toplumdaki bu hayatî gelişme örgütlü bir nitelik arzetmediği için, çoğu zaman doğru teşhislere ulaşmak da oldukça zorlaşmaktadır.

Bunun sebebi, toplum adına hukukî statüyü tayinle kendilerini yetkili hisseden mihrakların, batıcı eğitim kanalıyla edindikleri bir takım zihnî şablonlardan hareket ederek; toplumu duran, hareketsiz bir nesne ya da istenilen biçimde programlanabilen bir robot olarak algılamalarıdır. Halbuki bilmiyorlar: Toplum, devamlı hareket halinde, akan, gelişen, fikir değiştiren ve yaratılış hikmeti doğrultusunda kendi hakikatini arayan kolektif bir şuur, bir vâkıdır. Bizde elitin ve totaliter zihniyet sahibi mihrakların anlamadığı, anlamak istemediği; toplumun bu son derece değişken, hareketli, statükoyu zorlayan konumudur.

Onlar istiyorlar ki toplum adına, onun doğrularını biz tercih ve tayin edelim. Sistem tercihinin biz belirleyelim, hadleri biz koyalım ve icra edelim. Laiklik mi bizim anladığımız şekilden başkası olamaz.

AKP döneminde
Fazlî'nin bu meşhur birisi

Belki böyle bir mantığın da yeri vardır. Ama gene kendilerinin de tercihi olan "*demokratik sistem*" içinde, bu tür bir emrivâkiye dayalı uygulamalar ne kadar devam edebilir? Demokrasinin icabı olan kamuoyu, vatandaşın oyu ile ortaya çıkacağına göre, ve her mesele eninde, sonunda genel oyla test edileceğine göre, bu statüko daha ne zamana kadar sürdürülebilir?

Bugün Sovyetler Birliği'nde bile toplumsal talebe kendisini teslim etmiş görünen sistem, Türkiye'de bundan nasıl müstağni kalabilir? Şunu unutmamak gerekir ki, Türkiye'de, eğer İkinci Dünya Savaşı sonrasında demokratik sisteme geçiş olmasa idi, yirminci yüzyılın yeni şartları içinde yönetimler şimdikine nisbetle daha ciddi zorlamalarla karşılaşır, dinî-toplumsal muhalefet aynen Sovyetler Birliğinde olduğu gibi, sistemin asıl dayandığı temelleri irdelemeye, sorgulamaya soyunurdu. Ve bugünküne oranla sistemin sözcülüğü-nü üstlenen kesimler daha bir zorlanır ve köşeye sıkıştırlardı.

Kim derdi ki Sovyetler Birliği'nde Stalin'i bırakalım, Lenin ve "*Leninizm*" açıktan açığa eleştirilecek!.. Kütleler bizzat yöneticileri tarafından dışlandıkları, fonksiyonsuzlaştırıldıkları zehabına kapıldıkları anda, en evvel "*kurtarıcı*" larından kuşku duymaya başlayacak. Sovyetler Birliğinde Leninizmin eleştirilmeye başlaması ile, hristiyan toplumların bir yandan ulusal bilince ulaştıklarını, bir yandan da yönlerini kiliseye çevirdiklerini nasıl gözden uzak tutabiliriz? Ve arkasından *hristiyanlığın* Rusya'ya girişinin 1400'ncü yıldönümü kutlamaları!.. Aynı boşluk içinde Sovyetler Birliğindeki müslümanlar da, *İslâmiyetin* 1100'üncü yıldönümünü gösterişli törenlerle, tarihlerinde ilk defa kutlamaya kalkışıyorlar. Bugün Polonya ve Sovyetler Birliğinde olduğu gibi her totaliter sistem, kendi içinde meknûz bir dinî muhalefetle yüz yüze gelmek kaderiyle başbaşadır.

Burdan şu ortaya çıkıyor ki, bir topluma, -onun kendi gerçekleri ne kadar çalışılırsa çalışılsın- unutturulamaz. Top-

lumlar üzerinde yaşadıkları toprakların, içinde teneffüs ettikleri her ne kadar devreden çıkarılmak istenirse istensin kültürlerin tayin ettiği "*kollektif şuura*" zaman olur ki teslim olurlar. Toplumlar bu şuurdan uzak kalmanın acısını ve gurbetini duyarlar. Toplum uğradığı her mağlûbiyetin, karşılaştığı her başarısızlığın sebebini bir gün gelir ki ciddi biçimde aramaya ve sorgulamaya başlar. Onun vicdanında makes bulan hakikat, bir gün idrak eder ki, bizzat yöneticilerin devamlı horladığı, kınadığı şeyin ta kendisidir. Bir gün insanlar, "meğer ne büyük bir aldanış içindeymişiz" diye derin bir acıya giriftâr olurlar. Bu durum gerçek anlamıyla *toplumsal bir şok*tur. Bu şok içinde bütün toplumsal kesitler kademe kademe, irad edilen resmî nutuklara karşılık, geniş sessiz yığınlar oluştururlar. Ve statükonun temsilcileri, seslerinin yankısızlığı karşısında dizlerinin titrediğini idrak ederler. Zaman olur ki yönetimlerinden gayri memnun geniş zümreler, yerli yersiz bazı öncüler aracılığıyla harekete de geçirilebilir. Bu bazan anarşiye, bazan da beklenmeyen siyasî patlamalara dönüşebilir.

Bunun, bu tür gelişmelerin alternatifi kesinlikle bir ihtilâl olmamalıdır. Nitekim olmadığı da, her halde şu geçirdiğimiz tecrübelerle ortaya çıkmıştır. Burada yapılacak iş, toplumsal gelişmeyi dondurmamak, saptırmak değildir. Belki onun üç-beş tesadüfî öncüsünü veya temsilcisini nötralize etmek kabildir. Fakat kütleli boyuta ulaşmış ve mâşerî bir vicdana dönüşmüş toplumsal gelişme, nasıl birden sıfıra indirilebilir? Susturmakla yok etmek aynı şey midir?

Bu açıdan, her seferinde ülke ve toplum potansiyelinin yanlış yönle kanallara edilerek boşa harcanması yerine, toplumun beklentilerine tekabül edecek biçimde, sistemin ve bürokrasinin mesafe alışını tercih etmek daha isabetli olur düşüncesindeyiz. Zaten sistem her ihtilâl döneminin ardından bazı kabullere yanaşmıyor da değil. Mesela 27 Mayıs, asıl gerekçelerinden biri olan "*türkçe ezan*" meselesini, biz-

zat kendisi bir daha hatırlanmaz hale getirmiştir. 12 Mart'ın sonucu ise "ölkücülüğü" meşrulaştırmakla son bulmuştur. Din derslerinin orta öğretim kurumlarında mecburî hale getirilmesi de, böyle bir vaziyet alış olarak değerlendirilebilir. Bu açıdan biz o kanaatteyiz ki, bazılarının hayalini süsleyen yeni bir ihtilâlin ilk işi, ihtilâl gerekçesi olarak takdim edilecek "başörtüsü" meselesinin meşrulaştırılması olacaktır.

Bu anlamda son derece kaba ve katı laiklik uygulamaları, *okullarda mescit açılması, açılmış mescitlerin kapatılıp kapatılmayacağı tartışmaları, tarikatlerin ve türlü tasavvufî cereyanların anlamsız takipleri, kitap yasakları, nikâhın imamlarca kısılması ve türlü dinî âyin ve törenler etrafındaki her türlü menfî tavır, bugün için geçerliliğini tamamen yitirmiş bulunmaktadır.*

Derecesi ve dozajı ne olursa olsun, değil mi ki "demokratik" bir yönetimle idare edilmekteyiz, seçmen olarak halka karşı tek parti yıllarının "buyurgan tavrı" ile yaklaşılamamaktadır. Siyasî elit din karşısındaki asabiyetini geçmiş zamanlara oranla giderek yumuşatmak mecburiyetinde kalmıştır. Bunun sebebi sadece siyasî kadroların "oy ihtiyacı" değil; aynı zamanda halkla, yani insanla devamlı bir arada bulunmaktan doğan pratik bir ünsiyetten kaynaklanmaktadır. Politikacının halkın işini takip etmesi, onun insan olarak dert ve ihtiyaçlarını dinlemesi, oy istediği seçmenin evinde misafir kalması ve bağdaş kurarak çorbasına kaşık sallaması; onu, memur ve asker orijinli bürokrattan ayrı bir kişiliğe dönüştürmektedir. Belki çoğu politikacıların da bürokrat kadrolardan fikir ve ideoloji olarak fazla bir farklılığı bulunmamaktadır. Bulunmamaktadır fakat, halkla, müşahhas insanla yüzyüze ilişkisidir ki onu daha bir anlayışlı hale getirmiş, ilişki geliştirmek durumunda olduğu kesitleri incitmemek endişesine sevketmiştir. Türk halkı bu durumu, uzun yıllar maruz kaldığı ideolojik saldırganlık karşısında, politikacıyı tarafsızlaştırabildiği biçiminde değerlendirmektedir.

Nitekim Sosyal Demokrat Halkçı Partinin inanmayarak bile olsa, cumhurbaşkanlığı makamının alenî işaretlerine rağmen (Evren zamanı), başörtüsü konusunu anayasa mahkemesine götürmekten çekinmesi, seçmen iradesi karşısındaki yılgınlığın açık bir göstergesidir. Bu anlamda siyasî kadrolar açısından ne Menemen hadisesi'nin, ne de çeşitli devrim yıldönümlerinin kutlanacak bir hali kalmıştır. Bugün hiçbir politikacı Ege'de üzüm, pamuk ve tütün fiyatları karşısında gösterdiği duyarlılığı, Menemen olaylarında gösteremez. Kaldı ki göstermek de içinden gelmez.

Artık bu alan sadece bürokrasiye, bazı anayasal kuruluşlara ve asker orijinli kadrolara kalmıştır. Demokrasi içinde alacağımız mesafe, eminiz ki bu kesimleri de tesirsizleştirecek, asgarîden pervasız saldırgan tavırlardan geri bırakacaktır.

Burada kişiye düşen görev, sadece kendi mensubu bulunduğu dinî-siyasî ve kültürel öbekleşmelerin biraz olsun dışına taşarak, çevresindeki her türlü esnaf ve ziraat odaları gibi kurum ve kuruluşlarla temas geliştirmesi, bulunduğu il ve ilçelerde fert olarak kalmayıp tüzel kişilikler konumuna bürünmesidir. Tarihteki lonca mensupları ve ahî birliklerinde olduğu gibi, halka yani kendine ve herkese hizmeti, derin bir hazza yükseltmesidir. Bu anlamdaki bir hizmet, dinî hizmetlerin mevcut lokal alanlarını genişleteceği gibi, aynı zamanda kamusal bir niteliğe de büründürecektir. Bu imkân bir anlamda, kendi içine kapanan muhitlerin il ve ilçe bazında bürokrasi ile doğrudan temasını sağlayacak, siyasî muhitlere eşit seviyeli münasebet imkânı doğuracaktır.

Bu tür imkânların, halkın ve özellikle kendini kısmen de olsa tecrit etmiş cemaatlerin demokratik tecrübelerine katkı sağlayacağı kesindir. Bugün suç işlemediği için polis-le, adliye ile hemen hemen hiçbir teması bulunmayan zümrelerin; çeşitli esnaf ve sanatkâr kuruluşları, fakir-fukaraya yardım dernekleri ile hizmetlerini genişletmeleri, eminiz ki

tarihteki "*ahî ruhu*"na yeni bir ivme kazandıracak, bu arada da sistemin çalışma tarzını daha yakından müşahade etme imkânı hasıl olacaktır. Zaten "suç" kavramından özellikle uzak kalmayı becerebilen dindar muhitler, geçirdiğimiz darbelerden en az yara alarak sıyrılmasını da bilmişlerdir. Keskin bir bilinçle içiçe bir hale bürünen "*teennî*", müslüman ferasetinin en açık tezahürü olarak kabul edilmelidir.

(Eylül, 1989)

DİNİ ÖRGÜTLENME KARŞISINDA...

Geçen gün, Türk Ceza Kanununda fikir suçlarıyla ilgili maddelerin kaldırılması çerçevesinde oluşturulan bir komisyonla yakından alâkalı bir dostumuzla konuşurken, konuya nasıl yaklaşıldığı hususunda biraz olsun aydınlatılmış olduk. Hukukçu dostumuz, kendi ifadesiyle, fikir suçunun kavram olarak ortadan kalkması gerektiğini belirtiyor. Bunu belirtirken de, yüksek bir tolerans örneği sergilediği için bayağı memnun görünüyordu. Fakat hukukçu dostumuz "örgüt", "örgüt kurma" veya "örgütlenme" konusunda ise bir hayli çekimser. İlgili maddelerde, bu alanlarda da hafifletilmeye gidilmesi nasıl olurdu? İşin sonu nereye varırdı?

Ona göre, ipe-sapa gelmez bir takım zararlı cereyanların önü alınmazdı. Bazı bozuk ve akidesi itibariyle sapık dini görüşlerle de başa çıkılamazdı.

Herşeyden önce unutilan şu:

Bir defa Sovyetler Birliği'ndeki yeni gelişmeler sonucu, marksizm adına, bundan böyle ne anayasanın, ne de ceza kanununun getirdiği yasakların uygulanma kabiliyeti kalmayacaktır. Geçen gün *Türkiye Birleşik Komünist Partisi*'nin kamuya açık toplantısı herhalde izlenmiştir. Bu toplantıda verilen mesajlara göre marksizm, "Leninist" yorumdan kendisini arındırmak arzusundadır. Nitekim komünistler olarak

sınıf hakimiyeti fikrinden vazgeçtiklerini, normal demokratik seçimlerle iktidara gelme prensiblerine vardıklarını açıkça ifade ettiler. Bu durumda marksizmin aldığı yeni yorum ve biçim, suç kavramı oluşturmaktan uzaklaşmış sayılır. Yani ne 141-142, ne de anayasanın ilgili maddelerine aykırı bir durum hasıl olmaz. O zaman da, fikir olarak suç olmaktan çıkan bir düşünce, dernek veya parti şeklindeki örgütlenme biçimiyle de yasak kapsamından uzaklaşmış sayılır.

Buna karşılık ceza yasası fikir suçlarını takip dışı bıraksa bile, *din kavramı, toplu dini ibadet ve âyinler*, bu arada *kitap okumalar, ortak zikirler* dilendiği zaman polis takiplerine ve adlî kovuşturmalara açık olabilecek demektir. Ceza yasasının ilgili maddelerinin değiştirilmesiyle, dinî fikirlerin yazılı ve sözlü propagandasının serbest hale getirileceği ifade ediliyor. Fakat bu faaliyetin birden fazla kişi veya grupla icrası ise derhal "*örgüt*" ve "*örgütlü faaliyet*" olarak nitelenebilecektir. Bu durumu teminat altına almayan hükümet tavrı, oy aldığı kütleler adına, büyük bir yüz karası olarak asla unutulmayacaktır.

Denilebilir ki Türkiye'de ibadet hürriyeti yok mudur, camilerde cemaat olarak namazlar kılınmıyor mu? Konuya böyle yaklaşım, meseleyi saptırmaktan öteye bir anlam taşımıyor.

Çünkü bugüne kadar cami dışındaki her toplu ibadet, konjonktürün tayin ettiği bir atmosfer içinde suç teşkil edebilmiştir. 163'ün o kadar muğlak, kapalı, dilendiği gibi yorumlanabilen öyle maddeleri bulunmaktadır ki, bir cami hatibi istenildiği zaman emniyete yaka-paça taşınabilmekte, yatsı sonrasında cemaatin bir evde kitap okuması "âleme şan verircesine" basılabilmekte ve yine toplu dualar için takibat açılabilir. Bütün bu tür dava ve takiplerin beraatla sonuçlandığı da bir gerçektir. Fakat Anadolu'da berber, kasap, imam hatip okulu öğretmeni binlerce insan, hukukun yoru-

muna; özellikle şahsî ve kasdî yorumuna dayalı psikolojik ve hukukî bir tehdidin dışında mıdır?

Burada asıl endişe eğer "*tarikât örgütlenmeleri*" ise, lütfen siyasî iktidar çifte standarttan kendisini kurtarsın. Çünkü bu grupların oyu "blok halinde" kendisinde toplanmış bulunuyor. Nitekim cemaat oyları 1973 seçimlerinden itibaren kademe kademe *Millî Selâmet*'ten ayrılarak, 1980 öncesinde *Adalet Partisinde*, 1980 sonrasında da *Anavatan Partisinde* toplanmıştır. Refah'ın devamlı artan oyu ise kaybettiği cemaatlerin geri dönen oyu değil, bilâkis *Türkiye'de sıfırdan oluşmaya başlayan bilinçli yeni bir islâmî gelişmenin tezâhürüdür*.

Buradan varmak istediğimiz sonuç, tarikat oyları ve bu tür cemaat yapılaşmaları genelde orta-sağ kütle partilerinde toplandığı için, şimdiye kadar olduğu gibi, bundan böyle de sistemi zorlama istidadı taşımayacak radikal eğilimlere dönüşmeyecektir. Bu bir defa denenmiş ve bundan vazgeçilmiştir.

Mevcut iktidarın ilk başlardan itibaren giderek gevşeyen yaklaşımı, bakalım hangi noktada duracak. Fakat tarihî-sosyal bir oluşumun devamı niteliğini taşıyan her türlü *tasavvufî oluşumlar* "*gizli örgüt*" olarak algılanmaya devam edilirse, bunun en büyük zararı bizzat iktidar partilerine dokunacaktır. Son mahallî seçimlerde ANAP'ın aldığı yüzde 21 oyun yarından çok fazlası bu tür cemaatlere aitti. Bu odakların tesir ettikleri çevre ile bu oy, yüzde 15'ler civarındadır. Böylesi büyük bir toplumu kendi nefislerinde suçlu hissettirmeye devam ettirecek bir tavır, islâmın geleceğinde ve toplumun vicdanında derin bir ezâ olarak daima hatırlanacaktır.

Burada ANAP'a ve Doğru Yol'a düşen İnönü'nün ve Baykal'ın gerisinde kalmamaktır. SHP'nin sergilediği din ve "örgütlenme" konusundaki tavrın gerisine düşmemektir.(*). Aksi türdeki yaklaşımlar tarihî ve sosyal oluşumları ortadan

kaldıramaz, fakat bu kesimleri bugün değilse bile yarın siyasî tavırlarını gözden geçirmeye mecbur bırakabilir. Bekleyin, göreceksiniz!..

*"Görelim Mevlâm neyler
Neylerse güzel eyler!.."*

(Aralık, 1989)

(*) Yazının yayınlandığı yıllarda Sosyal Demokrat Halkçı Parti henüz daha iç kargaşaların içine girmemiş ve Erdal İnönü bu partinin başından ayrılmamıştı. Bu yıllarda Sosyal Demokratlar, 12 Eylül 1980 öncesinden kalan bir insiyakla, kâmil mânâda bir fikir ve örgütlenme hakkını savunurlardı. Daha sonraları, Sovyet prestroykası ile beraber, sosyal demokrat görüş ve politikaların özü çürüdüğü gibi, toplumsal her hangi bir fonksiyonları da kalmadı.

Bu boşluk içinde, 3. Dünya ülkelerinde rol üstlenmiş bu tür partilere yeni tabanlar ve yeni hedefler ihdas edildi. Kadın hareketleri, feminizm, çevrecilik ve azınlık haklarının sözcülüğü biçimindeki tezler öne çıkmaya başladı. Böylece, marksist ve sosyal demokrat aydınlar, prestroyka sonrasında, kendi kendilerini dinleme ve özdeşleştirme fırsatı tanınmamış oldu. Sanki onların önüne yeni bir toplumsal çatışma denklemi ihdas edilmişti. Kendi toplumuyla bütünleşmeye değil de, çatışmaya yatkın marksist ve sosyal demokrat mizaçlar, bu yoldan *"laik ortak cephe"*ye kolayca transfer edilebildiler. Bu durum ülkemiz adına büyük bir kayıp teşkil eder.

İnönü sonrasında Murat Karayağcın ise, lâiklik ve Atatürkçülüğü daha da öne çıkararak, dinî görüş ve örgütlenmeleri temel hak ve hürriyetler kavramının dışında mütalea etmeye başladılar.

CUMHURBAŞKANLIĞI BARİKATINDAKİ YARILMA

Türkiye bugün, içinde yaşadığı siyasî rejimin uygulama biçimi açısından önemli değişikliklere sahne oluyor. Veya istikbâle yönelik değişiklik denemelerini, kavga gürültü arasında işin aslını kaybederek, gözden kaçırarak geçiriyor. Daha doğrusu iktidar ve muhalefet arasındaki gerginlik, kamuoyunca bir çatışma, kavga biçiminde algılandığı için işin aslı gözlerden kayboluyor. Kamuoyu bir maç seyircisi gibi, belli bir heyecanın güdümünde kendisini unutmuş görünüyor. Hele hele sayın Özal'ın cumhurbaşkanlığı görevini devralışı, Anıtkabir'e gidiş gelişleri ve oradan cuma namazına azîmeti, hareketli bir filmin sağladığı meraklı takip-lere dönüşmüş bulunuyor.

Ve hele cuma namazına giden cumhurbaşkanına sahip olmak duygusu, muhafazakar ve islâmî kamuoylarını iyiden iyiye tatmin etmiş bulunuyor. Gerçi Cumhuriyetin ilânından beri, bir cumhurbaşkanının cuma namazına gittiği gerçeği ilk defa vuku buluyor. Halkın bu noktada gösterdiği memnuniyetin vicdanî tatminler sağlaması elbette beklenen bir durumdur.

Muhalefet hadiseye cumhurbaşkanlığı makamının haksız işgali olarak yaklaşırken; biraz da olup bitmiş, neticelenmiş bir hadisenin tartışma gündeminden uzaklaşmamasını istemekten öteye gitmiyor. Eğer, "*siyaset bir netice alma sanatı*" olarak kabul edilirse, bu konuya bitmiş nazarıyla

bakılabilir. Muhalefet kaybetmiş, iktidar ve daha doğrusu Turgut Özal neticeyi alıp götürmüş sayılabilir.

*

* *

Bilindiği şekliyle Türkiye'deki sistem *parlamentar demokrasi* olarak adlandırılır. Parlamentar demokrasilerde devlet başkanlarının konumu sembolik bir değer taşır. Devlet başkanı milletin topyekün temsilcisi olarak, siyasî atmosferin içine fazlasıyla girmez, doğacak siyasî krizlerde tarafsız kişiliğiyle ağırlığını hissettirir ve bir hakem rolü üstlenir. Hele hele yürütmeye hiç karışmaz. Yürütmeye karışmaması, Onun siyasî sorumluluğunu da iyice sınırladığı için 1950'lerden beri örneklerine alıştığımız Cumhurbaşkanları ile karşılaşırız. Ama buna karşılık başbakanlar yürütmenin başı olarak, siyasî sorumluluğu doğrudan üstlenirler.

Fakat buna rağmen Türkiye'de cumhurbaşkanlığı makamı oldukça önemlidir. Cumhurbaşkanlığına politik kamuoyunun yüklediği fonksiyonla, yabancı çevrelerin ve özellikle dış politik güçlerin yüklediği fonksiyon her zaman farklı olagelmıştır. Bu fonksiyon farkı şuradan ileri geliyor:

Cumhurbaşkanlığı Barikadı

Siyasî iktidarın halkın oyları ile tayin olunan bir mekanizmaya dayanması, Türkiye'de halkın potansiyel temayüllerinin sisteme ve hayata yansıtılmasını yerine göre zorunlu kılabilir. Halkın büyük çoğunluğunun sağ-muhafazakâr nitelikler taşıması sonucu, siyasî iktidarlar genellikle bu doğrultuda teşekkül etmektedir. Ve dolayısıyla seçmenin sürekli bir ısrara dönüşen dinî ve kültürel talepleri, kendi iktidarlarını rejim aleyhine sayılabilecek uygulamalara mecbur bırakmaktadır. Halkta giderek ivme kazanan bu talep yoğunluğu iktidarları güç durumunda bırakmakta, oy desteği ihtiyacı ve bunun devamı arzusu sonucu siyasî iktidarlar, sistemin ilkeleri açısından tavizkâr tutumlar takınabilmekte-

dir. İşte cumhurbaşkanlığı makamı bu noktada önem kazanmakta ve halkın temayüllerine aracı olan siyasî iktidarların, isteyerek veya istemeyerek yaptığı faaliyetler karşısında "dizginleyici" bir rol üstlenmektedir. Yani dinî gelenek, kültür ve tarihî birikimle oluşan halk vicdanının önüne, sistem adına bir barikat rolü yüklenilmektedir.

Bunun dışında Türkiye'de sivil iktidarla hukukî ve askerî iktidarlar nedense devamlı çatışma halinde olagelmıştır. Bu iki kuvvetin iradesi, çoğu zaman siyasî iktidarlar karşısına, cumhurbaşkanlığı iradesi olarak konulabilmektedir. Bu bakımdan son yıllarda karşılaştığımız ihtilâl hareketleri, takdim edilemediği gibi anarşiden ve kardeş kanının akmasından ziyade, gücünü halktan alan sivil iradelerin sistemi halkın arzuları doğrultusunda zorlamaları sonucu hasıl olmuştur denilebilir. Şimdi burada önemli olan sayın Turgut Özal'ın kişiliği ile birleşecek cumhurbaşkanlığı makamının, bundan sonra alacağı şekil ve oynayacağı roldür. Normal sivil dönemlerde siyasî iradeye fazlaca karışmayan, iktidarların ısrarlı olması halinde susan, susmasını bilen ve ancak kriz dönemlerinde, gücünü hissettiren bu makam, Turgut Özal'ın kişiliğinde hangi fonksiyonları üstlenecek, kamuoyunda nasıl bir intiba hasıl edecektir?

Bu noktada herkes konuyu uzun bir vade içinde düşünmekten ziyade, Anavatan iktidarının ömrü, muhalefetin Özal'a karşı takınacağı tavır ve bunun sonuçları ile sınırlamaktadırlar. Düşünüyor ki, gelecekteki bir seçimde Anavatan İktidarı kaybedecek, muhalefet meclisteki ekseriyetiyle sayın Özal'ı Cumhurbaşkanlığından indirecektir. Neticede sistem Türkiye'de eskiden olduğu gibi kendi istikametinde ilerleyip gidecektir.

Bize öyle geliyor ki, çok büyük olaylar vuku bulmazsa Özal'la birlikte Türkiye'de Cumhurbaşkanlığı yepyeni bir hüviyet kazanacak ve kamuoyu bu hüviyeti yadırgamayacaktır. Özal'ın sistemin zaaflarını bilen tarafı, ekonomi ve kalkınmayı kontrol kabiliyeti ve komplekslerden uzak

medenî cesareti, onu her türlü yetkiyi kullanan bir otoriyete yükseltmekte gecikmeyecektir. Türkiye bu açıdan ilk defa, ciddi bir başbakanlık tecrübesinden geçmiş Cumhurbaşkanı'na sahip durumdadır. Yıllarca başbakanlık yapmış, Türkiye'nin imkânlarını ve zaafılarını bilen, dış tecrübesi olan, hükümet politikalarını kalkınma, yatırım ve para politikaları açısından irdeleme şansına sahip bir cumhurbaşkanı, ister istemez hükümet politikaları üzerinde söz sahibi olacaktır. Onun geçmiş tecrübelerinden beslenen birikimi, siyasî iktidarlar üzerinde varlığını devamlı hissettirecektir. Bundan önceki cumhurbaşkanları bu alanlardaki eksikliklerini güvenlik sorunları ve lâiklik konusunu lüzumundan fazla irdelerek kapatmak yolunu tercih etmişlerdi. Onların ekonomiye olan yabancılıkları, yetiştirme tarzları ve toplumsal sorumluluktan bîgâne tavırları, ülke yönetimini katı disiplin ve laiklik olarak algılamaları sonucunu doğurmuştur. İşte Türkiye'de cumhurbaşkanlarının dikkati ilk defa bu dönemde değişme şansı ile karşı karşıya bulunuyor.

Şimdi burada sorulacak soru şudur:

Özal'ın cumhurbaşkanlığının ne kadar süreceği, veya sürüp sürmeyeceği kesin midir ki, bu makamın konumunda böylesi değişiklikler beklenebilsin?

Özal'dan Arta Kalan

Özal uygulaması uzun veya kısa olabilir fakat Özal'ın geliştireceği tavır, bundan böyle devamlı hatırlanacak ve cumhurbaşkanlarına yönelik beklentiler, artık hep bu istikamette gelişecektir.

Tabii ki Özal'ın yedi yıllık cumhurbaşkanlığı dönemi bazı siyasî kesintilerle yüzyüze kalabilir. Fakat bunlar oldukça zayıf ihtimaller olarak kalmaya mahkûm gibi görünüyor. Olabilecek şeyler bu durumda: ya Anavatan İktidarının seçime gitmeden parçalanması ve dolayısıyla koalisyonlara gidilmesi, ya da büyük ihtimal seçim kanununda değişiklik-

ler yapılarak seçimlere gidilmesidir. Her iki halde de sonuç, ülkede Özal'ı zorlayacak güçte bir iktidarın ortaya çıkmasına manidir. Seçim kanununun değişmesiyle mevcut partilerin hiçbirisi tek başına iktidara gelemeyiz. Tek başına iktidar için o zaman % 40'ları aşan bir oy potansiyeline ihtiyaç doğur ki, hiçbir siyasî parti ve hele kamuoyu böyle bir beklenti içinde görünmüyor: Ne Doğru Yol ve ne de Sosyal Demokratlar!.. Siyasî tablonun yeni bir koalisyonlar dönemine girmesi ise, Özal'ın konumunun devamından öteye bir anlam taşımaz.

Durum onu gösteriyor ki, Türkiye'de Cumhurbaşkanlığı makamı fonksiyonları itibarıyla büyük değişikliklere sahne olacak demektir. Bu Özal'la başlayan ve Özal'dan sonra devam edecek olan yeni bir dönemdir. Hatta Doğru Yol Partisinin; yetkileri ne kadar sınırlı tutulursa tutulsun, Cumhurbaşkanını halkın seçmesi yolundaki teklifi de aynı sonucu kuvvetlendirmekten başka bir işe yaramayacaktır.

Şimdi yetki ve sorumluluklarını bilen bir Cumhurbaşkanı döneminde Türkiye'nin alması muhtemel yeni şekil, doğrusu düşünmeye değer. Bütün anayasal kuruluşların oluşumunda cumhurbaşkanlarının atayacağı, sayısı bir hayli yüksek temsilciler nasıl olacaktır? Anayasa Mahkemesi, Yargıtay, Yüksek Hakimler Kurulu ve Danıştay'dan YÖK'e kadar. Buralarda siyasî iktidarların doğrudan bir tesiri söz konusu değildi. Şimdi Özal bir siyasî iktidarın başından cumhurbaşkanlığına yükselmiş bulunmaktadır. Seçmen, yani halkın beklenti ve merakabesinin dışında, apayrı bir dünya olan bu alanlarda sayın Özal nasıl bir inisiyatif kullanacaktır? Buralara kimleri atayacak, bunlarla nasıl bir ilişki geliştirmeyi düşünecektir? Bu alanlar Türkiye'de, siyasî iktidarların yasak alanları olarak kalmıştır hep. Şimdi siyasî iktidarlara çoğu zaman kapalı kalmış bu alanlar, ilk defa seçilmiş bir kişinin inisiyatifi altına girmiş bulunuyor. Din ve vicdan özgürlüğünün kullanılmasından tutun da, anayasanın çoğu zaman yorumlanmasına kadar, oldukça farklı tavırlarla karşılaşabileceğiz demektir.

Sayın Süleyman Demirel'in sıklıkla ifade ettiği gibi Türkiye'de sistemin en büyük sorunu, bu makamın normal hukukî yollarla el değiştirmemesinde toplanıyor. Cumhurbaşkanları 1960'dan beri, hemen hemen askerlerin gölgesinde değişmiş, sonuçta da bu kesimlerin sözcülüğüne soyunmuştur. Şimdi ilk defa sayın Demirel'in de arzusu, yani askerlerin baskısı dışında bir cumhurbaşkanlığı seçimi idrak edilmiş, fakat bunda da ne yazık ki malûm tatsız önyargılar ortaya çıkarak, bu seçim Türkiye'de insanın içine sindirilemez bir hale sokulmuştur. Fakat işte, ne kadar tartışılırsa tartışılsın, seçim gerçekleşmiş ve bu makam sivil birisi tarafından doldurulmuştur.

(Kasım, 1989)

TÜRK, KÜRT VE BAZI ALT-KÜLTÜRLER ÜZERİNE

Tarihte okuyoruz ki Anadolu, onlarca kültür ve medeniyetin gelip geçtiği kıtalar arası bir kesişme noktası. Tarih öncesi devirlerden tarih çağlarına kadar, zaman zaman batıp çıkan kültürlerin, talihleri parlayan küçük-büyük devlet ve imparatorlukların resmî geçidine dönüşen bu topraklarda, onların geçmiş hatıralarına bir nişâne, varlıklarına birer delil olmak üzere binlerce malzeme mevcuttur. Frigyalılardan Asurlulara, Traklardan Perslere, Romalılara ve Araplara kadar, her bir kavim ve kültürün varlığından bugün bizi rahatsız edecek bir durum beklenmiyor. Beklenmediği gibi, bunca kültür ve medeniyetin belirgin hususiyetlerini kaybetmekle beraber, onlardan arta kalan nice değerler, gelenekler; toprağa, insana ve eşyaya sinmiş nice tavırlar hayatın terkibi içinde hâlâ varlığını sürdürebilmektedir. Hatta denilebilir ki bu anlamda hayatımız eklektik, suni bileşimler olarak değil de, kimyasal bir terkip olmak seviyesine ulaşmıştır.

Türklüğün Anadolu'ya gelmesiyle birlikte, müslümanlığın form ve muhtevasına da bürünen bu binlerce insan emek ve tecrübesini, bugün toplumsal çalkalanmalarla âdeta daha bir bütünleşmiş olarak algılıyoruz.

O kanaatteyiz ki, Anadolu topraklarının çağlar içinde yoğrula yoğrula oluşan bu terkibi, yepyeni istihalelerle oluşumunu kesintisiz devam edecektir.

İşte bu topraklar üzerindeki Türk ve Kürt varlığına da, bu mânâda yaklaşmak yerinde olur kanaatindeyiz. Zira konjonktürdeki iniş ve çıkışlar, zaman zaman karşılaştığımız infiratçı tavırlar, tarihin akış ve uğultusu arasında yarın sadece birer küçük nüans olarak hatırlanacaktır.

Tarihte islâm coğrafyası içinde, milletlerin dil ve kültür varlıkları büyük merkezî imparatorluklar için bir problem teşkil etmiyordu. Ve daha önemlisi toplumlar, kendi kendilerini ayırıştırma ihtiyacını da duymayabiliyorlardı. Emevî ve Abbasilerde olduğu gibi, Selçuklu ve Osmanlılarda da durum böyle idi. Fakat ırkçı ve infiratçı tavırlara alışkın olmayan Ortadoğu insanı, son yüzyılda, batıdan sirayet eden bu hastalığı da yaşamak mecburiyetinde kalacaktı ve nitekim kaldı da.

Şimdi yeni ulaşılan bir merhale ile, bu topraklar üzerinde yaşayan Kürt varlığına -bu az veya çok görülebilir-, kendini ifade ve kendi kimliği ile kendini takdim imkânı tanınması bekleniyor. Burada Kürt toplumuna yeni bir yaklaşım geliştirilmeye çalışıldığına dikkat çekmek istiyoruz. Sistem ve hukuk açısından bu insanın varlığının kabulü, kendisini kendisi olarak takdim etme imkânının tanınmasıdır bu. Bu merhale, Türk toplumuna verilen hakların azlığı ve ya çokluğundan daha önemli bir hadisedir ve üzerinde ciddi olarak durulmalıdır.

Türkiye'de, nüfusunun neredeyse üçte ikisine yakın bir bölümünü, doğduğu topraklardan Adana, Antalya, İzmir, İstanbul ve Ankara gibi büyük metropollere uğurlayan bir toplumun; kendi tabîî ve tarihî şartlarının dışında yepyeni muhitlerde yaşamaya başladığını, buralarda yeni akrabalık ve komşuluk ilişkilerine girdiğini, ekonomiyle büyük entegrasyonlara uğradığını, hatta yeni müşterilerle kuşatıldığını nasıl görmezden gelebiliriz? Hayatın akışı öyle gizli bir irade oluşturuyor ki tarihte beraber yaşayan, istiklâl mücadelesini omuz omuza beraber yürüten, ve asıl önemlisi Lozan'da beraber ve birarada yaşama iradesini bir tercih olarak sergile-

yen Türk ve Kürt toplumları, kendi dışlarında oluşan siyasî iradelerden bağımsız olarak yeni bir birlikteliğin kapılarını aralıyor bugün.

Gariptir, sanayileşme ve bunun doğurduğu toplumsal sorunlardan şikâyet, günümüzde âdeta bir moda oluşturmaktadır. Eski dinî ve millî kültürümüzün, gelenek ve göreneklerimizden birer birer hayatımızdan çekilmesi ile, çoğu zaman büyük bir paniğe kapılıyoruz. Kullandığımız bütün eşya ile birlikte tarımsal hayatın çoğu figürleri de günlük yaşayışımızdan vedâ ederek çekilip gidiyorlar. Gerçekten yaşadığımız "iç göç"lerin neticesinde, içinden çıkıp geldiğimiz hayatın bütün formları, birer eski elbise gibi üzerimizden dökülüyor. Öylesine hızlı bir değişim içindeyiz ki, bu değişimden Türkiye'deki hakim kültür olan Türk kültürü kadar, *alt kültürler* konumundaki Kürt, Çerkez, Arnavut, Gürcü kültürleri de nasibini alıyor. Ve belki onlar bu değişimi daha ciddi olarak yaşıyorlar.

Tarihte, özellikle Osmanlı İmparatorluğu döneminde insan ve toplumlar şimdiki gibi fazla seyahat edemez, "tehcir"ler dışında yer değiştirmezlerdi. Askerliğin tercihlî bir meslek oluşu da, farklı kültür ve toplumların birbirleri ile ilişkilerini sağlayan bir imkâna dönüşmezdi. Şunu unutmayalım ki, Türklerin Anadolu'ya gelişinden bu yana, bu alt kültürler ilk defa bu derecede birbirleriyle karşılaşılıyor ve ilişkiye geçiyorlar. Bu ilişki ve sosyal gelişmeler, mevcut devletin irade ve politikaları ile değil, bilakis hayatın kendi akışı ve dinamikleri istikametinde gerçekleşmektedir. Tabîî ki bu temas ve kaynaşmaların temelinde yatan asıl sebep, köyden şehire ve büyük metropollere doğru yönelen içgöçler olmaktadır.

Bu "içgöç" olgusu o kadar önemli, hayatı derinden etkileyen bir gelişme olarak ortaya çıkmaktadır ki, "*aleviliği*" bile kapalı cemaat havasının dışına çıkmaya, başka coğrafyalarda bütünlüklerinden vazgeçerek yaşamak zorluyor. Bu gelişmeler karşısında, uzun bir vadeiçinde "*Anadolu alevi-*

liğinin", Türkiye'nin gündeminden yavaş yavaş çekileceğinden bile söz etmek mümkün olabilir. Nitekim Osmanlı haki-miyeti altında birer Türk şehri olan Diyarbakır, Bitlis ve Urfa gibi şehirler de, zamanla kırsal nüfusun kentlere doğru kayması ile, Kürt nüfusun hakim olduğu önemli beldelere dönüşmüşlerdir. Bu gerçeği kabul etmeliyiz. Bu toplumsal akışın önünde devlet iradesinin yapabildiği birşey olmadığı gibi, yapabileceği birşey de yoktu. Toplumun ekonomik ve sosyal şartları bugün daha farklı akış ve oluşumlara doğru sürüklüyor bizi. Bunu hep beraber yaşayacağız ve hep beraber göreceğiz. Siyasî iradeler neyi, nasıl ifade ederse etsin: toplumsal şartlar ve oluşumlar bu iki toplumu giderek daha bir içiçe kılacak, beraber yaşama ve birbirlerini olduğu gibi kabul etmek zarureti daha derinden duyuracaktır. Türkler aynı işyerinde beraber çalıştıkları, mahallede komşuluk, kahvede arkadaşlık, tarikatta müridlik ettikleri bu insanları asıl hüviyetleri ile kabul etmek ve benimsemek; Kürtler ve diğer farklı "*alt kültürler*" de kendilerini kendileri olarak ifade etmek rahatlığına ererek, daha kompleksiz ilişkiler geliştireceklerdir.

Şunu söyleyebiliriz: Zaten bugün herkes birbirini yeterince tanımaktadır. "Örtük" sıfatlarını dile getirmeden geliştirilen ilişkiler yerine, daha açık ve çıplak kabuller dönemine gireceğimiz anlaşılıyor.

*

* *

Bazı infiratçı tavırlar ve neredeyse Kürtlerin bütününe teşmil edilmek istenilen PKK terörü gibi sivrilikler bir tarafa bırakılacak olursa; Anadolu'da bugün hakim nüfusu teşkil eden Türkler son yetmiş yıl öncesine kadar, büyük bir imparatorluk terbiyesi içinde farklı kültürleri, toplumları ve dilleri kabul etmek, onlarla ilişki kurmak gibi bir rahatlığa sahip olagelmıştır. Belki aradan geçen bunca zaman zarfında o eski "nosyondan" biraz da olsa çözümler gözlenebilir. Fakat Türk toplumunun bu vasıflarına kısa zamanda ererek, daha

anlayışlı tavırlar sergileyeceğinden şüphe edilemez. Ancak Kürtlerin de, beraber ve birarada yaşamak lüzumunu duydukları bu insanlara karşı, bu duygu ve düşüncelerini, hükmî şahsiyetleri aracılığı ile açıkça ifade etmeleri gerekir kanaatindeyiz.

İki toplumun birbirinden beklentilerini açıkça ifade etmelerine, biz gereğinden de ötede ihtiyaç duyuyoruz. Bu yeni dönemi, bu iki toplumun başarı ile idraki yepyeni bir ufuk olacak, Ortadoğu'nun ve islâm'ın kaderinde yeni bir merhale teşkil edecektir.

(1992)

ÜNİTER DEVLET / KÜTRÇE YAYIN

Cumhurbaşkanı Turgut ÖZAL'ın "*kürtçe*" televizyon yayınları hakkındaki sözleri, bir sürü tartışmalara yol açarken, en başta aydınların kafası allak bullak olmuşa benziyor. Başbakan Demirel'in biraz hırçın, biraz erken tepkileri, kendi etrafında canlı bir kamuoyu oluşturabilmiş sayılmaz. Sayın Demirel'in bu konudaki tepkileri şuur dışı bir refleksi hatırlatmıyor değil. Ana muhalefet partisi lideri ise, kendisini ve partisini "*Özal kompleksi*"nden arındırmak için olsa gerek, Demirel'in erken reflekslerine çakılıp kalmış durumda. İnönü ve Erbakan biraz da ihtiyatlı bir görüntü sergileyerek zevâhiri kurtarmanın yolunu tercih ediyorlar.

Gazetelerde, geçmişleri itibariyle "*sol tecrübe*"den gelme bazıları ise, meselâ Cengiz Çandar, Altan'lar, Barlas ve Zülfü Livaneli gibiler, Özal'ın sözlerini hükümetin oyununu bozma, İnönü ve Demirel'in arasına "fit sokma" gibi, dâhiyane yorumlarla zengileştiriyorlar ve Özal'ın görüşlerindeki ısrarı sürdürmesi üzerine de, bunda bir iş var diyerek, geleneksel Özalcılık sendromları sergilemekten geri kalmıyorlar.

Sonuçta TRT, kürtçe televizyon yayınlarına geçse, bazılarının kıyameti hemen kopmaya hazır görünüyor. Mantıkları, zihinleri, şuurları ve şuur altları bu "sıkleti" çekmeyecek anlaşılan. Zihinlerin takılıp kaldığı nokta; kürtçe televizyon yayınlarının "bölücülüğün" zorlaması olarak algılanması ve sonuçta bu yayının kürt ayrılıkçılığını davetten başka birşeye yaramayacağıdır. İkinci husus da "anayasa" gerekçe-

sil!.. Resmî dil türkçe olduktan sonra nasıl böyle bir cüret gösterilebilirdi? Bu ülkede kaç dil egemen olacaktı?

Arkasından gelsin Danıştay'ın, Yargıtay'ın görüşleri!.. Anayasa Mahkemesi niye susuyor acaba, o da bu kervana katılıp muhalefet histerisine kapılmıyor, şaşmamak mümkün değil!.. Hem de Başbakan, âdeti olmadığı halde, sırf bu yüzden Anayasa Mahkemesini ziyaret ederek, büyük hakimleri de yanına çekmeye, onları gönüllemeye çalıştığı halde!.. Belki onlar da "anayasaya aykırıdır" fetvasını bugün yarın verebilirler.

Herkesin Yanıldığı Nokta

Herkesin yanıldığı bir nokta var:

Bugün TRT Türkiye'nin Sesi radyosu, her Allahın günü arnavutça, boşnakça, bulgarca, rumca, arapça, azerice, peştuca, ve bunlar yetmiyormuş gibi TRT 3 postasından ingilizce, almanca, fransızca haber ve programlar yayınlanırken, ve bunlar neredeyse 30-40 yıldır devam ederken.. Anayasacıların, Danıştaycılarının hangi iznine ve fetvasına başvurulmuştu? 1964 den beri Türk siyasetinde ön planda yer alan sayın Demirel'in, buna benzer bir gerekçesini hatırlayanınız var mı? Meselâ Millî Güvenlik Kurulu kararı, bu yayınlar için oluşturuldu mu? Hayır, bunların hiçbirisi yok. Çünkü ne bir ihtiyaç, ne de bir zaruret var.

Bu mantıkların hepsinin altında "Yurtta sulh, Cihanda Sulh"un kaba mantığı yatıyor. Dolayısıyla bugün devleti ve milleti "ırk" esasına oturtan bir yaklaşımın tayin ettiği ilkeler ve bakış açıları birer birer sınavdan geçiyor. Ölçüleri altüst olan zihinlerin içine düştüğü kaos, gerçekten acınacak bir durum arz ediyor.

Nasıl olur da, yetmiş yıldır hergün ve her saat, and içeri gibi tekrar ettiğimiz ilkeler teker teker inandırıcılığını yitirir? Nasıl olur da, bunca zamanın bıkip usanmadan tekrar et-

tiğimiz doğruları, daha işte kendi gözlerimizin önünde tekzip edilir durur? Bu tekziplerin sırf bu noktada kalmayarak, çok ciddi bir tarih yargılamasına yol açmayacağını kim iddia edebilir? Bunun sonu, daha hayatî sandığımız doğruların irdelemesine varmayacak mıdır? Öyleyse, nerede set çekebilirsek kâr kârdır.

Birinci Satır Başı

Bugün Türkiye'de okumuş yazmış herkesin dilinden düşürmediği bir gerçek var: "*iç göç olgusu*"!.. Ülke nüfusu kürdü ile, çerkezi ile, boşnağı ile ve tabî ki en yaygın ve hakim kütle türkler, köy ve kasabalardan büyük metropollere doğru büyük bir göç olgusunu yaşıyor. Yurdun belli bölgelelerinde öbek öbek kendi âlemlerinde birer "*kapalı havza*" teşkil eden bu "*alt kültür grupları*", bu iç göçler neticesinde, eski ve son derece kapalı atmosferlerinden çıkarak, hâkim dil ve kültürle daha açık, ön yargısız bir ilişkiye geçiyorlar. Belki eski bütüncü yapılarından biraz da soyutlanarak bu ilişkiler gerçekleşiyor. Hemen ifade edelim ki, bu gelişmeyi organize eden ne devlet, ne hükümet, ne de Avrupa ve Amerika!.. Toplumun bu iç hareketliliği, "*alt kültür gruplarının*" dar şartlarını aşarak, yaşanan hayat ve ekonomi ile aracısız ilişki kurma hali, çağdaş hayatın ve toplumsal gelişmenin zarurî sonucu olarak gerçekleşiyor. Bu durum sadece ülkemizde değil; sanayileşen, tarımsal ekonomiden, kırsal yaşayışlardan şehirleşmeye doğru bir gelişme sergileyen bütün dünya toplumlarında gözleme imkânı bulduğumuz önemli bir hadisedir.

Bugün doğuda yaşayan kürt nüfusun, neredeyse üçte ikisinin batıdaki büyük metropollere kaydığını hepimiz biliyoruz. Bu insanların kendi geleneksel aile ocaklarından, tarla ve topraklarından ayrılarak büyük metropollerin varoşlarında iş kuyruğuna girmesi, tayin edilmiş politikaların sonucu olmayıp, bilâkis kır ve kent dengelerinin yüzyılımıza has

yeni göstergelerinden başka birşey değil. Aynı gelişme boşnaklar, gürcüler, arnavutlar ve tabîî ki türkler için de geçerli.

Böylece Anadolu, çeşitli alt kültürlerin ve dillerin inzi-va niteliği taşıyan kapalı havzalarını aşarak, kompleksiz ilişkiler, hareketli ve sıcak ilişkiler dönemini yaşıyor. Yer yer karşılaştığımız bazı sancıları ise toplum, kendi içinde çözme, yumuşatma, veya karşılıklı kabullenmelere dönüştürerek yeni bileşkeler üretecektir. Bundan bizim şahsen kuş-kumuz bulunmuyor. Bu yeni oluşumun sağladığı dinamizmi göz ardı etmemek gerekir.

İkinci Satır Başı / İşin Tarih Boyutu

Buna karşılık Türkiye, ondokuzuncu yüzyıldan itibaren devamlı dış göç alan bir ülke oldu. Tarih bilincinden ve hafizasından yoksun şuurumuz, Anadolu'da türklüğün, neredeyse asırlardan beri bir "*millî devlet*" özelliği sergeleyegeldiğini zannedebilir. Durum, hiç de sanıldığı gibi değildir. Bugün, daha dün sayılabilecek bir zamanda, büyük bir "*mübadele*" olayı yaşandığını kimseler hatırlamıyor. Türkiye'nin çoğu il ve ilçelerindeki milyonlarca Rum'un, İstiklâl savaşı sonunda yapılan bir anlaşma ile Yunanistan'a göç ettiğini ve buna karşılık *Girit*'ten, 12 Adalardan ve Batı Trakya'dan da milyonlarca türkün Anadolu'ya yerleştirildiğini, İzmir'in belki tarihinde ilk defa, bu büyük "*mübadele*" sonucu ekseriyet nüfusu Türk olan bir şehir haline geldiğini, bugün kimlere hatırlatmalı ki?

Bu "mübadele" olayı çok yakın bir zamana aittir ve Cumhuriyetle hemen hemen aynı yaşa denk düşer. Fakat Anadolu'nun maruz kaldığı "*dış göç*" dalgası sadece bununla sınırlı kalmamıştı ki!

Anadolu'yu yorgun argın bir trenle baştan başa katedenler bilirler ki, zaman zaman "*Mecidiye*", "*Aziziye*" ve "*Hamidiye*" adlarını taşıyan küçük büyük köylerle karşılaş-

muşlardır. Unutmayalım; bu köylerin tarihleri, adını aldıkları Osmanlı Sultanının cülûslarından daha geriye gitmez. Örnek verelim: Plevne kahramanı Gazi Osman paşanın Plevne müdafaasında, biz Balkanların hemen tamamını yitirmiştik ve Çarlık Rusya kuvvetleri İstanbul'da Yeşilköy'e kadar dayanmıştı. Bu sıralarda Osmanlı pâyitahtı savaştan ziyade, Mithat Paşanın anayasa tartışmalarıyla meşguldü. Sonuç tabî ki, acı bir mağlubiyet olacaktı.

Halkın "93 Harbi" olarak adlandırdığımız savaşın sonunda Romanya'da, Kuzey Arnavutluk'ta ve Yugoslavya'da yaşayan türk, arnavut, pomak ve boşnak nüfusun büyük çoğunluğu, daha önce tebaası oldukları Osmanlı'nın iç bölgelelerine geri çekilmek durumunda kaldı. Gelen göçmen nüfusun büyük çoğunluğu kendi dilleri ile birlikte geliyordu. Osmanlı yöneticilerinin hemen hiç biri, onlara siz türk değilsiniz demedi. Rumeli ve Balkanlar fethedildiği sıralarda da, bunlara Türk olmaları gerektiğini hatırlatmak kimsenin aklına gelmedi. Çünkü onlar Türk kardeşleri ile birlikte Rusya'ya, Avusturya ve Macaristan'a karşı asırlardır Osmanlı adına, islâmiyet adına savaşıyor, aynı ideali ve ruhu paylaşıyorlardı.

Aynı savaşın Kafkasya cephesindeki mağlûbiyet ise, çerkes ve gürcü nüfusun büyük kabileler halinde Anadolu'ya göç etmesine yol açtı. Böylece Türkiye, Osmanlı türkleri aracılığıyla müslüman olmuş arnavut, boşnak, pomak, çerkes ve gürcü nüfusları bağrına basma büyüklüğünü gösteriyordu. Bir de bunlara, Anadolu'dan gitmeyen, fakat Anadolu'ya sığınan Türk unsurları katmak icabeder. Özellikle Romanya bölgesinde, daha Atilla zamanında Balkanlara gelmiş ve yerleşmiş, sonra hristiyan olmuş ve bilâhere Osmanlılar zamanında müslümanlığa geçmiş değişik Oğuz türklerini unutmamak gerekir. Nitekim onların bir kısmı bulundukları bölgelerde hristiyan olarak kalmışlardır ki. bugün "Gagavuzlar" adıyla anılırlar.

İşte ondokuzuncu yüzyıl başından beri yaşadığımız büyük göç dalgaları ile Türkiye, kendi aracılığıyla islâmıla şereflenmiş bu kavimlerle birlikte, sınırları daralmış bir imparatorluk bakiyyesi ve potansiyeli olarak karşımızdadır.

Bunlara ilâve olarak, Anadolu'nun türklerle birlikte en eski kavmi *kürtler*, hepsi bir arada yeni, yepyeni bir süreci yaşıyor bu toplumlar. Bu durumu bazıları bir kargaşa olarak algılıyorlar. Hayır, bu bir kargaşa değil, kendi gerçeği içinde sağlıklı bir oluşum olarak devam ediyor. Bu "*nota*"ların dizgesi ise elbette ve sadece islâmiyettir. Bu ortak kaderin elbette ortak, resmî bir dili olacaktır ve bu türkçedir. Buna karşılık aynı ortak kaderi paylaştığımız ve bugün "*alt kültürler*" adıyla sosyolojik bir zemine oturtmaya çalıştığımız bu grupların, elbette kendi dilleri ve bu dille yapılacak müzik vs. yayınları da bulunabilir. Nitekim bu gerçeği, en itirazcı kafalar dahi anlamakta fazlaca gecikmeyecek. Ayrıca şu iki noktayı da aklımızın bir köşesine koyalım:

1. Hemen hatırlatalım ki, Sovyet imparatorluğu'nun yıkılması ile, Türkiye'nin Orta Asya türklüğü ile ilgilenmesini hiç kimse fazla göremez. Bu lüzumludur. Amerika da buna Türkiye'yi teşvik ediyormuş, farketmez! İsterse teşvik etmesin!.. Fakat bu ilişkinin biçimine, hele Türkiye'nin lâikleştirme taşaronu olarak kullanılmasına yapılacak itirazların da, yerden göğe kadar hakkı var.

2. Saddam'ın zulmünden yığınlaşan büyük kürt yığınlarının, biraz da fizikî şartların zorlaması ile ve fakat temelde şuurlu bir akış halinde, Türkiye'ye sığındıklarını da unutmayalım. Şimdi aynı ilticalar Bosna-Hersek'ten olursa da şaşmayalım. Dün Bulgaristan'dan gelen türkler ve Saddam'dan kaçan kürtler hangi sebeple Türkiye'ye sığınmıyorsa, boşnak kütleleri de aynı gerekçelerle ülkemize iltica etmektedirler. Osmanlı siyasî coğrafyası içinde uzun asırlar yaşamış ve Osmanlı türkünün yanı başında onunla aynı kaderi paylaşmış bu toplumlar, artık kabul edelim ki, farklı ırktan olsalar dahi; "*millet gerçeği*"nin şerefli birer mensubudurlar.

Zıt Görünenlerin Terkibi:

Eğer böyle olmasa idi, parçalanmış Yugoslavya'da kurulan Bosna-Hersek, Makedonya, hemen yakında Kosova birer "*Hâcet Kapısı*" olarak, meşrûyetlerini gelip Anadolu'nun eteklerinde ararlar mıydı? Aynen bir Azerbaycan, Özbekistan veya Kazakistan gibi, kendilerini ilk tanıyan ülkenin Türkiye olmasını isterler miydi? Bunu neden bir Mısır, İran veya Suudi Arabistandan değil de Türkiye'den bekliyorlar? Bunu iyi düşünmek gerekmiyor mu?

Barzanî ve Talabanî'nin meşrûyet arayışlarına da, nitekim İran ve Suriye değil de, Türkiye "*melce*" olmuyor mu? Gürcistan'da halkın serbest oylarıyla seçtiği Gamsakurdiya, yönetimden devrilinece onu niçin Gürcistan'daki müslüman kesimlerle azeriler arkılıyorlardı acaba? Bunları, bu gerçekleri hangi anayasa mantığı izah edebilir? Hangi laik mantık ve cumhuriyet kafası bu realiteyi izah edebilir?

Türkiye, başta politikacıları ve aydınları ile, bu ülkenin konumunu farketmekte gecikmiyor mu dersiniz?

Türkiye bugün kendi sınırları ile, anayasası ile, sistemi ile elbette millî bir devlettir. Fakat bu devletin mantığı "yurtta sulh cihanda sulh"un katı cenderesinde, kendi ufuklarını ve sorumluluklarını dışlayarak, bir yer altı karanlığının uzletine sığınmayı, kendini yalnız hissetmeyi, uluslararası hiç bir riski göze almamayı, ürkmeyi, sorumsuzluğu, kendi uzantısı unsurlarla bile ilgilenmemeyi "*millîlik*" haline getirmiş bir ülke değil midir? Millîlik yani; kendisini, kendi menfaatlere ve sorumluluklarından uzak tutmayı marifet kabul eden, bunu bir de "*ihtiyatl dış politika*" adıyla kutsallaştıran son derece geri yönetimlerin elinde değil midir bu ülke?

Niyetimiz ve düşüncemiz kesinlikle bir fütûhatçılık olmamakla birlikte, Türkiye sorumlulukları itibariyle büyüme istidadında bir ülke olarak karşımıza çıkıyor bugün. Bu sorumluluk "*millî devlet*" sorumluluklarının ötesinde, bir min-

yatür/potansiyel imparatorluk sorumluluğudur. Türkiye bundan böyle Balkanlardaki her kargaşanın istese de, istemese de içinde olacaktır. Başımızda her kim olursa olsun, bu durum değişmeyecek. Türkiye aynı şekilde kürt politikasının ve Kafkas problemlerinin içindedir, bundan kurtuluş yok.

Türkiye'nin bünyesinde barındırdığı "*alt kültür grupları*" şimdiye kadar Türkiye'nin ciddi zaafı olarak kabul edilirken, bugün bu unsurlar, iyi düşünülecek olursa en büyük imkânlara dönüşmüş kabul edilmelidir!...

İşte, ancak bunu erken farkedene şuur, tarihin önünde seyreliyor demektir.

(Mayıs, 1992)

DEMOKRASİLERİN SONUNA DOĞRU

Karabağ ve Bosna-Hersek olayları ne de olsa üzerini örttü sayılır.

Çünkü her iki bölgedeki önemli gelişmeler Türkiye'yi, Türk kamuoyunu yakından ilgilendiriyor. Bu ilginin diğer islam ülkelerine, hatta Orta Asya Türk cumhuriyetlerine göre Türkiye'de daha yoğun yaşandığını da söylemek mümkün. Çünkü Arap dünyasından ve Orta Asya cumhuriyetlerinden olaya karşı geliştirilen ne resmî, ne de normal kamuoyu tepkilerinin beklenen karşılığını alabilmiş değiliz. Bunu, uluslararası haber ajanslarının bir oyunu olarak yorumlamak da, ne yazık ki mümkün değil. Çünkü bu bölgelerde, neredeyse batı kamuoyundaki seviyeye ulaşan bir canlılığı ne işitiyor, ni okuyor, ne de televizyonlarda seyredebiliyoruz.

Aslına bakarsanız bu garip ve "sinsi uyku" hiç de hayra alâmet değil!

Fakat bizim üzerinde durmak istediğimiz husus daha başka.

*

* *

Hatırlayacaksınız, yazılı basında zaman zaman, Türkiye'de artık ihtilâller döneminin kapandığı, Türkiye'de gerçek ve kesintisiz bir demokrasi dönemine girmiş sayılabileceğimiz hususu dile getirilir dururdu. İşte yukarıda işaret ettiğimiz Karabağ ve Bosna-Hersek'teki gelişmeler, kamuoyunda

demokrasiye, sivil idarelerin devamlılığına ilişkin güçlü itimat ifadelerinin üzerini iyice örtmüş durumda. Yani dışa teksif edilmiş dikkatler, sistemin işleyişi hakkındaki mülâhazalara ara vermiş görünüyor. Aksi halde bir takım yazarların, düşünürlerin bu yoldaki ifadeleri, yorumları ile sık sık karşılaşmamız gerekecekti.

Gerçekten sayın Özal'ın genelkurmay operasyonundan sonra, ülkemizde sivil idarelerin, askerler üzerindeki irade ve insiyatiflerini belirgin şekilde hissettirdikleri, yabancı bankaların ve sermayenin uluslararası teminatlarla takviye edildikleri bir döneme girdiğimize göre, Türkiye'de askerî yönetimlere ihtiyaç kalmadığı, sistemin ihtilâllere ihtiyaç duyulmadan, kendi kendine uluslararası sistemle entegrasyonunun sağladığı yolundaki görüşlerin haklılık payı yok değil.

Burada son koalisyonun, özellikle iki tarihî alternatif siyasî programın bir takım batılı ülkelerde sağladığı ittifakla, uluslararası kuruluşlara ve batılı ülkelere verdiği güven, bu kanaatleri daha da doğrular hale gelmiş sayılır. "*İnsan Hakları*"nı bir bakanlık seviyesinde ele alma, "*Kadın Hakları*" için müstakil bir bakanlık oluşturma; tutuklama, sorgulama, gözaltında bulundurma vs. hususlarında da batılı standartlara uygun bir paralellik sağlama gayretleri ve uygulamaları da herkesin gözü önünde cereyan ediyor. Ve bu arada "*Alt kürtür gruplarına*" yönelik ve meselâ kürtlere karşı geliştirilen uygulamalar da ortada. "Kürt varlığının" kabul edilmesi, bugün "konuşma", yarın "yazılı ifade"ye dönüşecek bir takım haklar da kanunlar çerçevesine alındıktan sonra, batılı ülkeler Türkiye'deki uygulamalar için ne diyebilirdi ki?

Yani Türkiye'de genellikle darbeler, sivil idarelerin gizli-açık uluslararası sisteme karşı gerekli diyeti ödememesi, bazı alanlarda seçmen veya toplum adına uluslararası iradeye direnerek bazı fedakârlıkları göze alamaması, bazen de Yunanistan'ın NATO'ya alınmasına karşı bir direnme ve meselâ Kıbrıs'ta verilecek tavizlere yanaşmama gibi, batılı-

lara göre gereğinden fazla bir sanayileşme histerisi, gümrük duvarlarının yükseltilmesi vs. sebepler de, bu üstü kapalı gerekçeler arasına zaman zaman girebilir. Artık bunların hiçbirisi yok bugün. Mevcut siyasî partiler bu hususlarda uluslararası sistemi kuşkulandıracak ne bir program, ne de bir tedbir serdediyorlar. Dolayısıyla ülkemizin yakın geleceğinde, gerçekten askeri darbeler için ciddi bir gerekçe kalmamıştır denilebilir.

Bütün bunlar son derece mantıklı, Türkiye'nin şartlarından beslenip gelişen görüşler. Daha doğrusu, Türkiye'yi ve Türkiye'nin uluslararası sistemle ilişkilerini yakından izleyenlerin varacağı zaruri sonuçlar!

*

* *

Fakat biz, artık bu tür görüşlerin ne kadar sağlam olurlarsa olsunlar, geçerliliği hakkında hafiften kuşkular duymaya başlıyoruz.

Meselâ demek istiyoruz ki, Türkiye'de demokrasinin artık rayına oturduğunu, sivil idarelerin devamlı hale geldiğini, askerî yönetimler için ciddi gerekçelerin kolay kolay ihdas edilmeyeceğini söyleyenlerin ihmal ettikleri hususlar var: Sovyet faktörünün tamamen ortadan kalkması ve arkasından "*yeni dünya düzeni*" dedikleri teorilerin icra safhasına sokulması gibi.

Bugün "*yeni dünya düzeni*" kavramının içi tam olarak ortaya çıkmasa da, gözlenen gelişmeler, batı dünyasındaki ülkeler hariç, özellikle müslüman dünyadaki ülkelerin toprak bütünlüklerini yitirmesi, bu dünyada varolan her türlü etnik grupların müstakil, bağımsız, fakat minyatür yönetimlere dönüştürülmeleri anlamını taşıyor. Sovyetlerin parçalanması, Irak'ın bütünlüğünü yitirmesi tehdidi, Afganistan'ın benzer bir âkıbeta doğru hızla ilerlemesi, Yugoslavya'nın dağılması ve daha benzeri beklentiler!.. Yarın bunlara Pakistan'da karışıklıklar, İran'da Azeri ya da Kürt unsurların ba-

ğımsızlaşma istidatları, Orta Asya Türk Cumhuriyetlerindeki beklenmedik kaoslar eklenebilecektir. Özbekistan, Tacikistan, Kazakistan'da yaşayan ve asıl hakim unsurdan biraz olsun farklı düşen grupların (kavmî veya aşiret nitelikli) infiratçı hareketleri eklenerek, Orta Asya'nın ve bütün Ortadoğu'nun minyatür, sun'î, her türlü zaafılarla ma'lûl birer devletler mozayigine dönüşmesi arzu edilebilir. "Yeni Dünya Düzeni"ninden bizim çıkarabildiğimiz sonuç işte budur. Bu durumu şöylece ifadelendirmek de mümkün:

Birinci ve İkinci Dünya savaşları ile sun'î şekilde parçalanarak müstakil, yekpare bir siyasî irade oluşturma insiyatifi elinden alınmış olan Ortadoğu/islâm ülkeleri; Orta Asya, İran, Afganistan ve Pakistan'ın da eklenmesiyle yepyeni bir parçalanma sürecine daha sokulacaklar demektir. Tabî ki bu yüksek tehditle Türkiye de yüzyüze kalacak!.. Kuzey Irak'ta oluşturulan minyatür, ırkî asabiyetten veya ilkel refleks tepkilerden ötede bir anlam taşımayacağını düşündüğümüz Barzani/Talabani organizasyonu da, Çevik Güç'ün gölgesinde, bu yeni programın kapsamı içinde mütâlea edilmelidir. Fakat bu nevezuhur tatlı emeller, bütün Kürtlerin yekpare bir bütünlük oluşturmaya da, kesinlikle imkân vermeyecek. İran'da veya Türkiye'de farklı bazı Kürt aşiretleri, birbirinden bağımsız, muhtemelen birbirine hasım politikalarla yüklü, küçük şehir devletçiklerine dönüştürülürse, buna da şaşmamak icabeder. Yani "*hatı orta çağı*"nı hatırlatan bir durumun işaretleri bunlar.

Çünkü istenen şey, *parçalamak ve küçültmek; bütünleştirmek değil.*

Halbuki tarih bize gösteriyor ki Ortadoğu, ya Anadolu merkezli büyük imparatorluklarla bütünleşerek haysiyetini yaşar ve korur, ya da Şam veya Bağdat merkezli, Anadolu'nun yarısını da içine alacak şekilde genişlemiş müslüman imparatorluklarla istikrara kavuşur. Bunun dışında kalan her alternatif bölünme ve parçalanmadır. Ortadoğu toplumları böylesi büyük, kucaklayıcı, haysiyetli uygulamaların altında

rahata erer, huzur bulur. Unutmayalım ki, ortadoğu toplumları, ırka dayalı "*milli devlet*" uygulamalarına tarihen yabancıdır. Aynı şekilde Orta asya toplumları da, genellikle Özbekistan merkezli geniş ve büyük bir imparatorluğu çağrıştıran uygulamalara alışıktır. İşte hem tarihin, hem coğrafyanın ve hem de bu topraklarda yaşayan toplumların insiyaklarıyla arayıp bulabilecekleri bu hakikatin ve ihtiyacın önü tıkanmak isteniyor.

Tabii böyle bir gidiş, bütün bu ülkeleri sırasıyla iç karğaya, ayaklanmalara, komşularıyla çatışmalara v.s.ye sokacak. O zaman bu ülkeler savaş şartları, iç istikrarsızlık, ayaklanmalar ve dolayısıyla hak etmedikleri baskı rejimleri ile yüzyüze kalabilecekler demek, fazla kehanet kokan bir görüşmüdür bilemiyorum.

O zaman sormak gerekiyor:

Böyle bir gelecekle demokrasi, demokratik idareler nasıl uyuşsun?

*

* *

Bir de Sovyet faktörünün ortadan kalktığına işaret etmiştik.

Sovyet varlığı karşısında batılı ülkeler, özellikle Türkiye'de demokrasinin ayakta kalması yolunda, göstermelik de olsa bir "murakabe" fonksiyonu üstleniyorlardı. Zaten Türkiye'de demokrasi uygulamasının bir iç ihtiyaç ile değil, bilâkis İkinci Dünya savaşı sonrasında ortaya çıkan bir "dayatma" ile gerçekleştiğini elbette unutamayız. Giderek görüyoruz ki, Türkiye'nin Avrupa Topluluğuna girmesi ihtimali her geçen gün azalıyor. BAB'ın dışında bırakılmak istendiğimiz de unutulamaz. Ayrıca Varşova Pakti'nin dağılması ile, NATO'ya olan ihtiyacın gerekçeleri de tartışılır hale gelmedi mi?

Bu durumda Batı Avrupa'nın dışına düşmüş, dışlanmış bir Türkiye'de demokrasinin ayakta kalma kabiliyeti nedir

ki!.. Demokrasinin sözcülüğünü kim yapacak? Aydınlar mı, menfaaticiliğin çukurunda yüzen sermaye sınıfı mı, yoksa halk mı? Ya da askerler mi? İlişkilerini, hangi sebebe dayalı olursa olsun büyük çapta ABD'ye ipotek etmiş bir Türkiye'de demokrasinin yaşama şansı ne kadar devam edebilir? Kaldı ki ABD, geçirdiğimiz üç ihtilâlin arkasında, sivil yönetimlerin berteraf edilmesini göze alabilmiş, pragmatik menfaatlerini kimin tatmin edeceğine bakmıştır. Burada, Batı Avrupa ülkeleri ile ABD'nin Türkiye'deki rejim hakkındaki tavır farklılıklarına özellikle işaret etmek istiyoruz. Fakat bu farkın, bugün için geçerliliği de artık su götürür olmuştur.

Bir başka husus da, Sovyetlerin dağılmasından sonra dünyada "blok" fikrinin ve kamplaşmanın ortadan kalktığı gerçeğidir. Yani artık dünya, her ne kadar bugün ABD uluslararası tek güç görüntüsü verse de çok başlı bir yapıya doğru gidiyor. ABD, Almanya, Japonya ve yarın Çin!.. Bize öyle geliyor ki, dünya yeni baştan, İkinci Dünya savaşı öncesinin şartlarına doğru hızla ilerliyor. İkinci Dünya savaşı öncesi ki, yeryüzünde, hatta bizzat batılı ülkelerde bile demokrasiye itimat ve güvenin iyice azaldığı dönemlerdir. İşte potansiyel olarak, yavaş yavaş böylesi şartlara doğru ilerliyoruz.

Gerek Balkanlaşma denemeleri, gerekse bloklaşma imkânlarının ortadan kalkması ve Türkiye'nin Avrupa Birliğinin dışına itilmesi biçimindeki gelişmeler, biraz uzunca bir zaman alabilir ama, Türkiye dahil çoğu ülkelerde demokrasilere olan ihtiyaç, yönetimler nezdinde giderek azalabilir diye düşünmek istiyoruz.

Dünyanın bu yeni şartlarında demokrasiye, çok partili siyasal yapılara, sistemin ve yönetimlerin açık murakabesine, yönetimlerin demokratik mekanizmalar işleyerek el değiştirmesine ihtiyaç duymayan, hatta bunu bir külfet ve istikrar açısından ciddi bir zaaf olarak gören mantıklar, kamuoyu nezdinde kendilerine makul gerekçeler üretmekte fazlasıyla zorlanmazlar. Yeni dünya düzeni olarak adlandırılan

"konjonktür" içinde bu tür gelişmeler daha haklı, makul ve mantıklı da gelebilir. Bu mantığın "ülke menfaatlerinin bir gereği olarak sunulması ise, sanıldığıının aksine fazlaca yadırgatıcı bulunmayacaktır".

Bu mülâhazalarımızı, şöyle bir soru ile noktalayalım isterseniz:

Türkiye'de çok partili siyasal sisteme, acaba asıl kimlerin ihtiyacı var?

Bu soruya herkes kendince bir cevap verebilir.

(Haziran, 1992)

İNGİLTERE, TÜRKİYE VE BEDİÜZZAMAN'A DAİR

Son Körfez Savaşından itibaren İngiltere, Türkiye'ye ilişkin politikalarda daha bir ön plana çıkmaya başladı. Kuzey Irak ve Kürt otonom yönetimiyle ilgili olarak geliştirdiği tavırlar iyi takip edildiği takdirde, İngiltere'nin bu konuda ne büyük bir hassasiyet içinde bulunduğu gayet iyi anlaşılır. Körfez Savaşı dolayısıyla Irak'ın aldığı büyük yarada, Birleşik Amerika ve İsrail'in yanı sıra, Orta-doğu'dan elini hiç bir zaman çekmek istemeyen İngiltere'nin de büyük bir dahli bulunuyor. Çekiç Güç'ün kaldırılması görüşmeleri arefesinde İngiltere cenahından gelen tepkili açıklamalar, bu meyanda iyi hatırlanmalıdır.

Türkiye'nin, günümüzde İngiliz politikaları ile yüzyüze geldiği alan, sadece Kuzey Irak ve Çekiç Güç'le sınırlı değil. Güney komşularımız Suriye ve Irak'la, neredeyse aramızda büyük bir krize dönüştürülmeye çalışılan "*su problemi*"nde de, İngiltere'nin gizli-açık tahrikleri bilinmiyor değil. Zaten İngiliz politikası İkinci Dünya Savaşında Almanların galib görüldüğü bir-iki yıllık süre hariç, bizim güney komşularımızla münasebetlerimizin olumlu bir seyir takip etmesine, hemen hemen hiç fırsat tanımak istememiştir.

*

* *

Almanların savaşa hâkim göründükleri yıllar ki, 1940-1943 arasına rastlar. Bu yıllarda Alman birlikleri bütün doğu

Avrupa'ya hakim oldukları gibi, Balkanlara da inerek Türkiye'ye komşu haline gelmişlerdi. Tabii, o yıllarda bütün Türk komuoyu, Almanya'nın ülkemize saldırıp saldırmayacağını heyecanı ve endişesi içinde kıvranıyordu. Fakat Hitler Almanyasının Türkiye sınırlarına ulaşmasından asıl endişeye kapılan ise, Türk halkından ve hükümetinden ziyade İngiltere olmuştu. Çünkü savaşın tedirgin atmosferinde millî kamuoyu muhtemel bir Alman saldırısını konuşurken, kısa bir süre içinde, Almanların Türkiye'yi tehditten ziyade, Türkiye'nin tarafsızlığını terk ederek, aynen Birinci Dünya Savaşında olduğu gibi, ciddî bir ortaklık teklifinde bulundukları ortaya çıkmıştı. İşte İngiltere'yi ve tabii ki Rusya'yı asıl endişelendiren husus bu idi.

Fakat Türkiye Hitler Almanya'sından gelen bu teklifi kabul etmedi. Ancak Türkiye ve Almanya, kendi aralarında, son derece ciddi bir "*Saldırmazlık Paktı*" imzalamaktan da geri kalmadılar. Yapılan saldırmazlık anlaşması Türkiye kadar Almanya'yı da tahminlerin ötesinde rahatlatmıştı. Çünkü bu anlaşmanın daha haftası dolmamıştı ki, Hitler o uzun, meşakkatli ve bir örneğini ancak Napolyon'un gerçekleştirebildiği Batı Rusya, Moskova seferlerine girişerek, bütün dünyayı derin bir endişeye sürüklemişti.

İşte İkinci Dünya Savaşının bu dağdağalı ortamında Almanlar, özellikle İngiliz sömürgesi durumundaki Ortadoğu islâm ülkelerine yönelik yeni politikalar sunmaktan da geri durmuyorlardı. Almanlar, Ortadoğu'nun müslüman, fakat sömürge durumundaki halklarına, eğer İngiliz işgaline karşı ayaklanırsanız, biz sizin yanınızda oluruz. Oluşturacağınız yeni ve bağımsız yönetimleri destekleriz, diyordu. İngiliz yönetimini bölgede asıl rahatsız eden fenomen de bundan başkası değildi.

O zamanki savaşta, Almanlarla saldırmazlık paktı imzalamış olsa bile, Türkiye'nin rolü, görüntüsü son derece önemli olmalıydı. Zira İngiltere, Sovyetlerin esiri durumundaki Türkler'de olduğu gibi, müslüman sömürgelerinde de

kendisine muhalif bir havanın oluşabileceğinin ciddi bir tedirginliğini yaşıyordu. Hele Türkiye de, güneyindeki Arapları bu yolda uyarır, muhalif unsurları örgütlerse, hatta Almanlarla işbirliği yaparak Kuzey Irak'ta yeni bir cephenin açılmasına fırsat verirse, sonuç daha da kötü olabilirdi.

Birinci Dünya Savaşından sonra, Ortadoğu islâm ülkeleri ile Türkiye'nin ilişkilerinin daima soğuk ve gergin kalmasına dayalı olan İngiliz politikalarında, işte bu birkaç yıl içerisinde ciddî bir değişiklik gözlemlendi. Sadece bu birkaç yıllarla sınırlı olarak, sömürge Arap hükümetlerinin başbakanları, dışişleri bakanları, hatta sun'î ve iğreti görüntüleriyle genelkurmay başkanları âdeta Ankara'ya mekik dokuyorlardı. Türkiye, acayip bir itibara boğduruluyor, Türkiye kamuoyu islâm ülkeleriyle girilen bu tür yapmacık ilişkilerle tatmin ediliyordu. O yılların Türkiye'sinde, nedense bütün sinemalarda Arap filmlerinden geçilmez olmuştu. Türk müziğinin önü açılmış, yerli filmlerin müziklerinde Arap karması ezgiler moda haline dönüşmüştü. (Rahmetli *Sadettin Kaynak*'ın belki en popüler zamanları olmalıydı..)

Türkiye'ye gelen sömürge Arap yöneticilerin işledikleri tek konu, tabîî ki İngiliz idaresinden memnuniyetlerini dile getirmekten başka birşey değildi. Eh, Türkiye ile yıllardır kesik bulunan ilişkileri işte düzeliyordu. Türkiye de bundan memnun olmalı değil miydi? Bu atmosfer içinde Ortadoğu islâm ülkelerinden ve Ortadoğu coğrafyasından tamamen tecrit edilmiş olan Türkiye; şimdi neredeyse 20-25 yıldır ilişkileri kopmuş hac ziyaretlerinin bile yapılamadığı bu dönemleri gerilerde bırakarak, yeniden Ortadoğu'nun sıcak konjoktürü içinde yer almaya başlıyordu.

İsteniliyordu ki, hem Ortadoğu'nun sömürge yönetimleri, hem de Türk hükümetleri bu imkânları kendilerine İngiltere'nin bahsettiğinin farkına varsınlar. Farkına varsınlar ki, sömürge islâm toplumları İngiltere'ye karşı, muhalif Alman vaatlerine kurban gitmesinler; Türkiye de, Almanların gizli-açık tahriklerine kapılmasın!..

Neticede Almanların mağlûbiyet grafiği farkedilir edilmez, Ortadoğulu sömürge yönetimlerin Türkiye ziyaretleri anında kesiliverdi. Çünkü artık bu sun'î ziyaretlere ihtiyaç kalmamıştı. Bundan böyle ne Fransa Suriyeli yöneticilere, ne de İngiltere Iraklı, Mısırlı veya Ürdünlü yetkililere vize verecekti.

*

* *

Bediüzzaman hazretlerinin hemen bütün eserlerinde, bir vesile ile dile getirilen, "*kökü dışarda bir ifsat komitesi*"nden söz edilir. Cumhuriyet tarihinde gerçekleştirilen önemli tutuklamalar, müslümanlara revâ görülen şümüllü baskılar, basında harekete geçen islâm aleyhtarı bir saldırganlık ya da hükümet ileri gelenlerinin, durduk yerde, "islâmî bir tehlike"den söz ettikleri anlarda, rahmetli Üstad, meclislerinde, "*fesat komitesi*"nin harekete geçtiğini hatırlatırdı. Bu hatırlatmaları meclislerinde bulunanlara şifâhî olarak yaptığını, bulunmayanlara da daha bir kalıcı şekilde, eserleri vasıtasıyla tevsik ettiğini ve buna ne kadar lüzum gördüğünü bugün daha iyi anlıyoruz. *Risale-i Nurların* değişik bölümlerine serpiştirilmiş bulunan bu hatırlatmalardan ortaya çıkan odur ki, cumhuriyet yıllarının iç ve dış politikalarında asıl müessir unsur, işte bu fesat komitesinden başka birşey değildir. Kökü dışa bağlantılı bu komite sanki gizli bir *sömürge komiserliği* gibi bir faaliyet yürüterek, önemli olaylar karşısında rical-i hükümeti ve basını istediği istikametlerde harekete geçirebilecek roller üstlenmiştir.

Üstadın eserleri bu açıdan yeni baştan gözden geçirilecek olsa, ya da adı geçen "*fesat komitesi*" ile ilgili değerlendirmeleri bir araya getirilerek, Mütâreke yıllarında gizlice bastırıp dağıttığı ve işgal kuvvetlerine karşı büyük bir kamuoyu oluşturan "*Hutuvât-ı Sitte*" adlı eseri ile birarada mütâlâa edilse, bu komitenin İngiliz İstihbarat Örgütünden başka birşey olmadığı rahatlıkla ortaya çıkacaktır.

Bu komite, içeride fesat türü faaliyetleriyle, dışarıda da resmî İngiliz politikaları nâmına Türkiye ile yakın plânda uğraşmaktadır. Sovyetler Birliği'nin yıkılmasından sonra ortaya çıkan müsait ortamda; Türkiye'nin rahat bir nefes alamaması, Kafkaslarla ve Orta Asya ile ilişkilerini sağlıklı bir şekilde geliştirememesi için elinden gelen gayreti sarfetmeye devam etmektedir.

Sırf bu yüzden Irak'ın yaralarını sarmasına fırsat verilmediği gibi, *Çekiç Güç* ve Kuzey Irak otonom yönetimi aracılığıyla, Türkiye'nin bölünmesini amaçlayan politikalara da birinci elden destek verilmektedir. Türkiye aleyhtarı bu politikaların asıl patenti *İngiltere* ile *İsrail* ve *Birleşik Amerika*'ya aittir.

Bosna Müslümanlarına karşı İngiltere'nin Sırları desteklediği, barış görüşmelerini çıkmaza sürüklediği, hatta bu bölgeye yönelik politikalarda ABD'yi dahi etkileyerek caydırıcı bir rol oynadığı hiçbir zaman gözden uzak tutulamaz.

Hatta son yıllarda çok konuşulan "*Ortodoks ittifağı*"nın asıl mürevvicinin de İngiltere olduğunu, burada hatırlatmadan geçmeyelim.

(Ocak 1994)

İSLÂMÎ GÜNDEM ÜZERİNE

Ülkemizde "islâmî" kamuoyunun öncelikleri her geçen gün, değişiklik gösteriyor. Eskiden üzerinde durulmayan veya önem atfedilmeyen nice konular var ki, bugün onları konuşuyor, onları tartışıyoruz.

Meselâ 1940-44 yılları arasında islâmın bazı lâfızlarından söz edebilen dergiler çıkarmak, en büyük mesele idi.

Buna karşılık, 1960 sonlarına doğru, islâmî vasıflarıyla temâyüz eden öğrenci dernekleri gündemi daha ziyade işgal eder oldu. 12 Eylül 1980 şartlarında "*demokratik hak talepleri*" moda iken, bilâhère demokrasilerle hiç bir sonuca varılamayacağını, islâmla demokrasi kavramlarının bir arada düşünölemeyeceğini ileri sürenler ortaya çıktı.

Şimdi, mahallî seçim şartlarının içine girildiği şu dönemlerde, *çok partili siyasî hayat*, *batılı demokratik rejim* veya *sivil toplum* vs. şeklinde ifade edilen kavramlara karşı geliştirilen tavırlarda, yaygın bir yumuşamadan söz etmek mümkün görölüyor.

*

* *

Gerçekten içinden çıkıp geldiğimiz uzun süreli istihalenin gündemi, durmadan devrevî olarak değişikliklere uğruyor. Bu bakımdan her geçen neslin öncelikleri birbirine karşı

farklılıklar arz ediyor. Meselâ eskiden çıkan *Edebiyat*, *Mâverâ* gibi dergiler, şimdi daha iyi fark ediliyor ki, herşeyi sanata ve edebiyata indirgerlerdi. Bizim islâmı iyi anlayan, ifade eden sanatçılarımız, roman ve hikâye yazarlarımız, tiyatrocularımız olsa idi, şimdikinden daha güçlü olurduk diye düşünürlerdi. Her okuyan yazarın da yegâne amacının böyle olmasını beklerlerdi. Hatta bir yerde okumuştum, rahmetli *Fethi Gemuhluoğlu*, "Kısrak düştüğü yerden kalkar!.." dermiş. Ve arkasından da eklerlermiş. "Biz Tanzimattan sonra sanat ve edebiyatı, bu alandaki öncülüğü başkalarına kaptırdık. Aynı düştüğümüz yerden kalkmak mecburiyetindeyiz."

Kulakları çınlasın, *Şevket Eysi*'nin önceliği daha farklı idi. O ise herşeyin gazeteden geçtiğine inanırdı. Çıktığı yıllarda zevkle okuduğumuz *Yeni İstiklâl*'in, ciddî bir günlüğe dönüşmesinin, *Şevket Bey*'in en büyük rüyası olduğunu şimdi daha iyi anlıyoruz. Daha sonraları çıkan *Bugün* gazetesinin, 1960 sonlarına doğru, müslüman kesimlerin ihtiyacını duyduğu bir prestij sembolüne dönüşmesi de, sayın *Eysi*'nin büyük arzularından biriydi. Toplu sabah namazlarıyla tirajı yüz binleri aşan *Bugün* gazetesi, her nedense, haftalık dergileri hatırlatan iri, sivri manşetler atmayı tercih ederdi.

Sonra yavaş yavaş islâmî iddialı tiyatro kumpanyaları moda oldu. Merkezi İstanbul'da olan bu kumpanyalar, sahnesiz Anadolu şehirlerine, bin bir müşkilât içinde, islâm tarihinden bazı kesitler aktarırlardı. Loş ve küf kokan salonlarda toplanan Anadolu'nun muhafazakâr kesimleri, toplu olmanın sağladığı bir atmosfer içinde, kendilerini daha doygun ve daha güçlü hissederlerdi. Sonra tabîî, bu tür oyun denemeleri tamamen terk edilerek, yerini sinemaya bırakmak mecburiyetinde kaldı.

*

* *

1980 öncesi yıllarda, üç-beş senede bir ancak değişebilen gündem, bu tarihten sonra iyice hareketlendi. Belki bu

dönemler, ekonomideki liberalizasyon politikalarının az çok kararlı sayılabilecek uygulamaları içinde, fazlaca inişli çıkışlı bir seyir takip etmedi. Fakat islâmî kesimlerin gündemi sürekli olarak canlılığını korudu: *Afganistan'da mücahitlerin verdiği büyük mücadele*, Türk kamuoyunda ciddî bir motivasyon rolü oynadı. Emperyalist ve işgalci güçlere karşı yürütülecek mücadelelerin başarı şansının yüksek olduğunu herkes gözüyle gördü. Bu mücadelenin verdiği yüksek moral içinde, Türkiye'deki müslümanlar kendilerini daha da fonksiyonel hissetmeye başladılar.

Aynı şekilde *İran devrimi* de Türkiye'de geniş yankılar uyandırdı. Birleşik Amerika'ya ve siyonizme karşı başarı ile sürdürülen İran devrimi, ülkemiz aydınları arasında, özellikle islâmî kesimlerde anti-demokratik tavırları da besledi sayılır. İran'da ulaşılan başarının büyük kitle ayaklanmalarına oturduğunu ve devrimci tavırların daha bir prim yaptığını, buna karşılık demokratik anlayış ve tavırların Türkiye gibi ülkelerde toplumu pasifize etmekten başka bir işe yaramadığını ileri sürenler bir hayli çoğaldı. Bu görüşlerin haklı yanları yok değilken, *Cezayir*'de yapılan seçimlerin sonunda islâmî kesimlerin iktidara gelmesi, demokratik tercihlerin kısmen de olsa ibrâsı ile sonuçlandı.

Çok partili sistem içinde ulaşılan bu başarı, İran devrimi kadar büyük sonuçlar üretmese de, işte bu yoldan da netice hâsıl edilebiliyordu. Cezayir seçimleri, ülkemizde radikal kesimlerin yöntem şartlanmalarına ağır bir darbe indiriyordu. Daha doğrusu, bizi amaca taşıyabilecek başka yöntemlerin varlığı ortaya çıkıyordu. Bu zamanlar biraz şaşkınlık, biraz da kaos zamanları olarak kendisini hissettirdi. Humeynî'nin ölümü ve *Rafsanjani*'nin başa geçmesi sıralarında, İrandaki devrimci heyecanın kademe kademe geriye çekilmeye, ya da kontrol altına alınmaya çalışıldığı gözlemlendi ki, bu şartlar altında Cezayir'de elde edilen başarı daha bir anlamlı bulundu.

1980 sonrasında çok partili siyasal mücadele dışında kalmaya, hatta kendisini siyasal partilere karşı apayrı bir "kutup" olarak sunmaya çalışan devrimci kesimler, ilk defa demokratik katılım yolları aramaya giriştiler. Türkiye şartlarında sık sık durum değerlendirmeleri yapılır oldu. 1991 genel seçimleri, demokratik katılım platformlarını her geçen gün daha da besler oldu. Yani devrimci kesitlerin, gündemin dışına itildikleri, ya da siyasal katılımı tercih mecburiyetinde kaldıkları yeni bir döneme giriliyordu.

Bilâhare Cezayir'de vuku bulan darbe, demokrasi karşıtı tavırları yeni baştan nüksettirse de, bunun gençlik kesimlerinde ve aydın grupları arasında fazla bir yankısı gözlenmedi. Şu sıralarda, bu görüşlerin yeterince prim yaptığı da söylenemez.

İslâmcı radikal kesimlerin siyasal parti zeminlerine çekilmesinde, "*yeni oluşumcu*" tezlerin de büyük rolü oldu. Bu gruplar, özellikle "*İkinci cumhuriyetçi*" görüşlere çok rahat entegre edildiler. Birinci Cumhuriyetin devrimci ilkelerinin irdeleme altına alınması, rejimin lâik karakterinin değiştirilmesi talepleri ve bu arada Güneydoğu'daki problemler, bu grupların gündemini dışarıdan içeriye taşıdı. Yani bu gruplar, özellikle dışarıda "örnek" yokluğu ile karşı karşıya kaldılar. Bu arada "*yeni oluşumcu*" tezlerin kısa süre içinde geçirdiği zafiyet de, devrimci kesimleri zor durumda bıraktı. Daha doğrusu bu gruplar adına "yeni oluşum" tecrübesi, bir ara istasyon rolü oynamaktan ileriye gidemedi. Ve onlar şimdi, içine girdiğimiz mahallî seçim şartlarında, kendi dışlarında oluşan bir rüzgârın anaforuna kapılmış görünüyorlar.

Oluşan bu yeni aydın sınıfının kendi ülkemizin realitesine çekilerek, ayağı daha ziyade yere basan bir çizgiye oturmasında büyük faydalar vardır. Bunun faydasını ve hâsil edeceği canlılığı yakın yıllarda hep birlikte gözleme imkânına sahip olacağımızı ümit ediyoruz.

(Şubat 1994)

LÂİK SÖYLEMİN İÇİNE DÜŞTÜĞÜ ÇARESİZLİK

Son zamanlarda önemli bir merhale teşkil etmişe benzeyen islâmî gelişmelerin, içeride ve dışarıda, bazı çevreleri ciddi şekilde rahatsız ettiğinden şüphe yok. Bugünlerde, bir yerlerden düğmeye basılmışcasına, önüne gelen islâmî bir tehlikenin varlığından söz ediyor, laik uygulama ile toplumsal irade arasında doğacak bir krizin tellâlığına oynuyor.

Bu edebiyatın bazı sözcüleri de, mevcut islâmî toplumsal gelişme karşısında; lâik eksenli kesimlerin, siyasî partilerin, ekonomik çevrelerin nasıl olup da, birlikte hareket edemediklerine derinden derine hayıflanıyorlar. Gerçekten sözü edildiği şekilde, laik düşünceye sahip aydınlar arasında ve onların oluşturduğu her türlü platformlarda genel bir dağınıklık, parçalanmışlık söz konusu. Ekonomiye getirilen liberal politikalar, 163 gibi düşünce hayatının önündeki bazı engellerin kalkması, ve bu arada "*özel televizyon ve radyo*" yayıncılığının başlaması gibi sebepler, bu kesimleri kendi nefisleriyle başbaşa bırakarak; rejim ve sistem adına kendilerine yüklenen misyonu ihmal etmeleri sonucunu doğurmuştu. Daha doğrusu cumhuriyetin "*ideoloji memurları*" özel menfaatlerini öne çıkararak, laiklik paydasında toparlanabilecek "*anıme menfaati*" niteliğindeki rollerini ihmal etmişlerdi. Bu hususta hiçbirinin diğerinden farkı yoktu. Ayırı-

ca yeni bir misyonun ve heyecanın etrafında toparlanma kabiliyetleri de kolay kolay gözüküyor.

*

* *

Burada asıl dikkati çeken husus aydın sınıf ideolojisi laikliğin; tıkanmış ve toplumun ihtiyaçlarına cevap veremez hale gelmiş bir sistemin ideolojisi olarak ayakta tutulmak istenmesinde toplanır. Rüşvetin kol gezdiği, alelâde vatandaşlık hizmetlerinin bile yerine getirelemediği, hacet kapısı olan kamu idarelerinin halka hizmet inancını yitirdiği, bunun yerine yönetici kadroların "rant" peşinde koştuğu, toplumdan ve topluma hizmet aşkından eser kalmayan bu hantal yapının sözcülüğünü, hangi düşünce ve ideoloji üstlenirse üstlensin, sonuç işte böyle olur.

Şimdi geri zekâlı, kültürleri ve ufukları kıt bazıları laikliğin içine düştüğü tehlikeden söz ederken, farkında olmayarak, tefessüh etmiş bir idarî aygıtın ayakta kalması yolunda ısrarlı bir irade sergilemeye kalkışıyorlar. Siyasî tarih bize gösteriyor ki, insana olan inancını yitirmiş, toplum adına bir işlev gerçekleştiremez hale gelmiş bir sistem kolay kolay ayakta kalamaz. Aynı şekilde insanı ve toplumu dışlamayı, topluma rağmen ayakta kalmasını açık-gizli bir tehditle gerçekleştirmek çaresizliğine düşen ideolojiler de, bir zaman sonra toplumlar adına taşınması anlamsız bir yük haline geliverirler.

Bilindiği gibi, Sovyetler Birliği'nde prestroykanın ilânından sonra, özellikle üçüncü dünya ülkelerinde rejimlerin ideolojik alt yapıları iyice boşaldı. Aynı şekilde Türkiye gibi batı bloku içinde yer alan ve çok partili siyasî yapılarla yönetilen ülkelerde, sistemin sözcülüğünü üstlenen partilerin birbirine alternatif olma özelliği de ciddi bir erozyon geçiriyor. Türk halkı görüyor ve anlıyor ki, sistemin liberal organizasyonları ile sosyal demokrat veya demokratik sol aygıtları artık birbirinden farklı bir taahhüt geliştiremiyorlar. Bu

tıkanmış ve insandan soyutlanmış hantal yönetim anlayışının, artık "sosyal demokratlar" tarafından değiştirileceği, yeniden restore edileceği vaadleri de tamamen terkedilmiş görünüyor. Türk toplumu vicdanında ürettiği adalet arayışlarına, eşit muamele beklentilerine ve toplumsal kesitler arasındaki derin uçurumların telâfisine dair ümitlerini, şimdi nereye kanalize etsin, bunun çarelerini kimden ve kimlerden beklesin?

Ayrıca Türk halkı, 1947'de *İnönü* ve *Celâl Bayar* arasında mutabakatları sağlanan derin "*muvazaa*"dan dolayı, biraz horlanmışlık ve aldatılmışlık kompleksi içinde yüzerken ve "sol"un ülke ve toplum adına tehdit niteliğini yitirdiğini gözleriyle görürken, ondan hâlâ tarihî zafiyetlerinin eseri yeni "sığınmalar" nasıl beklenebilir? İşte anlaşılmayan husus burası değil mi? Her rejim ve yönetim belirli bir dönem dahi olsa, bir ülkede pâyidâr olabilir. Fakat adaletsizliğin bütün bir toplumun gözleri önünde cereyan ettiği, rüşvetin ve hırsızlığın alenî bir meslek haline dönüştüğü bir dönemde, insan ve toplum yaratılışından gelen bir sevki tabîî ile, kendisini bu bataklıktan soyutlamak ihtiyacını elbette ki duyacaktır. İşin bu safhası, laiklik sözcülerinin sandığı gibi islâmî bir nitelik arzetmez. Bu, insanlığın hilkatinden gelen bir dışlama, kendini soyutlama ve hantal idarî yapı ile onun ideoloğlarını teşhir kabiliyetinin ortaya koyduğu son derece ciddi bir sonuç olabilir ancak. Bu ciddi sonucun verdiği ürküntüyü, bugün hepimiz gazete sayfalarından takip ediyor; laik ideoloğların çaresizliğine karşı halkın gösterdiği lâkaytlığı da tarihin bir seyri olarak ilgi ile izliyoruz.

Türk halkının bu derin ve tarihî berzahtan geçişte gös-tereceği olgunluğa, hepimizin büyük ihtiyacı var. Heyecansız, acelesiz ve hatta kimseleri rahatsız etmeden gerçekleşen bu dönüşüm, hiç şüphe yok ki, ilk olarak islâmci aydın kesimleri yüksek bir tesir altına alacak gibi gözüküyor.

Yüksek ideoloji tartışmaları içinde kendini unutarak, islâm düşüncesini yirminci yüzyılın armağanı "*ideoloji ek-*

zersizleri" biçiminde algılayan ve sunan, Türk toplumunu sisteme entegrasyon histerilerine kapılmış görerek devamlı suçlayan, ona hep kendi tecrübesi dışında kalan ülkeleri ve modelleri aktaran islâmî aydın kesimler, mevcut gelişmelerden lâik ideoloğlar kadar şaşkın durumdalar. Radikal söylemleri meslek edinirken, bu söylemin toplumsal boyutları hakkında ve hatta Türk toplumunun tarihî, siyasî gelenekleri, insiyakları, motivasyon noktaları hususunda hiç bir ciddi teşhise ulaşamamış islâmî aydın kesimlerin, bu dönemde geliştireceği yeni söylem, bizce dikkatle takip edilmeye değer görünüyor doğrusu!..

Bu aydın sınıfı, mevcut gelişmenin ve dönüşüm anının neresinde? Bu umûmî hareketin oluşturunucusu mu, yoksa sevk ve idaresinde bir rol mü üstlenmiş bulunuyor? Ya da bir kısımlarında olduğu gibi, radikal söylemlerin dışında gerçekleşen bir durum mu söz konusu? Yahut, mevcut gelişmeyi, hangi metod ve yöntem tartışmalarıyla izah edelim? Bize göre, şu anda islâmî aydın muhitler, yavaş yavaş hızlanan ve gelişen toplumsal rüzgârın anaforunda, metod ve yöntem tartışmalarını unutarak mevcut durumu iştiyakla seyrediyorlar.

Hem laik aydınlar, hem de islâmî aydınlar açısından, kendi ihata ve kontrollerinin dışında gerçekleşen bir toplumsal gelişme söz konusu. Ne var ki bu oluşum karşısında, laik-batıcı aydınlarla islâmî aydınların içine girdikleri psikoloji, birbirinden o nisbette de farklı bulunuyor.

(Şubat, 1994)

"HUTUVÂT-I SİTTE" DEN NATO VE RUS KISKACINDA YAŞANAN BİR KAOSA

Son zamanlarda Bosna-Hersek ve Kuzey Irak konusunda aşırı İngiliz gayretkeşliğinin yol açtığı acı sonuçları, Türk kamuoyu, tam bir keşmekeş manzarası arz eden seçim atmosferinde bütünüyle gözden kaybediyor. Ne talihsiz bir durumdur ki, ekonomideki iflâs sinyalleri ile dış politikadaki stratejik kayıplar hepsi bir arada yaşanıyor. Ciddî ekonomik iflâslarla stratejik bir "tecrîd"i aynı anda idrak edecek görünen ülkemizde, geniş toplumsal kesimler, muhtemel bir seçim zaferinin sarhoşluğuna kendini kaptırmış gidiyor.

Etrafta kıyamet kopuyor, biz kapalı bir atmosferde, özünü yitirmiş Romalı hatiplerin kuru hitabetleriyle zihnimizi süslemeye mahkûm görünüyoruz. Daha üç-dört sene öncesinin dışa açılan, ufkunu genişleten Türkiye'sinden hiçbir iz ve işaret yok ortalıklarda!.. Kuzey Irak'taki gelişmeler eskisi kadar gündemimizi işgal etmiyor. Azerbaycan'daki gelişmenin aslını, esasını araştırarak dermanı kalmadı kimse'nin. Bosna'ya ilişkin ne karar alınırsa alınsın, bütün toplum, siyasal öncüleri ile birlikte, derin bir yutkunmanın ötesinde birşey yapamıyor. Sadra şifa bir demec verilmiyor, ortadaki oyunu izah eden resmi bir açıklama yapılmıyor.

Sanki sivil ve idarî kurumların hemen bütününe gizli bir el temas etmiş, onları hareketsiz bırakıyor. Toplumsal.

siyasal mekanizmalar "*karşı devre*"ler tarafından meflûç hale getirilmiş. Karanlık bir dehlizin içinde ne kendimizi, ne etrafımızı ve ne de önümüzü görececek halimiz kalmamış durumda.

Ve siyasal mekanizmalar, tam bir kördüğüşünü andıran çırpınışlar içinde, bir seçim mücadelesi veriyor. Ortada gözlenen kaosun sonucu için yarın, "*zafer veya hiç!..*" demekten kendimizi belki alamayacağız.

*

* *

Bu kaos bize, İstanbul'un işgal edildiği ve koca bir imparatorluğun mirasının paylaşılacak amacıyla masaya yatırıldığı "*mütareke yılları*"nı hatırlatıyor. İstanbul halkı ve Türk aydınları, silâh bırakılmış bir ülkenin esaretine ağlayacağı yerde, ittihatçı kadroların hükümeti terk ederek, yurt dışına kaçışlarının bayramına hazırlanıyordu. Ortalıkta kol gezen onlarca gazete ve dergi, hilâfet ve saltanatın, Boğaz'daki İngiliz kruvazörlerinin mahkûmu hale getirildiğinin ne yazık ki bilincine eremiyor da, bilâkis İngilizleri, Türk halkını ittihatçı haydutların tasallutundan kurtarmakta yardımcı unsurlar olarak görüyorlardı.

İngiliz politikaları aydınları, dinî çevreleri ve basın kuruluşlarını neredeyse tamamen ihâta etmişti. Politik husûmetlerin gözleri kör, kulakları sağır ettiği böyle bir esaret ortamında, ittihatçı ileri gelenlerinin Malta'ya sürülmesi karşısında duyulan sevinç, İngilizlerin planlı olarak ürettiği bir sonuçtan başka birşey değildi. Peki bu kadroları Malta'ya süren irade hangi irade idi? İngiliz işgal kuvvetleri bu ülkenin asıl icra organı mı idi ki insanları sürgün ediyordu? Bunun adına o zaman sürgün denemez, İngiliz işgal kuvvetlerinin kendi sömürgesi olan bir adaya, bu aydın ve politikacıları esir olarak götürmesidir söz konusu olan.

Bu yıllarda yerli aydınlar, çöken bir imparatorluğun yasını tutamıyor, bırakın geniş imparatorluk topraklarının elden çıkmasını, esir düşmüş bir pâyitahtın, saltanatın ve hilâfetin izmihlâlinin farkına dahi varamıyorlardı.

İnsanlar niçin bu kadar ufalmış, toplum niçin bu derecede çürümüş ve ülke adına sözcülük üstlenen aydın ve politikacılar, niçin böylesine aşırı bir kin ve garaza kendilerini terkedivermişlerdi.

Çünkü, heyûlâ gibi, bütün kalplerde çöreklenmiş bir korku kol geziniyordu. Hemen herkes İngilizlere karşı verilecek bir mücadelenin imkânsızlığı duygusu içinde yüzerken, yönetim gücünü ve meşrûyetini işgal kuvvetlerinden alırken, çıkmakta olan onlarca gazete ve dergi de mevcut İngiliz stratejilerinin gizli, açık motivasyonlarına kendilerini teslim edivermişti. Gizliden gizliye kurdurulan İngiliz muhibbi derneklerle bunların sözcülüğünü üstlenen basın kuruluşları, kısa zamanda, ülke kamuoyunu, yani gerçek iktidarı ele geçirmekte gecikmemişlerdi. İngiliz istihbaratı bu basını, o yıllarda dilediği biçimde kullanabiliyor, istediği istikâmetlere sevk edebiliyordu.

Artık bütün toplum, başta hükümet olmak üzere, bu basının gündemine teslim olmuştu. İngiliz kruvazörlerini Boğaz'da herkes demir atmış gördüğü halde, bunu unutmuş da, falan bakan veya tüccarın yolsuzluklarından başka bir konu konuşamaz hale gelmişti.

*

* *

İşte *Bediüzzaman* hazretleri böyle bir ortamda İstanbul'a inmişti. Cihan Savaşı içinde, bütün bir İmparatorluk İngiliz ve Rus kışkacı altında cendereye alınmışken, esir düştüğü Rus kuvvetlerinin elinden, ta Sibiry'a'dan kaçarak nihayet İstanbul'a yenice gelmişti. Heyhat!.. Bu nasıl bir İstanbul idi ki, dün savaş verdikleri İngilizleri, bugün saltanatın ve hilafetin merkezinde dinî otorite, aydınlar ve halk huşûyla dinliyor? İngiliz idaresini, kendilerini, ittihatçıların zulmünden kurtaran kahramanlar olarak tebçîl ediyorlar!..

Uyuyan ve iradesi felç olan bir milletin uyandırılması icab ederdi.

İşte bunun için "*Hutuvât-ı Sitte*" kaleme alındı. İşte bunun için esir İstanbul'un en kuytu hanelerine kadar, "*Hutuvât-ı Sitte*" gizliden gizliye ulaştırıldı.

İstanbul belki yüz yıllık uykusundan uyanıyordu o anda. Tarihin ve islâmın bilinci aydınlara, topluma yeniden avdet ediyor ve bu uyandırılmış bilincin tesiri Ankara'ya kadar ulaşıyordu:

"İstanbul'u işgal eden İngilizlerin başkumandanı, İslâm içine ihtilâf atıp... hatta şeyhülislâm ve bir kısım hocaları kandırıp birbirinin aleyhine sevk ederek... İtilafçı-İttihatçı fırkalarını birbiriyle uğraştırmasıyla Yunanın galebesine ve hareket-i milliyenin mağlûbiyetine zemin hazırladığı bir sırada... İngiliz ve Yunan aleyhinde "*Hutuvât-ı Sitte*" eserini *Eşref Edib*'in gayretiyle tab ve neşretmekle; o kumandanın dehşetli plânını kıran ve onun idam tehdidine karşılık geri çekilmeyen... Ve Ankara reisleri o hizmeti için onu çağırdıkları halde Ankara'ya kaçmayan"... (Şuâlar, Envar Neşriyat, s. 503)

"*Fesat Komitesi*"nin oyunu işte böyle açığa çıkarılarak, bütün toplum ruhundaki ve üzerindeki esaretin farkına varmaya başlıyordu.

Şimdi Türkiye Mütareke yıllarını andıran bir çıkmazın içine yeniden girmiş gözüküyor. Kendisini hırpalamaktan, kendi kadrolarının zaaf ve suistimallerinden başka birşey konuşamayan, dünyanın değişen dengelerinden gafil de değilken, bu yeni durumlara ilişkin hiçbir söz ve tavır geliştiremeyen bir girdaba teslim olmuş gidiyor. 1991'den beri, hemen bütün ülkenin, irade oluşturacak mekanizmaları meflûç gözüküyor. Davranamayan, sonunu gördüğü bir âkıbeta karşı reflekslerini dahi yitirmiş bir ülke görüntüsü var üzerimizde.

Parlamento neredeyse susmuş!.. Gerçek iktidarı ve toplumsal insiyatifleri eline geçirmiş "*medya*", bütün siyasal kadroları, toplumun önünde bir sirk hayvanı gibi çarpıştırıyor. Bunlardan herhangi birinin desteklenmesi, öne çıkarılması da söz konusu değil. Önemli olan vuruşturmak, kırmak

ve kırdırmak!.. Bütün siyasal kadroların elleri, ayakları kırık, bütün vücutlar kan revân içinde. Kimsenin birbirinin yüzüne bakacak hali kalmamış!.. Bu kadrolar o hale gelmiş ve öyle sanıyorlar ki, medyanın imkânlarından faydalanıyorlar! Halbuki hemen herkes kendi gündemini yitirerek, medyaya malzeme hazırlamaktan başka bir iş göremez hale gelmiş. Nemrud'un ateşini hatırlatırcasına, kendini yakacak bir büyük ateşe odun taşımaktan hem yöneticileri, hem siyasal muhalefet organları ve hem de toplumun kendisi helâk olmuş görünürken, ufkumuzda doğacak hangi zaferi, kim veya kimler müjdeleyecek dersiniz?

(Şubat 1994)

HASAN MEZARCI, İTTİHATÇILAR VE İNGİLİZ İSTİHBARATI

Ülkemizin üzerinde aynen Uğur Mumcu'nun katlinin arkasından gelen terör benzeri karanlık bir hava yeniden egemen hale getirildi. Sun'î bir kıyamet gibi, bir gizli elin bastığı tuşlar, teker teker harekete geçiyor. Binbir renkle donatılmış gazetelerin bütün sayfaları, neredeyse tek renge büründü. Görsel medyanın, güya hayata renk katmak amacıyla kurgulanmış yayınları da, anında rengini değiştirdi. Bütün medya ve siyasal mekanizmalar, aralarındaki ihtilaf-ları geçici bir sulh ile noktalamış bulunuyorlar.

Şimdi bütün ülkede, on kasımları andırır şekilde hep aynı ses işitiliyor. Ne var ki bir farkla: On kasımların ağla-maklı edası ortadan kalkmış, mazlumluk edebiyatının yerini umûmî bir saldırganlık devralmış durumda. Bu sivilize edil-miş teröre, Türkiye, bildiğimiz kadarıyla hiç de yabancı sa-yılmaz. Uğur Mumcu olayında olduğu gibi, umûmî bir koro-yu andıran daha nice denemelerin içinden çıkıp geliyor Tür-kiye!.. Unutmayalım ki, bu sun'î, zorlama ittifakın gücü, sa-nıldığı kadar uzun ömürlü olamaz. Bir "gizli el"in sağladığı bu umûmî ittifak, topluma yansıtılan bu karanlık illüzyon en kısa zamanda dağılacak, var olduğunu gördüğümüz "ortak cephe" kendi zaafılarını açığa vurmakta gecikmeyecektir.

Yalnız burada bir hususa hemen işaret etmek gerekiyor.

Kendisini islâmcı olarak bildiğimiz bir yazarla, genel kültürel birikiminden söz edilen milliyetçi bir köşe yazarı, *Hasan Mezarıcı*'nın Meclise sunduğu ve aklanmasını amaçladığı İttihatçılarla kendi düşüncesi arasında büyük bir tenâkuz bulunduğuna işaretlerle, okuyucularına, araştırma önergesinin tutarsızlığını hatırlatmak ve öğretmek istediler. Onlar demek istiyorlardı ki, sayın Mezarıcı'nın amacı üzüm yemek değil de bekçi dövmektir. Ayrıca teklif sahibinin ucuz şovmenliğe heveslendiği, meseleyi neredeyse provake ettiği biçimindeki sözleriyle de, her halde kendi vicdanlarını rahatlatmış olmalılar. İnşallah bu tavırlarıyla, "*karanlık üreten koroya*", biz de az çok sizinle beraberiz demek istemişlerdir. Ama böyle dar zamanlarda sergiledikleri bulanık tavır ne kendi gözlerinden, ve ne de okuyucularının nazarından kaçmayacaktır diye düşündüğümüzü, burada ifade etmiş olalım.

*

* *

Cihan savaşının büyük bir mağlûbiyetle ve imparatorluğun umumi tasfiyesi ile sonuçlandığı yıllarda, hiç şüphesiz bundan en büyük acı duyanlar *Mehmet Akif* ve *Bediüzzaman* gibi büyük islâmcılar oluyordu. Bu büyük acı onları, her çareye baş vurmaya zorladığı gibi, ikisi de benzer sebepler dolayısıyla Ankara'nın yollarına düşüyorlardı. Uğradığımız büyük mağlûbiyetten gerçek bir ızdıraba düşenler arasında, hiç şüphesiz ittihatçılar da vardı. Politikaları bazı bakımlardan yanlış olsa bile, unutmayalım ki ittihatçıların bir haylisi Ermeni kurşunlarıyla canını verdiler. Hatta onlardan büyük bir bölümü, Anadolu'da millî mücadelenin örgütlenmesini sağladılar. Osmanlı ordusunun lağvedildiği bir dönemde, başta Anadolu olmak üzere Trakya, Azerbaycan, Kırım, Kafkasya ve Orta Asya gibi ülkelerde, yerden mantar biter gibi bir anda ortaya çıkan Türk devletlerinin kuruluşu-

nu da onlar sağladılar. Halk ayaklanmaları, verilen milis mücadeleleri de bütünüyle onların eseri idi.

Teşkilat-ı Mahsûsa'nın planladığı bu yeni ve halk hareketlerine dayalı mücadele biçiminden en çok rahatsızlık duyanlar ise, dönemin İngiliz politikaları oluyordu.

1897 *Bazel siyonist kongresi* ile İngiliz hükümetinin, müşterek bir politika ile, Osmanlı İmparatorluğunu tasfiyeyi amaçladıklarını bu gün daha iyi biliyoruz. *Abdülhamid*'e karşı İttihatçıları destekleyen İngilizler, umûmi savaş öncesinde, Almanların kucağına itilmeye bizi mecbur bıraktılar. Çünkü İngiltere Çarlık Rusyası ile anlaşarak, Osmanlı'yı tasfiyeyi amaçlıyordu. Nitekim bu politikalar aynen bugün de geçerli olup İngiltere, Rusya'yı sürekli Balkanlara çekmekte ve Ortodoks ittifakının oluşması için elinden geleni geri bırakmamaktadır. Son Bosna krizinde şahit olduğumuz şekilde, Yeltsin'i Bosna'ya asker göndermeye ikna eden ve Sırbistan'a yönelik NATO kararlarını devre dışı bıraktıran ülke, yine İngiltere olmuştur. Bu hususun iyi anlaşılması için, Major'un, Rusya seyahatinin ve yapılan açıklamaların yeniden gözden geçirilmesi yeter de artar bile. Ayrıca *Ortodoks ittifak*ma yönelik haberlerin ilk önce İngiliz haber ajansları kanalıyla üretildiğini ve âdeta Rusya'nın yanı sıra bölge ülkelerinin de, böyle bir dayanışmaya teşvik ve tahrik edilerek yönlendirildiğini kolayca farkedebiliriz.

İşte büyük savaş ve mütâreke yıllarında olduğu gibi, millî mücadele yıllarında da, İngiliz istihbaratı, ittihatçıların temizlenmesine, bulunduğu yerlerde suikastlarla öldürülmesine, kendi ülkelerinde elden geldiğince politika dışında bırakılarak, yıpratılmasına dayalı, cihan şümûl bir politika uyguluyordu. İstanbul'un işgali sırasında ittihatçılar halkı örgütleyebilir ve İngilizlere karşı eylemli bir muhalefet üretebilir düşüncesiyle, İstanbul'da bulunan ittihatçıları bunun için nefyettiler. Süleyman Nazif ittihatçıların o kadar aleyhinde olduğu halde, onu niçin Malta'ya sürdüler? Çünkü *Süleyman Nazif*, Irak'ta İngiliz oyunlarını bozan, cepheden yazılar yazıyordu, hem de İstanbul'un işgalinden hemen önce!..

Anlaşılan oydu ki, amaç tek tek ittihatçılar değil, İngiliz politikalarına teslim olmayacak bütün ekipleri temizlemektir.

*

* *

İstanbul'da ve yurt dışında bu amaçlarına ulaşan İngilizlerin, ikinci endişesi, Ankara'daki hareketin etrafında yeni bir ittihatçı halkasının oluşmasına fırsat vermemektir. Nitekim Malta'dan kurtulan değerli ve tecrübeli bir kadronun, olmadık sebeplerle mücadelenin içine sokulmadıklarını, ittihatçıların en alt grupları kullanılarak çeşitli ihtilafların körüklendiğini, bazılarının da en basit sebepler bahane edilerek suikastlere kurban edildiklerini artık bilmiyor değiliz ki!..

İşte *Hasan Mezarıcı*'nın sunduğu araştırma önergesi adı doğrudan konmasa da, bu gizli fesadın, çift taraflı çalıştığı sanılan çarmıhın açığa çıkarılmasını amaçlıyor olmalıdır. İngiliz emperyalizminin ürettiği politikalara daha, birkaç yıl öncesinde, Hürriyet ve İtilafçılar, bazı dinî çevreler kolaylıkla düşürülmüşken; koca imparatorluk halkı ile batıcı aydınlar, ittihatçılardan bizi kurtarıyorlar diyerek İngiliz ortak cephesine elsiz ayaksız sarılırken; bu kombinezonların Ankara varyantının ortaya çıkarılmasından kimler, niçin gocu-nuyorlar acaba?

Birara ümitsizlik ve çaresizlik içinde, bütün islâm dünyasının, İngiltere'nin işgali altından nasıl kurtulacağını düşünen bu aydınlardan bazıları, Sovyetlerin yenice ortaya attıkları antiemperyalizm tezlerine bel bağlamışlarsa, bunun kınanacak bir tarafı mı vardır? Bu yıllarda, sömürgeye dönüşmüş bu ülke halklarına "*İslâm şûrâları*" teklif eden bir politikaya kim, nasıl olur da icabet etmezdi? *Sultan Galiyef*, velle ki yanılmış olsa bile, bugün samimiyetinden şüphe edebilir miyiz?

Unutmayalım ki, ne kadar büyük hataları olursa olsun, bu ittihatçılar, evrensel bakmayı bilen, İngiliz sömürge imparatorluğuna karşı evrensel düzlemde bir mücadeleyi göze alabilen, "*son neslimiz*" olarak ortaya çıkar. Bu gözü kara,

İngiliz politikalarının arka yüzünü herkesten iyi bilen ve İngiliz istihbaratının amaçlarını anında keşfetmeyi bilen bu insanların, hatalarıyla beraber yeniden anlaşılmaya ihtiyaçları vardır.

Bu kadroların tasfiyesinden sonra, Türkiye'de ve Ortadoğu'da, İngiliz politikalarını göğüsleyecek neslin kökü kurutulmuştur. *Bediüzzaman Hazretlerinin*, üzerine basa basa tekrar ettiği "*fesat komitesi*"nin önü de böylece açılıvermiştir. Bu komite, *İngiliz entelijan* servisinden başka ne idi ki?

(Mart 1992)

İKİNCİ MÜTAREKE BERZÂHI

Yaklaşan mahallî seçimler dolayısıyla bütün kamuoyu, Refah Partisinin üzerine daha bir dikkatle eğilmişse benziyor. Refah'ın kendi seçmen tabanlarında da, bu bakımdan ciddi bir hareketlenme söz konusu. Partinin konumunun şubat başlarından itibaren manşetlere taşınması, sadece Refah seçmenini değil, Refah'a karşı bağımsızlığını korumaya çalışan farklı cemaat yapılarını da âdeta teyakkuza geçirdi: Ne oluyor ve nereye gidiyorduk?

Zaman zaman bu sorunun, kapalı muhitlerde biraz daha açılmaya çalışıldığı oluyordu: Acaba Refah Partisinin üzerindeki "*marjinallik*" yaftası kaldırılmak mı isteniyordu? Şimdiye kadar yazılı ve sözlü basının yok farzettığı bir fikir ve siyasî hareket, nasıl oluyor da böyle bir cesâmet ile takdim mazhar oluyordu. Merkezin temsilcisi partiler bu derece parçalandığına, oylar artık bir iktidar vadetmediğine göre, Refah Partisi gerçekten birinciliğe veya ikinciliğe oynayacak mı demekti. Öyleyse, hiç de beklenilmeyen böyle bir gelişme karşısında ne yapabiliriz, ya da ne yapmak gerekirdi?

Türkiye'de siyasal statünün içine düştüğü aciziyet dolayısıyla, Refah'taki gelişme gerçekten daha bir anlamlı gözüküyor. Zaten *sağ-muhafazakâr* kesimler geçtiğimiz seçimlerdeki "*ittifak*" denemesiyle, siyasal tercihlerinde zaman zaman geleneksel davranışlarının dışına çıkabilmişlerdi. Her grup veya cemaat kendi yerel şartlarının zaruretleri ile başbaşa kaldığında, içinde bulunduğu konumu daha bir anlamlı hale getirmek zorunluluğunu duyabiliyordu. 1991 genel seçimlerinde İstanbul'da ortaya çıkan sonuçlar, cemaat bireyle-

rinin "ferdi tercihlerini" öne çıkardıklarını ve neticede *ittifak*'ı desteklediklerini ortaya koyuyordu. Gene İstanbul'daki ara veya genel mahallî seçimlerde cemaat bireylerinin, *cemaat hükmî şahsiyetlerinin* dışında, Refah Partisini desteklediklerine şahit olduk. Çünkü özellikle İstanbul'da Refah'ın aldığı anlamlı sonucu, sadece Refah'ın kendi gücü ve tabanıyla izah mümkün görünmüyordu.

Şimdi aynı sonucun İstanbul'da *Tayyip Erdoğan*'ın, Ankara'da da *Melih Gökçek*'in şahsında yeni baştan tecellî edeceği açıkça görülüyor. Bu adayların, cumhuriyetin ekonomik ve siyasî başkentlerinde, sonuç alıp alamayacakları ciddi olarak merak ediliyor. Velevki aksi yönde bir sonuç tecelli etsin!.. Ulaşılan başarının büyüklüğünden gene de kuşku duymanın imkânı yok. Bu arada, Refah tabanlarının dışında kalan çeşitli kesimlerden destek alacak bu tür isimler, diğer illerde de yok değil.

Şuraya varmak istiyoruz ki, önümüzdeki seçimlerde Refah Partisi bazı tepki oylarıyla birlikte, bireysel tercihlerini öne çıkaracak cemaat oylarının da mazharı olacak gözüküyor.

Burada önemli olan, partiye son saldırılar dolayısıyla, Refah'taki gelişmenin önünün alınıp alınmadığı hususudur. *Hasan Mezarıcı* olayı, Refah'ın Bosna'ya gönderdiği paralar meselesi ve *Tayyip Erdoğan*'a izafe olunan gayrı ciddi arsa spekülasyonu vs. hususları ile, toplumun içine sürüklendiği derin şok dalgaları şu anda herşeyi altüst etmiş görünüyor. Bu isnadların amacının, Türk toplumunda Refah ve dolayısıyla *İslâm karşıtı* bir teyakkuz üretmek olduğundan şüphe edilemez. Bu neviden yüksek şok uygulamalarına Türk toplumu zaman zaman maruz bırakılsa dahi, bunların Ramazan ayına tesadüf ettirildiğine şahsen biz ilk defa şahit oluyoruz.

Bu şiddetli şokun ve aceleciliğin muhakkak ki bir anlamı bulunmalıdır. Biz şahsen sergilenen acelecilikte -Ramazan'a nazaran- büyük ve ciddi bir telâşın gizli olduğu kanaatindeyiz. Sanki bir son çare gibi; elde, avuçta ne varsa hepsini boca etmenin telâşı!.. Elbette son çareleri değil, ama ciddi bir zafiyetin varlığından da kuşku yok.

Zafiyet şurada ki, sistem kendi savunmasını siyasal kurumları aracılığıyla yapamıyor. Ülkemizin Körfez Savaşı sonrasında içine sürüklendiği yapısal tıkanma karşısında, *merkez partiler* toplumun önüne birşey sunamaz hale geldiler. Türkiye dış politikasıyla, ekonomisiyle, sosyal-kültürel kurumlarıyla tamamen iflâs etmiş görünüyor. Memur ve işçi maaşlarının verildiği günlerde ekonomi ciddi depresyonlar geçiriyor. Bu maaşlar ise artık dış borçla karşılanmak durumunda kalmıyor. Dış politikada iki bloklu yapıya şartlanmış *hariciye*, hükümete yeni alternatifler sunamıyor. Hükümet ise, kör bir bilinç yokluğu içinde, bu alanda hiçbir tedbir gerçekleştiremiyor.

Sanki Türkiye tam bir kumpasa alınmış, hareket ve tedbir kabiliyetini tamamen yitirmiş, sığ denizlerde can çekişerek seyrediyor. Böyle durumlarda toplumlar kuvve-i mâneviyelerini bir başka alternatifin peşine takviye etmeye müştak ve müheyya olurlar. Çaresizlik ve ümitsizlik psikolojilerini toplum dediğimiz kalabalıklar, bir başka grubu, yolu, hizbi ve partiyi aracı kılarak zamanında telâfi etmesini iyi bilir. Toplum yüz kerre kandırılrsa dahi, ümit ve kurtuluşunu bir başka alternatife havale etmekten kolay kolay bıkmaz. Zaten yapacağı başka ne olabilir ki? Şimdiye kadar yapılanlar da bunun dışında birşey mi idi?

Toplumun en alt kesimleri dahil, hemen herkes derinden hissediyor. Türkiye, bütün statülerin yeniden oluşacağı bir anı yaşıyor. Yeni dünya düzeni denilen uluslararası yapı içinde, Türkiye'nin konumu, İkinci Dünya Savaşı ile şekillenen konjonkürün dışına taşacak, Türkiye'nin statüsü yeni baştan şekillenecek. Geçirdiğimiz büyük tıkanma işte buradan kaynaklanıyor.

Ülkemizin içinde bulunduğu bu hal, ne yazık ki bize *Mütareke yıllarının* derin fetretini hatırlatıyor. Bir fetret ki, herkes birbirini yiyor. Yaşadığımız çıkmazın sebeplerini yitirdik. Bütün bir ülke ve toplum olarak ayrıntıların içinde boğulmuş vaziyetteyiz. Bosna-Hersek, Körfez Savaşı ve so-

nucunda ortaya çıkan Güney Doğu meselesi, sistemin ve onun sözcüsü siyasal mekanizmalardaki derin çürüme ve kokuşma, cumhurbaşkanlığı makamının patlayan bombalardan ürken feraset zafiyeti ve kendi sesinin dinlenilip dinlenmediğinden emin olmayan şaşkınlığı içinde Türkiye, bütün mekanizmaları ile markaja alınmış bir ülke manzarası arz ediyor. İşte bu durum, 1918-1922 arasında Osmanlı devletinin ve İstanbul'un yaşadığı mütâreke yıllarını hatırlatıyor bize. Türkiye kendi ayrıntılarında boğulmuş, ayrıntılarına raptedilerek hareketsiz bırakılmış. Görüldüğü kadarıyla bu fetretin, mütareke yıllarının fetretinden hiçbir farkı yok.

Yaşadığımız fetretin sonunda, ülkemize yeni statülerin dayatılacağından kimsenin şüphesi bulunamaz. İşte mevcut şartlar içinde, ülkemizin geleceğine ilişkin hükümetten sadra şıfa bir söz işitilmiyor. Muhalefetin ANAP kanadı ise, iktidarın verdiği toplumsal yorgunluğu, bezginliği, ruhî karanlıkları ticarete tahvilin kolaycılığını hesap ediyor. Fakat ne kadar boş bir çaba!.. ANAP'ın önünün tıkandığını veya tıkanmak istendiğini kendisinin dışında herkes farkediyor da, onlar bu durumun farkına varmak istemiyor. ANAP'ta gerçekten tecrübeli ekonomistler var. Fakat hâlâ nicin anlamak istemiyorlar ki, Türkiye'nin sıkıntısı sadece ekonomide toplanmıyor?

Yeni bir ufuk lâzım bu ükeye!.. Mevcut karanlığın sonunu gören, topluma içinde yüzdüğü karanlığın mahiyetini anlatan ve bu berzahtan "Benim klavuzluğumda çıkman mümkündür" güvenini veren tarihî kişiliklere ihtiyaç o kadar fazla ki!..

(Şubat, 1994)

PANDORA'NIN KUTUSU: İZMİR SUİKASTİ

Cengiz Çandar son yazılarından birinde Şeyh Sait isyanı, İzmir Suikasti ve İstiklâl Mahkemeleri ile, sertlik yanlısı İsmet İnönü'nün, Rauf Orbay'ın yerine başbakanlığa getirilişi arasında sağlam bir ilişki kurdu. Yeni kabinenin, yani İsmet Paşa kabinesinin kurulmasından daha hemen birgün sonra, 4 mart 1925'te meclisten meşhur "*Takrîri Sükûn*" kanunu geçiriliverdi. Aynı zamanda, İstiklâl Mahkemeleri'nin görevinin iki yıl daha uzatılması da dahil olmak üzere!..

İki İstiklâl Mahkemesinden biri doğudaki olayları karara bağlarken, ötekisi de İzmir Suikasti bahanesiyle, yeni iktidarın yegâne muhalefeti teşkil edecek ittihatçı gruplarını ve *Sebilürreşat* etrafında toplanan Eşref Edip ve arkadaşlarını yani islâmcı murakabeyi tasfiye edecekti.

Tam ve ciddi bir tasfiye gerçekten yaşandı:

Sırasıyla *Kıyafet İnkılâbı* (1925), *Medenî Kanun* (1926) ve yeni bir *alfabenin kabulü* (1928) için bütün yollar açılmış bulunuyordu.

Millî Mücadele'nin karakter değişimine uğradığı, gerçekten nirengi bir tarih 1925. Artık 1925 den sonra bütün ülkede tek bir ses hakimdir. Bütün vicdanî karakollar tutulmuş, ideolojileri ne olursa olsun Hüseyin Cahid'in "*Tanin*"i, Velid Ebüzziya'nın Tanzimat'tan beri yayımını sürdüren

"*Tevhid-i Efkâr*"ı ve bütün basın kâmilten susturulmuştu. Verdiği bir istiklâl mücadelesi ile kendini bağımsız kılan bir ülke ve onun kamuoyu sanki mütâreke şartlarını yeni baştan yaşamaya, demokratik ve idarî bütün vasıflarından soyunmaya zorlanıyordu.

Bunun, bu durumun daha üç-beş yıl öncesinde İngiliz işgali altındaki İstanbul'da revâ görülen uygulamalardan ne farkı vardı. O zaman da, İngiliz işgal kuvvetleri İstanbul başına aynı muâmeleyi revâ görmemişler miydi? Kapanan dergilerin, gazetelerin sayısını şimdi tek tek saymanın bir anlamı var mı? Ya İngiliz sansürünün yasakladığı yazılar dolayısıyla, çoğu sütunları bomboş çıkan gazeteler!.. Bu birbirinin devamı olan uygulamanın mahiyetleri arasındaki benzerliği hâlâ daha sorgulamayalım mı?

Mütareke yılları içinde, İstanbul'da, İngilizlerin emperyalist ve sömürgeci politikalarına karşı duran, Birinci Dünya Savaşı yıllarında çoğu, cephelerde bu politikanın nihâî amaçlarını farkedenden bir bilinçle savaşan aydınları teker teker Malta'ya sürgün edenlerin amacı ile, bu son uygulamalar arasındaki paralelliği hâlâ farketmeyelim mi?

İttihatçı iktidarların îâşe nâzırı, büyük vatansever, mağlûbiyetlerin acısını ruhunun derinliklerinde duyan *Kara Kemal*'i, İngilizler Malta'ya sürerken, siz niçin, hiç alâkası yokken İzmir Suikasti dolayısıyla idam sehbalarına götürmek istiyordunuz? Bütün ittihatçıların Malta'dan kaçırılması ve kurtarılması için bu tecrübeli kadroların Millî Mücadele-ye kazandırılması için elinden geleni arkasına bırakmayan "*Câmi Baykurt*"u bütün cumhuriyet yıllarında ev ve göz hapsine niçin mahkum ettiniz? Kara Kemal, vatanın ve istiklâlin o dar günlerinde daha henüz bir nefes bile almadan, Ankara'nın yolunu tutarak sizlere gelmemiş miydi?

Yani bu tecrübeli, İngiliz politikalarına karşı son derece uyanık kadrolar neden hep devre dışı bırakılıyordu? Anadolu'daki ve bütün çevre ülkelerdeki bütün halk hareketlerini bu kadroların beslediği bilindiği halde?

Bu bakımdan, İzmir Suikasti bahanesiyle gerçekleştirilen ittihatçı tasfiyesi ile İngiliz sömürge komiserliğinin icra ettiği Malta cinayeti arasındaki bağlantı ve paralellik mutlaka çözüme kavuşturulmalıdır demek istiyoruz.

Bizim ve tarihin en büyük imparatorluğu olan Osmanlı devletinin, ittihatçıların elinde can verdiğini elbette bilmiyor değiliz. O ittihatçılar ki, içlerinde Rumu, Ermenisi ve Musevîsi eksik değildi. O ittihatçılar ki biliyoruz, çoğu gençti ve genç yaşta yüksek iktidarların sahibi olmuşlardı. Fakat gene o ittihatçılar ki, ruhlarını yüksek bir ideale, esir Türk illerinin, İngiliz ve Fransız ordularının sömürgesi durumundaki esir islâm âleminin kurtarılmasına vakfetmeyi bilmişler çoğu hayatlarını ölümün soğuk yüzüyle sınavdan geçirmeyi ciddi şekilde tecrübe etmişlerdi.

Onları uzun yıllar Abdülhamid iktidarına karşı, nasıl İngiliz ve Fransız istihbarat güçleri motive etti ise; aynı ülkeler ve istihbaratları, bu sefer kendi iktidarlarına ve temsil ettikleri ülkenin bütünlüğüne karşı aynı derecede bir mücadeleyi de başlatmakta gecikmemişlerdi. Şunu unutmayalım ki ittihatçı kadrolar, göreve gelişlerinden itibaren hep İngiltere'den yana bir politika takip etmek istediler. Bu destekleri ve yandaşlıkları gerçekten samimi idi. Osmanlının selâmetini, Güneş batmayan bir imparatorluğun politikaları ile paralel kılmakta görüyorlardı. Aynen rahmetli Özal'ın, Körfez Savaşında Müttefik Güçlerle işbirliğini tercih edişindeki gibi!.. Yanlış da olsa, bu tercihte fazlasıyla kınanacak bir durum bulunamaz. Çünkü biz "yanlış" hükmüne, tarihin uzun seyrinin arkasından, daha doğrusu bir imparatorluğun batmasından sonra varabiliyoruz. Zira bu anda biz bir yorum yapıyoruz, fakat ihtiyaç anındaki riskli kararın sorumluluğunu ise onlar üstleniyorlar.

Zamanın ilerlediği, taşların artık yerinden oynadığı bir zamanda Abdülhamid Han'ın yaptığı gibi İngiltere, Fransa ve Rusya arasında kurulmaya çalışılan büyük dengenin sürdürülmesinin de imkânı kalmıyordu. Kalmıyordu çünkü,

Abdülhamid Han da güçlü istihbaratına ve iktidarına rağmen olanların önüne geçememiş, Meşrutiyeti ilân etmek zorunda kalmış, Selânik ve Rumeli'ye gönderdiği bütün askerî ve sivil kadrolar isyancılara katılır hale gelmişti. 33 yıllık bir iktidar, sultanın gözleri önünde çözülüyor, Hareket Ordusu İstanbul'a yürüyor ve kelimenin gerçek anlamıyla büyük bir ihtilâl oluyordu.

Hiç şüphe yok ki, ittihatçıların Abdülhamid'e yaptıkları bir cürümdü. Fakat burada takılıp kalmak meseleyi çözme-yeceği gibi, tarihin ve politikanın sürekli değişen şartlarını ve dengelerini bize kaybettirmekten başka neye yarar ki!.. Aksi halde Hint müslümanlarını istiklâllerine kavuşturmak için, Doğu Türkistan'ı Çin'e karşı uyandırmak için, Ota Asya Türklerini ve Kuzey Afrika müslümanlarını sömürge güçle-re karşı teşkilâtlandırmak için, ittihatçıların emek verdiği evrensel mücadeleyi kavrama imkânını da kaybetmiş oluruz.

Unutmayalım: Hint müslümanlarının daha sonra Pakis-tan adı altında bağımsız devletlerini kurmaları, İstiklâl sava-şında bize yaptıkları yüksek yardımlar, ittihatçıların verdiği bir ruhun meyvesinden başka nedir? Hatta Mısır'da, daha sonraki yıllarda ortaya çıkacak olan özgün islâm yorumları-nın bu yıllarda, savaş içerisinde oluştuğunu nasıl unuturuz?

Burada, bu insanların her biri tek tek masaya yatırıl-sa, ömürlerinin "*seyyiâtı*"nı sayıp bitirmek imkânı yoktur. Fa-kat onların "hükmî şahsiyetleri"nde üstlendikleri yüksek ide-aller, emperyalizme karşı Osmanlının son savleti olarak ken-dilerini meydana atışları ve herkim nasıl izah ederse etsin İslâm adına "*cihad-ı mukaddes*" ilân edişleri ve önlerindeki her işe ve tehlikeye karşı gösterdikleri fütursuz samimiyettir ki, onları bizim nazarımızda "trajik" birer kahraman haline getirmektedir.

Tarihin büyük sorumluluğunun altından belki kalkama-dılar. Bir annenin çocuğu kendi kucağında boğazlanır gibi, koca bir imparatorluk da onların ellerinde son nefesini verdi. Şeytanın desiselerine kapılan Havva anamız ve Hazreti

Adem (a.s.) gibi, bir anda kendilerini çınlıplak ve yapayalnız hissettiler. Keşke yer yarılsa ve koca bir tarih kucakını açsa da; bu onursuz sonucu ve mağlûbiyeti, kendi halklarının ve islâm âleminin yanık ağdını duymasalardı.

Hiç kimse şüphe etmemelidir ki onlar, büyük düşünmüş ve büyüğe oynamışlardı.

Gene hiç şüphe etmemelidir ki, onlar bizim, "*evrensel bakmayı*" bilen son neslimiz olarak hatırlanmalıdır:

Şimdi hâlâ, ittihatçı düşmanlığının primini kendilerine geçim vasıtası yapanlardan geçilmiyor. İttihatçı kadroların kendi şahısları ve uygulamaları elbette eleştirilmeli, irdelenmeli. Hangi noktalarda siyonistlerin oyununa geldikleri, bu oyunları niçin geç farkettileri tabî ki sorgulanmalı. Ta ki, tarih yerli yerine otursun, biz tarihin aynasında herşeyi kendi yeri ve fonksiyonları içinde seyredebilelim. Her devri ve politikayı birbirinden kopuk, ayrıntılarda boğularak ve bütünü yitirerek algılamak gibi reflekslerden kendimizi kurtarabilelim.

Eğer böyle yapmazsak; İngiliz emperyalizminin, Hürriyet ve İtilafçıların, Lozan bezirgânlarının ve Takrîr-i Sükûn'a teşne duran iradelerin ittihatçı düşmanlığı ile aynı ortak cephe içinde yer aldığımızın farkında bile olmayız. Savaş içinde İngilizlerin, savaş sonrasında devrimlere giden yolda gene İngiliz politikalarının ve inkılâp yaptırımlarının önündeki en büyük engeldi ittihatçılar!.. Mutlaka bertaraf edilmeliydiler, ve edildiler de!...

İttihatçıların bu yönlerini unutmak, mütâreke yıllarında İngiliz sermayesiyle beslenen çoğu basın organlarının ürettiği bir vâveylâdan ve İzmir suikastı sonrasındaki karalama kampanyalarından ileri geliyor.

İhtilâl ürettiği devri sâbık fikrini, bugünün Fransa'sı tamamen silmişken; Ruslar devrim kompleksinden kendilerini kurtararak tarihi tashîhe hazırlanırken; biz de hem ittihatçıları, hem İngiliz işgali altında politika icra eden *Sultan*

Vahdettin'i aynı zamanda Anadolu hareketini ve arkasından gelen devrim sürecini bir bütün olarak algılamak seviyesine ulaşabilelim. Zamanın konjoktürünü bir bütün olarak kavrayamayanlar, ifrat ve tefritle, ayrıntıların keşmekeş ve kaosundan ne yazık ki bir tarih şuuruna eremiyorlar. Devri içinden yaşadığı halde, ona dışarıdan bakabilmenin şuurunu, *Bediuzzaman* ve *Âkif*'i de tekrar okumak gerekiyor.

(Mart, 1994)

MERKEZİN MESAFE ALMA İHTİYACI (DYP ve ANAP)

27 mart mahallî seçimlerinden sonra Refah Partisi'nin aldığı sonuç karşısında, sistemin sözcülüğünü üstlenen "*laik blok*" beklenmedik bir feveranla ortaya çıkmakta gecikmedi: Adı geçen partinin din istismarcılığından tutun da, Demokrat Parti'den itibaren iktidara gelmiş bütün sağ-muhafazakâr iktidarlar teker teker sigaya çekilmeye kalkışıldı. İmam-hatip Okullarını açarsanız, ezânın türkçe okunmasından taviz verirseniz, imam hatip mezunlarını polis, öğretmen vs. görevlerine atarsanız sonuç böyle olur denilmek istendi.

Ayrıca buradan yola çıkılarak, Refah dışında kalan siyasî partilerin bir "*laik blok*" etrafında toparlanması için güçlü bir propagandaya girişilmeye başlandı. Ne yazık ki, ciddi ve sistemli yapıldığından kuşku bulunmayan bu toplumsal ajitasyon karşısında, bu oyunu bozacak önemli bir çıkış da sergilenmedi. "*Laik blok*" içinde mütâlea edilmeye kalkışılan *Doğru Yol* ve *Anavatan* gibi partilerin tüzel kişilikleri, bu oyun karşısında hiçbir ses çıkarmamayı tercih ettiler. Onlar öyle düşündüler ki, "aşağı tükürseler sakal, yukarı tükürseler bıyık" gibi, iki arada bir derede hissettiler kendilerini. Ve gene düşündüler ki, nasıl olsa zaman geçer, koalasyon tartışmaları veya ekonomik paket irdelemeleri arasında, üzerlerindeki bu baskı ortadan kalkar. Tartışılan problem tavsayarak, neticede herşey eskisi gibi kendi ekseninde cereyan etmeye devam eder gider.

Bu partilerin içine yuvarlandığı ucuzluk, temelde problemi zamana yaymak, problemi kendi dışlarına kanallize etmek ve yerine göre küçümsemekte toplanıyor. Tabii ki bir problem eğer âcîl bir tehlike niteliği taşımıyorsa, böyle bir yöntemin tercihinde beis yoktur. Fakat ülke yönetimindeki siyasî ve idarî elit, "*zamani*", sadece içinde yaşadığı şu "an" olarak algılıyor da, konuyu uzun bir süreç içinde mütâlea etmiyorsa söylenecek bir birşey kalmaz. Ama ülkemizin çoğu problemleri, zamani sadece bölük pörçük, parça parça anlar olarak algılayan, uzun vadeli düşünme sorumluluğunu kaybetmiş bu tür politikacılardan kaynaklanmıyor mu? Bunun için farkına varmıyor veya varmak istemiyorlar?

Halbuki ülkemizin şu anda içinde bulunduğu şartlar, 1945 den beri sürüp gelen konjoktürün tamamen dışında, yepyeni bir konjoktüre oturmuşken, halâ günübirlik politikalarla ülkenin yönetimi nasıl kabil olabilir? Bu mümkün müdür?

Burada *Doğru Yol* ve *Anap* gibi iki büyük partiye ciddi görevler düşmektedir. Bunlardan bugün birisi iktidar ise, yarın diğeri olacaktır, ya da öyle bir ihtimal yok değildir. Dolayısıyla bu iki partinin, günübirlik politikaların dışında, ülke hakkında uzun vadeli düşünceler geliştirmesi, Refah Partisi ve onun etrafında toparlanan "*toplumsal-islâmî mu-tabakat*" ile sistem arasında katalizörlük görevini bihakkın üstlenmeleri gerekir. Eğer bu iki parti, bu sorumluluklarının bilincine ermez de, Türkiye'deki politik gelişmeler Refah Partisi ve rejim arasındaki çatışmaya oturursa, bundan asıl büyük zarara kendileri uğrar, bu zıtlaşmanın doğurduğu gerilim karşısında dayandıkları fonksiyonları birer birer kaybetmeye başlarlar.

Rejimle Refah veya islâmî gelişme öyle görülüyor ki, bundan böyle yukarıda işaret ettiğimiz zıtlaşma çizgisi üzerinde ilerleyecek demektir. Bu karşılıklı zıtlaşma şuuru, öyle bir an gelebilir ki, bu iki kutubun belirli bir noktada kesişmesine imkan vermeyebilir. Böylesi bir gerginliğin devamlı

olması durumunda, çok partili siyasî hayatın üzerine oturduğu odaklaşmalar ve zaman içinde onların iktidarı seçim yoluyla birbirine devretmesi mekanizmaları sona erer, biza-tihi rejim veya sistem kendisini bir siyasî parti olarak algılamaya kalkışır. İşte o zaman ülke olarak, siyasî ve idarî mekanizmaların tıkanıdığı bir noktaya ulaşmış oluruz.

Böyle bir prosedürden en fazla zarara uğrayacak unsurlar hiç kuşku yok ki, kitle partilerinin kendileridir. Ülkemizde bu vasma haiz şu anda Doğru Yol'un ve Anavatan'ın dışında üçüncü bir parti de gözükmemektedir. Yukarıda işaret etmeye çalıştığımız ve her geçen yıl içine daha bir hızla gireceğimizden hiçbir şüphe bulunmayan sürekli gerilime dayalı, zıtlasma üreten politik tezat içinde, kitle partileri ister istemez fonksiyonlarını yitirecek, dayandıkları toplumsal tabanlar üzerindeki sahiplik haklarını süratli şekilde kaybetmekle yüzyüze kalacaklardır. Rejim ve Refah Partisi teza-dının yarattığı gerginlik karşısında, kütlelerden tarafsızlık beklenemez. Bunun işaretlerini, adı geçen kitle partileri geçtiğimiz seçimlerde en açık şekilde görmüş olmalıdırlar.

Refah'a ilgi duyan seçmenleri caydırmak, bu partiye oy vermek düşüncesindeki toplumsal kesitleri *atatürkçülük* ve *laiklik* suçlamaları ile töhmet altında tutmak isteyen medya saldırısının ne sonuç verdiğini herkes kendi gözleri ile gördü. Politik konjoktürün böyle bir saldırı ya da karşı saldırı, veya savunma üzerine oturması gibi halleri, bundan sonraki yıllarda daha yoğun yaşayacağımızdan kitle partilerinin gafil olmamaları gerekir.

Nitekim seçim sonrasında bunun bir başka biçimini daha yaşadık. Refah'a oy veren halk tabanları acımasızca suçlandığı gibi, bunun yanı sıra Refah dışında kalan ve 1950 den beri iktidarların sahipliğini yapan *Doğru Yol* ve *Anavatan* da bu suçlamalardan kendilerini kurtaramadılar. İşte bu tür gerginliklerin devam etmesi halinde, ki devam edeceğinden şüphe edemeyiz, kitle partileri rejim ve onun ortak cephesinde yer alacak güçlerle Refah Partisi arasında sıkışıp ka-

labileceklerdir. Siyasal konjoktürün eksenini böyle devam ettiği takdirde, kütüphane partilerinin büyük ve geniş bloklar halinde devamlı oy kaybetmeleri kaçınılmaz bir sonuç olarak kabul edilmelidir.

Böyle bir anda bazı toplumsal tabanların, dinî muhitlerin tarafsızlık fonksiyonları ellerinden çıkar, daha doğrusu bunu anlatacak ve ifade edecek, seslerini duyuracak mecaleri dahi kalmaz. Bu sonucun en fazla zarar vereceği kesim hiç kuşkusuzdur ki sağ, liberal ve muhafazakâr partiler olur.

Onun için diyoruz ki, sağ-muhafazakâr partilere bu noktada önemli bir görev düşmektedir. Bu görev, Refah veya Türkiye'deki "İslâmî gelişme" ile sistem arasındaki "açı farkı"nı ekstrem boyutlardan kurtararak, bu açığı izah ve kabul edilebilir bir noktaya çekmektir. Açık farkı büyüdükçe, ülkemiz adına tahmin edilemeyen acı sonuçlar doğmaya başlanır. Buna meydan vermemek noktasında gerekli olan aklı selimi, sistemin gizli sahiplerinden ya da Refah ekplerinden bekleyemeyiz. Daha doğrusu bunu karşılıklı kutuplardan beklemek, problemi dışlamak, göğüslememek, problemin altında kalmayı kabul etmekten başka bir anlama da gelmez.

Onun için diyoruz ki, *Doğru Yol* veya *Anap* gibi partiler, islâmcı gelişme ile rejim arasındaki açık farkını azaltmak amacıyla, sistemin aldığı veya alacağı mesafeyi açıkça "deklare" edebilmelidirler. 1950 den beri kendilerinin sağladığı dinî ve millî mesafeyi, açıkça savunarak, toplum ve sistem nezdinde yeni baştan ciddi biçimde deklare etmelidirler. Ve bu noktada kendi konumlarını yeni baştan ifade etmelidirler.

Kendi yerleri neresidir? Hâlâ laik ortak cephe içinde kalmaya devam mı edeceklerdir? İslâmcı gelişme ile rejim arasında, kendilerinin tayin ettikleri alanı ve fonksiyonu yeni baştan tanımları gerekmiyor mu?

(Nisan, 1994)

YENİ BELEDİYELER, YENİ BİR DÖNEM

Geçen hafta yapılan mahallî seçimlerin doğurduğu sonuçlar hakkında, basına çeşitli yorumlar yansıyor. İleri sürülen görüşler arasında: İktidarın devam etmesi fikri, Anavatan partisinin geçirdiği zafiyet, sosyal demokrat oylardaki büyük gerileme özellikle dikkati çekiyor. Ayrıca kamuoyu araştırma şirketlerinin önyargılı tutumları ile Refah Partisinin aldığı büyük sonucu küçültmek ve lekelemek yolundaki gayretler de gözden kaçmıyor.

Seçimlerle ilgili söylenmedik şey bırakmayanlar, ne yazık ki Türk halkının doğusuyla, batısıyla büyük bir aklıselim sergilediğini ifade etmekten özellikle kaçınıyorlar. Seçimler boyunca dillerinden düşürmedikleri atatürkçülük istismarları, şeriat korkutmaları ne sonuç verdi? İşte ortada!.. Medya ile birlikte bazı sol-liberal siyasî kuruluşların geliştirdiği ittifakın aldığı sonuç, doğrusu, kendilerini derin bir sukûtu hayale sevkederken, milletimizin geleceği adına acı duyan nice vicdanlara da yüksek bir ferahlık imkânı doğdu.

Hiç kuşku yok ki Türk halkı, seçimler sırasında ciddi bir sınavdan geçmiştir. Atatürkçülükle, şeriat korkutmaları ile; yolsuzluğu meslek haline getiren kesimler ayakta tutulmak istenmiştir. Hiç kuşku yok ki, atatürkçülük paydasında toplanan düzenin kokuşmuşluğu, Türk halkına yeniden onaylatılmak, halkın gerçeği ve doğruyu, kendi hakikatini

arama iradesi frenlenmek istenilmiştir. Çok şükür ki, böyle-
sine iğrenç oyunlara itibar edilmediği gibi, halk toplumsal
ve kültürel hayatımız adına ciddi bir ivmeye yol açmakta ka-
rarlı gözükmiştir.

Alınan sonuç sadece Refah Partisi ile sınırlı değil. *Re-
fah*, İstanbul ve Ankara gibi sistemin ekonomik ve siyasal
başkentlerine damgasını vururken, Anadolu'da sayıları elliye
varan çeşitli illerde de benzer sonuçlar hasıl olmuştur. Bütün
Anadolu, metropollerden başlayarak, beş yıl boyunca, yep
yeni bir hayatın kuruluşuna sahne olacak. Halkın gönlünde
yatan ve yüreğinde büyüttüğü bir ruh, şehirlerde yeniden ha-
kim kılınmaya çalışılacak. Betonlaşmış şehirler, tarihte ol-
duğu gibi yeniden bir ruh ve kalp taşıyacak, insan ve toplum
hizmeti yeniden bir ibadet olarak algılanmaya başlayacaktır.

Bundan, alınan bu büyük sonuçtan ciddi bir sürûra er-
memek mümkün değil. Şu anda doğusuyla-batısıyla bütün
Türkiye, büyük bir vakar içinde, kendi aldığı bu büyük so-
nucu yeniden idrak ediyor. Kamuoyu şirketlerinin ön yargılı
değerlendirmeleri, liberal politikaların içine girdiği tarihî
çıkılmaz onu ilgilendirmiyor artık!.. Fakat düzenli akan mus-
luklar, işleyen bir trafik, rüşvet ve yolsuzluk çetelerinin önü-
ne geçilmesinin yanı sıra; Selçuklu ve Osmanlı toplumunu
derinden kucaklayan "*ahî dervişlerini*", yirmi birinci yüzyı-
lın kapılarını aralayacak *isimsiz hizmet erlerini* de sabırsız-
lıkla bekliyor!.. Fakiri fukarayı gözeten, ramazanlara dikkat
eden, camileri süsleyen ve hemen her gönüle, her akşam mi-
safır olan hizmet erleri olmalı bunlar.

Hiç kuşkusuz, bu seçimler sayesinde şehir ve toplum
hayatımız ciddi bir mesafe alacak, Anadolu şehirlerinin
silüetleri yeniden oluşacak. Türkiye'de halkın islâmla şeref-
lenmesi her geçen gün daha bir mesafe alırken, ruhlar yeni-
den Allah'ın nuruyla parlarken ve bu gelişme herkes tarafın-
dan farkedilirken, bu halin şehirlerin ve toplumun yapısına
yansımaması elbette beklenemez. Artık Türk halkının müs-
lümanlığı ruhlarda hapsedilmiş, sadece ferdî ibadetlere tah-

sis edilmiş dar bir alandan yükselerek, şehirlerin yapısına yeni bir şekil vermeye doğru ilerlemeye başlayacaktır.

Bu ilerlemeyi çoğu zaman, günlük kavgalar dolayısıyla biz belki çok zor hissedeceğiz. Belki çoğu yanlışlarını fazlasıyla öne çıkaracağız. Basında başı sonu gelmeyecek polemiklere şahit olacağız. Fakat bunca kaosa rağmen, hayatın aldığı mesafe o kadar büyük olacaktır. İktidarların gelip gitmesiyle değişmeyen kalıcı bir hayat!..

Bu bakımdan rahatlıkla ifade edebiliriz ki, bugün mahallî iktidar müslümanların tekeline devredilmiş durumdadır.

Bu büyük sonucun idrakinde olmayan siyasî hastalara gerçekten acımak gerekiyor.

Bugüne kadar, dini sadece bir "*ideolojik telkin*" olarak algılayan nice müslümanlar, artık çoktan unuttur hale geldikleri bir hizmet alanını bu vesile ile yeniden keşfedecekler. Halka veya topluma hizmetin ne demek olduğunun bilincine erecekler. Bir hasta ziyaretinin, tütmeyen ocakların ve sâhipsiz ailelerin farkına varacaklar.

Bu hizmet ideolojik olmaktan, çoğu zaman bir felsefeye dönüşen mantık ekzersizlerinden daha anlamlı bir alandır. Artık "*toplum*" bundan sonra, müslümanların nazarında soyut bir kavram olarak değil de; açları-tokları ile, fakiri-fukarası ile ve de basit ihtiyaçların girdabında kendini tüketmeye ramak kalmış kalabalıkları ile algılanmaya başlayacaktır. Bu kesitlere zamanında ve âdilâne ulaştırılacak her hizmet, âdeta bir hayatı yeniden kurmak ve ihya etmek mesabesine yükselecektir. Bu noktadaki her hizmet, ibadet hükmündedir.

Bu şuardan hareket eden ekseriyeti Refah Partili belediye yetkililerini ve diğer partilerden muhafazakâr başkanları şimdiden tebrik ettiğimiz gibi; onların başarılı, samimi hizmetlerini yansıtmak da, basınımız üzerinde bir farzı kifâye hükmünü taşıyacaktır.

Devlet hizmetini "*halka hizmet*" boyutuna yükseltecek bu yeni denemenin, müslümanlara Cenâbı Hakkın büyük bir fırsatı ve lûtfu olarak kabul edildiğinden hiç bir kuşku duymuyoruz. Bu şuur içinde, yeni bir hizmet anlayışı ile işe başlayacak bütün yirmibirinci yüzyıl "*ahîlerine*" başarılar diliyoruz.

(Nisan, 1994)

1945 REJİMİ, ANAMUHALEFET PARTİLERİNE YÜKLENEN FONKSİYON VE REFAH PARTİSİ

1 945 sonrası yıllarda devrin cumhurbaşkanı *İnönü ile Celâl Bayar* arasındaki sıkı münasebet, kamuoyunun gözünden ne kadar gizlenmeye çalışılırsa çalışılsın, mutlaka bir fısıltıya dönüşür, duyulur ve rejimin kurucusu CHP ile yeni yeni oluşmaya başlayan Demokrat Parti'nin bu gizli diyalogu çoğu vicdanları muhtarib kılardı. Halbuki o yıllarda ülkede öyle bir hava doğmuştu ki, rejimin istinadgâhı CHP'nin öncü kadroları sokaklarda "üryan" geziyordu. Diktatoryal niteliklere bürünmüş otorite etrafındaki "*ortak cephe*", kış ortasında cemreye maruz kalmış gibi her geçen gün daha bir çözülüyor, kralın kisbetleri bir bir üzerinden dökülüyordu.

Ne oluyordu, aman Allahım!.. "Kral", çıplak mı kalacaktı?

Hal böyle iken, Demokrat Parti'nin bu tutuk muhalefeti de nereden kaynaklanıyordu? CHP rejimi kuran parti olduğuna, devlet ile parti içiçe geçmiş bir bütün oluşturduğuna, vali ve kaymakamlar CHP'nin il ve ilçe başkanları haline dönüştüğüne göre; Demokrat Parti'ye hem CHP'nin, hem de sistemin, yani rejimin muhalefeti rolü düşüyor değil miydi? Demokrat Parti'nin lider kadrolarında bu hususta görülen is-

teksizlik, İsmet Paşa nezdindeki "meşrûiyet" arayışları, savaş sonrasının giderek berraklaşan havasını yeni baştan kartartıyor, büsbütün sislere boğuyordu.

1948'de Yaşanan Ciddi "Ana Muhalefet" Krizi

İşte Millet Partisi, Demokrat Parti'nin bu tutukluğu ve rejimin partisinin çizdiği laiklik kulvarında mücadeleyi kabul etmesi dolayısıyla doğdu. İnönü ile Bayar arasındaki derin "muvâzaa"nın DP platformlarına taşınmaması, gizli tutulmak istenmesi Demokrat Parti'yi içinden çatlatmaya yetip de artmıştı bile. Parti bölünüyordu, fakat ittihatçı fütursuzluğu içinde, Bayar'ın kılı bile kıpırdamıyordu. Aynen 12 Mart öncesinde Demokratik Parti'nin ortaya çıkışı sıralarında, Süleyman Demirel'in etrafından örülen "yeminli" tezgâhını hatırlatan acımasız bir fütursuzluktu bu. Bu safra mutlaka atılmalı, takarrür eden "meşrûiyete" ve gizli muvâzaaya gölge düşmemeliydi.

Bu zamanlar, çok partili rejimin istinadlarının tayin edilmeye çalışıldığı yıllardı. Ayrılanlar, yani Millet Partisi mi? Onlar, kesinlikle Demokrat Parti'nin önüne geçmemeli, ülkede çığ gibi gelişen toplumsal muhalefet bu irtica kokan seslerin etrafında toparlanmamalıydı. İşte asıl "muvâzaa", muhalefetin gerçek eksenine oturmaya başladığı, Türkiye'nin İslâm âlemine açılma arzularının dile getirildiği ve müslümanlığın gizli kapılar ardında değil de doğrudan kamuoyunun, geniş kalabalıkların önünde konuşulmaya geçildiği sıralarda kendini açığa vuruverdi.

Millet Partisinin önü mutlaka kesilmeliydi. Yoksa asıl muhalefet, yani CHP karşısındaki "ana muhalefet" fonksiyonu, Bayar ve ekibinin yerine Millet Partisi'nin eline geçebilirdi. Bu nokta son derece önemliydi.

Zira 1945 rejiminin bir ayağı Türkiye'nin batılı "struktür" içinde yer almasını ifade edecekse, ikinci ayağı da, rejimi temsil eden oligarşinin alternatif rolüne soyunan partinin

mahiyetinde toplanır. İktidar ve "ana muhalefet", yapıları ve mahiyetleri itibarıyla birbirinden farklı olmayacaktı. Çok partili hayata geçiş yıllarındaki temel stratejinin özü, işte bu noktada toplanıyordu.

Zira, aksi halde 1923'ten itibaren toplum hayatında alınmış bütün mesafelerin ve değerlerin masa başına yatırılması, Türk milletinin önünde yeni baştan irdelenmesi söz konusu olabilirdi. Buna fırsat verilmemeli ve Millet partisi mutlaka *marjinalliğe* itilmeliydi. İnönü, Bayar ve ilâhiyatçı Başbakan Şemseddin Günaltay üçlüsünün oluşturduğu tarihî bir girdap yaşandı, o sıralarda. Bu girdâbın tarihi sonuçları ve stratejik nitelikleri üzerinde müsait bir fırsatla elbette durmak isteriz.

Yıllardan beri Refah Partisi önünde oluşturulan tarihî "set"de, işte bu gizli ve karanlık duvardı. Türk milleti bu duvarı, çok partili demokratik mücadeledeki tecrübe noksanlığı, dolayısıyla Millet Partisi denemesinde yıkamadı, fakat Refah hareketi şu anda "majino" hattını yarmayı başarmış bulunuyor.

CHP'nin Ana Muhalefet Yılları

Bu sıralarda henüz daha 1950 seçimleri ufuklarda görülmüyordu. Sözünü ettiğimiz tarihî operasyon yapılmalıydı ki, sağ-salim 1950 seçimlerine gidilebilsin!..

Burada öne çıkardığımız husus, cumhuriyet tarihinde iktidarın ilk defa olacak olan bu el değiştirme anında, ana muhalefet partisinin yükleneceği fonksiyonda toplandığı gözden kaçmıyor olmalı. Çünkü bu parti, yani "*ana muhalefet*" rolünü üstlenecek siyasal organizasyon bir adım ötede rejimin işleticisi, sahibi ve sözcüsü konumuna yükseleceğine göre, bu ekibin ve programının son derece "muayyen" ve "teminatlı" kılınması gerekiyordu. Meşrûiyetinden kuşku duyulmayacak ve kendisine tayin edilmiş kulvarda oynayacak bu partinin stratejik fonksiyonu, rejimin teminatı odak-

lar için asıl şartı teşkil edecek ve iktidarların el değiştirmesi dolayısıyla hasıl olacak fer'î hürriyetler de, toplum yani muhalefet tabanları için kâfi gelebilecekti.

1950 sonrasında yaşadığımız bütün zamanların özeti işte bu denklemde toplanır.

Mekanizmanın iyi işlemediği, ya da kendini "teminat bilen" mihraklar adına tıkanıdığı durumlarda, telâfî mekanizmaları geliştirilmekte gecikilmedi ki, bunları hepimiz biliyoruz.

Gene hepimiz biliyoruz ki, yaşadığımız kısmî hürriyet ortamlarında dahi Türk toplumu büyük acılar yaşadı. Fakat, tarihen alışık olmadığı çok partili siyasal hayat içinde dahi, geliştirdiği çağdaş "talep mekanizmalarını" az çok kullanabildi. İlkokularda, ardından ortaokul ve liselere din dersleri konulmak durumunda kaldı. Millet Partisinin oluşturduğu muzayakadan ürküntü devam ettiği için ezanlar serbest bırakırken, rahmetli *Celâl Hoca* ve çevresi İslâm âleminde eşi ve örneği mevcut olmayan İmam-Hâtip okulları modelini geliştirdiler. Türk halkı, liberalize olmaya başlayan ekonomi dolayısıyla yeni bir pazar fikrine ulaştı. Para nedir bilmeyen Türk köylüleri mal mübadelesinden, değişim aracı olarak parayı kullanmaya geçtiler. Yani mahkemenin dışında da şehre ve kasabaya inilebiliyor, üretilen mal para ediyordu demek ki... Işıklarını yıllarca uzaktan seyrettikleri ve birbirine "*Binbir Gece Masalları*" gibi anlattıkları şehirlerin büyü-sü ilk anda onları çarptı. Bu hayata garip bir ürkeklikle beraber, derin bir gıpta da duydular. Sokaklarında yürüdüler, mahkeme celpleri olmadan rahat nefes alabildiklerinin farkına vardılar. Sonra!..

Sonra, azçok tanır hale geldikleri bu şehrâyinde çocuklarını okuttular.

Yaşanan bu büyük tahavvülât içinde köy şehre, şehir köye ünsiyet kesbetti. O denizaşırı mesafelerin ayırdığı toplumsal kesitler, otuz yıllık demir perdenin kalkması dolayısıyla, neredeyse unuttur hale geldikleri "*müşterek*

mensûbiyet" şuuruna erdiler. Tek partili siyasal sistemin toplumsal tabakalaşması, yerini yavaş yavaş aynı partiden olma, müşterek temennileri paylaşma fikrine terketmeye başladı. Ve nihayet aşırı biçimde kimseleri rahatsız da etmeden, toplumsal tesanüd şuurundan uzaklaşmayarak, marjinal konumlara tenezzül de etmeden yaygın, acelesiz bir "*müslümanlaşma süreci*" içine girildi. Son yetmiş yılın geçirilmiş her acısı, yaşanmış bütün azapları, düş kırıklıkları içinde toplum yeniden oluşuyor, kendini her geçen gün yeniden kuruyordu. Mâşerî vicdanların uzaktan işitilen islâmi sesleri, bir inilti gibi de olsa topluma ulaşıyor, içinde bulunduğu maddî sefaletle rağmen halk kendini onarıyor, onarmaya çalışıyordu. Garip bir acelesizlik içinde, insanlar aldığı mesafelerin bile farkına varamıyordu. Halbuki, işte nihayet bir kamuoyu boyutuna yükselmişlerdi. Bu noktada, kendisi bunun farkına varmasa bile, kendi dışındakilerin yüzlerindeki dehşet cidden müthişti!..

Rejimin Kurucusu CHP-SHP'nin Tarihî Rolü Sona mı Eriyor?

Bu uzun ve az çok tarihî süreçte, iktidardan düşmüş olan Cumhuriyet Halk Partisinin, üzerindeki "ana muhalefet" rolünün de kalkmış olduğu günlere gelip dayandık.

1991 de, bunun farkına Türkiye'de kimseler varmadı. Daha doğrusu önemi ve ciddiyeti idrak edilmedi. Konunun üzerinde ilk olarak BBC ve dolayısıyla İngiliz istihbaratçıları durdu. Ve bu sonucu Türkiye'de rejimin istikrarına yönelik ciddi bir tehdit olarak öne çıkarmakta gecikmediler. Sosyal Demokrat Halkçı Partinin düştüğü zafiyete rağmen, yani "ana muhalefet" konumundan düşmesine rağmen, alelacele Doğru Yol ile koalisyona sokulmasının ardında yatan asıl irade, adı geçen partinin "şahs-ı mânevî"sinde değil de, onu buna zorlayan şu teminatlarda aransa daha isabetli olur kanaatindeyiz.

Bilindiği üzere millî kamuoyu, SHP koalisyonuna, bölücülüğün ancak bu yoldan bertaraf edilebileceği düşüncesi ile ikna edilmişti. Yani SHP'nin dışında kalacağı bir hükümet, ülkenin bölünmesini engelleyemezdi(!) Bu görüşte, bazılarına göre doğruluk payı yok değildir. Fâkat aynı zamanda, bu iddianın altında, gizli bir tehdit niteliği de sezilmiyor mu acaba?

Geçtiğimiz mahallî seçimler sırasında yaygın bir koro ile, SHP'nin ciddi bir yükseliş trendinden söz edilirken, aslında bu çevreler arzuladıkları bir sonucu dile getiriyorlardı. Böyle bir yükselişe "rejim" açısından duyulan ihtiyaç ise, herşeyin üzerinde idi. Doğudaki DEP oyları, SHP'ye nasıl transfer edilebilir, ayrıca üç büyük şehrin belediyesini SHP'ye tapulamak nasıl mümkün olabilirdi? Elbirliği halinde içerisi ve dışarısı bununla meşgul oldu. İSKİ ve ASKİ gibi kokuşmuş yaralar bunun için medyanın gündeminden çıkarılmak istendi. Ayrıca 27 Mart öncesinde televizyonların sağladığı seçimlerle ilgili açık oturumlar, bu platformlardaki eşitlikçi sunuşlar, SHP aleyhine doğan büyük kanaat oynamaları derhal farkedildiği için, medya SHP'yi şirinlik muskasına dönüştürerek yeni baştan büyötmek, onu yeni baştan "ana muhalefet" konumuna yükseltmek denemesine girişmişti. Yani iletişim araçları sadece ve sadece SHP'li adayları sunuyor, SHP etrafında geniş katılımlı laik ve atatürkçü bir "ortak cephe" denemesine girişiliyordu.

Yapılmak istenileni yeni baştan özetleyelim isterseniz:

– "Türkiye'de çok partili siyasî hayat eğer devam edecekse, iktidar ve ana muhalefet fonksiyonunu yüklenen partilerin ikisinin de sağ jenerasyondan gelmesi kabul edilemez. *Doğru Yol*, *Refah* veya *ANAP* etrafında oluşacak bir siyasal strüktür, Türkiye'yi engel olunamayacak bir "islami-zasyon" sürecine sokar. Buna fırsat verilmemelidir. Ya da bu tür partilerden, tek başına bir iktidar çıkmayacaksa, Refah Partisi'ni devre dışı bırakabilmek amacıyla, etibudu yerinde bir SHP her an elde hazır tutulmalıdır."

Sık sık yaşadığımız atatürkçülük çıkartmalarının altında yatan sebeplerden biri Refah'ın önüne set çekmekse; bir diğeri de ajite edilmiş laik, sosyal demokrat, formel atatürkçü, bölücü ve parçalanmakla yüzyüze kalmış "alevi" tabanlarının SHP'ye yeniden transferi denemesi niteliğini taşıyordu.

Atatürkçülük ve Refah ajitasyonunun mucidi Ecevit'e geçmiş olsun!..

Fakat burada asıl olan Ecevit'in geldiği oyun ya da SHP üzerindeki sistematik yatırımın boşa çıkmasından ziyade, İkinci Dünya Savaşı sonunda Türkiye'nin batı entegrasyonu içine sokulması sonucunu doğuran uluslararası statükonun geçirdiği sarsıntıdır. Çünkü 1945 rejiminin istinadını teşkil etmek üzere, "ana muhalefet" partilerine biçilen rol ve fonksiyonlar ciddi mânâda yerinden oynamış bulunuyor. Zira Refah Partisi 50 yıllık bu dengeyi yerinden oynatmakla kalmamış, aynı zamanda "ana muhalefet" fonksiyonunu bi-hakkın ele geçirmiş durumdadır.

Artık 50 yıllık liberal sağın sola, sol kemalizmin sağ iktidarlara muhalefeti sayesinde; iki ileri bir geri biçiminde, ya da birbirini karşılıklı markaj altında tutma denemeleri ile yerinde saymaya, hareketsizliğe mahkûm hale getirilen "sistemin" ipoteklerinin çözülmeye başladığı yeni bir tarih süreci başlıyor.

Çünkü yeni dönemde politika sağın sağa, ya da islâmıcı ana muhalefetin liberal sağa muhalefeti esasına oturmak durumundadır.

Bunun anlamı, Türkiye'de oluşan bu yeni konjonktürün tarihîliğini, çokları bir kaç sene içinde ancak farkedebilecekler.

Bu arada Cumhuriyet Halk Fırkasının türevi sayılabilecek sol partilerin tarihî fonksiyonu da sona ermiştir. Çoğu çevreler de bu durumu ancak bir kaç sene sonra idrak edebilecek gözükyorlar.

(Nisan, 1994)

İKİ BERZAH ARASINDA

BİRAZ GERİLERDEN:

20. YÜZYILDA İSLÂM TAVRI⁽¹⁾

- I -

Milletlerarası ilişkilerde islâmî ilkelerin hakim olduğu yeni bir çağ doğacak; baskı, sömürü, adaletsizlik, sömürgecilik ve "yeni sömürgecilik"le her türlü fark gözetici uygulama, dünyadan ebediyyen silinecektir."

"Çeşitli ırklardan oluşan, dünyanın çeşitli bölgelerine yayılmış, muazzam kaynaklara sahip bir milyar kişilik islâm âlemi, maddî ve manevî gücünü azamî ölçüde kullanarak, kendisine dünyada seçkin bir yer sağlayabilir."

Bu iki paragraf, 25-29 Ocak tarihleri arasında Taif'te gerçekleştirilen İslâm Zirve Konferansı'nın kapanış bildirisinden alındı. Ekvatorun güneyinden ve kuzeyinden, dünyanın doğusundan ve batısından islâmın mukaddes beldesine hac mevsiminde fevc fevc akan milyonların Kâbesi Mekte'de, son derece önemli kararlar alındı. 38 Müslüman ülke-

(1) Bu yazı 2 Şubat 1981'de Taif'te toplanan "İslâm Zirve Toplantısı" üzerine kaleme alınmıştı. 1979'da İran'da Şah Rıza Pehlevî'ye karşı gerçekleştirilen İran devrimi, bütün dünyada büyük yankılar uyandırırken; öbür yanda da Rusların Afganistan'ı işgali hadiseleri yaşanıyordu. Ayrıca Ortadoğu'da, hâlâ, "Red Cephesi" politikalarının yüksek tesirleri hakimdi.

Bu ortamda islâm dünyası, bugüne göre daha derli toplu, daha güçlü ve geleceğine daha güvenli bakabilen bir hava sergiliyordu. İran-İrak savaşı ve arkasından gelen Körfez Savaşı bu dünyayı mânen çökertti. İran Devriminin ve Afgan mücadelesinin oluşturduğu bir atmosferde cereyan eden "Taif Zirvesi"nde de bu yüksek moral kendisini açıkça hissettiriyordu.

Şimdi bu havadan ne kadar uzaklarıyız.

Fakat bunun geçici olduğundan kuşku duyulamaz. Çekiç Güç ve Irak ambargosu ile ilgili emriyâkilerin sona ermesinden itibaren, bu dünyanın yeni bir hareketlenmeye gireceğini şimdiden ifade edebiliriz.

nin temsilcileri Kâbe'ye yüz sürdüler, bu ülkelerin milyonlarca halkı, dikkatlerini burada alınacak önemli kararlara çevirdiler. Filipinler'deki, Hindistan'daki, Çin'deki ve Sovyetler Birliği'ndeki milyonlarca esir müslüman da; mukaddes beldelerde kendileri adına yapılacak bir konuşmayı, atılacak bir adımı, verilecek bir sözü öğrenmek için, onlar da dikkatlerini buraya çevirdiler. Afganistan'ı işgal eden Sovyetler Birliği, Filistinlilerin haklarını gasbeden İsrail ve onu arkadan destekleyen Birleşik Amerika da, Taif Zirvesinde alınacak kararları beklediler.

Mukaddes toprakların üstüne yerleştirilmiş uydular vasıtasıyla, yapılan bütün konuşmalar, alınan bütün kararlar anında bütün dünyaya yayıldı. 97 teleks hattı ve özel tekniklerle donatılmış 32 otomatik telefonla, dünyanın çeşitli merkezlerinden gelmiş 600'ün üstünde gazeteci konferans haberlerini anında geçme imkânı buldular. Taiften, Ankara ile sadece bir dakikada irtibat kurulabildiği düşünülecek olursa, düzenlemenin ne derecede mükemmel bir hale sokulduğu anlaşılmış olur.

*

* *

Türkiye, 1981 yılının en büyük toplantılarından biri olacağı benzeyen Zirve'ye, bundan öncekilere nisbetle daha hazırlıklı, toplantıda alınacak kararlara daha yatkın, meselelere daha vâkıf olarak katıldı. Bundan önce Fas'ta, İslâmabad'da yapılan Dışişleri Bakanları seviyesindeki toplantılarda olduğundan daha açık ve net bir tavır alındı. Türkiye'nin, yakın bölge Ortadoğu'da Birinci Dünya Savaşı'ndan beri sürüp gelen ve hele İsrail'in kuruluşundan sonra daha da karmaşık bir görünüm kazanan politik gelişmelere, daha derinlemesine indiğini ve tarihî bilincinin zorladığı bir tavır kısmen de olsa benimser görüldüğü intibâ uyandı.

Hele bu tavrın, tarihin uzun dönemlerinde ortak kader birliği içinde bulunduğumuz kardeş müslüman ülkelerle, belli noktalarda teksîfine gidildiği hissinin; sağından soluna,

okumuşundan okumamışına bütün Türk milletini derinden saracağına şüphe yoktur. Kişilerin, nasıl derin bir hafızası varsa, milletlerin de o nisbette ortak bir hafıza birikimi bulunduğu gerçektir. Büyük sevinçler gibi, derin acılar da milletlerin ortak hafızasından hiçbir zaman silinmez. Aynen bunun gibi, Türk halkının bin yıllık müslümanlık tecrübesinin, millet hayatı için kısa bir dönem sayılabilecek devrelerdeki uygulamalarla unutulması, terkedilmesi ve bu on asırlık tecrübenin aksine tavırların sürekliliği beklenebilir mi? Sosyal hadiselerle vâkıf olanlar, milletlerin tarihin derinliklerinden gelen manevî ve kültürel temâyüllerinin, hiç beklenmedik anlarda yeniden filizleneceğinden, bu büyük gücün yeniden ülkenin ve milletin kaderine yön vermeye başlayacağından kuşku duymazlar.

İdeolojiler Ve Sömürgeciliğe Baş Kaldırış

Bugün yeryüzünde ideolojilerin sihirli bir gücü kalmamışa benziyor. İnsanları baştan başa saran, kütleleri yerinden oynatan, milletleri birbirine kırdıran ideolojiler, yirminci yüzyıl başlarındaki tesirini artık icra edemiyor. Hele hele islâm âleminde, bu yirminci yüzyıl mitolojilerine itibar, pek azalmışa benziyor. Birinci Dünya Savaşı sonrasında yer yüzünde hür ve müstakil bir islâm memleketi olarak birkaç ülkenin bulunduğu düşünülecek olursa, bugün kırkın üzerindeki islâm ülkesinin beynelmilel forumlarda oynadığı büyük rolün kaynağında, müslümanlığın "*diriltici fonksiyonu*" kendiliğinden ortaya çıkar.

Yirminci yüzyılın siyasî mücadeleler literatüründe eğer bir "*millî kuruluş*", "*bağımsızlaşma*", "*emperyalizme karşı mücadele*" gibi terimler baş köşeyi işgal ediyorsa, bunların varlığı, çeşitli müslüman halkların sömürgeciliğe karşı verdikleri mücadelenin sonucudur. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Sovyetlerin, Ortadoğu ülkelerine karşı özel bir politika uyguladıkları malûmdur. Bunu, "milli kurtuluş savaşlarını

desteklemek" şeklinde özetlemek mümkündür. Savaş sonrasında Sovyetlerin kancasına takılan veya bu ipe sarılan çeşitli müslüman direniş hareketlerinin, sonunda kendilerini bu ağdan kurtardıkları anlaşılıyor. Ne var ki, yirminci yüzyıl başlarında müslüman ülkeler, batılı emperyalistlerin tahakkümü altına sokulduğu için, islâmî hareketlerin bidâyetinden beri, büyük bir "batı tepkisi" olarak çıktığı görülür. "*Garbın cebîn-i zalimî*" diye Akif nasıl İstanbul'dan haykırıyorsa, aynı tarihlerde Hint müslümanları'nın sesi de, *Allâme İkbâl*'in mısralarından şakıyordu. Cezayir'in bağımsızlığı bir milyon müslümanın kanları pahasına elde edildi. İran kaç defa, aynen Polonya'nın uğradığı akibete müstahak kılındı. Aynı mücadeleler, hiç kesintisiz şekilde bugün de sürüyor. Uzak Doğu'da, Okyanus'un ortalarında, Ferdinand Markos'un zalim yönetimine karşı Filipinli müslüman gerillalar yıllardır direniyor. Silâhları yok, destekleyicileri yok. Afganistanlı mücahitlerden daha yalnızlar. Seslerini bile işitmiyoruz. Ama bütün bu imkânsızlıklara rağmen onları yüreklendiren, onlara mücâdele azmi veren, *islâmın evrensel mesajından* başka ne olabilir?

Habeşistan'da, Eritre'de aynı kurtuluş savaşları verilmeğe devam ediliyor. Müslümanların karşılarındaki güçlere göre sonuç almaları, bağımsızlıklarını kazanmaları imkânsız. İmkânsız ama, bugünün 44 müslüman ülkesinin verdiği mücâdeleler de, başlangıçta aynen onlarınki kadar imkânsız görünüyordu.

İçi Parça Parça Ya Dıştan?

İslâm Zirvesinde bir Suûdî lideriyle Tunuslu temsilcinin, Afrika'nın siyah Müslümanı ile Türk temsilcilerin, Afganistan'dan gelmiş gerilla liderleriyle Çad'ın yeni devlet başkanı Uveydî'nin ırklarıyla, davranışlarıyla, dilleriyle, renkleriyle, coğrafyalarıyla aralarında ne gibi bir benzerlik yakalanabilir? Benzerlik değil, tezatlar oluyor insanın gözüne çarpan!.. Bir Hafız Esad Suriye'den, Müslüman Kardeşle-

re karşı verdiği mücadelenin içinden geliyor. Bir İkinci Hasan, Polisario gerillâlarına karşı mücâdelesine ara vermeden devam ediyor. Çeşitli ülkelerde yeni müslümanlık cereyanları halen ceza görmekten kurtulamıyor. Ama bütün bunlara rağmen Kâbe'nin sıcak ikliminde, islâmın evrensel mesajının tesiri, bütün liderleri belki geçici de olsa tesir çemberine alıveriyor. Onların kendi ülkelerinde ya tahtlarını, ya iktidarlarını, ya da bağlantılar kurdukları ülkelerle münasebetlerini sarsıcı islâmî hareketler, ilk elde nefislerini zorluyor, imkânlarını sarsıyor. Fakat bütün bu menfî durumlara rağmen, islâmın çağa yönelik zinde çıkışı, zaman içinde hepsini iyi düşünmeye meseleyi daha derinden idrake zorlayacak, yirmibirinci asır başlarında dünya, daha gür bir islâm sesi işitecektir.

İslâm ülkelerinin her biri, kendi iç problemleri ile ele alınamaz bir manzara teşhîr ediyorsa da, işe bütününden bakılınca, durum o kadar vahim olmaktan çıkıyor. Müslümanlık bugün kendisini muhakkak ki bir "*Mekke çıkışı*" ile takdim edemiyor. Küfre, şirke, emperyalist kültürlerle, batılı yaşama biçimlerine karşı beklenen çakışını yapamıyor. Burası bir gerçek. Mevcut liderlerle bunun gerçekleştirilmesi zaten imkânsız. Fakat bir diğer nokta var ki, o nisbette önemli. Müslümanlık bugün yeryüzünde politik bir tavır olarak, korkunç bir cazibeye kavuşmuş görünüyor mu?

İlâhî kader müslümanları, İsrail gibi süper güçlerin desteğini sağlamış ve onların sayesinde varlığını sürdüren bir kavimle karşı karşıya getirmiş durumda. İsrail'in mücadele kabiliyetinin kesileceği nasıl beklenemezse, müslüman toplumlar da, bu emperyalist ve ırkçı devlete karşı sonunun mutlaka alınması şart olan bir mücâdelenin lüzumunu duyuyorlar. Allah müslüman ülkeleri sanki siyonizmin zulmü ile imtihan ediyor. Gasbedilmiş toprakları geri alma olarak başlayan mücâdele, Ortadoğu müslümanlarına ve onların ardından çeşitli dünya müslümanlarına İsrail gerçeğini, siyonizm gerçeğini tanıma fırsatı verdi, siyonizmin nüfûzunu öğretti

onlara. Siyonizmin arka plânda hangi güçleri kullandığını, ve hangi güçlerin siyonizme destek olduklarını öğretti. Bu bilme ve tanıma, müslümanlara *yalnız olduklarını*, verecekleri mücadelede *kendilerinin dışında destekçilerinin bulunmadığını* idrak etme fırsatı tanıdı.

İslâm dünyasının en tesirli ülkelerinden Mısır, İsrail karşısında Sovyetlere güvenişinin acı hüsrânını yaşamadı mı? Arkasından Amerika'ya yaslanmakla, şimdi ikinci hüsrânını yaşamıyor mu? Nefislerine ve dinlerine güveni kalmamış bir takım islâm ülkesi liderleri, acı tecrübelerini, milletlerine de çektirmekten geri kalmıyorlar. Fakat ne olursa olsun, her menfî gelişme bile, sonunda bir ibret çıkarmak bakımından faydalı olmuyor değil!..

Mekke bildirisinde yer aldığı şekliyle, sömürgeciliğe olduğu kadar, "*yeni sömürgeciliğe*" de bundan sonra bazı tavırlar geliştirileceği beklenir. Ekonomileri zayıf, sanayileri yok denecek kadar zayıf bu halklara Allah, petrolü vermekle adeta onları nimetlendirmiş.

Bugün müslüman ülkelerin Türkiye dışında kalan tamamı, bağlantısızlar hareketi içinde yer almış vaziyette. Birleşmiş Milletlerde en tesirli grubu onlar oluşturuyor. Şimdilerde, İsrail'in Birleşmiş Milletlerdeki üyeliğinin askıya alınması hazırlığı içindeler. Bloksuz ülkelerin hemen hemen tamamını tesiri altına alabilen bu ülkelerin, bu yolda teşebbüse geçmeleri halinde, sonuç almalarına kesin nazarıyla bakılıyor. Birleşik Amerika'nın böyle bir gelişme karşısında, "*Birleşmiş Milletlerin fonksiyonunun artık kalmayabileceği*" şeklindeki tehdidi bile onları yıldırıyor. İsrail karşısındaki nefis mücadelesi, müslüman ülkelerin kendilerini bulmalarına, tavırlarının keskinleşmesine yarıyor.

İslâmın Yeni Sesi...

Cezayir'in bağımsızlığına kavuşmasında büyük mücadeleler veren hızlı sosyalist Bin Bella, 14 yıllık hapis haya-

tından keskin bir müslüman ideolog olarak çıktı. Sosyalist görüşlerinin artık tarihe karıştığını, hapiste yattığı yıllarda islâmı yeni baştan inceleme fırsatı bulduğunu belirten Bin Bella, şimdilerde müslüman ülkelerin kurtuluşu için, yani yeni sömürgecilik'ten kurtuluşu için fikirler geliştiriyor. Bin Bella'yı bundan sonra sosyalizmin doyurması, tatmin etmesi beklenebilir mi? Çağdaş batılı düşünce akımlarına kendilerini kaptıran çeşitli müslüman ülkelerde yeni aydınlar müslümanlığı Bin Bella örneğinde olduğu gibi, yeniden idrâke yöneliyorlar. Bu ülkelerde aktiviteyi bu yeni hareketler inhisarına geçirmiş durumdalar. İslâm dünyasında yeni yetişen nesillerin, anne ve babalarının tanıdıklarından çok farklı bir müslümanlık anlayışı geliştirdikleri açıktır. Gelişmeler hep bu yönde. Kendini yenileyen *Bin Bella*, bakın neler diyor:

"İran ve diğer islâm beldelerinde cereyan eden hadiseler.. Suriyeli hacıların yüzde 60-70'inin 25 yaşından aşağı olması.. Cezayir camilerinin 20 yaşından küçük gençler tarafından doldurulması, perşembe ve cuma günleri vaazlar verilmesi, hatta bu gençlerin camilerde gecelemleri.. Filipinli müslümanların silâha sarılarak inançlarını müdafaa etmeleri.. Müslüman gençlerimizin kalplerinde daha şimdiden Allah'ın tahtının yer etmesi için derin bir iştiaak duymaları.. "Modern Babil" ABD'nin kalbinde islâmın söz sahibi olmaya başlaması.. Kuzey yarım küre insanların hızla islâma tâbi olmaları.. Hristiyan misyonerlerin ifadeleri ile, Afrika'nın toptan islâmın egemen olduğu bir kıta haline gelmesi.. Bütün haksızlıklar karşısında, her yanımızı sarmış olan ve Allah (c.c.)ın zaferini haykırtan kuvvet şudur: "Allahu Ekber!.."

*

* *

İslâm Zirve Konferansı ile bütün dünya yakından ilgilendi. BM. Genel Sekreteri Valdheim, bu uluslararası konferansa ilk defa iştirak etti. Yeni ABD Başkanı Reagan, alelâcele bir mesaj gönderdi. Reagan mesajında, ne diyeceğini şaşırılmışa benziyordu: Bir tarafta İsrail gerçeği, öbür tarafta kırkın üzerindeki müslüman ülke...

Süper güçler Zirve haberlerini değerlendirirken de şaşkındılar. Meselâ Sovyet Haber Ajansı TASS, geçtiği İslâm Konferansı haberlerinde, bu ülkelerin Filistin ve ABD'ye yönelik kararlarını sitayişle verirken, Afganistanla ilgili haberlere ve gelişmelere kulağını tıkamaya çalıştı. 250 milyonluk Sovyetler Birliği ile Varşova Paktı ülkeleri, Zirvede alınan Afganistan kararlarından haberdar edilmek istenmedi. Buna karşılık Amerika, Afganistan'la ilgili haberleri gerektiğinden daha fazla mübalâğa ederek verdi. Ancak ünlü batılı ajanslar bin yana, Amerika'nın Sesi Radyosu, İsrail ve Filistin konusundaki gelişmeleri ise daha da küçülterek yansıtmaya gayret etti.

Şu ortaya çıkıyor: Süper güçler, Konferansı toptan reddedemediler. İslâm dünyasını karşılarına almak istemiyorlar. Fakat Konferansa farklı bakıyor ve alınan kararı birbirlerinin aleyhinde bir unsur olarak kullanıyorlar. Bir başka cepheden bakınca, her iki güç karşı bir tavır ortaya çıkıyor. Bu tavır müslümanların tavrıdır. Belki şimdilik mevcut dengeleri zorlamayacak ama, gelecek öyle görünüyor ki önümüzdeki yüzyılın başlarında islâmiyet gür bir sestir bütün dünyada.

Hem de seslerin güzeli: Tabiatı devindiren, ruhlara ve kalplere inşirah vererek, onlara asıllarını ve mâhiyetlerini hatırlatan bir ses!..

(Şubat, 1981)

BİRAZ GERİLERDEN:

ÇOK KARMAŞIK BİR LİDERLİK DURUMU

– II –

Herşey bir yıl içinde oldu. Sovyetler Birliği'nin Afganistan'ı işgali, İran devrimi, İran ile Irak arasında savaşın patlak vermesi, bir de bunlara petrolün batı ekonomileri açısından önemi eklenince, mesele kendiliğinden ortaya çıkıyor. Sorumluluk alanımız dışındaki çıkarlarımıza yönelik tehditlerin farkına varabilmemiz ve buna göre bir strateji geliştirmemiz için, demek ki, Sovyetlerin Afganistan'ı işgalini beklememiz gerekiyordu.(!)"

Bu sözler, NATO Sonbahar toplantıları sırasında, yüksek dereceli bir generalin ağzından çıkan sözler. Aradan iki ay gibi bir zaman geçmiş olmasına rağmen, henüz hiçbir şey aydınlığa kavuşmuş değil. Ne var ki, her geçen gün, meselelerin üzerindeki perdeler bir bir kalkıyor ve konu giderek beraklaşıyor.

Bu sözler, yeni Amerikan yönetimi henüz iş başı yapmadan söylenmiş olmasına rağmen, Reagan'ın görevi devralmasından sonraki gelişmelerle, hiç de tezat teşkil etmiyor.

Bu fırtınalı ortamda yurdumuzu gerek NATO'dan ve gerekse Birleşik Amerika yönetiminden önemli kişiler ziyaret ediyor. Bunların son örneği John Tower oldu. Tower, ABD Senatosunun Silahlı Kuvvetler Komitesi Başkanı! Tower yurdumuzdan ayrılalı bir hayli oluyor. Ancak arkasında, bir sürü yorumlarla tartışmalar bırakarak gitti. Durur durur-

ken, turistik nitelikte bir seyahat yapmadığı, Tower'in açıklamalarıyla ortaya çıktı. Tower, gazetecilere yaptığı açıklamalarda; Türkiye'nin Ortadoğu için liderliğinden söz etti ve bunu "*çok karmaşık bir liderlik durumu*" olarak niteledi.

Neyin ve kimin liderliği?

Türk kamuoyu her ne kadar, tâbi olduğu yönetimlerden, her zaman böylesi liderlikler beklemiş olmakla beraber, şimdiye kadar Cumhuriyet hükümetlerinin temenni ile hareketleri, resmî ağızlardan böyle bir temayülün açığa vurulmasını sürekli engellemiştir. Lâiklik prensibinin sürekli canlı tutulduğu bir ülkede, Ortadoğu ülkeleriyle geliştirilecek münasebetlerin, anayasa hükümleriyle tezat teşkil edeceği, zımnen çok sık ifade edilegelmiştir. Şu halde, hükümet yetkililerinin açıkça talip olmadıkları bir liderlik durumuyla karşı karşıyayız demektir.

*

* *

Geçen günlerde Amerikan Genel Kurmay Başkanı Jones, Kongreye sunduğu bir raporda: "Birleşik Amerika'nın Avrupa'daki kuvvetlerini, Ortadoğu'ya kaydırması lüzumundan" söz etti. Avrupa'da karışıklığın en üst düzeye çıktığı, Polonya bunalımının doruk noktasına ulaştığı bir dönemde, bu kuvvetler niçin çekilecek ve ne amaçla çekilecekti? Avrupa'daki kuvvet indirimi görüşmelerinde sürekli bahaneler uyduran Amerikan yönetimleri, Polonya hadiselerinin en karışık şekliyle cereyan ettiği şu günlerde, böyle bir açıklamayı niçin yaparlardı? Ayrıca Ortadoğu'da ne gibi gelişmeler oluyordu da, en yüksek Amerikan yetkilisinin ağzından böylesi sözler çıkabiliyordu?

Gerçi ABD'nin epey zamandır, Afganistan'daki Sovyet işgalini bahane ederek, Basra Körfezi'ne yönelik yeni bir politika oluşturduğu bilinen bir husustur. Batı için Basra Körfezini tehdit eden iki durumdan söz ediliyor: Bunlardan birisi, İran'daki batıya ve Sovyetlere muhalif Humeyni yönetimi ve ikincisi de: Afganistan'daki Sovyet kuvvetlerinin, Hint Okyanusu'na her an inebileceği tehlikesi(!)

Basra Körfezi ülkeleri, kendi bölgeleri için ortaya atılan bu görüşleri sıklıkla ele alarak, üzerinde görüş serdetmiş olmalarına rağmen, mesele bölgevi nitelikten uluslararası niteliğe özellikle kaydırılıyor. *İslâm Konferansı'nda alınan kararlar arasında, Basra Körfezi'nin savunmasının, sadece bölge ülkelerine ait olduğu açıkça vurgulanmıştı.* Buna rağmen, şu anda, Basra Körfezi'ne açılan beş ülke, kendi aralarında bölge güvenliğini korumak amacıyla birleşmeye doğru giderken, Avrupa'daki Amerikan 7. Ordusu'nun Ortadoğu'ya kaydırılması konusu gündeme getiriliyor.

Tower Türkiye'den ayrıldıktan sonra, Türk kamuoyu, bu Amerikan senatörünün izini kaybetti. Halen nerede olduğu, ülkesine dönüp dönmediği bilinmiyor. Bu konuda gazetelerde herhangi bir haber de çıkmıyor. Tower, Türkiye'den ayrılır ayrılmaz soluğu İsrail'de aldı ve oradan Mısır'a geçti. Mısır görüşmelerini, Suudi Arabistan'daki temaslar takip etti. Ve Tower şimdi *Maskat'ta*!.. Maskat'ı haritalardan hatırlamanız bile mümkün değil. Aziz Efendi'nin "*Muhayyelât*"ını okuyanlarınız varsa, belki hatırlayabilir. Maskat, ancak Aziz Efendi'nin hayallerinin uzanabileceği kadar uzak bir şehir: Umman'ın başşehri!... *Sultan Kabus'un* ülkesi olan Umman, Basra Körfezi'nin Hint Okyanusu'na açıldığı bir noktada bulunuyor. Onbeş gün kadar önce bu topraklar üzerinde, özel Amerikan kuvvetleri bir tatbikat gerçekleştirdi. Bir öncesi Mısır'da gerçekleştirilen tatbikatın ikinci seansı, Kabus'un ülkesinde sergileniyor.

Tower'in seyahatinin çizdiği grafik, doğrusu çok dik-kate değer bir durum arzediyor. Nedense Türkiye'ye gelen her batılı diplomatın, hemen arkasından İsrail ve Mısır'ı da ziyareti, olağan bir durum halini aldı. Henüz Reagan göreve başlamadan önce, yeni başkan adına Ortadoğu ülkelerini Kissinger de gezmişti. Gezi programları hemen hemen aynı eksenli takip ediyordu. Nedense Kissinger Türkiye'ye uğramadı. Türkiye'ye de uğrasa, aynı ülkeleri, iki Amerikan ileri geleni üstüste ziyaret etmiş olacaktı.

Tabii ki bu ziyaretlerin amacı, Amerika'nın Ortadoğu politikasının yeni baştan tesbiti noktasında düğümleniyor.

Türkiye'nin Karmaşık Liderliği

Durup dururken "*Türkiye adına liderlik*"ten söz ediliyorsa; şimdiye kadar batı âlemi Türkiye'nin Ortadoğu ülkelerine yaklaşmasından sürekli kuşku duyduğu halde, bunlar birden unutuluveriyorsa; Türkiye bu konuda çekingen davranıldığı halde devamlı teşvik görüyorsa, orta yerde Cumhuriyet tarihinin en büyük dış politik tercihlerinden biriyle karşı karşıyayız demektir.

Bunun ilki, İkinci Dünya Savaşı sonrasında demokrasiye geçişle birlikte, Batılı Savunma sistemi içinde yerimizi almamız şeklinde tecelli etmişti. Bu politikanın özelliklerinden biri batıyla iç içe olmaksa, İkincisi de Ortadoğu ülkeleriyle selâmı sabahı kesmek değil miydi?

Şimdi tam aksi değilse bile, bambaşka gelişmelerle karşı karşıyayız. Türkiye'nin başbakan seviyesinde katıldığı İslâm Konferansı, Türkiye açısından bu gelişmelerin başlangıcını teşkil ediyor. Tower'ın "*Türkiye adına karmaşık liderlik*"ten bahseden sözleri, İslâm Konferansı'nda tarafımızdan atılan adımları aştığı düşünülecek olursa, mesele biraz olsun, kaypak bir zemine oturmuş sayılmaz mı?

İslâm Konferansı sırasında, Türkiye ile Suûdi yönetimi arasında askerî bir işbirliğine gidilmesi yolunda görüşler ortaya atılmıştı. Şimdilerde ise bu işbirliğinin, adı geçen iki ülke ile sınırlı kalmayacağı ileri sürülüyor. Irak'taki Baas yönetiminin gittikçe nötrleşmesi ve arkasından Amerika ile münasebetlerini düzenleme yoluna gitmesi de göz önünde tutulacak olursa, Ortadoğu'da ileriye matuf düşüncelerin geniş bir konseptte dönüşmesi arzu ediliyor demektir.

Ortadoğu bugün, dünyanın en bunalımlı bölgesini oluşturuyor. İsrail'in işgal ettiği Arap topraklarından çekilmemesi, bütün Arap ülkelerini Amerika karşısında tavrı almaya zorluyor. Amerikan politikasının bölgedeki en mutemet ülkelerinden biri olan Suûdi Arabistan bile, Reagan'ın gönderdiği mesajlara, reaksiyon yüklü cevaplar verebiliyor. Bildiğiniz gibi Ürdün, bölgeyi ziyarete çıkan Kissinger'i kabul etmedi. Bütün Arap ülkeleri, işgal edilmiş topraklardan İsrail'in geri çekilmesi ve bu topraklarda Filistin devletinin ku-

rulmasından yana. Amerika'nın İsrail'den yana oluşturduğu değişmez politikalarla, en Amerikancı bilinen Arap yönetimleri bile çatışır bir duruma girdi. Öyleyse Ortadoğu'da geliştirilecek yeni politikalar, bu düğümü çözdüğü nisbette gerçeklik kazanabilecektir. Bu durumda, İsrail büyük tavizler verecek, ya da Amerika'ya yakın bilinen Arap ülkeleri!.. Arap ülkeleri için bu, şimdiye kadar izledikleri politikaların inkârı anlamını taşır. İsrail'in ise dizginlenmesi, şu gün için oldukça güç görünüyor.

Yeni NATO Yorumları

Hemen burada, NATO Genel Sekreteri Luns'un bir sözünü aktarmakta fayda var:

"Türkiye'nin Ortadoğu'daki ağırlığı ve etkisi bütün ülkelerden daha fazladır. Belki ABD'yi bunun dışında tutabiliriz. Türkiye'nin Arap ülkeleri ile güçlü bağları vardır. Kanuma göre, Arap ülkeleri, Ankara'nın öğütlerine diğer ülkelerinkinden daha fazla açıktırlar. O nedenle Türkiye'nin ağız kapalı diplomasisi, bölgede büyük önem taşımaktadır."

24 Ocak 1981 tarihli Milliyet'te Mehmet Ali Birand'ın bir yazısının başlığı da bu durumu iyiden iyiye vurguluyor: *"Türkiye'nin bölgedeki ülkelere ağabeylik yapması isteniyor."*

Meselenin bu tarafları gayet açık sayılır: Türkiye bölgedeki bazı Arap ülkeleri nezdinde telkin görevi üstlenecek demektir. Birşeyler telkin etmek!... Sözüne inanılabilirlik ise, kolay kolay sağlanabilecek bir durum olmasa gerek. Peki Türkiye bu güvenirliliği nasıl elde edecek? Arap ülkeleri, Türkiye'ye hangi noktalardan kendilerini bağlı hissetsinler ki, Ankara'nın sözlerine inansınlar. İşin bir başka cephesi: *Türkiye böyle bir görevi ne adına, kimin adına üstlenecek?*

Bilindiği gibi Başbakan Bülent Ulusu İslâm Konferansı'nda, Basra Körfezi'nin savunmasının süper güçlerce değil, bizzat bölge ülkeleri tarafından yapılması gerektiğini en açık bir şekilde belirtmişti. İslâm Konferansı'nda Türkiye'nin bu açık tavrı, bölge ülkeleri nezdinde büyük tasvip görmüştü. Türkiye'nin özel konumunun izahı sırasında, Başbakanın ağ-

zından çıkan bu sözler, ne var ki yeni bazı gelişmelerle giderek gölgelenmiyor mu?

Zira geçenlerde UPİ'nin geçtiği bir yorumda: "*Türkiye'nin NATO sınırlarının, kendi sınırlarının öteslerine uzandığı ve belki Basra Körfezi'ne kadar indiği inancını taşıdığı*" belirtiliyordu. Bilindiği gibi NATO, Sovyetlere karşı kurulmuş batılı bir savunma sistemidir. Tesir çemberi ise, üye ülkelerle sınırlıdır. Halbuki yorumda, bizzat Türkiye'nin görüşü olarak, NATO sınırlarının Türkiye'nin güneyine doğru giderek indiği ifade ediliyor. Bu yorum, şimdiye kadar hiçbir yetkilinin ağzından tezip edilmedi. UPİ'nin yorumu, ilk başta Tercüman'da yayınlanmıştı. Bu yorumun tesirini, Töwer'in ziyareti daha da perçinledi.

NATO sınırlarının Türkiye dışına kadar uzandırılması, bölge ülkelerinin de NATO'ya kabul edileceği anlamına gelmiyor. Bu nüfuz genişlemesi Türkiye vasıtasıyla temin edilecektir, anlamını taşıyor.

Türkiye'nin bu dalgalı ortamda, karşılıksız bir rizikoya girmesi elbette beklenemezdi. Bizzat Türkiye de bir takım hesapların içinde bulunmalı. Sivil hükümetler zamanındaki gibi şimdi de Türkiye, NATO konusunu böyle değerlendiriyor olmalı. NATO Savunma Bakanları toplantıları sırasında, Türkiye'nin bu konulardaki görüşleri, en belirgin şekliyle ortaya konmuştu. Türkiye, NATO'nun kendi amaçları dışında kullanılmasına karşı çıkıyordu. Son yapılan üsler anlaşmasında bile, bu noktalar açıkça belirtilmiş sayılmaz mı?

Ama buna rağmen bir takım gelişmeler oluyorsa, buna rağmen yeni politikalar oluşuyorsa, Türkiye'nin de bunlara karşı şartları bulunmak gerekmez mi? Bu şartlar nelerdir, bilmiyoruz. Ancak karşılıksız fedakârlıklar, faydadan ziyade zarar getiriyor. Cezayir'in bağımsızlık mücadeleleri sırasında takındığımız tavırda olduğu gibi!...

Ancak burada hemen kaydedelim: Türkiye'yi esasta zorlayacak bir başka bunalım kapınızda bekliyor. İran ile Irak arasındaki savaş şu anda durğunluğunu korumakla beraber, ilânihaye sürüp gidecek anlamına da gelmez. Her ne kadar bu harp kilitlenmiş bir vaziyet arz ediyorsa da, mutlaka bir sonuca ulaşacaktır. Taraflardan birinin güçlü bir desteğe

lavuşması sonucu değiştirilebilir. Fransa'nın Irak'a *miraj uçakları* vermesi, harbin kaderini değiştirci bir faktör olmaktan uzaktır. Büyük ihtimaldir ki, harbin sonucunu, iki ülkeden birisinde yönetimin değişmesi belirleyecektir. Bu durum, taraflardan birinin savaşta kaybetmesinden daha kötü sonuçlar yaratma istidadındadır. Hangisinde tecelli ederce etsin bir iç yönetim değişikliği, o ülkede istikrarın darmadağın olmasını sağlayacaktır. İki ülkede de sınırların bütünlüğü sağlanamayacaktır. Dolayısıyla olaylar ne kadar yavaş seyrederse etsin Türkiye'nin önünde bir *Kürt meselesi* sürekli gündemdedir. Olayların Türkiye'yi alâkadar eden bir yapıya intikali her an mümkündür.

*

* *

Ortadoğu tarihin bütün dönemlerinde çalkantı içinde yaşadı. Bu topraklar yer yüzünde kurulmuş büyük imparatorlukların ya merkezini teşkil etti, ya da merkezi başka topraklarda bulunan büyük imparatorluklar, Ortadoğu'yu bünyeleri içinde görmedikleri müddetçe kendilerini rahat hissetmediler.

Tarihte ebedî gerçeklerin, peygamber mesajlarının beşiği olan bu topraklar, bugün bambaşka bir canlılığa gebe. Kıyılan, horlanan, her türlü hegemonyalara maruz kalan Ortadoğu insanı ve oturduğu topraklar, petrol gibi bir nimetin de varlığı ile, ciddi bir stratejik kıymet ifade ediyor.

Yeni Çarlar ve Modern Roma İmparatorları Ortadoğu'yu bu yüzden kendi nüfûz alanları olarak görmek istiyorlar. Petrol, batı teknolojisinin kanıdır çağımızda. Ancak Ortadoğu insanı, bu teknolojiden ne nisbette istifade ediyor? Bunu düşünen yok.

Türkiye ise coğrafi konumuyla, üç kuvvetli mesajın hedefi durumunda:

Kuzeyden gelen *sosyalist cereyan*, batıdan gelen *liberal sistem* ve şimdilerde daha güçlü bir rüzgâra dönüşmeye başlayan *İslâm dâveti* ki, güneyden esiyor. Üç cereyan da Türkiye'yi kendi yanında görmek, Türkiye'yi kendi ittifak sistemi içinde tutmak iştiağıyla yanıp tutuşuyor.

Türkiye, toplum tercihi olarak ve komşuluğu itibariyle, Ortadoğu'ya yaklaşmak mecburiyetini hissediyor. Sovyetlere komşuluğu, aynı şekilde Türkiye'yi batı ile ittifaklara zorlamış. Buna karşılık Sovyetler, Türkiye'yi batı karşısında daha serbest tutum takınabilmesi için, ekonomik yönden destekliyor. Doğu Bloku ülkelerinden daha fazla teknolojik yardım yapıyor.

Türkiye bu şartlar altında, iki taraftan birine angaje olmak yerine, çok yönlü tercihleri her zaman muhafazaya dikkat etmeli. Büyük ülkelerin dostluğuna olduğu kadar, düşmanlığına da tahammül güç. Yeryüzünde ittifaklar, üye ülkelerin stratejik şartlarına oturuyor. Fakat ittifakların ana üyesi büyük devletler, herşeyi kendi adına görmeye ve işletmeye gayretten de geri kalmıyorlar. Onların iradeleri, millî iradelerden çoğu zaman üstün gelebiliyor.

Türkiye yeni gelişmeleri son derece ihtiyatla değerlendirmeli ve ona göre davranmalı. Ortadoğu ülkeleri arasındaki iç ihtilaflara bulaşmamayı gelenek haline getiren onbeş yıllık "*Türk Ortadoğu politikası*", şimdi ağırlığını tek yönlü olarak mı kullanacak?

(23 Şubat, 1981)

BİRAZ GERİLERDEN:

GERÇEK DEVRİM: LENİNİST PRATİKTEKİ ÇÖKÜŞE DOĞRU⁽¹⁾

Sovyetler Birliği Komünist Partisi'nin 26. Kongresi bugün (23 Şubat 1981) başlıyor. Sovyetler Birliği ve Varşova Paktı ülkelerinde devrim yıl dönümleri dışında, en büyük gösteriler kongrelerde sergilenir. Bu kongre de bundan öncekilerde olduğu gibi, parti yüksek kademelerinin şovuna dönüşecek ve beş yıl sonra aynı şov yeniden tekrar edilecek.

Sovyet komünist Partisi'nin kongreleri, öyle herhangi bir kongreye benzemez. Kremlin'in ağır havasının iyice sindiği Moskova, kongre dönemlerinde Sovyet muhtar cumhuriyetlerinden, Birlik Cumhuriyetlerinden ve Varşova Paktı ülkelerinin Komünist Partisi temsilcilerinden gelen kalabalıklarla sanki bir mahşeri andırır. Bildiğiniz miting meydanlarından daha geniş salonlara doluşan binlerce delege, kürsüye çıkan parti liderlerini ufuktan seyreder. O kadar uzak ve o kadar ulaşılmaz bir mesafeden!.. Büyük alkışlar kopar; buğday tarlalarının bir deli rüzgâr önünde savruluşunu andırır. Her söz alkışlanmaya, her jest takdir edilmeye ve her teklif kabule şâyândır bu kongrelerde.

* * *

(1) Gorbaçov'un yürürlüğe koyduğu "Sovyet prestroykası" öncesinde gerçekleştirilen son Komünist Partisi Kongresi üzerine kaleme alınan bu yazıda (23 Şubat 1981), Leninizmin çöküşüne daha o yıllarda işaret edilmmişti. Gorbaçov'un imparatorluğu tasfiye politikası ile Leninizmin çöküşü arasındaki ilişkiyi vurgulamak amacıyla bu yazıya burada özellikle yer veriliyor.

Polonya'dan Afganistan'a

Bu kongreye Polonya Komünist Partisi'nden temsilciler de muhakkak ki katılacak. Onlar da aynı havayı teneffüs edecek. Fakat Polonya delegelerinin olayları dışardan değerlendirmeye müsait tecrübeleri ışığında, durum bambaşka bir anlam kazanacak tabîî ki.

Bu kongreye Sovyetler yeni bir başbakanla giriyor. Kosigin'in yerine şimdi Tikhonov görev başında! Tabîî, bu çok önemli değil. Fakat yaşlı lider Brejnev bu kongreye, Polonya olaylarının acısı içinde ve Avrupa Komünist Partileri'nin çoğunun katılmadığı bir ortamda girdiğinin farkında. Avrupa'nın üç büyük komünist partisi lideri, Sovyetlerin Polonya'ya karşı muhtemel bir saldırı ihtimalini her zaman mümkün gördükleri için, bu kongreye iştirak etmiyorlar.

Marks'ın felsefesini teoriden pratiğe dönüştüren *Lenin'ci uygulama*, son on-onbeş yıldır, bütünlüğünü koruyamamanın acısını çekiyor. Mao ile başlayan komünist pratikteki ayrılık, Çekoslovakya bunalımından beri artık önüne geçilmez bir trajediyi yaşıyor. Marksizm ölmüyor; fakat Leninizm, bütünlüğünü koruyamadığı için itibarını kaybetmeye aynı hızla devam ediyor, görmüyor musunuz?

Bugün Marks mezarından çıkrsa ve "*Dünya işçileri birleşiniz!*" çağrısını yeni baştan tekrarlasa; bir Çinli'nin, bir Polonyalı'nın ve bir Avrupa komünistin kafasında aynı büyümlü çağrışımı uyandırmaktan o kadar uzak ki!..

Birleşelim ama, kiminle diyeceklerdir? Sovyetlerdeki Leninist uygulama ile mi, buna peşinen hayır diyeceklerdir.

Polonya olayları, Sovyet sisteminin 1917'den beri uğradığı en büyük geri çekilme. Şimdiye kadar Komünist Partisi böylesine uzun bir tereddüt yaşamadı. Eski Polonya olayları, Macaristan ayaklanması ve Çek başkaldırısı karşısında da Sovyetler, bu kadar büyük bir zorlukla karşılaşmamıştı. Olaylar hemen anında bastırılmıştı. İlgili ülkenin komünist partisinden bir grubun davetine icabet eden kızıl or-

du, girdiği her yerde, o zaaf kabul etmez otoriteyi derhal yeniden tesis ediverirdi. Fakat Polonya'da aynı mizansen, nedense bir türlü işletilemiyor. Sovyetleri Polonya'ya davet edecek insan mı bulunmuyor? Elbette hayır! Kızıl ordunun adımını atmasıyla birlikte, Polonya halkının, güçlü bir ayaklanmaya kalkışmayacağını kim garanti edebilir? Eğer Sovyetler böyle bir ayaklanmayla karşılaşır, şimdiye kadar kullandıkları "*davet edildik*" gerekçesi işlemeyecek, doğrudan doğruya işgalci pozisyonuna bürüneceklerdi.

Polonya'da şimdi kim ne isterse o anında karşılanıyor: İlk önce kilise istedi ve kazandı. Arkasından partiye bağlı olmayan sendikalar kuruldu. Onun arkasından öğrenciler ve çiftçiler, Komünist Partisi'nden bağımsız birlikler geliştirdiler. Bu, Komünist Partisi'nin dışında yeni kuvvet odaklarının teşekkülü demektir. En açık şekilde ifade etmek gerekir ki, Polonya'da artık sistem çözülmüştür.

Afganistan işgali de Sovyet sistemi açısından büyük bir tıkanma getirdi. Sovyet kuvvetleri, başlangıçta hiç de tahmin edemedikleri bir direnişle karşılaştılar. Bu direniş ne kadar sürecek ve kızıl ordu, ne zamana kadar "işgalci ordu" niteliğini koruyacak? Şu anda Afganistan'da tam bir yıpratma savaşı yapılıyor. Yıprananın, kızıl ordunun kurtarıcılık sıfatı olduğu ortada değil mi?

Komünist Partisi'nin 26. kongresi şimdi Kremlin duvarlarının arasında cereyan ederken, bu durumlar üzerinde elbette durulmayacak. Moskova Radyosu'nun her zaman tekrarladığı gibi, yabancı güçlerin sızmaları neticesinde, Polonya'da sosyalizm aleyhtarı güçler oluştuğu ileri sürülecek. Gelişmeler, yabancı ajanların faaliyetleriyle izah edilecek. Polonya'da halkın yiyecek sıkıntısı çekmesinin ve ülkenin dış kredi borçlarının 25 milyar doları bulmasının altında sistemin tıkanması yerine, yabancı parmağı aramak neyi değiştirecek? Bu tür izahlar, hangi Polonyalı'nın karnını doyuracak? Veya bu yönde alınan kararlar, bu toplumu saran hürriyet iştiağını mı söndürecek, ya da kafasında hasıl olan tereddütleri mi giderecek?

Millî Kurtuluş Savaşları

Komünist ideoloji elli yıllık tecrübesinde şunu ortaya koydu ki, insan onuru, tahakküme uzun müddet dayanmıyor. Komünizm, batı kapitalizmine çok aşırı bir tepki sergilemesine rağmen, bizzat Avrupa insanı üzerinde şimdiye kadar etkili olamadı. Batı Avrupa ülkelerinde gelişmiş komünist partiler, Leninizm'in ilkelerini eleştirdikleri nisbette gelişme kaydedebildiler. Bu eleştiriler ihtilâl yerine, serbest seçimlerle iktidara gelmeyi prensipleştirmeye dayanıyor. Bu mantık ise, Sovyetlerin hiçbir zaman tasvibini kazanamıyor.

Fakat Komünist hareketler geri kalmış ülkelerde, Avrupa insanına nisbetle daha büyük taraftarlar toplamaktan da geri kalmadı. Bu ülkelerde komünist düşünce kurtarıcı bir "mit" olarak, her zaman canlılığını korudu. Geri kalmış ülke aydınları, nedense, bu propaganda ağına çok kolay yakalanıyorlardı.

Bunun değişik ve o nisbette mühim sebepleri olmalıydı. Bu ülkeler yeni çağın başlangıcından itibaren batılı sanayi memleketlerinin sömürgesi durumuna düşmüşlerdi. Osmanlı İmparatorluğu'nun tarihî misyonu, mazlum milletleri ve bütün doğulu toplumları batılı emperyalist sultaya karşı korumakta toplanır. Bütün Ortadoğu, bütün kuzey Afrika ve Osmanlı halifelerinin sözünün geçtiği Hint Müslümanları, Osmanlı'nın koruyucu kanatları altında uzun asırlar bu tahakküme dayalı emperyalist sistemlerin tasallutundan uzak dönemler yaşayabildiler. Osmanlı bu ülkelerin, batı karşısında savunmasını üstlenmiş büyük bir teminat idi. İkinci Dünya Savaşı'ndan itibaren hürriyetlerine ve bağımsızlıklarına kavuşan ülkelerde yönetimler, emperyalizme karşı verilen büyük mücadelelerin sonucunda ortaya çıkabildi. Bu ülkelerde yeni teşekkül eden siyasî cereyanlar da, batıya karşı verilmiş mücadelelerin acı tecrübesi üzerine oturdu.

Komünist ideoloji, yirminci yüzyılın yeni şartlarını iyi değerlendirmişti. Ortaya büyük ve önemli bir karar kondu:

Emperyalizme karşı verilen millî kurtuluş mücadeleleri desteklenecekti. Sovyetler bugün, Afrika'da nefret edilmeyen bir tavırla karşılanabiliyorsa, Güney Afrika'daki beyaz azınlığa karşı bütün kara Afrika nüfusunun yani zencilerin haklarını savunur görünebildikleri içindir. Eğer Afrika'da Amerika ve bazı batılı ülkeler hâlâ soğuk nazarlarla karşılanıyorsa, kıta Afrikası'nın bütün insanlarına karşı, hâlâ inatla beyaz azınlığı destekledikleri içindir.

İkinci Dünya Savaşı'ndan beri komünizm, emperyalist baskılara maruz kalmış, Avrupa dışındaki bütün insanlara, böylesine güçlü bir avantajla yaklaştı. Bu avantaj, yirminci yüzyılın en büyük silâhı oldu. Bu silâh yöneldiği her bölgede iştiyakla karşılandı. Batının sömürdüğü Ortadoğu insanı, Uzakdoğu halkları, Çin ve siyah Afrika, bu silâha adeta kurtuluş simidi olarak sarıldı.

Sovyet yayılcılığı geri kalmış ülkelere, başlangıçta ideoloji olarak değil, kurtuluş mücadelelerine destek şeklinde sirayet etti.

Fakat bu büyü şimdi çözülmüş sayılır. Ortadoğu Müslümanları başlangıçta aynı ağa düştükleri halde, şimdi yavaş yavaş kendilerine geliyorlar. Nasır'ın son tecrübesi, uyanışın başlangıcını teşkil eder. İsrail harbi karşısında istediği Sovyet silâhlarını elde edemeyen Mısır, Sovyet vefasından kuşku duyan ilk ülke oldu. Cezayir, Sovyet büyüünden iyice uyanmış ve kendisini kurtarmış sayılmaz mı? Filistin Kurtuluş Teşkilâtı da, eğer Amerika, siyonist baskıya karşı kendi haklarını teslim etse, Sovyet tercihindен sıyrılmakta kesinlikle tereddüt etmeyecektir. Toprakları işgal edilmiş, çeşitli Arap ülkelerine dağılmış milyonlarca Filistinli, yirminci asrın gözleri önünde vatansız yaşıyor. Kırım'dan sürülmüş milyonlarca Türk'ün gadre uğrayışında olduğu gibi! İsrail'in en akıl almaz baskılarıyla karşılaşan Filistinliler, kendi devletlerini kurma ve vatanlarına kavuşma mücadelesinde, bu şartlarda kimin desteğini alsınlar? Elbette kim destek vaad ediyorsa, onun eline yapışacaklar. Kurtuluş mücadelesi, önü

alınmaz bir akıştır. Bu bakımdan müstakbel bir tehlikeden. Sovyetlerin ağına düşen Filistinlilerden ziyade, milyonlarca Arabın vatansız yaşamasına, İsrail'in hatırına rıza gösterenler mesul değiller midir?

İşte Millî Kurtuluş savaşları, Sovyetler için ne sonuç doğurursa doğursun devamlı destek görüyor.

Ancak Afganistan'ın işgali, bilhassa Müslüman ülkeler adına Sovyet desteğinin arkasında yatan gerçeği farkedebilmek için bir fırsat yarattı. Kuşku iyice derinleşti. Sovyetlerin kurtuluş hareketlerine yardımlarının altında kötü niyetler besledikleri en açık biçimde ortaya çıkıverdi. Bağımsız bir ülkede, kızıl ordu ne arıyordu? Afganistan bir İngiliz sömürgesi değildi ki, kızıl ordu yardım elini uzatsın! Ayrıca *Bağlantısızlar Hareketi* de aynı sonuca ulaşmakla, Sovyet metodunun iflâsını sergilemekten başka bir şeye yaramadı.

Batıda Polonya, doğuda Afganistan, şimdi Sovyetlerin iki büyük yarası oldu. Afganistan'ın işgali Sovyetleri, bütün İslâm dünyasını karşılarına almaya zorladı. Polonya olayları ise, sistemin bünyesinde otuz beş yıldır şekillendirilmeye çalışılan insanların isyanına dönüştü.

Afganistan işgali, millî kurtuluş savaşlarını desteklemek şeklinde özetlenebilecek Leninist stratejiyi işlemez hale getirdi. Geri kalmış ülkelerde uygulanan bu manivela, artık her kapıyı açamayacaktır. Sistemin bünyesinde yaşayan ülke insanları da, Polonya olaylarını görerek, ideolojiye eskisi gibi güvenli bakamayacaklardır. Her ülkenin aydını ve işçisi, kendi durumu ile Polonya'nın aldığı mesafeyi sıklıkla mukayese edecektir. Sistemin kendi içinde verilen bu bağımsızlık mücadelesi, ne kadar gizlenmeye çalışılırsa çalışılsın sonuç değişmez.

Daha şimdiden Macaristan'da, haftada beş günlük çalışma sistemine geçilmek üzere. Çin'de sendikalar, Komünist Partisi'nden bağımsız üniteler oluşturmak için kıvranmaya başladı. Romanya, komünist sistemi koruyarak, nisbeten bağımsız bir politika uygulamaya çalışıyor. Çavuşesko,

ülkede uygulanan tarım politikasının gözden geçirilmesinin gerektiğini, kendi ağzıyla itiraf etmek zorunda kaldı.

Sovyetler, Polonya'ya müdahale etmezlerse, bu süreç devam edecek ve sistem kendi içinde gerçek devrimlere sahne olmaktan geri kalmayacak. Leninist pratiğin sonu Sovyetlerin de bitişi anlamına gelecek.

Polonya hadiseleri ve Afganistan işgali, komünizmin sihrini bozmuştur. Komünizm elli yıllık atağını bırakarak büyük bir savunmaya geçti. İnsan haklarını ihlâl etmediğini ve haklarını arayan insanların yanında olduğunu isbat edebilmek için çırpınıyor. Sovyetler büyük bir dönüm noktasında. Komünist Partisi liderleri büyük kararlar almak mecburiyetinde; Altı aydır devam eden Polonya'daki gelişmeleri ya tasvip ettiğini açıklayacak, ya da kızıl ordu ile üstüne üstüne gidecek. Hangisini denerse denesin, Sovyetler için sonuç birdir ve değişmeyecektir: sistemin iflâsı daha bir kesin görünüyor.

Şimdi Polonya'da yalnız iki sınıf insan haklarını elde edememiş vaziyette: evdeki kadınlarla ordudaki askerler!.. Öümüzdeki günlerde kadınlar ayrı bir sendika ve ordudaki askerler de bir başka sendika kurarak, Komünist partisinin önüne çıkarlarsa şaşmayalım.

*

* *

Sadece onuruyla ayakta kalan Sovyet sistemi, işte bu şartlar altında 26. konresini idrak ediyor. Her yıl milyonlarca ton hububat ithal eden Sovyetler, bu kongrede geçen beş yılda kaydedilen gelişmeleri sergileyecek (!). Yeni bir beş yıllık planı da onaylayacak. Yirminci yüzyıl başından beri, Sovyet tarım rekoltesi ancak yüzde yüzlük bir artış kaydede-bildi. Bu sonuç sistemin yüz akı olarak takdim ediliyor. 1950'lerde 3,5 milyon ton hububat üreten Türkiye, 1980'de 20 milyon tonluk bir rekolteye ulaşmışken, hangi başarının kutlandığını delegeler mukayese imkânından elbette yoksun-

lar. Ulaşılan her merhaleyi kendi geçmişi ile mukayaseye alışık olan Komünist Partisi, kendi dışında elde edilen sonuçları delegelere ve bağlı Cumhuriyet halklarına duyurmakta son derece dikkatli davranacak.

Sonuç onu gösteriyor ki, Sovyet sistemi, bundan böyle insanî (!) niteliklerinden iyice sıyrılacak ve sadece silâh gücüne dayanacak. Ama ne kadar?

Öyle görünüyor ki, marksizmin değil fakat Leninizmin son çöpümleridir seyrettiklerimiz!..

(Şubat 1981)

GORBAÇOV'DAN İTTİHAT TERAKKÎ'YE -İKİ İMPARATORLUĞUN KADERİ-

Uluslararası komünizmin yetmiş yıllık uygulaması ve insanlığın geleceğine ilişkin kurduğu hayallerin "*lodos yemiş*" gibi erimesi karşısında, sadece marksistler değil aynı zamanda bütün anti-kömünist çevreler de şaşkındır. Bu gelişmeleri iyi takip edemediği için, iddia sahibi bir ideolojinin maruz kaldığı büyük çözülmeyi kavrayamayan bazı çevreler ise; eski bir alışkanlık sonucu, acaba uluslararası komünizm yeni metodlar deneme hazırlığında mıdır diye, yersiz bir ihtiyatı da elden bırakmıyorlar.

Böylesi derin (!) kuşkular besleyen ve aşırı ihtiyat gösterileri sergileyen bir mantık için fazla birşey söylemek gereksiz. İşte uluslararası komünizm çözülüyor, eriyor, insanlığın gözleri önünde can çekiyor. Doğu Avrupa ülkelerinde insanların komünist partisine karşı gösterdiği tepki bunun açık ifadesi. Bu ülkeler komünist partisinin kurduğu tekelin kalkması ve ardından da çok partili bir sisteme geçmenin hummalı gayreti içinde.

Gerçekten Doğu Blokuna ne oluyor? Bu insanlar neyi arıyor ve bu hareketler nerede noktalanacak? En önemlisi de bu değişme olgusu, doğu avrupa ülkeleri ile sınırlı mı kalacak? Yoksa daha başka neticeler de doğuracak mı? Bir de bu büyük toplumsal ve siyasî hareketlenmenin Türkiye'ye yansıyan bir tarafı bulunmayacak mıdır?

*

* *

İlk gözlenen, doğu-batı blokları arasında ikinci dünya savaşından sonra oluşan buzların erimesi, bloklararası gerginliğin azalmasıdır. İkincisi de doğu bloku ülkelerinde, demokratik süreçlerin işlemeye başladığına dair ilk işaretlerin görülmesi oluyor. Yazılıp çizildiğine göre, bu ülkelerin serbest pazar ekonomisine geçeceği ifade ediliyor. Tabii, doğu avrupa ülkelerinde bu hareketlenmenin sosyo-ekonomik sebepleri mevcut olmakla beraber, burada toplumsal dalgalanmayı motive eden asıl sebebin Gorbacov'un kendisi olduğu unutulamaz. Yani doğu avrupa ülkelerindeki değişim, bizzat kendilerinden ziyade, Sovyet liderinin istek, arzu ve hatta emrivakisi ile ortaya çıkmış gözüküyor. İnsanlık tarihinde, dinlerin dışında ortaya konabilmiş en iddialı ideolojinin hükmümlanlık arzusundan soyunması, devrim ilkelerini terketmesi kolay birşey değil bize göre.

Hatırlanacağı üzere, Mısır'la İsrail arasında "*Kamp Davit*" anlaşmasının akdedilmesinden beri, Sovyetler Birliği Ortadoğu'dan hemen hemen elini çekmiş gözüküyordu. Her ne kadar Suriye ve Libya ile bazı ilişkileri bulunsa da, bu ülkelere silâh satışı devam etse de, Ortadoğu krizinde 1975'ten beri Sovyetler Birliği kendini riske edecek bir harekete girmekten çekiniyordu. Libya'yı Amerikan filosunun bombalaması hadisesinde sergilenen Sovyet tepkisi, Türkiye'nin bile gerisinde kalmıştı. Hele Afganistan olayından sonra bu ülke ve sahip olduğu ideoloji, bütün "*üçüncü dünya ülkeleri*" nezdindeki inandırıcılığını yitirmekle karşı karşıya kalmıştı. Adeta varlığını İsrail'le mücadeleye borçlu olan bir-iki ülke hariç, bütün İslâm ülkeleri; Afganistan işgali üzerine Sovyetlere daha mesafeli bir tavır sergilemeye başlamış ve neticede Amerikancı tezlere yaslanmışlardı. "*Red Cephesi*" ülkeleri arasındaki birliğin dağıldığı yıllardan beri Sovyetler Birliği, uluslararası platformlarda batı ile boy ölçüşmekten vazgeçmiş sayılır.

Zaten uzun zamandır, çoğu Ortadoğu ülkelerinde ve özellikle Sovyetlere komşu olan bölgelerde komünizm teh-

didi, biraz da bölge ülkelerini ve yönetimlerini ABD'nin kontrolü için özellikle abartılıyordu.

Buna karşılık batı ülkeleri, Sovyet sistemindeki çözül-meyi yakından takip ediyor, Sovyetlerle ihracat bağlantıları geliştirmek için hiçbir komplekse kapılmadan rahat ilişkiler gerçekleştiriyordu. Fakat ABD tehdidi ve anti-komünizm edebiyatı ile beyni yıkanan bazı ülkeler ise, bu tür ilişkiler-den rahatlıkla caydırılabiliyordu. Türkiye ise bu ülkelerin nadir örneklerinden birini teşkil etmektedir.

Gorbaçov'un Sovyet liderleri arasındaki büyüklüğü oradadır ki, çözülmekte olan fakat temelde sahip olduğu gücün ötesinde iddialar taşıyan bir sistemin sonunu, önceki Sovyet liderlerinden daha iyi görebilmesi ve bu durumu kabullenebilmesindedir. İdeolojinin iddiası büyük, sistemin hegemonyası büyük!.. Fakat uluslararası bir çatışmada uzun soluklu bir savaş sürdürmeyecek kadar da içinden çürümüş bir yapı! İkinci dünya savaşındaki gibi, ideoloji, insanı ve toplumu motive etme kabiliyetini yitirmiş. Artık ideoloji, hakim olduğu toplumlar üzerinde bir aşk yaratmıyor, onlara bir şevk vermiyor. Bilâkis bu ülkelerde insan hem ideolojiden, hem de ideolojiyi araç olarak kullanan bürokratik yapının ürettiği baskıdan bıkmış. Üretim oldukça düşük. Kolhozlar, Türkiye'deki kamu iktisadî teşekküllerini de aratacak zararlarla çalışıyor. Gerçekleşen zararlar, kağıt üzerinde kâra dönüştürülüyor. Batı teknolojisi karşısında moralini yitirmiş bir ideoloji, bundan böyle ne yapabilir ki!..

Burada Gorbaçov'un yaptığı, muhtemel bir doğu batı çatışması karşısında, bütünlüğünü ve hakimiyetini kaybedecek siyasal sistemin önünü açmak arayışıdır. Doğu Avrupa ülkelerine de kendi kaderlerini kendilerinin tayin etmeleri imkânını vererek, onların sorumluluğunu bırakma hazırlığını da unutmamak gerekir.

Gorbaçov'dan Tanzimat'a ve Abdülhamid'e

Gene burada kendi açımızdan Abdülhamid dönemini ve Cihan Savaşı yıllarını hatırlamamak imkânsızdır: Batı avrupa ülkelerindeki demokratik gelişmeler ve sanayi devrimi karşısında iyi bir durum değerlendirmesi yapamamak, ve buna rağmen imparatorluğun bütünlüğünü korumak arzusu arasındaki tezat, Cihan Savaşı sonundaki mağlûbiyetimizin büyüklüğünü tayin etmiştir. Ve nitekim, İslâm âleminin bütünlüğünü muhafaza arzusuna bir de Türk dünyasının kurtarılması politikası eklenince, imparatorluk gerçekten kaldıramayacağı bir yükün altına sokulmuş oluyordu. Bizim sistemimiz ne kadar insanî olursa olsun, artık kendi silâhını üretme kabiliyetini yitirmiş, yabancı sermaye karşısında neredeyse açık pazara dönmüş bir ülke manzarası arz ediyorduk.

Coğrafi yapıdaki büyüklükle orantılı olmayan bir küçülme eğilimine girilmişti. Bütün aydınlar devlete ve sisteme olan itimadını kaybetmişti. Devletin açtığı okulların her birinden, kendisine muhalif aydın orduları mezuî oluyordu. Rumeli'deki anarşiyi bastırmak için gönderilen paşalar asi subay gruplarına katılıyorlardı. Böyle bir yapının, Balkan savaşlarında netice alamadığını gördükten sonra, cihan savaşını götüremeyeceğimiz gerçeği elbette anlaşılmalıydı.

Daha öncelerden Abdülhamid bu gerçeği muhakkak ki biliyor olmalıydı. Çünkü savaşız bir dönem yaşayabilmek için, uluslararası politikanın iç tezatlarına iyi nüfûz ederdi o. Fakat 1876 da açılmış parlamentoyu kapatmak, Abdülhamid'in iktidarını uzatsa bile, imparatorluğun kaderini değiştirmekte hiç bir işe yaramadığını bugün daha iyi anlıyoruz. Elbette onun açtığı parlamentoda gayri müslim temsilcilerin yekûnunu veya müslüman olsa da infiratçı politikalar benimseyen temsilcilerin konumunu biliyoruz. Ermeni ayaklanmaları, arap ayrılıkçılığı, Rumeli'de ayaklananlar.. Bunların hepsi doğru!.. Ama Fransız ihtilâlinde beri gelişip sergi-

lenen "hürriyet" cereyanlarının yanı sıra, ekonominin üretim kabiliyetini yitirdiği bir dönemde, kapalı bir sistem kendisini ne kadar muhafaza edebilirdi? Önemli olan, toplum ve aydını yabancı ideolojilerin ortak cephesinden kurtarmak, onların geleceğe yönelik umutlarını tazeleyebilmek değil miydi?

Bize burada, Osmanlı İmparatorluğunun Tanzimatla birlikte içine yuvarlandığı süreçle, Sovyetler Birliği'nin kaderi arasındaki paralelliği hatırlamak düşüyor. Bir tarafta tükenmiş bir ideoloji, öbür tarafta batının üstünlüğünü kabullenen ve, baskıyla veya irâdî olarak batılılaşma sürecine giren bir islâm imparatorluğu!.. Biz hissî olmayarak, bu zamanlar zarfında kendi sistemimizdeki tıkanmayı iyi idrak etmeli, onu analiz edebilmeliyiz. Gerçekten son asırlarda islâm kültürü ve medeniyeti iyice tıkanmış, kendini yenileme kabiliyetini yitirmişti. Bu tıkanma ile, elbette insanın ve aydının itikadındaki sarsılma arasındaki paralelliği yakalamak gerekir.

Kendi Üzerine Kapanan Bir İslâm ve Cihan Savaşı

Tarih ve sosyoloji bize onu gösteriyor ki, gittikçe kendi üstüne kapanan, kendi insanını ve toplumunu dış tesirlerden devamlı şekilde korumak gayretine kapılan sistem ve kültürler en sonunda kendileri intihar ediyorlar. Nasıl insan zihni yüz yüze geldiği her durum ve probleme karşı bir çözüm arayışına giriyorsa, toplumlar ve onların içinde yüzdüğü kültürler de öyledir. Kapalı kültürler ve toplumlar bu açıdan kendi kendilerini test etme kabiliyetini yitiriyorlar. Bu arada onlarda, içine düştükleri tarifi imkânsız itimat duyguları oluşuyor. Sovyet sisteminin yaptığı da bundan başka birşey değildi. Yabancı radyolar dinlenmesin diye, kısa dalga vericileri ortadan kadırmak.. Televizyon dinlenmesin diye özel sistemler geliştirmek vs. Çin halkının, aya ilk çıkan insandan, ancak 20 yıl sonra haberdar olabildiğini söylersek, bu duruma işaret etmiş oluruz.

Bazılarımız kabul etsin veya etmesin, İslâm toplumları son yüzyıllarda çok garip bir kapalılığa bürünmüştü. Yeryüzünde oluşan çok farklı kültürlerden, üretilen teknoloji ve bilimsel gelişmelerden haberi bulunmayan bir toplum!.. *Evliyâ Çelebi*, Viyana'ya gittiği zaman orada gördükleri karşısında hayrandır. 28. *Mehmet Çelebi* Paris'i anlata anlata bitiremez. İnsan ve kültür nedense, kendi gündelik hayatının dışında bir problemle karşılaşmadığı müddetçe zorlanmıyor, yeni üretimler gerçekleştiremiyor. Neredeyse insan düşüncesi gündelik hayatın pratiği içinde mekanikleşiyor, bir gelenek ve itiyat lâkaytlığına dönüşüyor. Kendi kendisinin yeterliliğine yani kifâyet duygusuna kapılabiliyor.

Hele bu durum, günümüzde olduğu gibi yönetimlerin aşırı ve bilinçli korumacılığına dönüştüğü zaman, daha tehlikeli sonuçlar doğurmaya başlıyor. Toplumsal muhalefetlerin ve illegal faaliyetlerin bereketli zemini, işte bu tür aşırı korumacı yönetimlerin oluşturduğu baskıcı ortamlardır.

Bu bakımdan denilebilir ki, keşke Osmanlı yönetimi muhtemel büyük gelişmeler karşısında yeni davranışlar geliştirebilseydi. Meselâ ilk parlamento kapatılmasaydı!.. Belki milliyetçi uyanışlar daha da hızlanabilirdi. Belki bazı hristiyan ve müslüman azınlıklar ve özellikle araplardan bir bölümü daha erken bağımsızlaşabilirdi bu yoldan. Tabii, bu durumu kabullenmek zor olurdu o zamanlar için. Fakat buna karşılık ortaya çıkacak "*meşrûti*" sistem için de aydınlar ve halk kendi problemlerinin çözümünü için, hiç olmazsa daha uzun bir zaman bekleme sürecine gireceklerdi. İmparatorluk da problemlerini daha açık konuşabilecek, onları tanıyacak yeni vukûflar hasıl olacaktı. Yani İmparatorluğun tek problemi Abdülhamid Han'ın izalesinde toplanmayacaktı.

Bunun gibi cihan savaşı içinde bütün araplar İngiliz olmasına takılmayabilecekti. Keşke Cihan Savaşı içinde İttihatçılar, hiç olmazsa bazı arap nüfusları bağımsızlaştırabilseydi!.. Onlara İngiltere'nin vaadettiği bağımsızlığı; keşke içişlerinde *özerk meclisler*, *meşrûti meclisler* teşkil ederek engelleyebilseydi, yani asgariden tarafsızlaştırabilseydi arapları.

Bize öyle geliyor ki, bunlar dahi Osmanlı İmparatorluğunun Cihan Savaşı içindeki mağlubiyetini önlemezdi. Önlemezdi ama, savaş sonundaki büyük iflâsla da karşılaşmayabilirdik. Ortaya çıkan sonuç, üzülmek gerekir ki bir İmparatorluğun tasfiyesidir ve bunun başarıyla da hiç bir ilgisi yoktur.

*

* *

Buradan tekrar Gorbaçov'a dönecek olursak, Sovyet lideri kendi imparatorluğunun geleceğini ve âkibetini sezmiş benziyor. Tekrar edelim, onun Doğu Avrupa ülkeleri adına yaptığı büyük bir fedakârlıktır. Hazmedilmesi, içe sindirilmesi zor bir fedakârlık. Gorbaçov onlara demiş oluyor ki, bundan böyle kendi yağınızla kavrulun. Sizin yükünüzü taşıyacak gücüm yoktur. Ve dolayısıyla kendi sorumluluklarınızın da bilincinde olun. Önemli olan şurası ki Gorbaçov, Doğu Avrupa'ya bir lûtf gösterisi olarak sergiliyor bu tavrı. Büyüklük gösterisini de elden bırakmıyor. Kendi bloku üzerine stratejik üstünlüğünü de muhafaza ederek. Onun için Gorbaçov'un bu girişimini, kendi adına, en menfî şartlarda geliştirilmiş bir politik üstünlük olarak niteliyoruz. Yani ortada olan bilinçli bir küçülme, bilinçli bir tasfiye hareketidir. Bunun erken farkedilmesi ve erken gerçekleştirilmesi ise, büyük bir ileri görüşlülük olarak ortaya çıkmaktadır.

Gecikmesinin sonucu ne olabilirdi?

Tarihte bunun örnekleri çok. İşte gözümüzün önünde Osmanlı İmparatorluğu ve Avusturya-Macaristan İmparatorluğu. Ruslar böyle bir handikapı, Birinci dünya savaşı sonrasında komünizm sayesinde atlatabildiler. Komünizm!.. Çarlık bünyesinde baskı ile bir arada tutulan milliyetleri, bir ideolojinin vaadettiği insanlık haysiyetine inandırarak!

Onun için çağımızda İslâmiyet, hâkim olduğu ülkelerde yönetimlerin baskı aracına dönüştürülmeyerek, toplumların beklentilerini tayin edici bir sorumluluk şuuruyla yükseltilmelidir. İslâmın bu husustaki algılanışı, bizim ufkumuzun açıklığıyla doğru orantılı bir gelişme kaydedebilecektir.

Yani İslâm kendi dışındaki her türlü fikir ve kültürlerle bir arada bulunmaktan bir kompleks kapılmaz. Çünkü onları ihata etmek kabiliyetini hâizdir.

(15 Aralık, 1989)

PRESTROYKA, YAŞAYAN İSLÂM VE FONKSİYONSUZLAŞAN SOSYAL DEMOKRASİLER

Son aylarda SHP'deki aktivite kaybı herkesin dikkatini çekiyor. Buna bir de cumhurbaşkanlığı seçimindeki tezatlı açıklamaları eklenince, seçmenin bakışında da bazı değişiklikler gözlenir oldu. Yapılan bazı kamuoyu yoklamalarında ana muhalefet partisinin, Doğru Yol'a göre ikinci sıraya düşmesi de seçmenin bakışındaki bulanıklığın açık bir göstergesidir. Ve derken arkasından, başta bazı doğulu milletvekillerinin ihracı, onu takiben de protesto anlamında istifalar.

İnsan ister istemez soruyor: Sosyal Demokrat Halkçı Parti nereye gidiyor? Partinin nereye gittiğinin cevabını, sanıyoruz yönetim kademeleri kadar muhalifleri de tam olarak kavramış değil. Herkes el yordımıyla bir yerlere tutunmanın, birşeyler aramanın telâşında. Ama gerçekten tarihî temelleri olan bir büyük siyasî kuruluş derin bir sarsıntı geçiriyor. Bizze göre bu sarsıntı, parti mensuplarının algıladığı biçimde "hizip mücadelesi"nin dışında ve ötesinde bir anlam taşıyor. Partililer ise, bir kör döğüşü içinde işin esasını kaybetmiş vaziyette.

Prestroyka Sonrasında SHP

İlk önce şunu hatırlatalım ki, Doğu avrupada bunca önemli değişimlerin yaşandığı bir dönemde, Sosyal-demok-

rat bir partinin kendi içişleri arasında kaybolmasını biz Türkiye'nin yararına bir durum olarak değerlendirmiyoruz. İki Almanya'nın birleşmesinin, Avrupa Topluluğu ekonomik alanının doğu avrupa ülkelerini de içine alacak şekilde genişletilmesinin düşünüldüğü, NATO ve Varşova paktlarının konumlarının yeniden değerlendirildiği bir dönemde, Türkiye'nin stratejik konumu nasıl oluşacaktır? Avrupa Topluluğu ve NATO atmosferinin dışında kalma ihtimali ile yüzyüze kalan bir Türkiye, gerçekleştirdiği cumhurbaşkanlığı seçimleri ve adım adım ilerlediği "Başkanlığı" andıran yönetim biçimi ile hangi istikametlere doğru ilerleyecektir? Türkiye'nin tarihî geleneklerinden de beslenecek olan "*tek adamcı*" yönetim eğilimleri halk tarafından da tasvip edilirse, bu durumda Türkiye bir ortadoğu eksenine doğru hızla yol almaz mı? vs. biçimindeki sorular, biz istiyoruz ki SHP gibi bir partinin asıl gündemini oluştursun. Arzu edilir ki SHP yönetimi ve muhalifleri, meseleyi karşılıklı hizip çatışmalarının ötesinde bir ilke ve prensip bazına oturarak konuşsunlar, problemlerini Türkiye'nin gündemine ve seçmenlerinin önüne sağlam esaslar olarak koysunlar.

Bize öyle geliyor ki SHP ile, sanki "*gizli bir el*" oynamaktadır. Partiyi Türkiye'nin en hayati bir döneminde meflûç hale getirmek için oynanan bir oyun intibâi hasıl olmaktadır. Yoksa ne yapılan ihraçlar ve ne de buna karşı takınılan tavır, ana muhalefet partisini bu derece sarsabilmeliydi. Basının konuya yaklaşımı da son derece câlibi dikkattir. Gazeteler ve bir takım köşe yazarları meselenin çözümünü noktasında bırakın yardımcı olmayı, bilâkis ortalık karıştırmak, tarafları birbirine karşı tahrik etmek için ellerinden geleni arkalarına bırakmamaktadırlar. Sanki isteniyor ki, Türkiye'nin önemli bir geçitten geçtiği şu safhada, SHP'nin parti olarak ağırlığı ve hatta varlığı hissedilmesin.

Eğer durum böyle devam edecek olursa; Türkiye, sağ-muhafazakâr bir iktidara karşı gene sağ-muhafazakâr bir muhalefetin devrede olduğu bir eksene doğru hızla kayacak demektir. Böyle bir gelişmeden sağ kamuoyunun, ilk anda

geniş bir memnuniyet duyacağı aşikârdır. Solun ağırlığının kaybolduğu bir Türkiye; geniş seçmen kitlelerine elbette büyük bir rahatlık verecek, onları, ülkenin üzerindeki son derece önemli bir tehlikenin izâle edildiği gibi bir rahatlık duygusuna sevkedecektir. Türkiye'nin şartlarını iyi kavramamış bir siyasal mantığın cârî olduğu bazı lokal kesitler böyle düşünseler bile, gerçek hiç de onların sandığı gibi değildir. Biz inanıyoruz ki böylesi bir siyasal yapılanma, Türkiye'yi en hızlı biçimde demokrasiden uzaklaşabilir ve bu kötü gidişten bazı seçmen katmanları her nedense, garip bir haz duymaya bile şartlandırılabilir. Türkiye bir yere varacaksa, sağ ve soluyla, ülkenin gerçekleri ile birbirini vurgulayarak, test ederek ve en önemlisi birbirini murakabe ederek varacaktır. Kendi zıtlarını tasfiye eden bir sistem kapanmaya, tek adamlığa ve hatta SHP'nin tarihinde yaşadığı ve hâlâ acısını çektiği gibi "*şeflik*" anlayışlarını meşrûlaştırmaya doğru ilerler. Böylesi yönetimlerin bir adım daha ötesi, halkın sadece "alkışçı" bir grup olarak algılandığı, hak arayışlarının yasaklandığı, "*hak yok vazife var*" mantıklarının işlerlik kazındığı, yani insan ve düşünce istismarının en yüksek boyutlarda yaşandığı karanlık bir dönemdir. Hangi düşünce adına olursa olsun bu böyledir.

Ne varki SHP, bu tür engelleyici misyonları ile değil de, içişleri arasında helâk olmuş, yorgun bir hüviyetle çıkıyor kamuoyu önüne kendisini. SHP, üstündeki bu atâleti ve zilleti atabilmelidir.

Tabî burada SHP yönetimine düşen bazı görevler de yok değildir:

Bir defa Sovyetler Birliğinde ve Doğu avrupa ülkelerinde yaşanan büyük değişim, değil SHP'yi aynı zamanda Türkiye'yi de yakından etkileyecektir. Türkiye'ye yönelik etkiler, ülkemizin stratejik konumundaki değişimde kendisini hissettirecek. Bunu herkes konuştuğu, yazdığı ve hatta kabul ettiği halde, hükümet cenahından gelen açıklamalarda bunun bir yansımasını henüz bulmuş değiliz. SHP ise marksizmin "*Leninizm*"den kendisini arındırdığı bir dönemde, kendi

içindeki "devrimci" bir takım uzantılara karşı tavrını ister istemez yeniden gözden geçirmek durumundadır. Nitekim bu gruplar kendi partilerini legaliteye dönüştürmek için bütün hazırlıklarını tamamlamış durumdadırlar. Sosyal demokrat politika, kamuoyu nezdinde ve özellikle sağ kamuoyunda kendi üzerindeki bu isnadı silkeleyip atacak ciddi, çıplak tavırlar sergilemelidir.

SHP'nin İhtiyacı: Yeni Bir Sosyal Yapı Analizi

SHP 1980 öncesinde olduğu gibi bilhassa "mezhepçi ve bölücü" imajı uyandırmış grupların sultasından kendisini behemehal kurtarabilmelidir. Bu gruplar azınlık oldukları halde örgütçü özellikleri ile parti yönetim kademelerinde, il ve ilçe örgütlerinde partinin imajını güç durumlara sokabilmektedirler. İşin gerçeği nasıldır bilmiyoruz. Araştırmaya da gerek görmüyoruz. Konuşulanlara göre, meselâ Ankara'da Anakent ve Yenimahalle belediye başkanlarının dışındaki başkanlar "mezhepçi" olarak niteleniyorlar. Eğer durum gerçekten böyle ise, demek ki SHP içindeki örgütlü azınlık gruplar, parti yönetim kademelerine sistemli bir çalışma ile ulaşabilmektedirler. Tabii belediye gibi doğrudan halka hizmet götüren, halkla yüzyüze olan bir kuruluşun, Ankara gibi bir orta Anadolu kentinin sâkinlerinde uyandıracağı imajı artık siz düşünün.

Bu tür olgulardan yola çıkan genel seçmen kitlesi nezdinde, yılların anamuhalefet partisi, kendi büyüme alanlarını sınırlamakta ve dolayısıyla marjinal grupların ve kesitlerin oyları ile de ister istemez aykırı, aşırı ve konjonktüre göre de ihtilâlcî zeminlere doğru hızla yol alabilmektedir. Bu durumdan ne SHP, ne de Türkiye bir fayda görmemektedir. Demokrasinin ülkemizde tam olarak yerleşememesinde eminiz ki, sosyal demokratların, kendisini iktidara götüreceği yeterli oyu hiçbir zaman temin edememesinin büyük rolü yatmaktadır.

Öyleyse SHP, kendisini iktidar yapacak geniş sağ-

muhafazakâr ve daha açık bir ifade ile "sünnî" kesimlere açacak bir politika oluşturabilmelidir. Buna önce SHP yöneticilerinin kendileri inanmalıdır ki, böyle bir açılımı gerçekleştirebilsinler. Seçmenlere rol gereği, seçim zamanlarındaki geçici ihtiyaçlarla yapılan yaklaşımların hiç bir değerinin bulunmadığını, bu tavırların bilâkis seçmen bazında itici ve güven kaybettirici olduğunu burada bir kere daha hatırlattım.

Burada dikkat edilmesi gereken husus, Türkiye'nin sosyal ve kültürel yapısının yeni baştan bir analizidir. Türkiye eminiz ki Cihan savaşı sonrasının bitmiş-tükenmiş ülkesi değil, insan da savaş yıllarının yılgın, bezgin psikolojisinde değildir. Türkiye'nin üzerinden çok sular akmış bulunuyor. O zamanlarda Türkiye'nin idrak ettiği "batılılaşma"nın üzerinden uzun zamanlar geçti. Batıcılığa ve devrimlere aykırı telâkki edilen nice sosyal kurum ve kültürel değer, zaman içinde toplumun yeni baştan itimadını kazanmış bulunuyor. Bir takım devrimler gerçekleştirilmiştir. Bunlar doğaldır. Ama zaman içinde, hayatın normal akışı içinde millî ve dinî yani toplumsal, yani kültürel değerlerimiz derecesi ne olursa olsun kabul görmeye başlamıştır. Açıkça görülmektedir ki, din artık tasfiye edilip bitti sanıldığı bir zamanda, yeniden halk nezdinde fonksiyonel bir konuma yükselmiştir.

Yaşayan İslâm ve SHP

Eğer SHP yönetimleri bu gelişmeyi hâlâ Demokrat partinin, Adalet partisinin ve Anavatan iktidarının dinî kesimlere bir tavizi, dinin politikaya alet edilmesinin bir sonucu olarak algılıyorsa çok yanılıyorlar demektir. Unutulmasın ki Sovyetler Birliğinde Hristiyanlığın 1400'ncü, müslümanlığın da 1100'üncü yıldönümleri en görkemli törenlerle kutlandı bu sene. Eğer din siyasî iktidarların iradesi ile, baskıcı tavırlar ile istenildiği zaman tasfiye edilebilen bir sosyal kurum olsa idi, bunda en önce Sovyetler Birliği muvaffat olur-

du. Din, toplum vicdanına, toplumun yargılama yöntemine dönüştüğü andır ki, artık onun ne silinmesi ne de tasfiyesi söz konusu olabilir. Bu gerçeği biraz sosyoloji okuyan, tarihle, kültürle ilişkisi bulunan herkes kabul eder. Türk halkı da tarihte ve günümüzde kültür adına ne ürettiyse, hangi tavırları takındıysa, bunda dinin motivasyon kabiliyetini elbette unutamayız. Bu açıdan SHP yöneticileri halk arasında "yaşayan din" olgusunu kabullendiğini ifade etmeli, onu rahatsız edecek her türlü tavrıdan kendilerini geri tutmalıdır. Onlar bir prensip ve saygı gereği böyle yapmalılar ve buna insanımızı inandırmalılar. SHP şu komplekse kapılmamalıdır ki, bu tür tavizlerle laiklik elden gider!..

Bunlarla laikliğin hiçbir alâkası kurulamaz. Zaten bu tür çok kaba ve ilkel laiklik anlayışıdır ki geçmişte CHP'nin ve İnönü'nün akıbetini tayin etmişti. Günümüzde ise merkez-sağ iktidarlar diledikleri anlarda ve özellikle seçim zamanlarında sosyal demokrat partileri bu açılardan bilinçli olarak köşeye sıkıştırmakta, tabir yerinde ise ajite edebilmektedirler. Biz gerek SHP'nin malum tavrından ve gerekse sağ-muhafazakâr iktidarların bu bilinçli oyunlarından oldum olası rahatsızsız.

İşte önümüzde bunun canlı bir örneği:

ANAP iktidarı 141-142-163 le ilgili düşünce suçlamanın affı konusunda bir hayli geri çekilmiş, konuyu, komisyonlara havale etmiş görünüyor. Eğer muhalefet geri çekilse idi, iktidar, kamuoyuna söylenmedik söz bırakmayacaktı. Bir başka açıdan: SHP 163 kapsamına giren örgütlenme hakkının da serbest bırakılmasını isterken, diğer iki sağcı parti bu noktada geri adım atmaktadır. SHP bu hakkı sadece marksistler adına istemediğini açık açık ifade etmeli, bu durumu da genel kamuoyu, ürkütülmeden kavrayabilmeli.

SHP'nin bu yöndeki tavrı bize hem daha inandırıcı, hem de daha tutarlı gelecektir. Bunu açıkça ifade etmek gerekir. Zaten bu maddelerin fikri ve örgütlenmeyi yasaklayan engelleri kalkmadıkça, Türkiye'de din istismarı veya

SHP'nin deyimi ile "dinin siyasete alet edilmesi"nin bir türlü sonu gelmeyecektir. Bu istismarın devamı ise en çok SHP'nin zararına durumlar yaratmaktadır, yaratacaktır. SHP'nin bunun bilincinde olduğu kanaatindeyiz.

Bu maddeler hükümetin arzu ettiği biçimde mi, yoksa gerçekten batı avrupa standartlarına uygun biçimde mi sonuçlanır, bunu bilemiyoruz. Ama SHP, "türban konusunu" nasıl anayasa mahkemesine götürmedi ise, bu konuda sayın Evren'in tahriklerine kapılmadı ise, bu hususta da açık bir teminat vermekten, sağ-muhafazakar partilerin tavırlarındaki çelişkiyi vurgulamaktan geri kalmamalıdır ve bunu seçmeni-ne mal edebilmelidir.

Bu açıdan SHP yönetimi için, önemli bir fırsat vardır. Sosyal demokrat kesimlerin ocakta gerçekleştireceği Kurultay, partinin ilke ve politikalarını yeni baştan gözden geçirmesi için, geniş seçmen yığınlarına nasıl bir yaklaşım sergileneceğini tesbit için, önemli bir gösterge niteliğindedir.

(Aralık 1989)

BALKANLAR'IN MÜSLÜMAN VARLIĞI

Müslüman azınlıklar sorunu, bugün dünyanın hemen her ülkesinde konuşulan, tartışılan bir konu. Yirminci yüzyıl başlarında, içlerinde Türkiye'nin de bulunduğu birkaç İslâm ülkesi dışında, hemen hemen bağımsız ne bir devlet, ne de ülke bulunuyordu. Fakat İkinci dünya savaşına doğru ilerleyen çizgide, müstemleke durumundaki bu ülkelerde önce büyük potansiyel birikimler oluştu ve bunu bağımsızlık mücadeleleri takip etti. Bağımsızlığına kavuşmuş bu ülkelerin hâli hazır durumlarının değerlendirilmesi ayrı bir konu. Fakat halen *Eritre'de, Filipinler'de, Filistin'de, Çin'de ve Sovyetler Birliği'nde* ve şimdi daha iyi anlıyoruz ki *Balkanlar'da* bu mücadeleler devam ediyor. Arnavutluk, Yugoslavya, Yunanistan ve Bulgaristan'daki müslüman azınlıkların -ki, Arnavutlukta yüzde 85'lik bir ekseriyeti ifade eder müslümanlar- durumları, ne yazık ki, diğer müslüman azınlıklar kadar dünya gündemini işgal etmemektedir.

Şimdi Balkanlar'daki müslümanlar ve özellikle Bulgaristan'daki Türk azınlık insana eza veren, insanı onursuzlaştıran bir vahşetle karşı karşıya. Sünnet ve cenaze defni gibi en tabii haklara kadar uzanan bir zulüm, şimdi değiştirilmiş isimleriyle bu insanları yer ve yurtlarından etmeye, onları mecburî bir sürgüne zorluyor. Bu kaçınıcı tehcidir ki, 1856 Kırım Savaşından beri Balkanlar'dan akın akın kâfileler geliyor. Hatırlatalım ki 1908 tarihli nüfus sayımlarına göre

Balkanlardaki Türk ve müslüman nüfus, hristiyanlara göre ekseriyettedir ve bu ekseriyet, Anadolu'daki nisbetlere göre daha da yüksek bir oran ifade etmektedir.

Sanki büyük bir zafermiş gibi, Türk hükümeti, Bulgar vahşetinden kaçan ve yüzbinlere yaklaşan insanları gözyaşı malzemesi olarak kullanıyor. Gelenler toprağı öpüyorlar, bayrağa sarılıyorlar, ırz ve namuslarına uzanan ellerin "levs"ini vicdanlarında duyarak eziliyorlar. İnsanlığından bezmiş bu kalabalıkların ric'ati, politik bir zafer olarak mı takdim edilmeli Allah aşkına? Ve Allah aşkına bir göç anlaşması bile imzalayamayan, muhatabını masaya oturtamayan, orada yani Bulgaristan'da Türklerin yaşama hakkını temin edemeyen bir politikanın neresi zaferdir? Ve bu nasıl bir zaferdir ki, bir sevinç meydana getirmiyor, ülkemiz adına, orada kalanlar adına bir merhale teşkil etmiyor!.. Bu bir zafer değil, Bulgaristan'ın her türlü emrivâkisini sineye çekmenin perdelenmiş bir ifadesidir.

Yirminci yüzyıl öyle bir çağ ki, iletişim araçlarının sağladığı hegemonya ile yönetimler, mağlûbiyetlerini zafer olarak kendi toplumlarına kabul ettirebiliyorlar.

Ve bu ülkede, iktidar ve muhalefet sanki birbiriyle yarışırcasına, konuyu bir iç politika aracı olarak kullanmanın prestij gösterisindeler. "Ne kadar göçmen gelirse hepsini kabul ederiz" demek, bir politika olamaz. Bu bir politika değil, bir emrivâkinin kabulü anlamına gelir. Bu ülkenin yöneticileri Yunanistan'daki ve Kıbrıs'taki bir avuç Türk için, ülkeyi savaşa götürmenin riskini göze alabiliyorlar da, 2,5-3 milyona varan Bulgaristan'daki müslüman Türk azınlık için bir tavır geliştiremiyerek, koca Türkiye'yi bir ağlama duvarına çeviriyorlar. Oluşmuş hiçbir politika sezilmiyor, muhtemel gelişmeler karşısında neler yapılabileceğine dair hiç bir haber sızıyor. Bu kadar şaşkın ve edilgen bir tavır, bugün gerçekten vicdanlar üzerinde ağır bir yük teşkil etmeye başlamıştır.

Bulgaristan'a dönük Türk politikasının esası, göçe ve tehcîre istinad ettirilemez. Esas politika, bu azınlığın orada varlığını muhafazaya dayanmalıdır. Doğu blokundaki prest-royka politikası, eninde ve sonunda Bulgaristan'a kadar uzanacak, orada da bir takım haklar kullanılmaya başlanacaktır. Bunu önce Bulgarların, arkasından da Türklerin kullanacağı gerçeği gözardı edilemez. *Türkler, pomaklar ve çingene-lerden* oluşan ve Bulgaristan'ın üçte bir nüfusunu teşkil eden bu nüfus, behemehal orada tutulmalı ve Bulgaristan'a karşı bu yönde müeyyideler geliştirilmelidir. Sanıldığı kadar ve gizliden gizliye "sufle edildiği" biçimiyle, Bulgaristan'ın öyle büyük bir gücü bulunmadığı gibi, Sovyet yönetimi de Bulgaristan'ın ardında değil. Gorbaçov politikası, yumuşamayayı yavaştan alan Doğu Bloku ülkelerine karşı tahmin edildiği kadar sıcak bakmamaktadır.

Ayrıca aynı yumuşama, eninde ve sonunda Arnavutluk'ta da kendisini hissettirecek, Arnavutluk kısmî bir demokratikleşmenin sonunda, doğrudan müslüman bir ülke konumuna yükselecektir. Bu ülkede müslümanların yüzde 85 lik bir ekseriyete ulaştıklarını nasıl göz ardı ederiz? Bunun yanı sıra Yugoslavya'da *Türk, Boşnak ve Arnavut müs-lümanların* nüfusu bugün altı milyona ulaşmış bulunuyor. Bu durumda Balkanlar'daki müslüman nüfusların toplamı 12 milyon gibi bir rakamı ifade ediyor. 12 milyonluk müs-lüman nüfus, Balkanlarda ve Doğu Avrupa'da islâmın teminatı olarak, gelecekte daha büyük fonksiyonlar sergileyebilecek bir potansiyeli tezahür ettiriyor. Bu büyük realite, Türkiye'yi, kendisiyle meşgul olmaya zorlayacaktır. Eskiden olduğu gibi Türkiye bu durumu ne yok sayabilecek, ne de sırtından atabilecek.

Tarihte Endülüs'le güneyinden kısıpaca alınan Avrupa, Osmanlı ile doğusundan zorlanmıştı. Şimdi türk hükümetleri 1856 Kırım Savaşı'ndan beri süre gelen sakamete dayalı bir politikayı, hemen hemen hiç irdelemeden, en ufak bir durum değerlendirmesine tâbi tutmadan devam ettirmeyi tercih ediyor görünüyor. Bu lâkaydi daha ne kadar devam edebilir?

Bulgaristan konusunda düşülen aciz, sadece hükümetle sınırlı kalmayarak bütün politikacılarımıza sirayet etmiş görünüyor. Bilim çevreleri, hariciye muhitleri, ihtilâl üretme merkezleri bu konuda ne düşünüyor, neler teklif ediyorlar bilmek isteriz. Ve Balkanlar, güzel Endülüs'ün âkıbetine düşürülmemelidir. Ümit ederiz ki Türkiye'de oluşmaya başlayan bilinçli yeni bir kamuoyu, bu konuyu sadece hükümetin ve hariciyenin tekeline bırakmayarak sonuna kadar takip edecektir.

(Temmuz 1989)

İRAN'DA DEVRİM YOL AYIRIMINDA

A yetullah Humeynî'nin vefatından sonra İran'ın içine girdiği yeni oluşum, bakalım nasıl bir grafik çizecek? İran'daki islâm devrimi ve onun elde edeceği her türlü tecrübe, bütün islâm dünyası ve özellikle mücerret islâm düşüncesi bakımından bilinmesi, takip edilmesi ve incelenmesi gereken bir olgu olarak karşımızdadır. Devrimci karakter taşıyan bütün hareketler tarihte, uzun süreli tesirler hasıl etmişlerdir. Onların zaman zaman geçirdiği iç tıkanmalar, değişimler veya kaydettiği yeni açılımlar, sözünü ettiğimiz tesirlerin daha da yaygınlaşmasını sağlayarak, ürettiği imajın gücüne zammolup duracaktır.

Devrimin İki Özelliği

İran devriminin bize göre iki önemli hususiyeti bulunmaktadır:

Birincisi, İran'ın bizzat kendi şartları ile ilgilidir. Bilindiği gibi "*şîilik*", "*gaybtaki imam*"ın dönüşüne kadar kendisini siyasî iktidar fikrinden uzak tutmaya mahkûm etmişti. Devrim, bu şîî geleneğinin içtihadî bir kararla artık çok gerilerde kaldığı gerçeğini ortaya koydu. Bu durum İran adına olumlu bir merhaleidir.

İkinci husus ise, islâm dünyasında kendi halkını yanına alarak, onunla içiçe, ilk devrimin gerçekleşmiş olmasıdır. Ve devrimin başta koyduğu ilkelere sonuna kadar sahip çık-

masıdır. Bilindiği gibi istiklâl savaşında Türkiye'de, Fransızlara karşı Cezayir'de verilen mücadeleler, sonunda devrimin prensiplerinin tamamen dışında iktidarlar ortaya çıkarabilmişti. Bunun yanı sıra Irak'ta, Suriye'de, Mısır'da, Libya'da ve daha bazı ülkelerde yapılan devrimler, apayrı bir çizgide geliştiler.

Bunların ortak özelliği, darbeci bir subay ve aydın grubunun totaliter mantığında toplanabilir. Bir anlamda kendi halkları adına hareket eden bu fedakârlar zümresi, her nedense sonunda bizzat kendi toplumlarının başına belâ kesilebilmişlerdir. Bu mantıktan hareket eden cuntalar ister sosyalist, ister milliyetçi ve isterse islâmcı olsunlar sonuç değişmiyor. Bunların kendi toplumlarından tek istedikleri sınırsız bir destek, tarihteki örneklerini aratacak tarzda bir "*tebaa*" anlayışı ve kesin bir muhalefetsizliktir. Sahibi oldukları fikir ve politikanın, kısmî yorum farklarına bile tahammül edemeyen yeni yöneticiler, her farklı seste, iktidarlarına karşı bir suikast hissine kapılıyor ve her muhalefeti acımasızca susturuyorlar. Yirminci yüzyılın Hitler-Mussolini ve Lenin-Stalin tecrübesini de iyi öğrenen "*çağdaş kurtarıcılar*", tarihteki sultanlara ve krlallara taş çıkartacak acımasızlık örneklerini sergilemekten geri kalmıyorlar. Artık zulüm ve işkence, metodik boyutlara ulaşmış bulunuyor çağımızda.

Türkiye ve Cezayir'deki iki hareket, bir dış işgale ve sömürgeciliğe karşı verildiği için, üzerinde durduğumuz devrim ve darbe hareketlerinden bir anlamda ayrı mütâlea edilebilir. Fakat Humeyni hareketi bu iki çizgiden, halkı hareketin içine katabilmesi bakımından daha farklı bir özellik taşımaktadır.

Şimdi Humeyni öldü.

İran'da devrim liderinin ve manevî otoritesinin yokluğunu, yeni yönetim nasıl telâfi edecek? Onun boşluğunu nasıl dolduracak? Bu sorular İran'lı yöneticilerin önünde şimdi ciddi bir problem olarak duruyor.

Velâyeti Fakihlik

Devrim sonrasında İranlı âyetullahlar ve düşünürler, devrimin oluşturduğu siyasî otoritenin de üzerinde kalan, kalacak olan dinî bir otorite daha ihdas etmişler ve bunun da adına "*velâyeti fakih*" demişlerdi. Ayetullah Humeyni'nin işgal ettiği makam, islâmî yönetim anlayışının en önemli icabı olarak takdim edilmişti. Bu yönde yapılan yeni bir anayasa ile de takviye edilen bu makam, "*islâmî idare*"nin icaplarından biri ve belki de en önemlisi olarak izah edildi. Bununla da kalınmayarak, bütün islâm dünyasında, "*yönetim fikrini*"nin bu merkezde teşekkül etmesi gerektiği yolunda bazı izah çalışmaları yapıldı.

Bu yeni müessesenin yanında İran devrimi yeni mekanizmalar da oluşturdu. Daha doğrusu bildiğimiz bazı kavramlara yeni şekiller ve muhtevalar yüklendi. İran'da cumhurbaşkanlığı, meclis başkanlığı, başbakanlık, anayasa mahkemesi, "*uzmâlar meclisi*" vs. şeklindeki birimler, azçok birbirine denk sayılabilecek yetkilerle donatıldı. Ne var ki adını saydığımız idarî merkezler, birbiri arasında makul bir hiyerarşi oluşturmuyor ve belki birbirine denk kuvvet merkezleri teşkil ediyorlardı. *Devrim muhafızları* ile *orduyu* da bunlara eklemek gerekir tabii ki. Çok uzaktan bakılınca neredeyse "*kuvvetler ayrımına*" dönüşen yeni yönetim tarzı, sonuçta devrim lideri Humeyni'nin şahsında bütünlüğe dönüşüyordu. Yani Humeyni'nin dışında herhangi bir İdarî birim sıyrılıp çıkamıyor, tek adamcılığa soyunamıyordu. Yüksek bir istişarî kabiliyet ve verimlilik de sergileyen yeni uygulama, zaman zaman bazı iç çekişmelere düşse de, devrim liderinin dinî ve siyasî otoritesi problemlerin çözümünü kolaylaştırabiliyordu.

Ama şimdi Ayetullah Humeynî artık İran'lı liderlerin başında bulunmuyor.

İdarede Yeni Yapılanma İhtiyacı

Peki ne olacak?

Olacağı o ki, azçok "*kuvvetler ayrımı*"nı hatırlatan

siyasî yapı, giderek bir iç hiyerarşi oluşturacak, sulta yeni baştan tek elde toplanmaya başlayacak ve korkarız ki "*tek partici*" ve "*tek adamcı*" bir yönetim anlayışı, yeni baştan devrimciliğin gereği olarak takdim edilmeye başlanacak.

Nitekim bunun hazırlıkları daha Humeyni'nin sağlığında yavaş yavaş başlatılmıştı. *Ayetullah Muntazari*'nin devrim liderliğine vekâlet görevine bir anlamda daha mart ayında son verilmesi, Muntazari'nin istifaya zorlanması bu gelişmenin başlangıcını teşkil etti. Demek ki "*velâyeti fakih*" müessesesine, ne kadar iddia edilirse edilsin, islâmın gereği olarak değil de maslahat icabı baş vurulmuş. Böylece Humeyni, yerine bir halef bırakmaktan vazgeçiyor ve işgal ettiği mevkinin kaldırılmasına rıza gösteriyordu. Bunu anlamak gerçekten güçtü. Fakat o kadar da güç değil.

Bilindiği gibi daha Humeyni'nin sağlığında, *Ayetullah Mişkinî* başkanlığında oluşturulan "*Uzmâlar Meclisi*" anayasa değişikliği çalışmalarına başlamıştı bile. Eğer değişmezse, -bir iddiaya göre ağustos, bir iddiaya göre eylülde- halkoyuna sunulacak anayasa değişiklik taslağı ile, cumhurbaşkanının yetkileri iyice artırılacak. Cumhurbaşkanının yargı ve yürütme üzerinde kesin otoritesi hasıl edilecek. "*Velâyeti fakihlik*" ve "*Merci-i taklid*" dönemi tamamen tarihe karışacak, *Rafsanjânî*'nin cumhurbaşkanlığını sağlamak amacıyla, cumhurbaşkanının nitelikleri iyice basitleştirilecek.

Zaten bir hayli zamandır Meclis Başkanı Rafsanjânî'nin İran'da otoritesi giderek artış kaydetmekte idi. Kendisine bizzat Humeyni tarafından tevdi edilen silahlı kuvvetler başkomutan vekilliği -ki asıl başkomutan Humeyni idi- onu, diğer liderler karşısında daha da öne çıkarmaya yetiyordu. Savaşın getirdiği şartlar içinde, devrim lideri ile daha sık birarada oluşu, kendisine imama tesirin yollarını da açıyordu.

Bilindiği gibi savaşın anlamsız biçimde sürdürülmesinde, gerektiği zamanda kesilememesinde ve tam da İran'ın tükenme noktasında, neredeyse mecburi bir ateşkese zorlanmasında asıl büyük iradeyi *Rafsanjani* temsil ediyordu. Arkasında ordunun varlığı, onu öteki liderler karşısında daha da güçlü kılıyordu. Bundan rahatsız olan ve hem devrimci

karakteriyle, hem de açık, baskılardan uzak uygulamalardan yana bir tavır sergileyen *Muntazari* tasfiye edildi. Başbakan *Musavî* tesirsiz hale getirilerek yıldınlştırıldı. Başlangıçta kendisine muhalif olan cumhurbaşkanı *Hamaney* bile, sonunda *Rafsanjani*'nin adamı görünmeyi tercih etti. Yani orduyu arkasına alan kişi, İran'ın geleceğinde kendisini en stratejik noktaya yükseltmiş oldu.

Orduyu eline geçirmek veya arkasına almak!..

Böyle bir durum "üçüncü dünya ülkeleri" açısından son derece tehlikeli bir gelişmeyi haber verir ki, bundan endişe duymamak kabil değil. Fiilî kuvvetle yani orduyla birleşen şahsî ihtiras korkudur ki, yeni bir diktatörlüğe dönüşmesin. Ama bilinmez, şu anda tamamen kapalı bir kutuya dönüşen İran'lı yöneticiler kimi cumhurbaşkanı seçer, İran'da ne gibi gelişmeler gözlenir, bunları zaman gösterecek.

Devrim Kompleksi

Bizim buradan varmak istediğimiz sonuç şudur ki, islâmî bir yönetimin kendisini ne tek adamcılığa, ne de tek particiliğe mahkûm hale getirmemesidir. Bu tür anlayışlar zaten kişilerin ve toplumların şuur altlarında derhal makes buluyor ve toplumlar çağdaş diktatörlerin metodlarına çok çabuk kendilerini adapte edebiliyorlar. Dileriz ki İran bu acı tecrübeyi, gûya islâmiyet adına bile olsa kendi toplumuna revâ görmesin.

Bize göre, yapılması gerekenler, daha Humeyni'nin sağlığında realize edilebilmeliydi. Yani devrimin ilkelerine açıkça muhalif düşmeyen fikrî açılımlara ifade imkânı tanınmalı idi. Gene ifade edelim, devrimin ilkelerine aykırı düşmeyen siyasî oluşumlar, yani farklı yorumlar meşru karşılanabilmeli ve devrim başından beri bu kadar firarî ve muhalefet odağı üretmemeli idi. İslâm dünyasının geçirdiği tecrübelerle şöyle bir göz attığımızda, her farklı yorumu, her farklı sesi kendisine yönelik bir suikast olarak algılayan mantık, bugün daha iyi anlıyoruz ki, tehlikeli ve sonuçları insana acı veren bir "*devrim kompleksi*"nden başka birşey değil. İslâmcı düşünce bugün, yirminci yüzyılın iyice yaygınlaşmış

bulunan demokratik niteliklerinden kendisini uzak tutmamalıdır. İslâmcı düşünce ve politikaların, toplumların siyasî, ekonomik ve fikrî ihtiyaçlarına tekabül edebildiğince, değişik siyasî alternatiflere karşı kendisini sağlam tabanlara yaslayabildikçe, kendi içinde sağlam murakebe mekanizmaları geliştirebildikçe başarılı olma şansı artacaktır. Muhaliflerini dışarı atarak değil, kendi içinde tolere ederek bir yöntem geliştirilmesi gerekiyor. Bunu er-geç başarmak ve hazmetmek durumunda kalacağız.

Ne yazık ki islâm ülkelerinde bu arayışlar ve denemeler, devrim liderlerinin henüz hayatta oldukları zaman realize edilemiyor. Bu tür denemeler ve uygulamalar için en müsait zaman, devrimin kendi gücünden en emin olduğu dönemler olabilir. Fakat devrimci kompleks, her nedense devrimin geleceğini derhal ipotek altına alıyor ve yeni bir "oligarşi" üretmeye başlıyor.

İran'daki yeni anayasa değişikliği hazırlıkları, bu bakımdan bize biraz da ürküntü vermiyor değil. Yürütmenin, yargının ve ordunun tek bir irade etrafında toplanması!.. Bu tür geniş yetkiler eninde sonunda murakabesizliği doğuracaktır. Şimdilerde Özal'ın savunduğu 1924 anayasasının özelliği de bu idi. Bütün yetkiler başlangıçta meclis başkanı olarak M. Kemal'de, daha sonra cumhurbaşkanı olarak M. Kemal'de toplanır olmuştu. Bütün tek partici ve sultacı yönetimlerin baş vurduğu yöntem budur.

Bu tür bir mekanizmanın başında bulunan kişinin veya ekibin müslüman, hadi daha açık söyleyelim "islâmcı" olması bizi yanıltmamalıdır. Böylesi pragmatik yaklaşımlar ilk anda faydalı gözükse bile, uzun vadede karşı devrimler üretmenin de motivasyonu olmaya başlarlar. Burada Pakistan'da *Ziyaül Hak*'ın geliştirdiği "tek adamcı"lığa dayanan otoriter islâmî yönetim tarzının akıbetini hatırlatmakla yetinmek istiyoruz.

(Temmuz, 1989)

EMRİVAKÎLERİN KISKACINDA

Bahar aylarından yaz ortalarına kadar bir hayli tavsamış gözüken PKK eylemleri, Bulgaristan'dan vâki hicretin yükselme kaydettiği günlerden itibaren kademe kademe artış göstermeye başladı. Tamamiyle batıya toplanmış Türkiye kamuoyu, vâki olayların gelişmesi ile büyük bir alaboraaya uğradı ve neredeyse Bulgaristan konusu unutulacak boyutlara vardı.

Bu konunun konuşulduğu bir mecliste: "Herhalde doğudaki eylemler, cumhurbaşkanlığı seçimlerinin sonu alınana kadar devam eder" görüşü ileri sürüldü. İlk anda akla yatkın da gelen bu görüşe detay teşkil edecek cinsten krizlerin içinden çıkıp geliyoruz. Bu sözlerin altında yatan gerçek, sayın Özal'ın cumhurbaşkanlığına adaylığını koymasına bir engel oluşturmak ve "*ciheti askeriye*"nin arzularına uygun bir adayın şartlarını hazırlamak için, Türkiye'de terörün bile bir araç olarak kullanılabileceğini kabulden kaynaklanıyordu. Yani daha açık bir ifade ile, 12 Eylül'de darbe yapılabilmesi için, sivil hükümetler döneminde anarşinin bilinçli olarak kullanıldığı, bilinçli olarak önlenmediği gibi, içinde haklılık payı da taşıyan bir görüşten yola çıkmak!..

Biz burada, "belki" demekle yetindik ve itiraz edemedik. Çünkü Türkiye, gerçekten bu tür senaryoları taşıyabilecek cinsten zaafaların girdabında yol alıyor.

Ancak doğuda PKK eylemlerinin tırmanışındaki zamanlamayı, gerçekten düşünmeye değer bulduğumuzu da burada ifade edelim:

İlk elde Bulgaristan'dan vâki hicretle "eşit zamanlı oluşu" dikkat çekici. Özal'ın daha baştan kabul etmemesi gereken göç olayını, âniden durdurmasının altında; doğudaki olayların hesap edilenin üstünde bir tırmanış kaydedebileceği endişesini de göz ardı etmemek gerekiyor.

Fakat asıl önemli olan, PKK eylemleri ile Lübnan'da hristiyan kuvvetlerin Suriye tarafından ablukaya alınması arasındaki birlikteliktir. Suriye, uzun yıllardır İsrail'in ve Amerika'nın desteği ile iyice şırmamış bulunan hristiyan kuvvetleri ciddi bir kıskaca almışken, bu olayların tırmanma göstermesi anlamlıdır. Suriye'deki yönetimin "*Müslüman Kardeşlere*" karşı yürüttüğü acımasız politika bir tarafa, Suriye yönetiminin mezhepçi karakteri gene bir tarafa; bu ülke stratejik konumu dolayısı ile, Lübnan'daki gelişmeler karşısında bigâne kalmamaktadır, kalamamaktadır. Lübnan'daki hristiyanları İsrail'in ve batı ülkelerinin desteklemesi karşısında, Suriye de Lübnanlı "*şîî*", "*dürzî*" ve "*sünnî*" müslümanların sözcülüğüne soyunmaktadır. Buna karşılık Suriye'nin Lübnan'da oynadığı rol, "uluslararası irade" tarafından tasvip edilmemektedir. İkinci Dünya Savaşı öncesindeki yıllara nisbetle şîî ve sünnî müslümanlar, Lübnan'da hristiyanlara göre büyük bir ekseriyet teşkil etmişler ve müslümanların nüfus artışı sonucu, siyasî ve idarî yapı tamamen yerinden oynamış bulunmaktadır. Lübnan'ın Suriye güdümünde bir ülke olmasını güvenlik gerekçesiyle kabul etmemektedirler. Bu gerekçeler ışığında Lübnan'da Suriye'nin oynadığı rol, Suriye yönetiminin ideolojisi ne olursa olsun son derece önemlidir. Ve nitekim önemli olduğu için de, İsrail'den Fransa'ya, Amerika'ya ve İngiltere'ye kadar bütün batılı ülkeler, Suriye'yi ekonomik ve politik ambargo altında tutmaya çalışmaktadırlar.

Uluslararası sistem yıllardan beri Türkiye ile Suriye'yi karşı karşıya getirmek isterken, şartlara göre değişiklik gösteren gerekçeler kullanmaktan da geri durmamaktadır. PKK olayı bunların başında gelen bir unsur. Gerçi PKK ola-

yı ve diğer bazı Irak kaynaklı infiratçılıklar İran-Irak savaşı sırasında da kullanıldı. Türkiye'yi savaşa sokabilmek için hareketler gerekçe olarak ihdas ediliyor ve destek görüyordu. Biz burada PKK olayı ile Suriye'nin hiçbir ilişkisi yoktur demek istemiyoruz. Fakat sonuçta Suriye politikası, Ortadoğu'ya râci emperyalist stratejiler içinde, ancak taktik bir unsur seviyesinde kalmaya mahkûm oluyor.

Burada yatan asıl mesele, uluslararası irade tarafından oluşturulan Suriye etrafındaki çembere, Türkiye'nin de katılıp katılmayacağı veya nasıl katılabileceği meselesidir. Türkiye ile Suriye'nin arasının açılması, ancak ve ancak ya PKK terörü, ya da Fırat sularının Suriye'ye doğru akışının sınırlandırılması ile mümkündür. Ya da bütün askerî kuvvetlerini İsrail sınırına ve Lübnan'a yığmış bulunan Suriye'nin, her an Türkiye'yi güneyden işgale hazırlandığı (!) tezleri ön plana çıkarılır. Bütün bunların amacı, Türkiye ile Suriye'nin arasını iyice açmak ve neticede, Suriye karşısında "İki düşman" veya "İki mazlum" ülke olan İsrail'le Türkiye'nin ilişkilerini, doğal bir ittifaka kadar götürmektir.

İşte PKK eylemlerinin oluşturduğu önemli zeminlerden birisi budur!..

Nitekim bu olaylar ilerler ilerlemez, bazı gazetelerin "*Suriye'ye son ihtar hazırlıkları*" veya "*Suriye'nin suyu ısındı*" gibi başlıklar atmaları gözden kaçmamıştır. Tabî ki hemen ardından, İsrail'le ilişkilerin eski seviyesine yükseltilmesi gerektiği biçiminde görüşler!.. Fahir Armaoğlu gibi akıllı başında geçinen nice kişi ve çevreler, PKK olaylarını Suriye'nin sırtına sarıp, hemen arkasından İsrail sözcülüğüne soyunuveriyorlar. Hatta Hürriyetin yaptığı bir yayına göre, Lübnan'lı hristiyan kuvvetlerin komutanı Mişel Avn bile diyesi imiş ki: "Suriye karşısında Türkiye ile doğal müttefik durumundayız!.."

*

* *

Bütün bunların anlamı nedir?

Bir ülkede, bir hükümet seçmen desteğini, kamuoyu desteğini yitirdi mi, her türlü dış tezgahâ, gözünün önünde açık açık cereyan eden tezgâhlara karşı sesini çıkaramaz olur. Bütün bu gelişmeleri bildiğinden şüphe etmediğimiz Turgut Özal'ın, âdeta şeytan taşlarcasına doğu olayları dolaşısıyla İran ve Suriye'ye yüklenmesi, neyi ifade eder? Gerekleleri gizlemek, Türkiye kamuoyunu ve dış politikasını dış tesirlere bu kadar açık hale getirmek neyi ifade eder?

Özal'ın 26 Mart 1989 mahallî seçimlerinden önce başörtüsü olayını İran'a yükleyerek izaha kalkışması, doğu olaylarını artık bir sakıza dönüşen Suriye faktörüne bağlaması, bize göre bilerek yapılan saptırmalardır. Aynı şekilde Kıbrıs'ta *Rauf Denktaş*, kendisine yönelik bir CIA tertibinden söz ederken, bütün bunları görmezlikten gelerek sükut etmek neyin ifadesidir?

Korkarız ki sayın Özal, iktidarının ayakta kalabilmesi için, kendisinin cumhurbaşkanlığı için, bir takım dış emriva-kilere boyun eğmeyi göze almış gözüküyor. Bu cümleden olmak üzere, Kıbrıs'ta verilecek bir tavizi ve İsrail'in yüksek derecede tanınmasına kadar varacak bir tercihi aklımıza bile getirmek istemiyoruz. Türkiye koalisyonlardan değil ama, böylesi zayıf hükümetlerden, yani kamuoyu desteğini yitirmiş idarelerden doğrusu çok çekmiştir.

(Eylül, 1989)

ÖZAL'IN VE YEŞİL KUŞAK PROJELERİNİN SONUNA DOĞRU

Artık sıcak bir savaşın ve savaşa yönelik Özal politikalarının ardından konuşmanın zamanı geldi sayılır. Çünkü bu savaşa ve daha öncesinde Ortadoğu krizine Türkiye öylesine aşırı biçimde taraf oldu ki, mutlaka bunun bir bedeli bulunmalıydı. Türkiye bu krizden ne umdu, ne buldu? Hükümetin politikasında neler hedeflenmişti de, bunların hangisi gerçekleşti? Unutmamak gerekir ki Türkiye bu krizi âdeta tahrik etmiş, neredeyse Cezayir-Fransa savaşındaki aratacak davranışlara girmiştir.

İlkeleri sayın Özal'ca çizilen bu politika mutlak başarı ile sonuçlanacak, Türkiye bir koyup yirmi alacak, Ortadoğu'da büyük nimetlere kavuşacak, tabii ki buna petrol dahil, bölgenin imarında en büyük payı Türkiye üstlenecek vs. Bu yetmiyormuş gibi, muhtemel bir askeri paktın da içinde bulunacağız. Ayrıca kurulacak ekonomik pazarın ise lokomotifini mutlaka Türkiye olacaktı!

*

* *

Ortadoğu'ya dönük Özal politikası, ilk olarak, Sovyetlerin öncülüğünü çektiği "ateşkes" görüşmeleri sırasında yara almaya başladı. İran ve Sovyetler bu görüşmelerde öncülüğü çekti. Oluşturulan paket bütün batı ülkelerinin önüne açılırken, Türkiye bu sürecin dışında bırakılıverdi. Sovyetler, "Türkiyeli dostlarımız gücenmesin!.." demekle yetindi-

ler. Bizim hükümetin aldığı ilk yara budur. Buna bir de tabîî ki, Batı Avrupa ülkelerinin, Irak'ın Türkiye'ye saldırması halinde buna hemen katılamayacaklarını, çünkü Türkiye'nin tahrikçi bir tavır sergilediğini açıklamalarını da ilâve etmek gerekir. Konulan bu rezervleri unutmamak gerekecek.

Şimdi oluşturulmaya çalışılan "*Körfez İşbirliği Konseyi*"nde Mısır ve Suriye bulunduğu halde, Türkiye burada da yok. Daha savaş öncesinde bu iki ülke, yani Mısır ve Suriye, Amerika'ya verdikleri desteğin karşılığını iyi veya kötü almayı bilmişlerdi. Mısır, yüksek dereceli krediler alarak; Suriye ise Lübnan'da kendi taraftarlarının hakimiyetini sağlayarak ve belki de Golan tepelerinin kendisine iadesi sözünü alarak!.. Bir de bunun sonucu Körfez İşbirliği Konseyi'nin öncülüğünü üstlenerek, verdikleri desteğin karşılığını alıyorlar.

Peki Türkiye'ye ne vaad edilmişti acaba? Musul-Kerkük-Yumurtalık petrol boru hattını kapatırken, Güneydoğu Anadolu'ya, Irak sınırına bir ordu kaydırırken, İncirlik'ten kalkan Amerikan uçaklarına Kuzey Irak'ı vurdururken, Adana'ya onbin Amerikan deniz piyadesini kabul ederken, Türkiye'yi turizm bakımından riskli ülkeler arasına sokarken, Ortadoğu'ya yönelik ihracatını sıfırlarken... Bunun karşılığı olarak sayın Özal'a acaba ne vaad edilmişti?

1. Şimdi Kerkük petrolleri bir hayal. Çünkü Kerkük'le Türkiye arasındaki mesafeler öylesine uzadı ki, yerden mantar biter gibi biten Amerikancı kalemşörler bile dile getirmiyorlar artık.

2. Türkiye'nin Avrupa Topluluğu'na sokulması mı? Bunu artık bir bilen söylesin demekten başka bir çare yok.

3. Bizim hükümetin açıklamasına göre 9 milyar dolar, Amerikalılara göre 6 milyar doları bulan zararımız mı? (Tabîî ki bu yazının yazıldığı sıralardaki rakamlar) Kim hangi bahara karşılayacak, belli değil.

4. Kuveyt ve Irak'ın imarı mı? Türk halkı bu hikâyeleri İran-Irak savaşı sırasında da çok dinledi. Kuveyt pazarı ne-

redeyse kapatılmış durumda. Irak'ta ise, bu gidişle pazara benzer birşey bulmak kabil olmayacak.

Ve asıl önemlisi, Saddam yönetimindeki Irak'ın varlığından aşırı biçimde rahatsız olduğunu, Saddam'ın Türkiye için ciddi bir tehdit teşkil ettiğini kamuoyuna durmaksızın pompalayan Türkiye, şimdi bu tehlikenin bertaraf edilmesinden dolayı acaba memnun mudur? İşte Saddam tehlikesi yok artık, öyleyse hâlâ içinde yüzdüğünüz tedirginlik nedir? Sebebinin açıklar mısınız?

Şunu açıkça kabul etmenin zamanı gelmiş olmalıdır:

Yıllar var ki Türkiye'de orduya ve hariciyeye ilişkin olarak kullanılan "amerikancılık" sıfatları, mevcut yönetimin başına nisbetle çok daha aşırı kullanılıyormuş. Özellikle hariciye için söylüyoruz: İhsan Sabri Çağlayangil'le başlayan dönemlerde ve özellikle Kıbrıs, Ortadoğu krizleri, İslam Konferansı zeminleri, İsrail ile ilişkiler ve MC yıllarındaki ambargo uygulamaları içinde Türkiye'nin uluslararası platformlardaki konumunu ve şartlarını iyi değerlendiren, ve bu şartlarda yetişen hariciyecilerin bir kesimi, açıktır ki Özal'a göre daha bir gerçekçi ve Ortadoğu'nun şartlarını daha iyi değerlendirebilen bir görüntü sergilemişlerdir. Bu farkı da burada özellikle ifade etmek istiyoruz.

Bir de şu önemli: Yıllardan beri Amerika'nın "yeşil kuşak" politikasından yola çıkarak, Ortadoğu'da Amerika'nın islamcı politikalara arka çıktığını ve bunun, bundan böyle de devam edeceğini ileri süren safdil islâmcılarla "kurnaz istihbaratçıların" gerekçeleri tarumar olmamış mıdır? *Artık rahatlıkla biz söyleyelim: Amerika bundan böyle Ortadoğu'da islamcı akımların en büyük düşmanı olacaktır. Bırakalım radikal hareketleri, geleneksel islamcılık da bunun içinde.*

Siz hâlâ bunun farkında değil misiniz? Öyleyse sayın Özal, niçin bunca köklü politika değişikliklerine hazırlanıyor dersiniz? Yoksa siz de farkındaydınız da, Türk halkının Körfez krizinde Amerika'ya desteğini temin etmek için mi

bunca tegafül içindeydiniz? Bunların öncülerinden biri, şimdilerde yüzü kirli olarak dolaşıyor sokaklarda. Sıra kimlerde acaba?

Artık Türkiye'ye verilen görev; Ortadoğu'ya ve Orta Asya'ya "*laik-devrim*" ihraç etmektir. "*İslâmcı Amerika*", "*laik Avrupa*" denklemleri kuranlara yeni hedeflerini henüz bildirmediyse biz hatırlatalım: "*Laik devrim ihrac eden bir Türkiye!*"

Fakat biz biraz daha ileri gitmek istiyoruz: Ortadoğu krizinde Türkiye, Amerika için gerekli vazifesini yerine getirdi. Şimdi talep zamanıdır. Fakat bu talepler yerine gelmeyecek. İtimadı iğfal edilmiş bir yönetim ise Amerika için taşınmaz bir yük olmaya başlayacaktır, öyleyse ona ihtiyaç kalmamış sayılabilir mi? Ne dersiniz?

(1991)

Rahmetli Özal'ın ölümü öncesinde yaşadığı derin yalnızlık ve çaresizlik, iyi hatırlanmalıdır. Bu döneminde Özal, Türkiye için, uluslararası sistemin mahatabı olmaktan çıkarılmıştı. Bu devreden çıkarılmışlığın acısını sayın Demirel de zaman zaman duymuştur.

BİR BÖLGESEL ŞOK DENEMESİ YA DA SİSTEMİN ZAYIF KARNİ

— I —

1 984 yılından beri Türkiye'nin iç ve dış politikasında önemli bir faktör haline gelen PKK terörü nereye varacak? Bu terör kendisi dışında ne gibi sonuçlar üretecek? Bu tür sorular dün de, bugün de sağ ve soluyla hepimizi, özellikle de bölge insanını meşgûl ediyor.

Burada unutmamamız gereken nokta PKK terörünün, 1968-70 üniversite olaylarından ve 1978-80 arasında yaşadığımız yaygın şiddet eylemlerinden farklı bir boyutta geliştiği gerçeğidir. Bilindiği gibi PKK terörü başlangıçta İran-Irak savaşının şartlarından, bilâhare de Körfez savaşının ürettiği Kuzey Irak'taki kuvvet boşluğundan yararlanarak gelişti. Dolayısıyla Türkiye'nin maruz kaldığı uzun vadeli bu yeni terör dalgası, Irak'ın ve Kuzey Irak'ın mevcut konumundan bağımsız olarak ele alınamaz.

Burada özellikle tesbit etmemiz gereken husus; Irak, Kuzey Irak ve PKK sorununun hukukî bir sonuca bağlanmak istenmediği gerçeğidir. Körfez savaşı bittiği halde, savaşın sonuçlarına ilişkin bir anlaşma yapılmamasıdır. Taraflar masa başına oturup da Irak'a yönelik ceza ve yaptırımla-

1. "Çekiç Güç, PKK ve Kuzey Irak Üzerine Notlar" genel başlığı altında toplanan bu görüşler, Aralık 1993 de Urfa'da toplanan, "Türkiye Gönüllü Kuruluşlar Koordinasyon Toplantısı"na bir tebliğ olarak sunulmuş ve istişare edilmiştir.

rı, Irak'ın yeni statüsünü hakukî bir anlaşmaya bağlayarak problemi bitirmek niyetinde gözüküyorlar. Halbuki bir savaşın sonucunu belirleyen bazı yaptırımlar ortaya çıkar, ilgili ülkelerin leyh ya da aleyhine sonuçlansa dahi bir anlaşmaya varılır. Neticede savaş mağlûbu ülke, savaş sonu şartlara göre kendi durumunu yeni baştan ayarlar, bölgesel dengeler yeni bir oluşum sürecine girer.

Ama böyle olmuyor. Alışılmışın dışında savaşın şartları, atmosferi aynen korunarak; sadece Irak değil, bütün bölge ülkeleri mevcut gerginliğe ortak ediliyor, savaş şartlarının nasıl sonuçlanacağına ilişkin olarak edilgin bir strese sokuluyor. "*Çekiç Güc*" teminatı altına alınan Kuzey Irak'ın geleceği bir tarafa, komşu ülkeler (Bunlar Irak, İran, Suriye ve Türkiye'dir) problemin kendi iç dengelerini tehdit ettiği-nin bilinci içinde, hareketsiz kalmaya mahkûm bırakılıyor. Bu ülkelerin hemen hepsi korku ve caydırıcılık içinde karar-sız bekliyorlar.

Kuzey Irak'ta "*Çekiç Güc*" denetimine bırakılmış muvâzaa bölgesinden en çok zarar gören ülke, ne yazık ki Türkiye'dir. Her ne kadar ülkemizde PKK terörünün gücü başlangıçta İran ve Suriye gibi ülkelerle izah edilmeye çalışılsa da, bazı çevrelerle basın, adı geçen ülkelerle sıcak bir çatışmayı tahrik etse de, bugün Türkiye'de PKK ve onun geliştirdiği terörün, Kuzey Irak'taki kuvvet boşluğundan kaynaklandığına ilişkin, ciddi bir kamuoyu oluşmaya başlamış bulunuyor.

Bu arada PKK ile Kuzey Irak'taki liderlik kadrolarının muhtemel ittifakını önlemeye, yani PKK'ya karşı Talabanî kuvvetlerinin Türkiye'nin yanında yer almasını sağlamaya dayalı politikanın zayıflığı da iyice gün ışığına çıkmış görü-lüyor. Bu ittifakı önlemeye çalışmak, Türkiye'nin son yıllar-da uyguladığı temel stratejilerden biridir. Ne yazık ki Kuzey Irak'taki iğreti yönetimi legaliteye kavuşturan, bizim bu yanlış düşüncelerimiz olmuştur.

Ayrıca PKK liderlik kadrolarının muhafaza edilmesi, bertaraf edilmemesi de uzun yılların yanlış politikalarından

biri olarak, ancak şimdilerde ortaya çıkıyor. Ülkemizde bazı çevreler liderlik kadroları tasfiye edilmiş bir PKK'nın çok başlı hale geleceği gibi bir gerekçe ile, bu mücadeleyi âdeta sinek avlamak seviyesinde tutmuşlardı. Tabii ki bu tezin de kendine has bir takım gerekçeleri var. Bunun izahı ayrı bir mesele. Fakat mevcut hükümet şimdiye kadar yürürlükte olan stratejilerden kuşku duyduğuna ilişkin açıklamalar yapıyor, yeni mantıklar geliştirmeye gayret gösteriyor.

Türkiye'nin terör ve bölücülük konusunda elde edeceği her başarı, Kuzey Irak'a ilişkin politikasını belirlemesine bağlıdır. Çünkü problem bu noktada kilitlenmiş gözüküyor. Millî sınırlar içinde kalan teröre ilişkin tavırların, mutlaka Kuzey Irak politikasıyla aynı konsept içinde ele alınması son derece zarûri hale gelmiştir.

Aksi halde ne olur?

Aksi halde Türkiye bu hayatî probleme palyatif tedbirlerle yaklaşmaya, taktik kararlarla işi götürmeye karar vermiş anlamı çıkar. Dolayısıyla terörle daha uzun vadede beraber ve içiçe yaşamaya, toplum olarak hazırlıklı olmamız gerekir.

Burada, bölgesel problemin hukukî bir sonuca bilinçli olarak ulaştırılmaması, bölgesel krizin devamlı kılınması yolunda bir "gizli irade" söz konusudur. Bunu ancak ABD, İngiltere ve İsrail'le izah etmek imkânı bulabiliyoruz.

Sanki bir vücuda elektrik şoku verilmişçesine, bölgeye de uzun vadeli bir şok uygulaması yapılıyor. Bölge elektriğe çarpılmış bir vücut gibi titriyor, çırpınıyor. Şoktan amaç da bu değil mi? Krizi uzun bir zamana yaymak ve icabında istenilen her ülke için tehdit olarak kullanmak!... Zaten şu anda, Türkiye'nin dışında Suriye ve İran, bu tehdidin karşısında titriyor. Bu şoka ne Türkiye'nin, ne Irak'ın, ne de İran'ın uzun vadede dayanması çok zor. Probleme neşter vuramayan ve olumlu bir davranış geliştiremeyen bu ülkeler, uzun vadede büyük zararlara uğrayabilirler. Zaten millî ekonomileri felç eden, kaynakları tüketen bir durum ortada değil mi?

Çekiç Güç konusunda Türkiye kamuoyunun bilmediği bir durum daha söz konusu. Türk kamuoyu Çekiç Güç'ü, Kuzey Irak'taki kürt varlığını, Saddam Hüseyin'e karşı koruyucu bir kalkan olarak algılar. Yani Çekiç Güç olmasa, Saddam Hüseyin Kürtleri tekrar kuzeye sürecektir, bunlar Türkiye'ye sığınacak. Çekiç Güç'ün gerekçesi parlamentoya böyle sunuluyor. Fakat aynı Çekiç Güç Kuzey Irak'ta, Türkiye'deki Kürtlerin yani PKK'nın koruyucu kalkanı olarak algılanıyor. Suriye ve İran'da da buna benzer algılamalar ve izahlar söz konusu. Sanki bu yabancı kuvvet her cephesinden farklı görünen, farklı algılanabilen bir "*prizma*" görevi görüyor.

(Aralık, 1993)

ÇEKİÇ GÜÇ'ÜN ÖRTÜK FONKSİYONLARI

- II. -

Türkiye'nin de ciddi sıkıntılarını yaşadığı bölgesel istikrarsızlığın, yani uzun vadeli şokun önemli bazı sebepleri, herhalde olmalıdır. Bu sebepler neler olabilir? Bazılarını şöylece sıralayabiliriz:

1. Körfez savaşıyla birlikte ortaya atılan "*yeni dünya düzeni*", İslâm ülkelerinde "*mikro milliyetçilik*" cereyanlarını tahrik etmeye, ülkeleri daha küçük üniteler halinde parçalamaya matuf görünüyor. Ruslara karşı verilen başarılı mücadelenin arkasından Afganistan'ın, bütünlüğünü tehlikeye sokan kabilecilik ve ırkçılık bataklığına sürüklendiği gerçeği burada hatırlanmalıdır. Aynı durum Sudan için de söz konusu. Dolayısıyla Saddam Hüseyin bahane edilerek başta Irak, Türkiye ve İran ciddi şekilde bölünme, parçalanma tehdidine maruz bırakılabiliyor. Çekiç Güç böyle bir tehdit görevi üstleniyor.

2. İlk elde "*özerk statülü*", bilâhare bağımsız, bölgesel bir Kürt devleti oluşturma denemeleri gerçekleştiriliyor. Başlangıçta neredeyse bu tezlere yatan Türkiye, şu anda ciddî mânâda direniyor. Fakat Irak'ta bu sonucun gerçekleştirilmesi için hemen hiç bir engel bulunmuyor. Bu arzunun iki amacı var: Birincisi, *Musul-Kerkük petrollerini Irak'ın elinden almak!*.. İkincisi, bu petrolü 40-50 yıl gibi uzun bir vade ile Amerikan-İngiliz ipoteline sokmak. Dolayısıyla Irak'ı, İsrail karşısında güçsüzleştirmek.

3. Uzun vadede bu minyatür devletçiği, İran'a karşı bir tehdit unsuru olarak kullanmak, emperyalizmin İran'a atlama noktası haline getirmek. Bu tehdit, uzun vadede Türkiye için de söz konusu: Hem bölücülük, hem de "yeni bir koalisyon gücü" olarak yeni bir unsur icad etmek.

4. Çekiç Gücün de yardımıyla, Ortadoğu'da yeni dengelerin oluşmasında katalizör rolü oynamak. Bu dengeler içinde İsrail'i yalnızlıktan kurtarmak. İsrail'e yönelik muhalefetin bütünlüğünü kaybettirmek. İşte bu safhada İsrail'e, bölge ülkelerinin her biri ile tek tek temas imkânı sağlanmış oluyor. Ayrıca her ülke kendi sorunları içinde boğulduğu için İsrail'e karşı ne *Arap Birliği* , ne *İslâm Konferansı* ve ne de bölge ülkelerinden herhangi biri, Ortadoğu adına sözcülük üstlenecek güç ve iktidarı kendi nefsinde bulamaz hale getiriliyor. Dolayısıyla Kuzey Irak'taki kuvvet boşluğu, ya da Çekiç Güç emrivakisi üç büyük ülkeyi, –ki bunlar Türkiye, İran ve Irak'tır– Ortadoğu'daki gelişmeler karşısında nötralize etmiş bulunuyor.

5. Kuzey Irak sorunu ve PKK terörü, geçen dört yıldan beri Türkiye'nin ufuklarını iyice kararttı. Türkiye bu konu dışında hiçbir dış politika geliştiremiyor. Millî ve İslâmî dinamiklerin önü iyice tıkandı. Bütün ülke iç meselelerin girdabında boğulur hale geldi. Sovyetlerin yıkılması ile ortaya çıkan yeni şartları, teröre harcadığı efor ve kaynak sebebiyle, Türkiye sağlıklı değerlendiremez hale getirildi. Sanki büyüyen, gelişen, sözü geçen Türkiye imajının ufukları iyice tıkanmak istendi. Fakat buna rağmen ülkemizin kendisine vurulmak istenen bu prangayı aşacağından hiçbir kuşkumuz bulunmuyor. Sahip olduğumuz alt yapı, insan unsuru ve tarihî hinterlandımız, mevcut durumun aksine ufkuza bizi açık gösteriyor.

6. Şu anda bölgede uygulanan politikalar, Birinci Dünya Savaşı yıllarında İngilizlerin ve Osmanlı imparatorluğunun birbirine karşı uyguladığı stratejileri hatırlatıyor. Tabî ki tek yanlı olarak!.. Savaş yıllarında İngilizler başta Arapla-

na, Ermenilere ve bazı Balkan kavimlerine, Osmanlının yıkılması mücadelesindeki katkıları nisbetinde bağımsızlık vadediyordu. Bilindiği gibi böyle bir rüyaya yatan Ermeniler, acı bir âkıbeta uğradılar ve Anadolu topraklarını ebediyen kaybettiler. Fakat Araplar adına daha farklı bir sonuç hâsıl oldu: Bağımsızlık yerine onursuz İngiliz sömürgeciliğine teslim olmaktan başka birşey elde edemediler. Şu anda Ortadoğu, yeni ve çağdaş sömürgecilik alanları oluşturma nın sıcak tehdidi altına sokulmuş bulunuyor.

7. Bu arada Türkiye'de ve bölgede, ABD-İsrail tezlelerinden farklı düşen her yaklaşımın "*Alman yaftası*" ile karalandığı yeni bir süreç de başlatılmış oluyor. Her ülkenin kendi zaruretleri tahtında belirleyeceği stratejiler, yaygın bir terane ile "*Alman tezi*", "*Almanya adına*" biçiminde, daha ağıza alındığı anda lekeli hale getiriliyor. Önümüzdeki yıllarda, islâmî her gelişmenin ve düşüncenin de bu tür töhmetler altına sokulacağı yeni bir sürecin başlatılmak istendiğini burada hatırlatmak isteriz.

*

* *

Günümüz batı ülkeleri her zamandan ziyade *Avrupa Konseyi*, *Avrupa Birliği*, *Avrupa Topluluğu*, *NAFTA* gibi ekonomik, sosyal ve siyasî örgütlenmeleri daha bir kuvvetlendirmeye çalışırken, yani çağdaş imparatorluk denemelerine girişirken, müşterek kültürler etrafında bir arada yaşama politikaları geliştirirken; Ortadoğu islâm ülkelerinde parçalanmayı, bölünmeyi, "*mikro-milliyetçilik*" cereyanlarını teşvik ediyorlar. Bu oyunun artık farkına varılmalıdır. Burada bölge ülkelerinin her birine ve Türkiye'ye olduğu kadar, *Kürt halkına* ve onun siyasal öncülerine de büyük görevler düşmektedir. Emperyalizmin çizdiği stratejiler içinde "taktik rollere" rıza göstermemek, Ortaçağdaki haçlı ordularının, Ortadoğu'daki atlama taşı veya bağlantı unsurları konumuna düşmemek gerekiyor. Allah korusun, aksi halde Birinci Dünya Savaşının sömürge şartları yeni baştan tahakkuk edebilir demektir. Buna kesinlikle imkân verilmemelidir. Kürt

halkı ve aydınları da Birinci Dünya Savaşı şartları altında geliştirdikleri yüksek tavrı, hem Türkiye kamuoyuna, hem de bütün dünyaya gür bir ses olarak yeniden ilân etmelidir.

Bunun için ülkemizin doğusunda ve batısında bu müş-terek irade dile getirilmelidir. Ayrıca Kürt ve Türk toplum önderleri bu konuda canlı bir kamuoyu oluşturmaya, bunun siyasal platforma yansıtılmasına gayret sarf etmelidirler.

(Aralık, 1993)

İL İDARELERİNDEKİ PARÇALANMIŞ YAPI

- III -

Bu yazıda şimdiye kadar, uluslararası konjonktürün bölgeye yönelik politikaları ile terör ve bölücülük konusunun dış kaynakları, sebepleri üzerinde duruldu. Halbuki terör konusunda mevcut yönetimlerin bazı ciddî zafiyetleri üzerinde de durmak gerekiyor. Geçen on yıldır PKK terörü karşısında Türkiye'nin, ciddî bazı sıkıntılara girdiği söz konusu ise, bunun altında yatan sebeplere inmek lâzım geliyor.

Bölgedeki yaygın terör olaylarının önlenmemesinin altında yatan sebeplerin başında, bize göre, terörü önlemekle görevli kamu idareleri arasındaki çok başlılık ve koordinasyon noksanlığı gelmektedir. Bu durum hem güvenlik kuvvetlerinin yönetiminde, hem de istihbarat birimlerinin çok başlı yapısında kendisini hissettiriyor. Anarşi ve terörün önlenmesi hususunda birden fazla kuruluşun mevcut oluşu, içine düştüğümüz zafiyetlerin başında yer alıyor.

Bu sorumlu kuruluşlar; 1934 yılında çıkan 255 sayılı "*Polis Vazife ve Selâhiyetleri*" kanunu çerçevesinde görev yapan polis teşkilâtı ile, 2803 sayılı "*Jandarma Teşkilâtı ve Yetkileri*" kanununa istinad ettirilen jandarma teşkilâtıdır.

Bugün kamu düzeninin sağlanmasından yasalar önünde hükümet, dolayısıyla İçişleri Bakanlığı birinci derecede sorumludur. Bakanlık bu alandaki hizmetlerini illerde valiler ve kaymakamlar aracılığıyla yürütür. Mülkî idareciler Emniyet Genel Müdürlüğünün kadrolu elemanı olan polisin yardımı ile, ancak belediye hudutları dahilinde etkili olabilmek-

tedirler. Yani emniyet görevlileri her türlü terör, kaçakçılık vs. olaylarını belediyelerin mücavir alanlarında takip edebilmekte, belediye hudutları dışında kalan kırsal kesimler ise, bu açıdan vali ve kaymakamın âdeti denetimi dışında tutulmaktadır. Buna karşılık vali ve kaymakamın sorumluluğu, il ve ilçe sınırlarının bütününe şâmilidir. Bu sorumluluğu onlara yasalar, başta 1949 tarihli "*İl İdaresi Yasası*" yüklemiş bulunuyor. Ancak vali ve kaymakamın elinin altında, belediye mücavir alanlarının dışında kullanabileceği her hangi bir kolluk kuvveti de bulunmamaktadır. Çünkü kırsal kesimde güvenlik hizmetlerinin yerine getirilmesi polisin dışında, apayrı bir birim olan "*jandarma*"ya bırakılmıştır. Bugünkü haliyle jandarma kuvveti, vali ve kaymakamın yönetimi ve denetimi dışında apayrı bir idare olarak teşkilâtlandırılmıştır.

İşte ülkemizde anarşi ve terörün yanı sıra, her türlü kaçakçılığın yıllardan beri kontrol altına alınamamasının altında yatan temel sebep burada yatmaktadır.

Hükümet son zamanlarda bu alandaki boşluğun farkına vararak, jandarma kuvvetini "*sicil*" itibariyle valiye bağlamayı ve bu vesile ile jandarmayı bir nisbet içinde valinin emrine sokmayı düşünmeye başlamıştır. Nitekim bu yöndeki bir yasa değişikliği teklifi TBMM'ne intikal etmiş bulunuyor. Fakat böyle bir sicil yetkisinin jandarmayı il idaresinden bağımsız bir yönetim olmaktan kurtaramayacağını, yönetimlerin her on yılda bir karşılaştığı kriz anlarında, vali ve kaymakamdan bağımsız çalışmayı tercih edeceğini, yaşadığımız tecrübelerle yakından biliyoruz. Dolayısıyla, bu nevi palyatif tedbirlerle il idaresinde bütünlük sağlanamayacağını, Güneydoğudaki sıcak terör dahil, ileride ülkemizin karşılaşması muhtemel değişik terör denemelerinin de, bu tür tedbirlerle önlenemeyeceğinin hepimiz farkında olmalıyız.

Aslına bakılırsa Türkiye, 150 yılı aşan bir tecrübe ile iç güvenlik kuvvetlerindeki bu ikiliğin, jandarma ve polis ikiliğinin acı tecrübelerine sahiptir. Yeniçeriliğin lağvı ve yeni ordunun teşkili sırasında, yenilikçi Osmanlı Sultanı

İkinci Mahmud, imparatorluk bünyesinde genel asayişin sağlanması görevini orduya, dolayısıyla jandarmaya yüklemişti. On dokuzuncu yüzyılın başlarında yeniden düzenlemeye tâbi tutulan il idarelerinde, güvenlik hizmeti bütünüyle jandarmaya tahsis edilmişti.

Fakat daha sonra kurulan Emniyet teşkilâtına da bir alan açmak ihtiyacı doğdu ki, bu da il ve ilçelerin belediye hudutları ile sınırlı tutuldu. Bu yüzden, Tanzimat yıllarından itibaren ülkemizde güvenlik hizmeti bu iki ayrı kuruluşun üzerinde kalmaya devam etti. İşte bu ikilik, aynı görevden sorumlu iki farklı idarenin varlığı, bunlardan sadece polisin mülkî idarenin tasarrufu altında bulunması, Türkiye'deki temel istikrarsızlık sebepleri arasında önemli bir yer işgal etmektedir. Halbuki il ve ilçe sınırları içinde güvenlik hizmetlerinin bir bütün olarak mütâlea edilmesinin ve tek bir organ tarafından yürütülmesinin sayısız faydaları vardır. Yaşadığımız "bölücülük" ve her türlü "kaçakçılık" olayları, bunun lüzumunu her geçen gün daha bir kuvvetle ortaya koymaktadır.

Bunun için yapılması gereken iş, Türk Silahlı Kuvvetlerini yurdun dış savunması ile görevlendirmek; jandarma dolayısıyla içine sürüklendiği iç güvenliğe ilişkin sorumluluklarını, genel güvenlik ve polis hizmetleri ile bütünleştirmektir. Zira gelişmiş ülkelerin tamamına yakınında *ordular, ülkelerin dış savunması için kullanılırlar*. Jandarma dolayısıyla, ordu kuvvetinin sık sık iç güvenlik hizmetlerinde kullanılması, hükümetlerin güçsüzlüğü imajını doğurmaktadır. Ayrıca ülkemizde polis kuvvetinin zayıflığı, polis aracılığıyla kırsal bölgelerin denetlenmemesi, hükümetleri devamlı olarak ordudan yardım istemeye mecbur bırakmakta, sivil idarelerin çözebileceği çoğu problemler için, ister istemez sıkıyönetimlere başvurulmaktadır.

Bu ihtiyaç ile jandarma kuvvetlerinin periyodik askerlik görevi olmaktan çıkarılarak, ihtisasa dayalı devamlı bir güvenlik görevi haline dönüştürülmesi yerinde olacaktır. Bu

vesile ile jandarma kuvvetinden boşalacak kırsal alanlar da, doğrudan polisin veya kırsal polisin denetimi altına sokulacaktır. Böylece il ve ilçenin genel asayiş hizmetinden doğrudan sorumlu olan kaymakam, vali ve İçişleri Bakanlığı, problemi bütünüyle ihata edebilecek bir seviyeye gelecektir. Bu yola gidilmediği takdirde, ülkemizde iç güvenliğin tehlikeye girdiği her durum, ordu kuvvetinin kullanılmasına olan ihtiyacı arttıracak, dolayısıyla iki de bir sıkıyönetimlere başvuran bir ülke görüntüsünden kurtulamayacağız demektir.

Belki ilk anda güvenlik hizmetlerindeki bu ikili yapının, Güneydoğudaki terör ve bölücülük olaylarının önlenmesi ile ilgili yönü, bağlantısı kolayca kurulamayabilir. Fakat özellikle parmak basmak isteriz ki, geçen on yıl içinde terörün önlenememesinin altında yatan asıl sebep, yetki ve sorumluluk kargaşasına yol açan bu ikili yapıda toplanmaktadır. Çok konuşulan "*Özel tim*"lerin terör takibinden geri çekilmesi, şehirler merkezlerinde tutulması da ciddi bir inisiyatif kapışmasından ileri gelmektedir.

Burada şu hususa da işaret edelim ki, bu düşüncemiz sadece doğudaki terör ve bölücülüğün önlenmesi için değil!.. Bundan sonraki yıllarda doğabilecek her türlü güvenlik sorunları için de, bu ciddi düzenlemeyi Türkiye'nin gerçekleştirebilmesi lüzumlu görülmektedir. Bir atasözümüzde de ifade edildiği gibi, belki "*çayı geçerken at değiştirilmez.*" Ancak terör problemini sıkıyönetimsiz çözmek istiyorsak bunun başka bir yolu da görünmüyor.

Sistem dışı bir uygulamaya dönüşen "*Olağanüstü Hal*" valiliğine de, ancak böyle bir yol ile çözüm bulunabilir diye düşünüyoruz.

(Aralık, 1993)

İSTİHBARAT HİZMETLERİNDEKİ DAĞINIKLIK

– IV –

Güneydoğu'daki olayların önlenememesindeki bir başka husus da, ciddî istihbarat eksikliği ve istihbarat birimleri arasındaki koordinasyonsuzluktur. Bugün ülkemizde genel istihbarat görevi, Başbakanlık adına, *Millî İstihbarat Teşkilâtına* yüklenmiştir. Aynı alanda Emniyet Genel Müdürlüğünün ve Jandarma Komutanlığının da, iç güvenliğe ilişkin müstakil istihbarat birimleri bulunduğu malûmdur. Dolayısıyla aynı alanda birbirinden bağımsız çalışan üç ayrı istihbarat çalışması söz konusu.

Hemen işaret edelim ki, anarşi ve terör konusunda üç ayrı kuruluşun sağladığı istihbaratın aynı havuzda toplanamaması, bu hususta titizlik göstermemeleri, yani istihbarat koordinasyonunun verimsizliği de, terör ve bölücülükle mücadelenin önemli zaaf noktalarından birini teşkil etmektedir. Bunun sakıncaları daha yıllar öncesinde bazı ülkelerce fark edildiği için, farklı istihbarat birimlerinin topladığı veriler, ortak bir "*istihbarat bankası*"nda toplanma cihetine gidilmiştir. Örneğin Federal Almanya'da böyle bir uygulama söz konusu, İngiltere, Fransa ve Birleşik Amerika'nın geliştirdiği istihbarat yönetimlerini de az çok anlayabiliyoruz. Nitekim Amerika'da ülkenin ihtiyacını duyduğu iç ve dış istihbarat iki ayrı kuruluşça yerine getirilmekte, böylece ciddî bir kargaşaya yol açmadan, istihbarat hizmetleri yürütülebilmektedir.

Bu bakımdan yapılacak yeni bir düzenleme ile, ilk elde Millî İstihbarat Teşkilâtının ikiye ayrılarak, iç güvenliğe ilişkin istihbarat hizmetlerinin yasal bir düzenleme ile İçişleri Bakanlığına devredilmesi gerekmektedir. Jandarma hizmetinin "*kırsal polis*" niteliği altında, İçişleri Bakanlığına bağlanması durumunda, jandarma istihbarat ünitesi de doğrudan İçişleri Bakanlığına devredilmiş olacaktır. Emniyet Genel Müdürlüğü ile Jandarmanın istihbarat birimleri ve Millî İstihbarat Teşkilâtının iç güvenliğe ilişkin istihbarat birimleri, tek bir çatı altında toplanma imkânı bulacaktır.

Böylece ülkemizdeki istihbarat hizmetleri iç ve dış istihbarat olarak ikiye ayrılacak, *iç istihbaratın sorumluluğu* ve yürütülmesi *İçişleri Bakanlığının* üzerine kalacaktır. Ve böyle bir yola gidildiği takdirde, İçişleri Bakanlığı hem iç istihbaratın, hem de iç güvenlikle ilgili polisin ve jandarmanın yerine geçecek kırsal polisin sevk ve idaresini üstlenecektir. Bu uygulamaya idarede bütünlüğün sağlanması ve çok başlılığın giderilmesinin yanı sıra, kaynak ve tecrübe israfının önlenmesi bakımından da ihtiyaç bulunmaktadır.

Bu arada ülkemizde güvenlik hizmetleri ile istihbarat hizmetlerinin, "*Güvenlik Müsteşarlığı*" adı altında yeni bir idare altında toparlanmasına ilişkin tezler, giderek konuşulmaya ve güçlenmeye başlıyor. Ülkemizin içinde bulunduğu son derece zor şartların doğurduğu bu gelişmeyi, faydalı gördüğümüzü burada ifade etmek isteriz.

Ne var ki güvenlik müsteşarlığının kesinlikle İçişleri bakanlığına bağlı olması gerekir. Yeni oluşturulacak birimin doğrudan Başbakanlığa bağlı kılınması, idarede ciddi bir parçalanmaya, sorumluluk kaybına yol açmaktan başka bir işe yaramaz. Çünkü Türkiye'de başbakanlık politika üretme ve koordinasyon niteliğini giderek yitiren hantal bir yapıya doğru gidiyor.

Eğer istihbarat ve güvenlik alanında, yukarıda izah edilmeye çalışıldığı biçimde yeni bir idarî düzenlemeye gidilmediği takdirde, "*destabilizasyon*"a açık bir ülke görün-

tüsü vermeye devam edeceğiz demektir. Aksi halde hükümetler ciddî kriz anlarında, kendi güçlerinden ve iktidarlarının geleceğinden kuşku duymaktan kurtulamayacaklardır. Zira Türkiye'de gerçek iktidar olmak, bu iki temel düzenlemenin eşliğinde beklemektedir. Bu sadece iktidarların değil, aynı zamanda sivil toplum politikalarının ve gönüllü kuruluşların da önünde ciddî bir sorun olmaya devam edecek demektir:

Türkiye bugün, cumhuriyetin ilk yıllarında olduğu gibi minyatür bir ülke değildir. Savaşın yorgun çıkmış, hayattan bezgin bir toplum da artık çok gerilerde kaldı. İkinci dünya savaşı öncesinin totaliter yönetim anlayışları içinde, idarenin yapısal zaafı o zamanlar kendini yeterince hissettirmeye biliyordu. Demokratik dönem, özellikle hareketli bir toplum olmaya başladığımız 1960 ve 1980 sonralarıdır ki, yönetimlerin kağşanmış yapısını artık daha iyi farkediyoruz. İyi, işlerliği olan idarelerde davul kimin omuzunda, tokmak kimin elinde ise bu iyice belli olur. Büyümüş idarelerde, çağdaş problemlerin çözümü noktasında yetki, sorumluluk ve inisiyatiflerin en açık biçimde dizayn edilmesi zarureti bugün kendisini daha ziyade hissettiriyor.

Fakat yetki ve sorumlulukların dağınık kalmasından fayda umanların varlığından şüphe yoktur.

*

* *

Yukarıda birkaç bölümde ifade etmeye çalıştığımız tercihler, ülkemizde yönetimleri rahatlatacağı gibi, yetki ve sorumluluk kargaşasının da önüne geçecek, doğudaki terörün yanı sıra, uzun vadedeki muhtemel problemlerin de çözümünü kolaylaştıracaktır.

Ülkemizde şu anda terörle mücadele polisin, dolayısıyla İçişleri Bakanlığının ve daha ziyade ordunun omuzlarına devredilmiş gözüküyor. Siyasal sorumluluk ise İçişleri Ba-

kanlığına ve dolayısıyla hükümete kredi ediliyor. Devletin nice organları ise, meseleyi sadece bir anarşi, terör meselesi olarak algıladıkları için, gelişmeleri biraz dışından seyrediyorlar.

Halbuki, burada toplumun bütününe de ciddî sorumluluklar düşmektedir. Toplumlar ancak kendi sözcüleri ve temsilcileri aracılığıyla harekete geçer, görüş ve düşünce açıklayabilirler.

Bu topraklarda bin yıldır birlikte yaşayan toplumun sözcüleri ve temsilcileri olan "*Gönüllü Kuruluşlar*"ın kendi üzerlerine düşen sorumluluğu şuurla yüklenmeleri, bölgelerinde kendilerine düşen öncülük ve temsilcilik fonksiyonlarını yerine getirmeleri icap etmektedir.

(Aralık, 1993)

İKİNCİ CUMHURİYET POLİTİKALARININ ARKA PLÂNI

İkinci Cumhuriyet tartışmalarının eskisi gibi insanı heyecanlandıracak bir tarafı kalmadı.

Bu tezler ortaya atıldığı sıralarda bayağı ilgi görmüş, sağda ve solda epey büyük yankılar uyandırmıştı.

Rahmetli Özal'ın da bu tartışmalara ilgi duyması, zaman zaman ikinci cumhuriyete ilişkin telmihlerde bulunması, açık oturumlara katılması bu canlı atmosferi daha da beslemişti.

İkinci cumhuriyete, bir takım eski sol çevreler, birinci cumhuriyetin restorasyonu olarak bakıyorlardı. İslâmî kesimler ise, birinci cumhuriyetin katı laik doğmalarının hırpalanması fırsatı ve aşaması olarak! Bu kesimler ayrıca ilk cumhuriyete yönelik yoğun eleştirilerden garip bir haz da duymuyor değillerdi.

Peki, İkinci cumhuriyet tezlerinin arkasında yatan asıl sâik ne idi acaba? Bu tezin arka plânına ulaşmaya çalışanlar pek çıkmadı. Belki de toz duman arasında dikkati çekmediler. Sadece *Altan*'lar vesaireler meseleyi hep ekonomik olarak izaha kalkıştılar. *Cengiz* ise siyasal büyüme, açılma, imparatorluk politikası olarak, yani ruhlarda yatan bir ihtiyaç gibi sundu. Fakat asıl gerekçe nedir, ona temaslara yok. Birinci cumhuriyetçilere, teklife, refleks tepkiler geliştirebilirler ancak. Onların şeytan taşlamaktan düşünmeye sormaya, araştırmaya zaten vakitleri de olmaz ki!.. Ayrıca Türkiye'de nevezuhûr bazı islâmcı kişi ve gruplar var ki, onlar ken-

dilerini hafiften okşayan yeni modalara kapılmakta pek usta çıkıyorlar. Zaten ikinci cumhuriyetin "*İslâmî versiyonu*"nu da onlar teşkil ediyordu. Hemen söyleyelim ki bu tez, "*Yeni Dünya Düzeni*"nin Türkiye'ye saldıdığı ilk veya ikinci oltanın ucuna takılan birşeydi. Fakat prematüre doğduğu için fazla yaşamadı. İkinci cumhuriyetin belirgin vasfı, devletin "*üniter*" niteliğinin değiştirilmesini yoklama denemesi olarak ortaya çıktı. Tabi bunun yanı sıra "*lâik*" niteliğinin de gevşetilmesi arzu ediliyordu.

Durup dururken, basının Amerikan patentli birkaç eski solcusu niçin bu tezleri ortaya atmışlardı? Cengiz Çandar, Sedat Sertoğlu, Mehmet Altan (bunlar Sabah'tan) ve Hürriyet'ten Ertuğrul Özkök!.. İşte İkinci Cumhuriyet'in ilk mübeşşirleri bunlardı sanıyorum. Çok meşrep değiştiren bazı son moda islâmci yazar ve düşünürler ise kervana sonradan katılanlar. Her halde Murat Belge de İkinci Cumhuriyetçiymiş diye düşünüyorum. Bu grupların, Özalcı tezlerin birinci elden şerhçileri olduğunu da burada kaydetmeden geçmeyelim.

Şimdi meselenin aslına gelebiliriz:

Körfez Savaşından sonra Türkiye'nin büyüme ve genişleme teorileri yeni bir hız kazanmıştı. Kuzey Irak'taki Kürt varlığı Irak'tan koparılarak, Türkiye'deki unsurlarla birlikte özerk bir statüye kavuşturulabilirdi. Bu yeni federatif unsur Türkiye ile nasıl ilişkilendirilecekti? İşte mesele burada toplanıyordu. Amerikalılar Musul-Kerkük petrollerini de bu federe devletin sınırları içinde mütâlea ettikleri için, rahmetli Özal bu politikalara başlangıçta ziyadesiyle inanmıştı. Halbuki Amerikalılar Türkiye'nin ne büyümesini, ne de genişlemesini isterlerdi. Çünkü onların Türkiye'ye, İran'a ve Irak'a bakışı, ileride İsrail'i aşacak bir potansiyel geliştiremelerinde toplanır. Bunu hiç bir zaman unutmamak gerekiyor.

Ancak Kuzey Irak'taki "*Çekiç Güçün*" varlığına, lüzumuna, Türkiye'nin inandırılması ve gerçekleşmeyecek bir

ümidin peşinde tutulması da icab ederdi. İşte federatif büyüme beklentilerinin altında yatan asıl motivasyon, Çekiç Güc'ün bölgede sürekli tutulması lüzumuna Türkiye kamuoyunu inandırabilmek amacını taşıyordu. Bu tür beklentiler içine sokulan Türkiye'de, politika belirleyici kurum yöneticileri, PKK ve terör karşısında bilinçli bir gevşekliğin içine de girmişlerdi. Ta ki PKK dolayısıyla ülkemizde konu enine boyuna tartışılsın, Türkiye ve Kuzey Irak'taki unsurların federatif bir birleşme ile tatmini cihetine gidilsin, nihayetinde bu unsurlar Irak'ı değil Türkiye'yi tercih etsinler isteniliyordu.

Burada çekiç gücün rolü ne kadar açık değil mi? Bu kuvvet bizimkilere göre Kuzey Irak'ı Saddam'dan korumakla, bölge halkının Türkiye lehine tercih geliştirmesi için müsait ortam yaratmakla görevli, anladınız mı? Özellikle Talabanî, Kuzey Irak'ın Türkiye bölgesindeki kürtlerle birlikte, federatif bir yapı içinde Ankara'ya eklemelenmesine hazır(!) Düşmesine basınca adam konuşuyor.

Tabii, tedhişin şiddeti karşısında bu beklentilerin hepsi bir hayal oldu ve Türkiye kamuoyunda terörün lojistik desteğini İran ve Suriye ile değil de, Çekiç Güç'le ve Kuzey Irak'taki kuvvet boşluğu ile izah eden yaklaşımlar daha inandırıcı olmaya başladı. O zaman enteresan bir gelişmeye şahit olduk ki, PKK daha islâmî görüntüler sergilemeye başlamasın mı? Bunun arkasından da meşhur Terörle Mücadele Yasası ve meşhur 8 inci maddesi sökün ediverdi.

İşte bu "federatif" aldatmacaya bir zemin oluşturmak amacıyla devletin "üniter" niteliği irdeleme altına alınmıştı. Çünkü bu noktada ciddi değişiklikler icab ederdi. Tabii ki böyle federal nitelikli bir yönetim yapısında, lâiklik tabusunun da bir yeri bulunmazdı.

Hatırlatmak gerekir ki, federal nitelikli Türkiye'ye, Kuzey Irak'taki federatif yönetimin yanı sıra başta Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti ve Azerbaycan da dahil edilecekti. Hatta bu yapı içinde Bosna-Hersek'in,

Makedonya'nın da bir yeri vardı. Anlıyacağınız dört başı mamur, çağdaş yeni bir "*Turan rüyası*"na davet ediliyorduk.

Hiç kuşkusuz, enjekte edilen yeni turancılığın asıl amacı, Çekiç Güç'ün varlığı gerekçesine Türk kamuoyunu inandırmak idi. ABD için *Çekiç Güç'ün konuşlandırılması stratejik tercih, federal büyüme tezleri ise taktik sunuşlar* anlamına geliyordu.

Hani nerede şimdi, o eski İkinci cumhuriyetçiler? Kaldı ki sadece Özal rahmetli olduğu için bu tezler devreden çıkmış değil.

Ya ne için?

Bir defa, başta doğu ve güney doğu halkı, Irak'a yönelik ekonomik ambargoyu gırtlığına kadar yaşamaya, bölge ekonomisi çökmeye yüz tutmuştu. Yöneticiler de yavaş yavaş, ama neden sonra işin asıl faturasını görmeye başladılar. Hiç kuşkunuz olmasın ki, Özal rahmetli hayatta ve idarenin başında olsa idi, o da bu oyunu farkedecekti. Aslında son zamanlarda farketmedi de sayılmaz.

Fakat bizimkileri asıl uyandıran, PKK çetelerine, Çekiç-güç tarafından yapılan lojistik desteği farketmeleri oldu. Ne oluyordu yani? Bu Çekiç Güç'ün asıl amacı Türkiye'yi cezalandırmak mıydı? Ülke gerçekten bölünmek mi isteniyordu. Kamuoyuna yansımamakla beraber, PKK'ya yönelik politikalarda asker, sivil ve istihbarat üniteleri artık farklı farklı görüşler ileri sürebiliyorlardı. Sonunda PKK politikaları netleşti, federatif beklentiler içine girenlere ise kuşkulu nazarlarla bakılmaya başlandı. Netice? Neticede *Mümtaz Soysal*'ı dışişleri bakanı yaptılar. Bunu Karayalçın'ın tercihi olarak izah etmiyorsunuzdur sanırım.

Dikkat edin!.. Mümtaz Soysal'ın dışişleri bakanlığına karşı çıkanlar arasında, İkinci cumhuriyetçiler takım halinde yer almıyorlar mı? Bu işin büyüğü bozulmuştur artık. Fakat yeni büyüleri çözmek için, her seferinde üç, beş sene harcamak!.. Acı birşey bu.

Her mevsim birşeylere soyunanlar şimdi biteviye bir suskunluk içindeler. Çünkü İkinci cumhuriyet temelli bir hareket olmayıp, konjonktürün ürettiği sun'î birşeydi. Konjonktür değişti, ikinci cumhuriyetçilerin de suyu kesilmiş oldu.

(Aralık, 1993)

JİRİNOVSKİ, ZİTLARIN İTTİFAKI VE TARİHİN YENİDEN TEKERRÜRÜ

İçinde yaşadığımız aralık ayının (1993) ülkemizde, Körfez savaşının bir armağanı olan "*Çekiç Güç*" tartışmaları ile dolu dolu geçmesini beklerken, Rusya Federasyonu'nda yapılan seçimin sonuçları gündemimizi birden değiştirdi sayılır. Bilindiği gibi PKK terörüne karşı azçok ciddi bir mücadeleye girildiği, Batı Avrupa ülkelerinin (özellikle Almanya) bu terör örgütüne karşı tavır aldığı, İsrail'le ilişkilerin yönetici eliti bazı beklentilere soktuğu ve bu arada ABD'nin "*Çekiç Güç*"ün süresinin altı ay yerine bir yıl uzatılmasını talep ettiği bir dönemde, ülkemizi oldukça yakından ilgilendiren bu konuda ciddi bir hareketlilik beklenirdi.

Fakat görüldüğü şekliyle kamuoyu bu konudan ziyade, Rusya Federasyonunda yapılan seçimlerle ve bu seçimlerin azçok galibi sayılabilecek Jirinovski ile daha yakından ilgileniyor. Çünkü bu "*sosyal-liberal-faşist*" liderin çizdiği renkli portre, her ağzını açtığında sağa, sola savurduğu salyaların, Türkiye'de olduğu kadar eski Sovyet peyki ülkelerin hemen tamamında geniş yankılar uyandırıyor. Güya eski Çarlık Rusya'sının yeniden ihyâsını hedefleyen Jirinovski, bununla da yetinmiyor; Kuzeyin soğuk iklimine alışmış Ruslara sıcak Hint Okyanusu'nun kıyılarına inmeyi, İran ve Pakistan'ı dahi ortadan kaldırmayı işaret ediyor. Eski Varşova Paketi'na üye ülkelere ciddi uyarılarda bulunarak, bu ülkeler üzerinde Rusya Federasyonunun hâlâ tanzim edici bir rolünün bulunduğunu hatırlatıyor.

Jirinovski'nin Türkiye hakkında söyledikleri ise, hemen hergün gazete sayfalarını süslüyor: Kâh ermenileri, kürtleri desteklediğini söylerken, daha da ileri giderek; Türkiye'nin parçalanması gerektiğini, Türkiye'nin tarihî düşmanları olduğunu pervasız şekilde açıklamaktan geri kalmıyor.

Geçen gün Zaman gazetesinde yer alan bir habere göre, Jirinovski'nin "musevi" orijinli olduğu kaydediliyor. Bunu bir kenara kaydetmek gerekmeyle beraber, Türk basınının çizdiği Jirinovski portresi tutarsız, aşırı zeki, Hitler ve Musolini'yi andıran ekzantrik özellikleri ile öne çıkarılıyor.

Ayrıca 1929-30 dünya ekonomik buhranının Almanya'da Hitler tipi bir lideri ürettiğinden yola çıkarak; Rusların toplumsal şuur altında mevcut bulunan "büyük devlet" olma histerisinin, Jirinovski ile dışa vurulduğunu hatırlatanlar da bulunuyor. Ve daha buna benzer çeşitli yorumlar, her geçen gün gazete ve dergilerin sayfalarında geniş biçimde yer alıyor.

Jirinovski Figürü Nasıl İzah Edilebilir?

Bize göre Jirinovski, sadece kendisi ile izah edilebilir bir kişi olarak gözüküyor. Her ne kadar onun bazı şizofrenik tarafları bulunsun da, veya Rus toplumunun bastırılmış bazı arzularına tekabül etse de, Jirinovski'nin şahsî düşüncelerini, inisiyatiflerini aşan bir tarafının bulunduğu ihtimali daha kuvvetlidir.

Görüldüğü kadarıyla Jirinovski bugün Rusya'nın uzak-yakın bütün komşularına dönük bir tehdit figürü olarak kullanılıyor. İran ve Pakistan'ın yanı sıra Türkiye, bütün Doğu Avrupa ülkeleri, Baltık memleketleri ve özellikle bağımsızlığına yeni kavuşan Orta Asya cumhuriyetleri üzerinde bu tehdit çok yoğun biçimde hissettiriliyor. Daha doğrusu Jirinovski'nin şahsında, çevre ülkeler nazarında bu tehdit kabiliyetinin özellikle sunulmak istenilip istenilmediğidir.

Jirinovski olgusu, Türkiye dahil çevre ülkelerin hemen bütününde bu tehdit fonksiyonunu lâıkiyla yerine getirmiş sayılır. Ne var ki burada özellikle Birleşik Amerika'nın, bu gelişmelerden hemen hiç rahatsız olmadığını, hatta durumun anlayışla karşılanmasını ve zamana bırakılmasını istediğı hususu akıldan çıkarılmamalıdır. Seçimler sonrasında bu "figür liderin" yaptığı ileri-geri konuşmalarla, bütün çevre ülkeler iyice rahatsız edildikten bir hayli zaman sonradır ki, seçim sonuçları üzerinde ABD açıklaması yapıldı. Bu açıklamada Jirinovski olgusundan fazlaca rahatsız olunmaması tavsiye edilirken, bu yeni gelişme dolayısıyla Rusya'ya karşı özellikle Batı Avrupa ülkelerinde yürürlükte olan politikaların devam etmesi temennisi de ihmal edilmiyordu. Yani bu sonuçtan bütün çevre ülkeler son derece rahatsız olurken, Birleşik Amerika, Rusya'daki gelişmelerden tedirgin olmuyor, soğuk savaş sonrasında yeni gerginliklerle yara alabileceğı biçimindeki endişelere katılmadığını ilân ediyordu.

Birleşik Amerika'nın bu tavrında, uluslararası politikaları yakından takip edenler için fazlasıyla şaşırtıcı bir yön tabî ki bulunmuyor.

Zira hatırlanacaktır ki, daha Rusya Federasyonunda seçimler yapılmadan önce AGİK görüşmelerinde Amerika bazı Batı Avrupa ülkeleriyle beraber, Rusya'nın eski Sovyet sınırları içinde kalan ülkeler üzerinde her hangi bir karışıklık durumunda müdahale etme, problemi çözme taleplerini olumlu karşıladığı gibi, âdeta Rusya'nın yeni rolüne ısınması noktasında son derece teşvikkâr tavırlar sergilemekten de geri kalmıyordu. Biz Amerika'nın benzer tavırlarına, Yeltsin Moskova'da parlamentoyu topa tutar ve bütün muhaliflerini temizlerken de şahit olmuşuk. Ve o zaman Yeltsin muhaliflerinin hemen tamamı yakını, "eski komünist düzeni geri getirmek istiyen demokrasi karşıtı güçler" olarak tasvir edilirken, bütün dünya kamuoyu Yeltsin'in bu tavrını mazur görmeye âdeta zorlanmamış mıydı?

Orta Asya ve Balkan Politikalarının Sonuna Doğru

Bu gelişmelerden oldukça rahatsız olan Türkiye, Azerbaycan konusunda Amerika'yı kaçınıcı kez uyarmaya çalışsa dahi, bu gayretlerin hemen hiç birinden olumlu sonuç hasıl olmadığı gibi, tam tersine Amerikan yönetimi Kafkaslarda doğan ve doğacak her türlü problemin bastırılması için, Rusya'nın bu bölgede asker bulundurulması keyfiyetine oldukça sıcak baktığına dair işaretler vermeyi tercih etmişti. Ve bunlar geçen ay gerçekleştirilen AGİK Konferansında, uluslararası hukukî müeyyidelere dönüştürülmekten de geri kalmamıştı.

Bütün bu gelişmeleri topluca ifade etmeye çalışırsak, Birleşik Amerika'nın Rusya'ya yönelik politikalarında önemli bazı değişikliklere vardığı bir gerçektir. Eskiden Sovyetlerin çökmesine, zayıflamasına dayalı Amerikan politikaları, artık gerilerde kalmış olmalıdır. Ya da bu politikalar mevcut Rus yönetimi için artık geçerliliğini yitirmiş bulunmalıdır.

İşte bu politika değişikliğinin emarelerine Türkiye dahil, çoğu çevre ülkeleri daha henüz yeni yeni varabileceklerdir. Yaklaşık iki seneye varan bu önemli politika değişikliğinin Türkiye'ye yansıyan tarafı, "*Balkanlardan Çin Seddine*" kadar uzanan bölgede Türkiye'nin oynayacağı ruhsatlı rollerin sonunun gelmiş olduğudur. Eskiden, bizatihi Amerikan mahreçli Orta Asya motivasyonlarının, özellikle son iki yıldır yerinde saymasının asıl sebebi, bu politika değişikliklerinde yatmaktadır. Artık Türkiye, Orta Asya ülkelerinde, Azerbaycan'da ve ayrıca Balkanlar'da fazlaca ileri gitmemesi gereken bir ülke hâline gelmiştir. Azerbaycan ve Bosna konusunda tamamen tıkanıp kalmamızın arkasında yatan asıl sebep de budur.

İşte Yeltsin'li Rusya'nın giderek teşvik edilmesinin, Rusya'daki her anti-demokratik gelişmenin anlayışla karşı-

lanmasının ve bu yetmiyormuş gibi Jirinovski figürünün çok aşırı biçimde kullanılmasının; ciddi bir teşhise ihtiyaç duyduğu bir durumla karşı karşıyayız.

Bize anlamlı gelen, Rusya'daki yönetimin bilinçli şekilde ayakta tutulmasının yanı sıra, hâlâ ısrarla desteklenmesi olmaktadır. Bugün meselâ Özbekistan yönetimi, insan haklarını ihlâl vs. gibi sebeplerle her ay kınanırken, Özbekistan'da muhalefetin susturulduğu biçimindeki suçlamalar sıklıkla dile getirilirken; buna karşılık parlamentoyu topa tutan Rusya yönetiminin ısrarla desteklenmesi ve güçlendirilmek istenmesi son derece anlamlı değil midir?

Yeltsin ve Jirinovski'den ABD'ye

Jirinovski ile, komşu bütün ülkeler nezdinde daha bir caydırıcılık üreten Rusya'nın bu yeni konumu, Birleşik Amerika'yı acaba niçin rahatsız etmemektedir? Ya da Birleşik Amerika, Rus yönetimi aracılığıyla hasıl edilen bu tehdidin sonuçlarını nasıl değerlendirmektedir?

İşte gerek Yeltsin olayına ve gerekse Jirinovski figürüne, her halde böyle bir soru ile yaklaşmak gerekir diye düşünüyoruz.

İşin asıl önemli tarafı, bir adım ötede, bizatihi Amerika'nın, bu yeni tehdide kendisinin de inanmış gözükmesi tehlikesidir. Rus tehdidi meselâ Kafkaslar'da veya Baltık memleketlerinde azçok sıcak denetlemelere dönüşmeye başlasa, bunun Türkiye veya diğer bazı ülkelerde yaratacağı paniği düşününüz!.. Bu safhada Amerika bize göre tehdide maruz çevre ülkeler adına, en kısa zamanda himâyeci rollere bürünmeyi mi tercih edecektir?

Önümüzdeki yıllarda Yeltsin ve Jirinovski gibi liderler aracılığıyla hasıl edilecek gerginlik hallerinde, kuvvetle tahmin edilir ki Amerika, bu ülkelerin koruyucu kalkanı hava-

larına bürünebilir. Zaten Amerika, Saddam tehdidi karşısında bazı arap ülkelerinin işgalini önleyen, o ülkelerin sınırlarını teminat altında tutan bir role bürünmemiş miydi?

Bir başka açıdan, Yeltsin ve Jirinovski gibi liderlerin uygulayacağı politikaların, Avrupa'ya dönük sonuçları da bulunmalıdır. Özellikle Doğu Avrupa ülkeleri, meselâ Moldova dolayısıyla Romanya, kendilerini Rusya'nın muhtemel tenditlerinden masun hissedebilmek için, NATO gibi kuruluşlara sarılmaktan geri kalmayacaklardır. Fakat Rusya'nın bu bölgeler üzerinde söz hakkı bulunduğu gerçeği de ortada iken adı geçen ülkeler muhtemel bir krizin sonucunda NATO gibi kuruluşlara dahil olabilecekler ve bunu kendi ülkeleri adına büyük mücadelelerin sonunda gerçekleştirebildikleri gibi bir kanaate kapılmaktan da geri durmayacaklardır.

Aslında Körfez Savaşı gibi, Rusya'nın ileride daha da artabilecek tehdit kabiliyeti bulunmasa, Birleşik Amerika'nın ne Ortadoğu'da kalmasına, ne de Avrupa'da NATO gibi askeri kuruluşların mevcudiyetini sürdürmelerine imkân bulunur? Bugün Amerika, dünyanın çeşitli yörelerinde varlığını sürdürebilmenin gerekçesi olarak, son derece sunî sorunlar üretmeyi bir dış politika geleneğine dönüştürmüş bulunuyor. Belki bunlar, soğuk savaş dönemlerinde de sıklıkla başvurulan yöntemlerdi. Fakat özellikle Sovyetler Birliğinin dağılmasından sonra, benzer uygulamalara daha sık şahit oluyoruz. Gerçekten VARŞOVA paketi ortadan kalktığında, Sovyetlerin askerî ve ideolojik tehdit gücü kalmadığına göre, silâhlı bir güç olarak NATO'nun varlığı hangi sebebe dayandırılacaktır?

İşte bu tür soruların rahatlıkla sorulamaması için, dünya gündemini sürekli meşgul edecek olaylar bilinçli olarak ihdas ediliyor.

Amerika'nın burada asıl dikkat ettiği husus, içinde kendisinin bulunmadığı çeşitli güç odaklarının oluşmasına fırsat

vermemeye çalışmaktır. "*Çok bölgesi*" ve "*çok merkezli*" oluşumlardan özellikle endişe etmekte, dünyada böyle bir yapının oluşmaması için de, eski soğuk savaş yıllarını hatırlatan "*iki cepheli statüko*"'yu sun'î de olsa muhafazayı esas alan politikalar üretmeyi bilinçli olarak tercih etmektedir.

Bu gerçekler karşısında, Jirinovski gibi son derece sun'î, imal edilmiş lider ve politikalardan çok fazla endişeye kapılmaya gerek bulunmadığına işaret etmek gerekmektedir.

Bugün Rusya'nın ne harb edecek, ne de büyük ve kapsamlı politikalar geliştirip sürdürebilecek bir kapasitesi mevcuttur? Zira Rusya'nın içinde yüzdüğü ekonomik imkânsızlık, bu ülkenin daha on-onbeş yıl kendisine gelmesine imkân ve fırsat tanımayacak gibi gözüküyor. Yani Rusya'nın şu anda hiçbir dış tehdit kabiliyeti bulunmamaktadır. Çünkü ordusunun neredeyse yüzde altmışı dağılmış, geride sadece maaşlı subayları kalan ve onlar da her türlü suistimalden başını kaldıramazken, bu ülkenin kendisine dahi bir çeki düzen vermesi için uzun yıllara ihtiyaç bulunduğu gerçeği unutulmaz.

Burada asıl önemli olan hususa gelince:

Şimdi daha iyi anlaşılıyor ki, eski hasmı Sovyetler Birliği'nin mirası üzerine oturan Rusya'yı, ABD bugün önemli bir müttefiki haline getirmiş gözüküyor. İdrak ettiğimiz yeni dönem, âdeta "*zıtların ittifakı*"na dönüşmüş durumda. Burada eski kurt İngiltere'nin rolü iyi teşhis edilmelidir. Birleşik Amerika'nın bu alanda geliştirdiği politikaların bir numaralı destekçisi, çoğu zaman da Birleşik Amerika'yı kendi oluşturduğu politikaların asıl sözcüsü gibi sunabilen İngiltere, Jirinovsky figürünü en aşırı biçimde kullanan ülkelerden biri olarak görülüyor.

Rusya Federasyonu'na bu kadar yakınlık, onu önemli bir müttefik konumuna yükseltmek!.. Bu iki ülke, niçin böyle bir yola baş vuruyor dersiniz?

Bize göre 2. Dünya Savaşı'nın tarihi bloklaşması yeniden yaşanmaya başlıyor: *ABD-İngiltere ve Rusya!..* Burada, bir Fransa eksik!.. Temel stratejilerden biri de *Federal Almanya'yı doğusundan kuşatmak*. Savaş yıllarında olduğu gibi. Bir başka husus da, gene 2. Dünya Savaşı başlarındaki Alman-Rus yakınlaşmasına, Hitler-Stalin ittifakına fırsat vermemek.

Hani tarih tekerrür etmez diyorlardı?

(Aralık, 1993)

SUN'Î BİR TEHDİD DENEMESİ: ORTADOKS İTTİFAKI

Türkiye kamuoyu nedense kolay tahrik edilebilen, belli konularda hemen tepki veren bir görünüm arz ediyor. Sanıldığıının aksine, bu durum toplum adına iyi bir gösterge değil. Son zamanlarda bir "ortodoks ittifakı" sözü çıktı ki, aldı başını gidiyor. Osmanlı İmparatorluğu'nun son yüz-yıllarında Kafkasya'da ve Balkanlarda Ruslara karşı uğradığımız acı kayıplar, millî vicdanda o kadar büyük bir yer işgal etmiş ki, Fener Patrikhanesinde veya Rusya'da gözlenen her hareketlenme, Türk aydınlarını derhal refleks tepkilere yöneltiyor.

Bu arada, yazılı veya görsel medyada birden ve hiç hesapta kitapta olmayan isimler pazarlanıyor. Bunlar bir alanın, düşüncenin, yeni bir politikanın "*patenti ellerinde*" ortalıkla dolaşıyorlar. Son on yıldır bunlardan biri, "*Amerika-Avrupa*" tezadını bizim zihnimizde bir "kaziyye" haline getirebilmek amacıyla âdeta beyin yıkama faaliyetine girişti. Konuşmadığı dergi, gazete, televizyon kalmadı. İstanbul ve Ankara mahfelleri yetmiyormuş gibi, Anadolu'nun en ücra köşelerine kadar hiç bir zahmet duygusuna kapılmadan gezdi, dolaştı durdu. Yaptığı onca yorumun yanlışlıklarından bugün bir hurdalık oluşmuş durumda.

Şimdi birkaç senedir, millî-islâmî kamuoyuna musallat edilmek istenen yeni isimler arzı endam etmeye başladı. Dü-

nün avrupa-amerika tezaadı yerine, bugün bir başka denklem tedavüle sürölmek isteniyor. Bu da "*Ortodoks ittifakı*"!..

12 aralık 1993 tarihinde yapılan Rusya Federasyonu seçimlerinde, Liberal Demokrat parti başkanı Jirinovski'nin türkiye, İran, Balkanlar ve Orta Asya'yla ilgili olarak sarfettiği sözler, bizim basınımızda haddi aşacak dozajlarla yansıtıldı. Musevî asıllı, faşist çizgili (nasıl oluyorsa) ve ortadoks merkezli (her nasılsa) Jirinovski, Rusya kamuoyunda ileri-geri konuşmalarıyla bir hayli pirim yaptı. CİA ile işbirliği içinde olduğu iddia edilen bu soytarılık nümunesi adam, bakkın neler söylüyordu:

"Bizim iktidarımızda Rus kilisesinin çanları Türk denizlerinin kıyısında çalacaktır. Başta Sırbistan olmak üzere Bulgaristan, Makedonya, Romanya ve Arnavutluk'ta birleşik "Güney Slav Devleti" kurulmalıdır. Asyalı müslümanlar dinlerinden dolayı ana yurtları Mekke'ye hicret etmelidir.

"Hristiyanlar için her zaman tehlikeli olan müslümanlara imkân tanınırsa, Rusya bir İslâm ülkesi haline gelebilir. Komşularımız arasında savaş kaşırtıcılığı yaparak, onları Rusya'nın eyaleti olmak için yalvarmaya zorlamalıyız" (Seçimler sırasında yaptığı bir konuşma)

İşte Jirinovski'nin ağzından çıkan ve "*irredentalizm*" politikalarını çağrıştıran bu neviden sözleri, malûm İngiliz haber ajansı aracılığıyla, tehdide maruz kalan ülkelere mübâlağalı sunuşlarla aktarılmaya başlandı. Başta Türkiye, Orta Asya türkleri ve Balkan müslümanları aşırı bir paniğe sevk edilmiş oldu böylece.

Hiç kuşku yok ki, dünyada hemen hiç bir ciddi politika kendisini böyle takdim etmez. Hem kendi toplumunu, hem de komşu ülkelerin bütününe ajite etmeyi amaçlayan bu nevi sözler muhakkak ki bazı sonuçlar hasıl etti. Fakat bu sonuçlar bizim ilk anda algıladıklarımız değil; belki bunların dışında, daha ötelerde ve derinlerde, daha uzun vadeli politikaların göstergeleri olarak kabul edilmesi gereken birşeyler olmalıydı.

Buradaki hata, bu sözlerin sahibini ciddiye almak, fakat asıl "arka planı" gözden kaçırmakta toplanıyor.

Onun için diyoruz ki:

Şu an için, bunca şamataya rağmen, henüz bir Ortodoks ittifakından söz edilemez. Ancak böyle bir ittifakın tasavvuru vardır. Özellikle batılı bazı ülkelerden yapılan yayınlar, Türkiye'ye aşırı bir mübâlâğa ile yansıyor veya yansıtılıyor. Şu an için, Türkiye'nin böyle bir paniğe sevkedilmesidir söz konusu olan. Bize göre, aşırı bir telâşa ve kendini boğuluyor sanan bir çaresizliğe kapılmaya gerek yoktur. Ortodoks kiliselerinin Sovyetlerin yıkılmasından sonra, daha sık bir araya geldikleri bir gerçektir. Kaldı ki, kiliselerin böylesi tasavvurları ve arzuları da yok değil. Fakat ciddi bir Ortodoks ittifakı için bunlar yetmez. Asıl ülke yönetimlerinin böylesi bir politikanın içine girip girmedikleridir önemli olan. Halen böyle bir emrivâki ile yüzyüze gelmiş sayılmayız. Daha doğrusu, Rusya Federasyonu'nun istikrara kavuşmasından sonra olur ki, bu türden tarihi Ortadoks ittifakı muhtemel bir realite haline dönüşebilsin.

Meselenin başı Sırbistan ve Bosna savaşında düğümleniyor. Özellikle İngilizler ABD'yi de etkileyerek, Bosna'da müslümanların hali hazır acı durumuna seyirci kaldılar. Sırbistan'ı dizginlemediler. İleri sürdükleri sebeplerin biri de, Sırlara karşı geliştirilecek politikaları rusların göğüsleyeceği iddiası oldu. Mevcut şartlar içinde Ruslar böyle şeyler düşünse de, herhangi bir aktivite sergileme iktidarında gözüküyorlar. Çünkü henüz böyle bir güçleri yok Rusların.

Bu noktadan sonra özellikle İngilizler, bilâhère ABD basını Ortodoksluk temasını aşırı biçimde öne çıkarmaya başladılar. Bunun amacı; hem Ruslar dahil bütün Ortadoksları motive etmektir, hem de Türkiye'ye, Arnavutlara ve Bosnalı Müslümanlara bir gözdağı vermektir.

Şu an için bu sonuç az çok hasıl oldu sayılır.

İngiltere her şeyden önce Bosna-Hersek konusunda asıl rol sahibi kendisi olduğu halde (tabii ki politika itibariyle), ciddi bir hedef saptırma ile Rusya'yı ve Ortadoksları ortaya çıkardı. ABD'yi dahi bu hususta İngiltere'nin etkilediğini gözden uzak tutmayalım. İkinci olarak da, ancak potansiyel olarak mevcut olan Ortodoks ittifakının asıl amacı, Tür-

kiye'den ziyade Almanya'nın doğuya ve Balkanlara doğru siyasî ve ekonomik açılımının önüne bir set çekmek arzusudur. Bu amaç İngiltere ve ABD'nin İkinci Dünya Savaşında oluşturdıkları bir stratejiyi hatıra getirmelidir.

Tabii bu arada, *Yunanistan*'ın ve *Ermenistan*'ın takındığı tavarlara bakarak, çok erken tahriklere maruz kalmamak gerekir. Bu iki ulus, tarihin hiç bir döneminde, asıl politika belirleyicisi bir konumda görülmedi bize göre. Onlara her zaman "*taktik roller*" biçilmiştir ki, onlar da buna razıdırlar zaten.

Şu anda bütün Ortadoğu, Balkanlar ve Orta Asya, ayrıca Uzak Doğu ciddi bir geçiş sürecinin içindedir. Hemen her gelişme karşısında çok erken ve acele tepki üreten bir ülke, toplum görüntüsü sergiliyoruz. Bunun bir şuur olmaktan ziyade, bir zaaf ve güvensizlik imajı ürettiğinin farkında olmayız. Herşeyden önce PKK ve Kuzey Irak probleminde ciddi bir mesafe alabilmemiz lâzım. Nitekim Kuzey Irak konusundaki politikalarda hafiften netleşmeler belirmeye başladı. Bu problemi çözmeden, Türkiye başka bir problemi göğüsleyemez. Batı Avrupa'da bazı ülkelerin PKK karşısında aldığı tavrın, Türkiye-İsrail yakınlaşmasına bir cevap niteliği taşıdığı ve Kürt politikasının ardındaki asıl irade olan ABD üzerindeki perdeyi kaldırmayı amaçladığı bu arada düşünülebilir. Türkiye'ye denilmiştir ki, problemin kaynağı biz değiliz, ayrıca Irak'ın parçalanmasında da bizim bir menfaatimiz bulunmuyor. Son birkaç yıldır, *ikinci cumhuriyet* tartışmalarında olduğu gibi, iyice sersemletilmiş ve anti-emperyalist bilinci neredeyse körletilmek istenen islâmcı kamuoyu, Kuzey Irak konusundaki bölünmüş tavırlarını artık geride bıraksa iyi olacaktır.

Çünkü Körfez savaşından sonra islâmî kamuoyu, dış politika, perspektifleri itibariyle sürekli bir düaliteye itildi. Çok aşırı ve mübâlâğalı ABD-Avrupa çatışmalarının hikâyelerini dinledi. Avrupa diye birşey var, fakat bu politikaların bir bütünlüğü yok. Sadece tek tek ülkeler var. Enterasan olan, Avrupa-ABD tezadını gündemimize taşıyanlar, Türkiye'nin menfaatinin, hep ABD'nin yanında bulunmaya bağlı olduğuna bizi inandırmaya çalışan kişiler oldu. Kuzey

Irak'ın ipoteği ABD değilmişçesine, bizi hep başka adreslere sevkettiler.

İşte şimdi özellikle islâmî kesimlere ve sonuçta bütün Türkiye kamuoyuna yeni bir senaryo hazırlanıyor: Güçlenen bir Rusya fobisi üretmek ve Ortodoks ittifakı senaryoları çizmek!.. Elbette bunların hem tarihî, hem de reel zeminleri mevcut. Ama Rusya'yı güçlendirmek isteyenler kimler? ABD ve Clinton, İngiltere değil mi? Ortodoks ittifakı da az çok öyle. Arzu ediliyor ki Türkiye, bu muhtemel tehditleri psikolojik olarak çok canlı yaşasın, aşırı bir yalnızlık duygusuna kapılsın ve köşeye sıkışsın!

Hatırlanacak olursa, İkinci Dünya Savaşının sonunda Rus tehdidini çok canlı yaşayan Türkiye, Missouri zırhlısının Türk limanlarını ziyaretini neredeyse millî bir bayram gibi karşılamıştı. Aynı sonuç üretilmek isteniyor. Yani Rus ve Ortodoks tehdidinden köşeye sıkışan Türkiye, gene çaresizlik içinde, ABD'nin ve İngiltere'nin emniyetine sığınsın. Hem Rusya'yı bir tehdit olarak yeniden üret, hem de "seni ancak ben korurum" de, ve buna zarurî bir tercih olarak bizi mecbur bırak. İkinci Dünya Savaşı'nın başı da böyleydi; sonu da böyle oldu.

Piyasamızdaki Ortodoks karşıtlığı yeni ideolojinin sözcülerini (!) biraz daha yakından takip etmek ve biraz daha biyografi tetkik etmek gerekiyor her halde.

Bunların yanlışı, hadiseyi, bir "*figür*" konumundaki Jirinovski, Yeltsin, Yunanistan, Sırbistan veya Patrikhane ile sınırlamalarından kaynaklanıyor. Son gelişmelerde bu ülke ve liderlerin hiç biri bir güç ve irade ifade etmiyorlar. Belki daha doğrusu, belli polikitalara doğru motive ediliyorlar. Bu bakımdan çoklarının içine düştükleri asıl yalnızlık, erken tahrike kapılarak koyu bir hamasete düşmelerinde toplanıyor. O zaman da, bazı sözleri ve görüntüleri gereğinden fazla öne çıkararak asıl politikaları teşhis edemez hale geliyorlar.

Asıl amaç da bu değil mi zaten!..

(Ocak, 1994)

DEMOKRATİKLEŞME, SİYASAL KATILIM ve DİNÎ CEMÂATLER

K lâsik romanlarımızın en büyüğü olan Fuzulî'nin "*Leyla ile Mecnûn*"unda, hikâyenin anlatıcısı, Mecnûn dilinden aktardığı gazellerin birinde; "*Seni görmek müteazzir görünür öyleki eşk - Sana baktıkça dolar dide-i giryânımıza*" diyor. Leylâ'nın aşkı kendisini ihâta etmiş olan Mecnûn: "Seni olduğun gibi göremiyorum. Zira sana baktıkça, sana olan aşkımdan dolayı gözlerime yaşlar doluyor. Ve ben seni hep böyle, göz yaşlarından oluşmuş bir perdenin arkasından görüyorum. Dolayısıyla ne güzelliğinin kemâline ve ne de asıl hakikatinin mâhiyetine eremiyorum" demek istiyor. Ve daha demek istiyor ki: Böyle "müteazzir göründüğün" halde, beni yakan ve tüketen bir aşk hasıl olduğuna göre, bir de güzelliğinin kemâline ve asıl mahiyetine erecek şekilde bir nüfûz ve ihâta hasıl olsa, o zaman halim nice olur ki?...

Aslında bu güzel beyitle konunun ilişkisi yok değil. Mecnûn'un, Leylâ'ya bakarken gözlerine yaşlardan perdeler indiği gibi, biz de etrafımıza çoğu zaman, farkında olmadığımız mübhem perdeler örüyoruz. Perdeleri müşterek olanlar, zamanla, bakış açılarındaki ortaklığı da keşfediyorlar.

Zaten insan olarak yalnızlıktan kaçan; bir ve beraber olmayı, paylaşmayı ve bütünleşmeyi arayan bir tarafımız hep var. Bütün arayışlarımız ve hakikate eriş gayretlerimiz içimizdeki bir gurbeti telâfi cehdidir. Cemaat de psikolojik

bir realite olarak bazan içinde olduğumuz, çoğu zaman da dışında kalarak izlediğimiz bir atmosferdir. Hele bugünün Türkiye'sinde müslümanlık geniş bir cemaatleşme faaliyeti olarak tezâhür ettiğine göre, yani müslüman bireyler büyük ekseriyeti itibariyle islâmî bir cemaatin mensubu bulunduğuna göre; cemaatlerin içinde yüzdüğü seyir gerçekten üzerinde durulmağa değer. Ne var ki, bizim de hadiseye bir başka "perde"den baktığımızı unutmamak kaydıyle!...

*

* *

Ülkemizde bugün İslâm toplumunun temelini oluşturan çok farklı cemaatlerin bulunduğunu hepimiz biliyoruz. En yenileri *nakşîlik* olmak üzere sayısız tarihî cemaatler mevcut. Bunlardan bazıları meselâ "*uşşâkîlik*", "*rifâîlik*", "*halvetîlik*" gibi hem tarihi bakımdan çok eski asırlara iniyorlar, hem de nakşîlik, ve kadirîlik kadar yaygın görünmüyorlar. Bugün için kadirîlikle nakşîliğin en yaygın cemaatler olduğunu biliyoruz.

Bunların yanı sıra *Risâle-i Nur hareketi* gibi, çağdaş ve yaygın bir tabana oturan hareketler de var. Gene ayrıca zaman içinde batıp çıkan ve genellikle dinî-siyasî, kültürel nitelikler arzeden oluşumlar da göze çarpıyor: Rahmetli *Nurettin Topçu* etrafında "*anadoluculuk*", *Necip Fazıl*'ın "*Büyük Doğu*" hareketi; *mücadelecilik*, *mealcilik*, yeni bir *Risale-i Nur hareketi* olarak *Fethullah Hocaefendinin* yaklaşımı vs. gibi.

En baskıcı dönemlerde dahi alttan alta hep var olagelen cemaat hareketleri, sistemdeki demokratikleşme temayüllerine paralel olarak bir açılma ve genişleme dönemini yaşıyorlar bugün. Daha doğrusu toplum, dinî mesaja ve ihtiyacını duyduğu bir imana ancak bu tür cemaat hareketleri vasıtasıyla ulaşabiliyor. Onun için dinî cemaatlerde ciddi bir taban genişlemesi kendiliğinden hasıl oluyor. Bu mânâda *Diyanet*'in içine düştüğü din memuriyeti telâkkisi, ne cami cema-

atini ne de geneliyle halkın ihtiyacını duyduğu bir bütünleşmeye de beraberce yaşanan bir kardeşliğe ulaştırma vasfına da haiz olmadığı için, insan üzerinde gereken müessiriyeti doğurmuyor ve halk şimdilerde artan bir ihtiyaç ile fevç fevç cemaat ve tasavvuf hareketlerine yöneliyor. Bu süreci Türk toplumu, her geçen gün, daha bir artarak yaşayacak gözüküyor.

Yaygınlığı dolayısıyla, burada kendini "*dindarlaştırma*" olarak ortaya koyan bir "*toplumsal oluşum*" söz konusudur. Genişleme, yaygınlık ve yeni bir dindarlaştırma süreci olarak, bu gelişmeye olumlu bakmamız lâzım. Fakat bu oluşumların karşılıklı ilişkileri, birbirlerini tavsifleri itibariyle de adı koymamış bir mesafeyi ifade ettiklerini söylemek gerekiyor. Çok net ifade edilmese de, burada bir başka cemaatin varlığını ve genişlemesini, kendisi adına bir engel olarak gören alingan bir psikoloji ile karşılaşabiliyoruz.

Meselâ Türkiye, özellikle 1960'lardan sonra ciddi bir *imam hatipli-Süleymancı* gerginliğini yaşadı. Neymiş? Süleymancılar İmam-Hatiplilere öğrenci göndermiyormuş da, bu okullara karşı geliyorlarmış!.. Bu yetmezmiş gibi, bir de duâ ederken el ayalarını yan yana birleştirmiyorlar mıymış!.. Gene bazıları yıllarca bir dış ve dış dolgusu problemi ile yapıp kalkar omuşlardı. Bir de, iki de bir, tasavvufun varlığı-yokluğu tartışmalarına şahit oluyorduk. Halen de öyle mi? bilmiyorum.

1970'lerden sonra ve özellikle 1980 sonrasında İran devriminin ve Afgan mücadelesinin bazı yönleriyle ülkemize yansıtılması üzerine, yeni problem alanlar oluşmaya başlamıştı. Bu durumlar, tasvip veya bir hareketi dışlamak şeklinde tezahür etse de, sonuç aynı sayılır.

Burada dikkati çeken husus, cemaatlerin bazı alâmet-i fârikalarını öne çıkarma arzusunda toplanıyor. Ya da onlar bunu yapmasa bile dışlarındaki bir grup, onları daha kolay bir "*tanımlama ihtiyacı*" ile belki başlangıçta bir önyargıdan

bile yola çıkmadan, yeni kavramlar üretiveriyorlar. Bu süreç her yeni durum karşısında tekrar edilip duruyor.

Muhakkak ki böyle oturmamış, karşılıklı tatminsizliklere yol açan, alttan alta eleştiriler geliştiren yaklaşımlar tarihte de yok değildi. Özellikle mezheplerin henüz yaygınlaşmaya başladığı dönemler böyle idi. Fakat biz Osmanlı yüzyılları içinde, cemaat hareketlerinin daha ciddi, bilinçli ve seviyeli bir mahiyet arzettiğini de biliyoruz.

Şimdi, günümüzde yaşayan "örtük" olumsuz ilişkiler, hemen hatırlatmak isteriz ki, tarihte yaşanan realiteden büyük farklılıklar arz ediyor. Burada bunun bazı sebepleri üzerinde biraz durmak gerekiyor sanırım:

Birincisi, eskiden tasavvufa yönelmek yeterli bir dinî bilgiden sonra gerçekleşirdi. Meselâ *Mevlâna Halid-i Bağdadi*'nin nakşilikte yaptığı "*tecdid*" de burada aranmalıdır. İkincisi, tasavvufî cemaatler, büyük ekseriyeti itibariyle şehir merkezli idiler. Günümüzdeki insan tarihtekinden farklı olarak, dinî hakikatle, ciddi mânâda bir cemaat hareketi vasıtasıyla yüz yüze geliyor. Bu yeni mensubiyetin ne mukayese, ne de bir murakabe kabiliyeti de yok. İlk defa karşılaşıyor kişi böyle bir gerçekle ve onun cazibesine teslim oluyor. Hangi cemaatler var, hangisinin hangi özelliği bulunuyor? Bunlara nüfûzuna hiç imkan yok. Yani islâmı seçmekle, tasavvufî cemaati seçmek veya bir büyüğe intisap aynı anda gerçekleşiyor. Bunları bir tesbit olarak ifade ediyorum, yanlışlığını vurgulamak için değil. Bir de bu insanın, bundan sonra yeni bir tercih geliştirmesi, cemaatini farklılaştırması imkânı yeterince mevcut değil. Burada din, "*özel yorumun*" kendisi olarak algılandığı için, kişinin kendisine ve harekete dıştan bakması imkânsız birşey zaten.

Cemaatler arası ilişkilerde adı konmayan sıkıntıların biri işte burada yatıyor. Genelde cemaat yukarı seviyelerinde gözlenmeyen bir "*iç darlığı*", cemaat alt tabanlarında çeşitli alınganlıklara yol açıyor. Bir cemaat adına gözlenen ge-

nişleme hoş karşılanamadığı gibi, kendileri adına haksız bir gelişme, bir alan daralması olarak algılanabiliyor.

*

* *

Burada hemen her cemaat için "kapalı" sayılabilecek bir söylemi, ikili ilişkiler seviyesinde dışa vururken çekilen sıkıntı ve sorumluluğunun bilincinde olmayan bazılarının uslûpsuzluğu, büyük bir önem arz ediyor. Bazan da az çok kapalı kalması gereken söylem ile; bütün üçüncü şahıslara, yani kamuoyuna karşı geliştirilen "*legal söylem*" arasındaki açığı farkının fazlalığı da dikkati çekiyor. Söylemdeki aşırı yumuşamalar tabii ki bir zarurettten ileri geliyor. Hemen her cemaat için içeride ve dışarıda yeni yeni sorunlar, yeni "*tanımlama*" ve "*tanımlanma*" ihtiyaçları doğuruyor. Aşırı büyüme ve gelişme hislerilerine yol açıyor, ortak cephe politikaları öne çıkıyor, yani hareket cemaat niteliğine ilâve olarak, başlangıçta bir hesap edilmeyen siyasal bir konuma bürünür hale geliyor. Bu büyüme eğilimleri, kamuoyuna karşı kendisini daha "*yumuşak*" sunma ihtiyaçları; kendi dışındaki politikacı, fikir adamı, bürokrat vs'ye "*varlığını*" teyid ettirmek biçimindeki yeni yaklaşımlar; cemaatleri ister istemez ciddi bir politizasyon sürecinin de içine sokuyor. Bu safhada, zamana ve politikaya ilişkin üstü örtülü tercihler, harekete ilişkin daha yeni tanımlamalara yol açmaya başlıyor. Tabii ki, meydana çıkan ve kamuoyu önünde konuşmaya başlayan bir hareket, ürettiği tasvipten daha ziyade yargılamaya, murakabeye, eleştiriye de kendisini açmış demektir ve bunun sonucuna da tabii ki katlanılmalıdır. Bu noktada önemli olan; hareketin yani cemaatin dıştan eleştiriye kendisini açmasıdır. Artık o, "*sözel dönem*"e, ilişkin kapalı devre mesajı ile değil de, kamuoyu oluşturma sürecindeki "*yarı siyasal tavrı*" ile muamele görmeye mahkûmdur. Fakat daha ötede, asıl tehlike, cemaatin kendi içinde "*iç eleştiri*" ve "*özeleştiri*" nitelikli tavırların ortaya çıkması halidir. Hemen hemen hiçbir cemaat hareketi, bundan kendini kurtara-

miyor. Bunun sonucu çoğu zaman bölünme ve parçalanmadır.

Tarihte biz tasavvufî cemaat hareketlerinde böyle bir probleme hemen hemen pek şahit olamıyoruz. Çünkü tarihte cemaatlerin siyasî fonksiyonları fazlaca göze çarpmazdı. Zira yönetimin oluşması noktasında, onların bir rolü bulunmuyordu. Bir kamuoyu oluşturmak, ortak cepheler teşkil ederek, yönetime şekil vermek gibi birşey onların akıllarından geçmezdi. Onlar kendi dönemlerinde, hemen bütünüyle gayri siyasî bir nitelik arz ederlerdi. Tamamen "*ruhî cemiyetler*" olarak teşekkül ve tezâhür ediyorlardı. Daha eskiden "*ahîlik*" ve bilâhère "*lonca*"larla yakın ilişkileri varsa, o zaman ekonomik fonksiyonlar üstlenebiliyor ve esnaf örgütlenmelerinde söz sahibi olabiliyorlardı. Mevlevîliğin sarayla veya bürokrasi ile ilişkileri görülse de, bunun dahi günümüzdekini hatırlatır şekilde fazlaca siyasal bir niteliği bulunmuyordu.

Varlıklarını bugün de devam ettiren cemaatlerde, tarih içinde gözlemlemediğimiz yeni bir durum söz konusu öyleyse. Her ne kadar "*Baba İshak*" ve *Niyazî Mısrî* hareketlerinde olduğu gibi, bazılarında siyasî irade ile yüz yüze gelmek halleri zuhûr etse de, tarihî cemaatler geneli itibariyle gayri siyasî oluşumlardı. Onların hemen çoğunda zühd ve takva ağır basar, mensuplarında ölüme daha yakın bir hava sezilir ve bu âlemin bir misafiri olduklarının bilinci içinde, ruhlarında öteki âleme müteveccih bir gurbet galeyân eder dururdu. Aşklarında bir asalet, vecdlerinde de etrafı rahatsız etmekten kaçınan bir sekînet var idi. Onlar özellikle Osmanlı yüzyılları içinde, âleme nizam vermekten ziyade, onu tamamlamak arzusunu duyarlardı. Dolayısıyla de avâmî ihata etmeği esas almazlardı. Belki istemedikleri halde "*seçkinici*" bir intibâ uyandırıyorlardı. Halk ile aşırı alâka ruhlarına girân gelir, fazlaca dikkati çekmek istemezlerdi. Şimdiki demokratik ortamlar içinde bu eski uslûbun geçerliliği kalmış mıdır?

Çok şüpheli olmalı ki, hemen her cemaat yeni devirler içinde, tarihte alışık olmadığımız fonksiyonlarla temâyüz etmeye başlıyorlar. Bidâyette her cemaat kolu, kendisini bütünüyle gayri siyasî olarak algılasa ve sunsa da; değil mi ki geniş tabanlar dönemi idrak edilecek; demokratik katılım, tasvipler veya reddiyeler, devrandan şikâyet her cemaatin gündeminde behemehal yerini alacak demektir.

Demokratik süreçler içerisinde, yönetimin oluşması hadisesi kamuoyu temayüllerine göre şekilleniyor. 1908 Meşrûtiyetinden itibaren, hemen her dinî ve sosyal kurum kendisini bu atmosferin dışında tutamaz olmuştur. İster dernek, ister vakıf veya sendika, bütün meslek kuruluşları ve dolayısıyla legal veya illegal konumları içinde tekmil cemaatler teşkil etkileri tüzel kişilikler olarak, iradeleri dışında bu süreci yaşıyorlar. Onların böyle bir temayüllerinin bulunup bulunmaması değil önemli olan. Bilâkis önemli olan, cemaatlerin "*toplumsal bir kesit*" oluşturup oluşturmadıklarıdır. Demokratik mekanizmalar içerisinde birileri onları bulur; tahrik, teşvik veya tehditlerle içiçe motivasyonlar gerçekleşir, sisteme entegre ile sonuçlanan bir kanal oluşur. Kaldı ki cemaatler, kapalı devre mesajlarına ilâve olarak, her nedense "kamuoyu"na hitap etmek, kendilerini anlatmak ihtiyacından da müstağni kalamıyorlar zaten. Siyasal yapının katılım zureti ile, cemaatin kamuoyu aracılığıyla konuşmak ihtiyacı, bir yerde beklenmedik izdivaçlara dönüşüyor zamanımızda.

Cemaatlerin ve dolayısıyla bizim, toplum olarak alışık olmadığımız yeni bir süreçtir bu. Artık içtimaî hayatımızda iyice alıştığımızı sandığımız bütün kınamaların, katlanmaların, özelemlerin, horlamaların, yargılamaların, dudak bükmelerin ve takdirlerin altında; tarihen ciddi bir görev olarak gündemimize almadığımız siyasal yaklaşımlar, yönetimin oluşmasına dâir üstü örtülü veya açık tercihlerimiz, idareye yönelik teşhislerimiz ve konjonktürü farklı farklı algılamalarımız yatmaktadır. Bu duruma bir ad koymak gerekirse, buna "*islâmî cemaatlerin siyasallaşması*" demek yerinde olur

herhalde. Bize öyle geliyor ki cemaatler arası ilişkilerde temel sorun, ya da bazı çevrelerin cemaatlere karşı belli mesafeler oluşturmaları asıl buradan kaynaklanıyor. Bir devre ve probleme ilişkin değerlendirmelerde veya varılan teşhislerde, çoğu zaman bir konsensus tabii ki oluşmayacaktır. Ayrıca bu yoldaki tercihlerde bir vuzuhtan da kaçırıldığı için, problemler daha bir mübhemleşiyor, sözler sembolik anlamlara bürünerek erbabının malûmu bir "dil" haline geliyor. Sorunların bir masaya yatırılarak istişaresi ve ortak kararlara dönüşmesi de beklenemez. Alttan alta, camilerin ve vakıfların varoşlarından bir fısıltı olarak duyulur, oradan çevreye yayılır. Sonra "denilmeye" başlanır ki; onlar şunu destekler, bunlar şu'culardır.

Günümüzde cemaatlere yönelik değerlendirmeler, aydınlar ve halk nezdinde, daha ziyade siyasal katılım safhalarında kazandıkları konum ve üstlendikleri rollere inhisar etmektedir. Genel islâmî-muhafazakar kamuoyu içinde yer alan yüzlerce tavır ve nüans, bu bakımdan hemen herkesin ilgisini çekiyor. Bunun etrafında çeşitli konuşma ve değerlendirmeler cereyan ediyor. Ve neticede herhangi bir cemaatle ilgili tutumlar, hareket halindeki bir konjonktür içinde tezahür eden demokratik katılımı da tevhid edilerek, daha yeni ve kalıcı hükümler üretilmeye başlanıyor. Cemaatin dinî üslubuna ilişkin tutumlar zaten hep var olagelmıştır. Siyasal niteliğe yükselmedikçe, bu farklı tutumlara karşı genel bir toleransın varlığından kuşku yoktur. Fakat genişleme, büyüme ve müessiriyetin artması gibi hallerde, cemaat üslûbunun siyasal muhteva ile zenginleşmesidir ki, hemen ardından beklenmedik reaksiyonlar kendini hissettirmeye başlar.

Bizde 1950 sonrasında, siyasal zeminlerde adından ilk söz ettiren rahmetli *Kemâl Pilâvoğlu*'nun hareketi olmuştur. Cumhuriyetin hemen ilk yıllarından itibaren, kendisini gayri siyasî zeminlere çeken *Bediüzzaman* hareketi, çok partili hayatın başlaması ile birlikte, kendisini yeni baştan siyasal

ortamın içinde buldu. Rejimin kapalı dönemlerinde oluşan müessir imanî bir söylem, demokratik şartlarda kendini derhal farketmişti. Hem yönetimlere karşı mesafeli kalmak zarureti, hem de İnönü'nün tekrar iktidara gelebileceği endişesi içinde, "*Risale-i Nur*" hareketi sürekli bir ikilemi yaşıyordu. Sonuçta hareket 1960 sonrasında siyasal risklere girişti ve parçalandı. 1960'dan sonra yaşanan kriz, 1970 ve 1980 darbelerini takip eden yıllarda tekrar tekrar yaşandı. Cemaatlerin politizasyonu, işte böyle acı sonuçlar hasıl edebiliyor.

Aynı durum "*Süleymancılık*" hareketinde de zuhûr etti. 1950-1960 yılları arasında yönetimle mesafesini koruyan ve yerine göre bazı ağır zulümlere de maruz kalan *Şüleyman efendi hareketi* temelde kendisini sistemin dışında tutar, halk ve dindar aydınlar nezdinde böyle algılanmasını arzu ederdi. 1960 sonrasında, Diyanet merkezli baskılar sonucu, resmî kadrolardan "*Süleymancı*" ekiplerin tasfiyesi, ne yazık ki cemaati siyasal katılıma zorladı. Gazete ve dergiler çıkardılar. Buralarda mevcut iktidara karşı tadını kaçırان mübalâğalı tasviblere giriştiler ve sonuçta cemaat parçalanmak durumunda kaldı. Cemaatin, kapalı rejim dönemlerinde oluşturduğu uslûp ve muhtevâsı ile, 1960 sonrasında dergi ve gazetelerden kamuoyuna yansıtılan tavrı arasındaki uçurumun izahı yapılamıyordu. Neticede bu açı farkına, ne onları tanıyan bir kamuoyu ve ne de cemaat içindekilerin bir haylisi, artık bir anlam veremez olmuştu.

Aynı problemi, bazı *nakşî kolları* da çok derin yaşadı ve hâlâ yaşıyorlar. Bunları açmak; konuyu uzatmaktan başka ne işe yarar ki?

*

* *

Burada sorulması gereken soru şudur:

Cemaat hareketi ile siyasal katılım ve tercihler arasında temel bir tezat mı söz konusudur? İkisi arasında bir ünsiyet kurulamayacak mıdır? Ya da, bu problemle cemaatlerin yüz yüze kalmaması nasıl mümkün olabilir? Üzerinde gerçekten

geniş geniş durmamız gereken hayatî bir problemle içiçe yaşadığımızdan kuşku yok.

Çok partili siyasal sistemin içinde, cemaatlerin henüz daha yerlerini iyice tayin edemediklerine burada işaret etmek gerekiyor. Sanıldığıının aksine, burada rejimin v içtimaî hayatın batılı bir karakter arzetmesi değil asıl çıkmaz. Rejimin mahiyeti dolayısıyla bazı ekonomik, sosyal ve dinî yapıların bir muhalefet bilinci üretmeleri kadar tabîî birşey olamaz. Cemaatlerin siyasal katılım içinde yer edinmeleri, sadce ve sadece ürettikleri muhalefet bilinci ile de izah edilemez. Asıl üzerinde durmamız gereken husus, sistemin demokratikleşmesinde yatar. Katılımın, kamuoyu oluşturma ihtiyacının altında, işte bu demokratik siyasal yapı yatıyor. *Yönetimin teşekkülünde söz sahibi olmak, bu süreci etkili şekilde kullanmak, toplumsal bir tabana oturan cemaatlerin artık kaderi haline geliyor:* Bunu âdeta bir zaruret telâkkî ederek, farkına varmadan bir siyasal fenomen haline geliyorlar.

İslâmî nitelikleriyle temâyüz edecek yarınki iktidarlar döneminde de, benzer sorunları cemaatler aynıyle yaşayacaklar. Amaçları hasıl olduğu zaman ise, bu süreçten kendilerini bir daha geriye çekemeyecekler. Siyasal iktidarın oluşmasında pay sahibi olmak duygusu, geçmiş yüzyılların aksine ne tek insanın, ne de "*sivil toplum*" kuruluşu cemaatlerin, içlerinden kolay kolay söküp atamayacakları yeni bir fonksiyona dönüşmüş bulunuyor.

Peki nereye varacak bu süreç? Siyasal katılımı cemaat yapılarındaki "bütünlük" arasındaki tezatlar, bizi hangi noktalara ulaştıracak? Bunun üzerinde bir hayli durmamız gerekecek sanırım.

(1994)